

\$8.00

ב"ה

לוח יומי הלכה למעשה

עם ליקוט שיחות-קודש ופתגמים קצרים מדא"ח

ימי בין המצרים וימי הקיץ

י"ז תמוז - ט"ו מנחם-אב ה'תשפ"ה

יו"ל על ידי בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

לזכות

החתן התמים **מנחם מענדל שי' סטאליק (פאם ביטש)**

והכלה מרת **חי' מושקא שתחי' חאנין (ארץ הקודש)**

לרגל יום חתונתם בשעתומו"צ ביום י' אלול תשפ"ה

יה"ר שיזכו לבנות בנין עדי עד, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לזכות

הרה"ת ר' **יהודה ליב שי'**

ולזכות זוגתו מרת **חנה שתחי'**

ובניהם ובנותיהם

רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא, מרים מושקא

ובת-ישבע שיחיו מרזוב

הצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל

ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **חי' רחל ע"ה** בת ר' **יששכר דוב הלוי שיחי'**

נפטרה י"ג מנחם אב תשס"ח
ו"הקיצו ורגנו שוכני עפר" והיא
בתוכם תיכף ומיד ממש

לזכות

הבחור התמים **יוסף יצחק שיחי'**

בן **חי' רחל ע"ה**
לרגל יום הולדתו ט' באב ל"שנת
הצלחה"

לזכות

החיילים בצבאות ה'

יוסף ומנוחה רחל שיחיו

בן ובת שרה פעסל

לרגל יום הולדתם ט"ו תמוז וט' באב
ל"שנת הצלחה"

לעילוי נשמת

הרה"ת הרה"ח חכם **יצחק**

בן הרה"ח ר' **אברהם ע"ה מיכאלשוילי**

רבה של עיירת קולאשי

נפטר ד' תמוז תשד"מ

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

ר' **זלמן יודא בן ר' שלום ישעי' ע"ה**

דייטש

נלב"ע כ"ט תמוז ה'תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

ר' **אברהם ע"ה** בן ר' **אליהו ע"ה**

מיכאלשוילי

נלב"ע כ"ה אלול ה'תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

הרה"ח השליח הרב **יוסף יצחק**

בן הרה"ח הרה"ת הרב **מאיר ע"ה**

איטקין

נפטר ו' טבת תשפ"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

מרת **שרה רעלקא** בת נחום ע"ה

גופין

נפטרה כ"ו תמוז תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

מרת **מירל** בת מנחם מענדל ע"ה

דייטש

נפטרה כ"ז תמוז תשנ"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה

הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?

צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר

www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתר דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

עם ליקוט שיחות-קודש ופתגמים קצרים מדא"ח

לימי בין המצרים ולימי הקיץ

י"ז תמוז – ט"ו מנחם-אב ה'תשפ"ה

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ

הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת ר"ח מנ"א תשמ"ח (מסרט הקלטה): "וכאן אויך המקום להזכיר אז בנוגע צו לימוד התורה איז דאך אויך דא דער ענין שהזמן גרמא, וואס בכלל איז דאך דאס די הלכות אין שולחן ערוך, וויסען די הלכות וועגן אט די טעג. וואס לפלא הכי גדול וואס מ'האט וועגן דערויף ניט געמאכט קיין טומעל, איז געבליבן דער טומעל וועגן הלכות בית הבחירה, און קיינער דערמאנט נישט, אז לכל לראש, הלכות שהזמן גרמא איז דאס מערער ווי הלכות בית הבחירה – די הלכות ווי זיי שטייען אין שולחן ערוך, הלכות פון די ט' ימים, און פאר דערויף – די הלכות פון די ג' שבועות, כמובן וגם פשוט".

בשיחת ש"פ דברים תנש"א: ס'איז נהוג צו מקדים ומוסיף זיין. . "טאמער משיח וועט זיך ח"ו פארהאלטן", ווארום "אחכה לו" שייבא ביום זה ממש. . במילא באווארנט מען אז די החלטות טובות (פארבונדן מיט דער עבודה בזמן הגלות) איז "טאמער משיח וועט זיך ח"ו פארהאלטן". ובאמת, איז אויך נאך ביאת המשיח, וועט בלייבן און עס וועט זיין א המשך פון תורה ועבודה (והחלטות טובות) בזמן הגלות.

(1) וראה בשיחת ש"פ מסעי תשד"מ (חלקה הועתק להלן): ישנם דינים מיוחדים בנוגע להנהגה דבין המצרים, אבל דינים אלו כתובים כבר בשולחן ערוך, ספר שבועות וישנו אצל כל יהודי, ועכ"פ יכול להשיגו בקל, ויש להעמיד כל יהודי בחזקת כשרות שבועות לומד בשו"ע את פרטי הדינים השייכים לכל זמן וזמן, הלכות החג בחג, וכיו"ב בנוגע ללימוד הדינים המיוחדים לבין המצרים.

תוכן ומפתח

פתח דבר.....	ו
הלכות בין המצרים – יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה.....	ח
תספורת / שידוכין ונישואין / שהחיינו / ריקודים, מחולות, וכלי זמר / ליזהר מסכנה, נסיעות וטוילים / טיפול רפואי / קניית בית, העברת דירה, ושיפוץ בית / הוראות כ"ק אד"ש בקשר לימים אלה / התוועדויות בימי בין המצרים	
מוצש"ק פרשת בלק, אור לי"ז (טו"ב) תמוז.....	יט
יום ראשון, טו"ב תמוז – תענית שבעה עשר בתמוז, יהפך לשמחה.....	כ
שחרית / סדר התפלה למנחה	
יום שני, י"ט תמוז.....	כז
יום ועש"ק פרשת פינחס, כ"ב תמוז.....	כח
ש"ק פרשת פינחס, כ"ג תמוז, שבת מברכים חודש מנחם-אב.....	כח
יום ועש"ק פרשת מטות-מסעי, כ"ט תמוז, ערב ר"ח מנחם-אב.....	לא
דיני תשעת הימים.....	לג
משא ומתן / קניות / בנין ונטיעה של שמחה / סעודות / כיבוס בגדים / ללבוש בגדים מכובסים / אכילת בשר ושתיית יין / שחיטה / גזיזת צפרניים / רחיצה / לתפור בגדים	
סיומי מסכתות.....	מו
ליל ש"ק פ' מטות-מסעי, שבת חזק, א' מנחם-אב, ראש חודש.....	מח
ש"ק פרשת מטות-מסעי, שבת חזק, א' מנחם-אב, ראש חודש.....	נא
הבדלה	
יום שלישי, ד' מנחם-אב.....	נו
יום רביעי, ה' מנחם-אב.....	נו
יום ועש"ק פרשת דברים, ז' מנחם-אב.....	נז
יום ש"ק פרשת דברים, שבת חזון, ח' מנחם-אב, ערב תשעה באב.....	נט
שבת חזון	
מוצאי שבת קודש, ט' מנחם-אב, תשעה-באב.....	סו
דברים האסורים בתשעה באב.....	סח
אכילה ושתייה / רחיצה / סיכה / נעילת הסנדל / תשמיש המטה / לימוד התורה / שאילת שלום /	

טיול והיסח הדעת / ישיבה על הארץ / עשיית מלאכה / מאה ברכות

סדר ליל תשעה באב..... **עח**

יום ראשון, ט' אב - תשעה באב..... **פא**

סדר תפילת שחרית

סדר תפילת מנחה

מוצאי תשעה באב, אור ליו"ד מנחם אב..... **צג**

יום שני, יו"ד מנחם אב..... **צו**

יום ועש"ק פרשת ואתחנן, י"ד מנחם אב..... **צח**

שבת קודש פרשת ואתחנן, שבת נחמו, חמשה עשר באב..... **צט**

מורה שיעור ללימוד רמב"ם היומי..... **קג**

לקט הלכות לימי הקיץ..... **קד**

הנסיעה לקאנטרי / השהיה בקאנטרי / קניית אוכל ומוצרי מזון / טיולים / הלכות השייכות לשבת קודש / הלכות השייכות לברכת הנהנין

שיחות ואגרות קודש לימי הקיץ והנסיעה ל"דאטשע"..... **קיד**

טעם הפנימי שנוסעים ל"דאטשע" / מתביישים אם לא יסעו ל"קאנטרי"... / זלזול במצוות ופריקת עול רח"ל כשנוסעים ל"קאנטרי" / הוה גולה - ל"קאנטרי" - למקום תורה / ע"י ה"קאנטרי" ניתוסף בעבודת השם / קביעות עתים והוספה בלימוד התורה / קאנטרי - לשם שמים - לפעול מעמד ומצב של גאולה / צניעות בקיץ / צניעות לגברים בקאנטרי - שלילת מכנסיים קצרים / מנוחה - לא מתורה ומצוות ח"ו / ח"ו להקל בענייני צניעות - וגם לגברים / בנוגע לפועל: לפעול על אחרים ע"ד הנהגה מתאימה ב"קאנטרי" / "קאכן זיך אין דעם זאל'ן גוים, און הנאה פון דעם זאל'ן אידען!" / מהשם מצעדי גבר - בקאנטרי / "די וואס פארן איז רובם דארפן זיי ניט פארן, און די וואס דארפן פארן האבן ניט די מעגליכקייט צו פארן" / מצוה גדולה לפרסם / "תכסיס יצה"ר המשונה שקרא לו בשם ימי חופש" / "צריכה להיות ההוספה ברוחניות כמו ההוספה בגשמיות" / "חופש אי אפשר לקחת" / מטרת הנסיעה לנאות דשא

מילואים..... **קכה**

קיצור דיני שכחה וטעות - טבלא..... **קלד**

הערות וצינונים להטבלא..... **קמ**

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים אנו לוח הלכות ומנהגים עם ליקוט שיחות קודש ופתגמים קצרים בדא"ח, לימי בין-המצרים יהפך לששון ולשמחה, וכן לימי הקיץ, במתכונת של לוח יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' טו' צב יש לכתוב 15092), ואז בעזרה יימצא את מבוקשך. נערך ע"י הרה"ח הרב **מנחם מענדל שי' ראטנברג**.

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוטו.

* * *

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו'" – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. **ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאז"ל יעייין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונם**, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"², מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה

(2) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו – קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתח"מ דוקא. ואכ"מ.) וכ"מ מזה שהובאו הלכות אלו ברמב"ם ביד החזקה, דאל"ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו עד"ז בכ"מ – ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. ולהעיר, שמשה"ק שם בדיון תק"ש בכ"מ ש"י"ב ב"ד שהביאו הרמב"ם – יש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח). ולהעיר גם מצורת הבית להתני"ט (יחזקאל מב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מארז"ל (פסחים ג, א) שדיני נעמים ואהלות יקרין בעוה"ז, וקפויין – היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א שם. בניהו שם) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפי' במאירי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים שם). ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשלימות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, ובתח"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9–108. ועוד. ולהעיר מאג"ק ח"ז ע' שנו. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש חכ"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת – בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"נ ר"ל שהל' שבת ונדה לא נז' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נט"י בזה"ז בכדי שיהיו רגילים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ע אדה"ז סי' קנח ס"א). וראה גם ב"ח יו"ד סוסי' קנפ – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קנפ שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. וראה גם לקו"ש ח"ז ע' 27 הע' 59. וי"ל). וראה זה פלא, בס' שערי ג'ע' (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס"ש ויעביר רוח"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בדיעה בתחלה בלי שכחה וא"ל לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פ' בלקוטי ביאורים (קמק).] וכ"מ גם בסה"ש תנש"א (שם). וכן לעיל שם ע' 575, שהדגיש תיבת "לעסוק". וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אחוה"ק תשמ"ח).

אמנם, בהמשך העניין, ש"גם אפשר וקרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל". (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם). ור"ל, שלפי ב'י זה, ת"ח א"צ כלל ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ"י בארוכה. וצ"ע שבכ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש ח"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ב. וכ"ה בכמה מאמרי דא"ח – ד"ה והמשכילים יזהירו תש"כ. הבאים ישרש תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיוק בתניא שם רק "גופי התורה הנגלית" (וכמ"ש לפנ"ז בתניא שם, ש"יה"ה גם עיקר עסק התורה ג"כ בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים". ועד"ז הוא בכ"מ (ראה גם סה"ש תש"ד ס"ע 107 ואילך. סד"ה וה' ביום ההוא תשכ"ב). ועוד). ולהעיר מהמבואר בכ"מ (ראה דרך חיים סח, ד. חיים אדם לברך תרל"ח פכ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' עדר) במעלת לימוד הנפלאות

האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש³, שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה מיוסד על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**]⁴."

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממחר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שממלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה-עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"⁵.

"דער אויבערשטער **בעט** זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"⁶.

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת-מה – ולא לחכות לרגע האחרון⁷.

מערכת "לוח יומי"

תמוז תשפ"ה

ברוקלין ג. י.

דתורה מתוך גליא דתורה, בבחי' "ותלמודו בידו"), משא"כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו"ט ופולפולא דאורייתא, לאפשר לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 240. ולהעיר מד"ה הנה ישיביל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תש"נ ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך). ששקו"ט בתושבע"פ ביטל לעת"ל. ובפשטות י"ל, שהכוונה שם לעמל ויגיעה ("במחשכים הושיבני") לברר ההלכה, שזה ל"ש לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושים לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. וע"ד הנה"ב בסה"ש שם ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ העו"ב לך וחיי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמשיח לא ישיפע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"א. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב).

ועוד כתב באו"א בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה **יותר מישראל** שלא יאירע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאונה כו". ולכאן' לפי ב' זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"ע).
(3) ובס' שיערי מצוינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"י אאמו"ר, ובתוספת נופך מאחמו"ר הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות הנהוגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

(4) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

(5) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב' ע' 485.

(6) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

(7) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

ברכת מזל טוב!

לחבר המערכת

הרה"ת הרב **מנחם מענדל ראטנברג** שליט"א וזוגתו הרבנית תליט"א

להולדת הבן **משה אשר** שיחי'

ביום השבת קודש כ"ה סיון תשפ"ה

שיזכו לגדלו ביחד עם אחיו ואחותו לתורה ולחופה ולמעשים טובים ומתוך הרחבה

בשיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ח⁸: נוסף ללימוד ההלכות ד"בין המצרים", הן פרטי ההלכות השייכות לכל שלשת השבועות והן פרטי ההלכות השייכות לתשעת הימים, כדי לידע את המעשה אשר יעשו (כל זמן שמשיח צדקנו עדיין לא בא), וכללות האבילות על החורבן והגלות כמארז"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" – צריכה להיות הוספה מיוחדת גם בחלקי התורה שעוסקים **בעניני הגאולה ובנין ביהמ"ק השלישי**, כמדובר כמ"פ בארוכה. ונקודת הענין – שביטול החורבן והגלות הוא (לא כ"ע"י התבוננות בחומר ירדת הגלות) אלא **בעיקר ע"י התבוננות במעלת הגאולה**. . לעורר הכוסף והתשוקה והגעגועים, ובמילא, הבקשה והדרישה כו', להגאולה העתידה, שע"ז ממהרים ומזרזים את הגאולה בפועל ממש, ולא עוד אלא שמגלים את הפנימיות והטוב שבענין החורבן והגלות, אתהפכא חשוכא לנהורא.

הלכות בין המצרים – יהפכו⁹ ימים אלו לששון ולשמחה

כיון שבשבעה עשר בתמוז התחילו צרות החורבן, לכן נוהגין קצת אבלות מיום זה עד אחר תשעה באב. ובעוה"ר כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאלו נחרב בימיו. ואם יתבונן בזה יקרע סגור לבבו.

בר"ד משיחת י"ב תמוז תשד"מ (מסרט הקלטה):

דער ראגאטשאווער טענה'ט¹⁰, אז דער ענין פון בנין בית המקדש און חורבן בית המקדש, איז חורבן בית המקדש – איז דאס א **דבר נמשך**. ס'איז ניט דער פשט אז דער בית המקדש איז חרב געווארן מיט קארגע צוויי טויזנט יאר צוריק, און פון דעמאלט האט מען אן **אבילות ישרה [ישנה]**, וואס דערפאר אז ס'קומט תשעה באב און די דריי וואכן, וכיוצא בזה בכל יום – זאגט מען "ותחזינה עינינו" און מ'איז מתפלל על הגאולה וכו' אויף א זאך וואס האט געטראפן מיט העכער ניינצן הונדערט יאר צוריק – זאגט ער: ניין! דער חורבן בית המקדש איז דאס **בכל יום ויום**, במילא איז דערפון פארשטאנדיק ווי אזוי ס'דארף זיין די געשריי "עד מתי" בכל יום ויום! און ער זאגט אז דאס איז גאר א בפירוש'ער ירושלמי: עס שטייט אין ירושלמי¹¹ אז "כל מי שלא נבנה בית המקדש בזמנו", איז **"כאילו חרב** בית המקדש בזמנו" ס'איז דורכגעגאנגען ניינצן הונדערט יאר, מיט נאך יארן לאחרי זה. וויבאלד אז ביום חמישי פרשה פינחס [תאריך אמירת השיחה] און ס'איז שוין לאחרי תפילת מעריב, ולא נבנה בית המקדש – דארף מען וויסן זיין, אז עס דארף זיין דער געשריי אויף דער גאולה **כאילו חרב ביום חמישי פרשה פינחס**! . . און וויבאלד אז אידן האבן **נעכטן** געשריען "עד מתי", און **אייער-נעכטן** געשריען "עד מתי", און **כל הימים שלפני זה** געשריען "עד מתי", דערנאך רחמנא ליצלן חרב בית המקדש, היינט אינדערפרי אדער היינט בייטאג – איז **דערפון פארשטאנדיק**

(8 בספר השיחות ע' 560.

(9 בטעם שקובעים דיני אבלות לפני תשעה באב, אף ש"אחכה לו בכל יום שיבוא" ומקוים ש"ב יתבטל – ראה שיחת ש"פ פינחס תשל"א.

(10 ראה הנסמן במפענח צפונות פ"ה סל"ז.

(11 ראה ירושלמי יומא פ"א ה"א: כל דור שאינו נבנה בימיו מעלין עליו כאילו הוא החריבו.

ווי אזוי עס דארף זיין דער געשריי "עד מתי" איצטער! וכאמור – דאס איז ניט אן ענין פון א פשט'ל. דאס איז א הלכה אין תורה, אז אין תורה שטייט "מי שלא נבנה בית המקדש בימיו" איז כאילו כן וכך. שטעלט מען זיך פאר, בשעת וואס נשרף בית המקדש, און דערביי שטייט א איד, וואס איז א **הארטער** איד, א שטיינער איד, מיט א "לב האבן" און זעט ווי אזוי ס'איז חרב בית המקדש בימיו – וואלט ער דאך **געקערט א וועלט!** זאגט תורת אמת און תורת חיים, הוראה בחיים [כ"ק אדמו"ר שליט"א צעק בקול]: קער א וועלט היינט!¹²

בלקוטי שיחות¹³: בשעת עס דערנענטערן זיך די טעג פון בין המצרים און א איד הויבט זיך אן אריינטראכטן ווי גרויס ס'איז די פינסטערניש פון זמן הגלות בכלל און פונעם זמן פון עקבתא דמשיחא בפרט, קען ער דאך, ר"ל, אריינפאלן אין מצב פון יאוש, ניט וויסנדיק ווי אזוי ער וועט קענען בייקומען די אלע שוועריקייטן. ער ווייס טאקע אז דורך (און פון) דער מאטערניש און יסורים אין זמן הגלות וועט **דערנאך** ארויסקומען אן עילוי בשעת דער גאולה; אבער **איצט** געפינט ער זיך דאך פארט אין אזא פינסטערן און ביטערן גלות – ווי קען ער **איצט** בייקומען די אלע שוועריקייטן? איז אויף דעם די הוראה, וואס לערנט און איז מערודד, אז אדרבה דוקא אין **דעם** דור, דרא דעקבתא דמשיחא, האט מען דעם גילוי פון פנימיות התורה וואס האט **מגלה** און מפרסם געווען דעם תוכן פנימי פון די טעג – אז אין זיי איז דא דער תוקף האהבה פון דעם אויבערשטן צו אידן; און אלס הקדמה צו די טעג האט מען דעם חג הגאולה פון י"ב"ג תמוז, וואס האט באוויזן ווי מען קען אין **דעם** זמן הגלות גופא ארויסברענגען אט דעם עילוי פנימי **בגילוי** (באופן אז ס'ווערט בטל דער העלם והסתר אויך אין חיצוניות); און דאס איז מערודד און מחזק אידן צו קאכן זיך אין די טעג איז דעם **פנימיות'דיקן** תוכן פון גלות, ועל אחת כו"כ אז ער זאל ניט באווינקט ווערן פון דער ביטערקייט און אראפגעפאלנקייט פון מצב הגלות – [ער מוז היטן אלע דיני אבלות וכו'] פון בין המצרים, ווי עס מאנט זיך ע"פ שו"ע, און אלע פרטים, אבער ער געפינט עצות **ע"פ התורה** צו טאן אין עניני שמחה אויך אין די טעג – לדוגמא: דורך מאכן א סיום מסכת וואס ווערט א "יומא טבא לרבנן" אויך אין די טעג (ביז אז מ'קען עסן א סעודה של בשר ווען מ'מאכט א סיום מסכת אין די ט' ימים); אדער בכלל קאכן זיך נאך מער אין לימוד התורה וואס איז משמחי לב, ובפרט אין דעם לימוד פון הל' בית הבחירה וכו' (וועגן בנין ביהמ"ק וכו') וואס דורך דעם לימוד בתורה אין עניני "צורת הבית" איז "אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית"] וואס די הנהגה ברענגט ארויס לידי גילוי די פנימיות פון בין המצרים – ווי זיי וועלן זיין לעתיד לבא – אז יהפכו ימים אלו "לששון ולשמחה ולמועדים טובים".

בנוגע צום זמן פון חורבן ביהמ"ק: מצד אחד איז דעמאלט דער חיוב על פי תורה פון "מתאבל על ירושלים", פון דער צווייטער זייט איז דוקא בין המצרים דער זמן וואס פארלאנגט א התחזקות מיוחדת אויף ניט אראפפאלן ביאוש פון גלות ח"ו, וויסן, כסיום וחזרתם הפטורות פ' מסעי אז מעתה קראת לי אבי אלוף נעורי אתה, ומה טוב – אויף מערודד זיין זיך און אידן בכלל אין דעם חושך כפול ומכופל פון עקבתא דמשיחא און דערצו נאך בבין המצרים – דורך דעם חזיון ב"אחכה לו בכל יום שיבוא" און לערנען און עוסק זיין זיך אין "צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל צורתו ואת כל חוקותיו"¹⁴.

בר"ד משיחת ש"פ מסעי תשד"מ: כאשר נמצאים בזמן דבין המצרים, יש להוסיף בכל עניני תורה ומצוות' באופן של "שטורעם", כולל – "שטורעם" מיוחד בענין השמחה. ובדואי אין הכוונה ל"שמחה מעושה" ש"צובט את לחיו" כדי שיחשבו שהוא שמח, ועאכו"כ כאשר עושה תנועה של מחיאת

12) ולהעיר מצ"ח חגיגה ה, א: נמצא גדולה יותר צרותינו מהדור שבשעת החורבן כי בימיהם ה' החורבן רק ביום א' וכו' ואנחנו מחריבים המקדש בכל יום מחדש ואצלנו ראוי להיות חורבן ביהמ"ק אבלות חדשה לא אבלות ישנה כי בכל יום נחרב מחדש. וראה עד"ז בצ"ח סוכה טז, א: ובדרשות חת"ס פה, א: כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו נמצא שבכל שנה ושנה נתחדש חורבן חדש וכו' בכל דור ודור ויובשין ב"ד של מעלה וגזרין החורבן של כל שנה ושנה (עיי"ש לענין עשרה בטבת). ושם ח"ג פג, ב: נדמה בעינינו כאילו אנחנו יצאנו בגולה דהרי כליל פסח מצוה לשמוח כאילו אותנו הוציא משם ולעומת זה תה' אבלות יציאתנו מירושלים כאילו אותנו הוציא משם וכאילו ענינו רואות הריגות חסידיו ופזור בנינו וגלות שכינת תפארתנו והריסת יסודות מקדשו ושפירת היכלנו ואנו יוצאים בגולה הלא במר נבכה ובכי רב נעורר זעקת שבר ונאקת חלל. ושם ש"ב, א: כל דור שלא נבנה בימיו כאילו נחרב בימיו והרי הוא כאילו עתה הוא שרוף לפינו וקאילו עתה אויבים נכנסים לתוכו. ושם שלד, א: כל שנה שלא נבנה כאילו נחרב בו כי אין לנו שנה שאין קללתו מרובה משל חבירו כו' וההבדל בין שנה זו לשנה שעברה כאילו ה' אז ירושלים וביהמ"ק בנוי בתוכו ונחרב וכו' הו"ל כאילו ביהמ"ק שרוף וחרב לפינו. ועד"ז בתורת משה ר"פ ואתחנן, שהחורבן של אשתדק כבנין נגד חורבנו של השתא.

13) ח"ח"ע ע' 316.

14) שם ע' 411.

כפים, אלא שמחה אמיתית שחודרת ברגש הלב. ומטעם זה משתדלים לנצל כל הזדמנות כדי לערוך התוועדות בזמן דבין המצרים – שמחה אצל המתוועדים ושמחה למעלה, מכיון שע"י ההוספה בשמחה ממעטים ומבטלים את כל הענינים הבלתי רצויים דבין המצרים, ועד שפועלים את ענין הנחמה, נחמה בכפליים בפועל ממש.

בר"ד משיחת ש"פ מסעי תשמ"א: בשעת עס קומט עקבתא דמשיחא, און אין עקבתא דמשיחא גופא – בין המצרים כו' – דארף מען טאן אין די ענינים פון הפצת היהדות, הפצת המעניות, די מבצעים, וואס זיי במיוחד אטאקירן דעם גלות. און אע"פ אז ער האט אנדערע עניני תורה ומצוות – זיינען דאס די ענינים שהזמן גרמא. און אפילו אויב ער איז פארנומען מיט התבוננות ניט (נאר) אין גדלות הא-ל, נאר אין שפלות האדם, וואס דאס איז אתכפיה און אתהפכא, ער קומט צו צו דער הכרה אז ער איז א ב"ד גלייך מיט אלעמען – אעפ"כ דארף זיין דער "חדוה תקיעא בליבאי מסטרא דא", און ער דארף גיין טאן און מפיץ זיין "פקודי ה' ישרים משמחי לב", וואס דאס מיינט מצוות, כפירוש הפשוט שבזה, און ווי דער רמב"ם שרייבט אז עס דארף זיין "עבדו את ה' בשמחה". בשעת מ'גייט אין גאס אין די טעג און מ'רעדט מיט א אידן, איז אמת טאקע איצטער טאר מען ניט מאכן קיין חתונות און ניט טאן אנדערע עניני שמחה – דארף ער אבער ניט זיין פאכמורעט און אומעטיק, ווארום אין אזא אופן וועט ער ניט קענען פועל זיין. ווי מ'זעט דא אין ארצות הברית, וואו מ'וויל אז יעדער זאך זאל געטאן ווערן "סמילינג", און דוקא דעמולט ווערט נתקבל, אנדערש האט דאס צו יענעם קיין שייכות ניט. עס קען טאקע זיין א ריכטיקע זאך ע"פ שכל, בשעת אבער מ'זאגט דאס ניט אין אזא אופן – איז ניט דאס איז ער אויסן, ס'איז ניט אין ד' אמות שלו, און "אזלת לקרתא הלך בנימוסי!" ובפרט אז דאס איז ניט (נאר) דער נימוס פון דער "קרתא", עס איז דער נימוס פון דעם אויבערשטן וואס "עוז וחדוה במקומו". איז בשעת ער לייגט תפילין מיט א אידן – דארף ער זיין בשמחה גדולה, דערפון וואס ער האט ביי יענעם אויפגעטאן דעם "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". און ווי די גמרא דערציילט וועגן אן אמורא וואס "בדח טובא", האט מען ביי אים געפרעגט: עס שטייט דאך "בכל עצב יהי" מותר [און דוקא "אז ימלא שחוק פיגו"]?! האט ער געענטפערט "אנא תפילין מנחנא". די הנחת תפילין האט אים גורם געווען צו "בדח טובא". עאכ"כ אז מ'לייגט תפילין מיט א צווייטן, ועאכ"כ אז מ'לייגט תפילין מיט איינעם וואס דורך איין מאל לייגן תפילין נעמט מען אים ארויס פון דעם סוג פון "קרקפתא דלא מנח תפילין", וואס דורך דעם דווקא טוט מען אויף אז יש לו חלק לעולם הבא, כמבואר אין פוסקים, און אזוי דארף ער זיין בשמחה אויך בא דער הפצה פון אלע עניני תורה ומצוות, און אזוי דארף ער זיין בשמחה אויך בא דער הפצה פון אלע עניני תורה ומצוות.

באור התורה¹⁵: משל המלך כשהוא בדרך אפשר להשיגו לדבר עמו בקל יותר מכשהוא בביתו דמאן חשוב ומאן ספון, ועד"ז פי' העבודת ישראל¹⁶ בשם הה"מ נ"ע פי' "כל רודפיה" להשיג גילוי אלקות, "השיגוה" דוקא "בין המצרים", כמשל הנ"ל¹⁷.

ליקוט שיחות קודש בענין מעלת ימי בין המצרים

בכמה שיחות קודש, רבו מלספור, מבואר במעלת ימי בין המצרים, שלמרות שבחיצוניות נראים כימי מיצר ופרענות ח"ו, והוא זמן של העדר השמחה, ועד שיש דיני אבלות, פשוט שאינו ענין לעצבות ונפילת הרוח ח"ו. ואדרבה, הכוונה בהירידה היא לצורך עלי', וכשהירידה שלא בערך – עלי' שלא בערך. ויתירה מזו, שהפנימיות ואמיתיות דימים אלו גופא הוא טוב נעלה ביותר, העל' שבזה. ומה שהוא בהעלם – לפי שהוא מחסדים המכוסים, טוב הנעלם, שבשרשו הוא נעלה יותר מטוב הגלוי. וכפי שהוא בתורה "האמורים בפרשה", ולא במציאות העולם למטה, ה"ז אך ורק טוב. וע"י עבודת בין המצרים, "מן המיצר קראתי", במיצר הגלות, "נמשך מלמעלה ממיצר העליון דלית מחשבה תפיסא ב' כלל". ובזמן הגאולה יתגלה הטוב למטה ממש במציאות העולם, כיתרון האור מתוך החושך, "ענני במרחב י-ה", מרחב העצמי, שאז יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה, ועד שמחה שלא בערך לשאר ימי שמחה. וכשחושבים ומדברים אודות שלושת השבועות בהתאם לאמיתיות

(15) וישב ח"ה ע' תתק.

(16) פ' מסעי. וראה שם לקוטים למס' אבות פ"ב מ"ד. פ"ג מ"א. פ"ד מ"ז. ותוכן הדברים דומה מאד למשל "מלך בשדה" שבלקוטי תורה. אבל ראה מענה אור ל"ט אלו תשמ"ה (ליקוט מענות קודש תשמ"ה ס"ע 110 ואילך). ולהעיר מהמענה בחודש אב (תשורה העכט-סברדוביץ י"ג סכלו תשס"ט ע' 26): והזמן גרמא שהמלך מתכוון לצאת להשדה וכו'.

(17) וראה כע"ז בד"ה צו את בני' תשכ"א ובשירת "ט תמוז תשכ"ח בסופה.

ופנימיות הענינים (כפי שיה' בגלוי לבוא) – אזי במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא, היינו שנהפכים לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

והתנוצצות וטעימה מזה ישנה כבר בזמן הגלות, ובפרט בדורות האחרונים, ובסמיכות לביאת המשיח, שאז נתגלה ענין של שמחה וגאולה בחודש תמוז, חג הגאולה י"ב-י"ג תמוז, ועד שהוא "חודש הגאולה", שדבר זה נראה בגלוי עוד לפני התחלת ימי בין המצרים – בכדי שמלכתחילה נדע ענינם הפנימי של ימים אלו. וככל שמתקרבים לגאולה האמיתית והשלימה פוחת והולך הרגש החורבן והגלות שבימים אלו, ומוסיף והולך ההרגש ההכנה לגאולה, הטוב שבימי בין המצרים, וכיון שנמצאים בסמיכות ממש לגאולה האמיתית והשלימה נרגש ומודגש ביותר וביותר הטוב דבין המצרים, שע"ז באים להעילוי והשלימות דגאולה האמיתית והשלימה. וכשעומדים על סף הגאולה שבאה תיכף ומיד ממש, מודגש רק הטוב דבין המצרים.

ומודגש בהתחלתו, י"ז בתמוז, בגימטריא "טוב", כיון שהוא "יום רצון לה'", ובדברים שאירעו בו, והראשון שבהם – בזמן ובתוכן – שבירת הלוחות, שאף שהוא ענין בלתי רצוי, יש בזה ענין טוב, ואדרבה – טוב נעלה ביותר, שע"ז ניתנו לוחות שניות, כפליים לתושי, ועד – עלמות אין מספר, באופן דאין סוף. וכן גם בסופם, בתשעה באב, שבו נולד משיח, התגברות מזלו של משיח צדקנו, ברגע החורבן.

ונתבאר גם הרמז והשייכות לפרשיות השבוע (מטות, מסעי, ודברים) שמדובר בהם בענינים השייכים לגאולה, כיבוש וירושות וחלוקת הארץ (כולל ג' ארצות, קני קניזי וקדמוני שעתידין להיות ירושה לעתיד). וגם בפרשת פינחס – פינחס זה אליהו, מבשר הגאולה, ותוכנו – מנין בנ"י ורומז גם למנין העשירי לעת"ל, חלוקת הארץ כנ"ל, ענין הקרבנות (וקרבנות המועדים בפרט, שרומז גם על הפיכת הצומות למועדים טובים). [ולפנ"ז¹⁸ – פרשת בלק, שבה נתפרש בתורה ע"ד ביאת המשיח].

וגם במספר השבועות, "שלושת השבועות", "בתלתא זימני הוי חזקה", הן חזקה בעניני קדושה, והן שע"י הירידה בדרגת שלשה, כאילו ישנה קביעות חזקה ותוקף, נעשית על"י שלא בערך לגמרי, שהתוכן הפנימי דבין המצרים הוא בנין בית המקדש השלישי, שכל מטרת הירידה והחורבן בכדי להגיע לעל"י דבית המקדש השלישי, בית נצחי, "בנינא דקוב"ה", שהוא לא בערך לבית הראשון והשני. וכן מספר "שלושת השבועות" מכוון כנגד "שלושה רגלים" (ועד"ז, ג' השבתות שבבין המצרים – כנגד "שלושה רגלים"). וכמו כן במספר הימים, כ"א יום, שסימנם "א"ך טוב" היינו שכל ימי בין המצרים הם באופן ד"א"ך טוב". ומכוון למספר ימי המועדים, כ"א ימים¹⁹, שבה מודגשת הנתינת כח להפיכת כ"א ימי בין המצרים לימים טובים ולמועדים. והוא מספר הימים דגידול שקדים, שממהר להוציא פרח קודם לכל פרי, הזריות ומהירות בתגבורת גדולה לבטל המניעות ועיכובים גדלות, ובפרטיות: שקדים מתוקים שבקטנותם הם מרים, ובגמור בישולם (בכ"א ימי בישול) מהתפכים למתוקים, שתוכן ימי בין המצרים להפכם לימי ששון ושמחה, ימים מתוקים ושמחים.

דיני בין המצרים מתחילים בליל י"ז תמוז²⁰.

תספורת

נוהגין שאין מסתפרין בימים אלו לא שערות הראש ולא כל שער שבגופו, הן אנשים והן נשים²¹. ואסור לגדולים לספר את הקטנים.

בכלל זה, מריטת גבות, קציצת השפם וכל כיוצא בזה ואפילו של בית הסתרים. אבל השפם כל שמעכב את האכילה²² מותר לקצוץ²³.

18) ובשיחת ש"פ בלק תנש"א: "כי גם כשקורין פרשת בלק בשבת שחל בו י"ז תמוז, נדחה התחלת "בין המצרים" ("צום הרביעי") ליום ראשון שלאחרי השבת ששייך לפרשת פינחס".

19) באופן החשבון – ראה סה"ש תש"ז ח"ב ע' 567 הע' 40 ובשו"ג. וראה שיחת ט"ו תמוז תשמ"ב.

20) ראה שו"ת באתרא דרב ס' טו"צב.

21) אבל יש להתיר לאשה להסתפר מטעמי צניעות או חשש חציצה (ואפילו לצורך טבילה לאחר ת"ב, כיון שנוהגין שלא לגלח ג' ימים קודם הטבילה) וכן ליטול שער הגוף כדי שלא תתנגה על בעלה או לצורך שידוכים (ואפילו בתשעת הימים). מותר לנשים להסיר שיער הפנים ע"י אלקטורוליה או לייזר בבין המצרים – ראה שו"ת באתרא דרב ס' תרסה.

22) וה"ה למהלך כל שמעכב המציצה מותר.

23) אפילו בשבוע שחל בו תשעה באב – ראה שו"ת באתרא דרב ס' כב'תשד.

מי שיש לו בלורית מותר ומצוה לגלחה ואפילו בבין המצרים²⁴.

קטן שהגיע לגיל שלש שנים בימי בין המצרים: הנה, גזירת השערות יש לדחותה לאחר בין המצרים. והיינו, בעשירי באב אחר חצות היום. אבל מה שנהגו להדר בו' [להרגיל את התינוק בענין נשיאת ט"ק וברכות השחר וברכהמ"ז וק"ש שעל המטה] יש להתחיל מיום מלאות ג' שנים²⁵.

מותר לקצר ולתקן פאה נכרית בימים אלו שאינה בכלל תספורת²⁶. בנוגע לתשעת הימים, ראה בלוח שם.

שידוכין ונישואין

מותר לבוא בקשרי שידוכים ולעשות "ווארט" ("לחיים") בימים אלו. אמנם, בתשעת הימים, מר"ח מנ"א ואילך, לא יעשו סעודה, רק מיני מרקחת.

אין עושים נישואין – אפילו בלא סעודה – בימים אלו, ואפילו מי שלא קיים פריה ורביה.

אף במחזיר גרושתו יהיה חושש לזה בימים אלו משום דלא מסמנא מילתא.

מותר לעשות סעודת שבע ברכות בימים אלו ללא ריקודים ומחולות וכלי זמר²⁷.

שהחינו

טוב לזוהר מלומר שהחינו בין המצרים על פרי או על מלבוש. וממילא לא יאכל הפרי²⁸ ולא

[24] ראה אצלנו בהלכה יומית אות רמג.

ולבעלי ברית, נחלקו הפוסקים מן הקצה אל הקצה, וכיון שרבו הדעות בזה, בשבוע שחל בו תשעה באב יש להחמיר כיון שהוא מדינא דגמרא, אבל מ"ז בתמוז ואילך יש להקל אם נצרך לכך. (וכשחל ת"ב בשבת, והמילה בשבוע שקודם ת"ב – מקום יש בראש לצדד להקל, והמקל בזה אין מזניחין אותו).

[ובפרטיות, שיש שהקלו אפי' בשבוע שחל בו (שו"ת פמ"א ח"ג סל"ז. ובשו"ת חת"ס או"ח סקנ"ח (הובא במשנ"ב סתקנ"א בשעה"צ סק"ד. אבל במשנ"ב בפנים סק"ה לא הכריע, וציין לשע"ת שהביא כמה דעות) דכן עמא דבר. וראה אשרי האיש ס"ח ס"ה שכן המנהג גם כיום). ולאידך, יש שהחמירו גם מר"ח. ויש שהרחיקו להחמיר אפי' בשלושת השבועות (ראה תורת חיים סופר סתקנ"א סק"ג, שבזמננו אין המנהג להסתפר לפני ברית בכל השנה, וההיתר רק בתספורת הזקן. וראה בשד"ח מערכת בין המצרים ס"א סק"ז. שו"ת דברי ישראל וועלץ ח"ב לקוטי תשובות סק"ח. וראה מבית לוי ביהמ"צ ע"ו. ובאו"א קצת, בשו"ת שבה"ל ח"י ספ"א סק"ז, שגם לפני שבוע שחל כמדומה שלא מקילים במקומו. אבל במקו"ח סתקנ"א ס"ד, שלפני שבת חזון ל"ש שנהג). והרבה פוסקים נקטו מילתא דמציעתא, להחמיר רק משבוע שחל בו. (דעת הא"ר סק"ח, וכוות"ל פסק בפמ"ג ב"מ סק"ז. ובפ"ש סתקנ"א שכן הסכימו רוב המורים, ושכן המנהג. וראה גם שו"ת בנין ציון ח"א סל"א שאין לזוז מפסק הא"ר). וכיון שיו"ט שלו הוא, ואין אבלות ברגל, ולפני שבוע שחל בו הוא רק ממנהגא, אין להחמיר במקום הצורך. וההכרעה – ע"פ כה"ח סתקנ"א סק"י. ועוד.

ובנוגע לת"ב נדחה, בא"ר שם היקל וטעמו שהעיקר הכפוסקים שאין לו דין שבוע שחל בו. ובפמ"ג השיט" ד"ז. וראה גם בנין ציון וכה"ח שם שהקלו. ויש להוסיף, שאף שבדברים אסורים מן הדין העיקר להחמיר בשבוע שלפניו (וראה בשו"ת אמת ליעקב עלזאס סנ"א), אבל כיון שהעיקר לדינא שאין דין שבוע שחל בו, ורק ממנהגא נהגו לאסור, מקום בראש להקל בדבר שאסור רק רק מחמת מנהג כיון שיו"ט שלו הוא. והכרענו כן ע"פ שו"ת זר"א סע"ח].

ונער בר מצוה שלא הספיק להסתפר לפני בין המצרים, יסתפר קודם יום הבר מצוה בקטנותו, לפני שבוע שחל בו (וראה שמ"ב לאאזמור"ר סי' קכ בקו"א לס"ח).

[וראיתו למי שהביא משו"ת חת"ס שם ד"ל לישתמט לשום אחד לנהוג להתיר תספורת לשמחות הנ"ל ונהגו כן במילה דוקא, ור"ל עפ"ז שאין להתיר לפדה"ב וכדומה. ולפענ"ד אינו מוכרח, שו"ל בדוחק דדברי החת"ס קאי אמש"כ לפני"ז במנהג שבערי פראנקין להתיר אפילו לאבל ממש לגלח בשלשים שלו לכבוד מילה. אבל בימי הספירה ובין המצרים שהוא רק ממנהגא לא קאמר. וחילא דילי שכן מצוי במקו"ח סתקנ"א ס"ב להתיר לנער ברמ"צ ולאביו (ולא זקינו ואחיו) להסתפר בימי העומר. ומ"מ, למעשה לא ראינו נוהגים להתיר לשאר שמחות].

[25] וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יג' קיד.

[26] ראה שו"ת באתרא דרב סי' תרעט. וש"ג.

[27] ודלא כהמקפידים בזה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' תרצג.

[28] פרי שלא ימצא אחר תשעה באב ואינו יכול לשמור הפרי עד אז [במקרה] מפני שיתקלקל, מותר לברך שהחינו ולאכלו בין המצרים. ואם יכול לשמורו רק עד שבת, ישמרוהו עד שבת ויברך אז. וה"ה, אם ימצא הפרי אחר תשעה באב, אלא שאינו יכול לשמור פרי זה הנמצא אצלו עד אז, שישפד טעמו. טעה ואכל פרי חדש (ששכח שהוא פרי חדש או ששכח שהם ימי בין המצרים) ובירך ברכת הנהנין ולפני שטעם נזכר שהוא פרי חדש נחלקו הפוסקים, ולהלכה – מברך עליו שהחינו ויטעם קצת. טעה ואכל ולא בירך שהחינו, לא ימשיך לאכול, ולא יאכל עוד מאותו פרי עד לאחר בין המצרים ואז יברך שהחינו על פרי אחד ויכוון לפטור את הפרי שאכל ולא בירך עליו (ראה שו"ת באתרא דרב סי' לה' קצח – לענין ימי הספירה, והכא שאני).

אשה מעוברת מותרת לאכול פרי חדש בלא שהחינו דשמא תתאוה ויגרם נזק לה ולולד. וכן חולה מותר לאכול פרי חדש, שהפירות פותחין לו ואתו לאכול דברים טובים, ובמקום חולי לא גזרו. וראה בארוכה בסוף הקובץ במילואים (א).

ילבש הבגד. ומנהגו שאין מברכים שהחיינו בבין המצרים, ואפילו בשבת²⁹ (וה"ה בר"ח³⁰).

נוהגים איסור שלא לקנות או ללבוש מלבושים חדשים חשובים בימים אלו³¹.

בגדים שאינם חשובים כל כך, מותר לקנותם וללבושם מ"ז בתמוז עד ראש חודש (ולא עד בכלל)³², כגון: בגדים תחתונים, גרביים, ומנעלים חדשים. גם מותר לקנות וללבוש טלית קטן³³. כמו כן, מותר לקנות משקפיים³⁴.

מי שנולדה לו בת, מברך שהחיינו בפעם הראשונה שרואה אותה³⁵, אף בבין המצרים³⁶.

וכן בפדיון הבן מברך שהחיינו ואפילו בבין המצרים, שלא יחמיץ המצוה.

מותר לברך הטוב והמטיב בימים אלו.

ריקודים, מחולות, וכלי זמר

אסור לעשות ריקודים ומחולות מ"ז בתמוז ואילך.

אין לנגן³⁷ ואפילו לשמוע כלי זמר, ואפילו מוקלטת³⁸.

יש שהקילו בשירה בפה מוקלטת. אמנם, לדעת הרבה פוסקים הרי זה בכלל כלי זמר. וכל שכן, שיש להימנע מלשמוע הקלטות של שירה בפה הנשמע ככלי זמר (המכונה "אקאפעלע")³⁹.

יש מקום להתיר לשמוע ניגונים איטיים המושרים ע"י בעל מנגן עם קצת "מנגינת רקע".

מותר וגם חובה לאדם לשמוע מוזיקה בשעת הנהיגה לזמן ארוך ובפרט במשך הלילה כדי שיהא עירני.

איסור שמיעת כלי זמר קיים גם במחנות קיץ. ובפרט שמטרת המחנה הוא לחנך הילדים עם יראת שמים. בקייטנות שיש צורך להרגיע הילדים הקטנים שלא הגיעו לחינוך, והמוזיקה אינה לשם שמחה, יש להקל להשמיע מוזיקה.

מי ששכר אומן ללמד את בניו חכמת המוזיקה, אם לומדים אומנות זה לפרנס עצמם יש להתיר ללמוד הלאה בבין המצרים מ"ז בתמוז עד ר"ח. אבל אם הלימוד אינו בכדי להתפרנס מזה, איכא איסורא⁴⁰.

נוהגים לאסור ריקודים ומחולות וכלי זמר אפילו בסעודות מצוה המתקיימות בימים אלו כמו בר

(29) אף שאין עצב בה, לפי שהאיסור אינו משום אבלות (ראה מג"א סתקנ"א סקמ"ב).

(30) כ"ה בכתהארז"ל (ישע"כ ענין בין המצרים (פט, ג). ועוד). וראה הגהות רעק"א למג"א סקמ"ב.

(31) ואף למנהג שאין מברכים עליהם שהחיינו. ובמקום צורך (כגון לכבוד הברית או כבוד שבת) – יש להתיר (לפני ר"ח), ויש להשתדל לקנות בהקפה, היינו שייגמור לשלם לאחרית ת"ב – ראה בשו"ת באתרא דרב ס' טו"תקסא.

וכ"ז רק בבגדים אבל לא נהגו להחמיר שלא לקנות כלים חשובים – ראה בכ"ז אצלנו שם.

(32) משנ"ב סתקנ"א סקמ"ה.

(33) שו"ת באתרא דרב ס' ט'תתצא.

(34) ולענין תשעת הימים – ראה להלן במקומו.

(35) סדר ברה"נ פי"ב סי"ב. וראה שו"ת באתרא דרב ס' שנב.

(36) ראה שו"ע או"ח סתקנ"א, סי"ז. רמ"א שם. ולהדיא כתב כן בס' יעב"ץ דיני ביהמ"צ סק"ח, ברואה חבירו בביהמ"צ. וראה גם דעת שם. ופשוט שא"ל לדחות ראיית בתו – ראה לפאר ולברך ע' קג. וכ"כ כמה אחרוני זמננו.

(37) מי שפרנסה שלו בכלי זמר, מותר לזמר בבית אינו יהודי בכדי פרנסתו עד ראש חודש, אבל מראש חודש עד אחר תשעה באב אסור, ויום שבעה עשר בתמוז עצמו גם כן אסור.

(38) וכדמובח כ"מ. ודנו הפוסקים במנגן אצל גוים, ולגבי לימוד חכמת המוזיקה ועוד. ולהעיר, שבכ"מ מצינו שמאז ומקדם נהגו להחמיר אפי' בשירה בפה. ובמקו"ח בקיצור הלכות סתקנ"א ס"א שאסור לשמוע קול זמרא דפומא אם לא בסעודות מצוה (אבל שם מיירי מר"ח מנ"א. וראה גם יומן ממוצ"ש אור לב' מנ"א תשמ"א, וכן בכינוס הילדים ג' מנ"א תשמ"א. יומן מוצאי ת"ב תש"ל ותשל"ב). והבו דלא לוסף להקל גם בטייפ. וראה גם א"א מבוטשאטש סוסי' תקנב. שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ד. אול"צ סכ"ה ס"ב. יחוד"ח ח"ו סל"ד. ובשו"ת מנח"י ח"א סי' קיא שהיא הלכה פסוקה באחרונים. ובמכ"ש ממה שהובא בפוסקים לגבי ימי הספירה. וראה גם לקמן בהערה בדיני טיולים בבין המצרים. [וראה המסופר בקובץ העוב"ב גל' א'פח בשם הרי"ל ג. ולהעיר, שבגליון "שמועסען" וכן בגליון "טאלקס ענד טיילס" נז' כמ"פ ובפשיטות בדיני בין המצרים, והוגה מכ"ק אד"ש, ולאחרונה נתפרסם (בתשורה וילהלם אברהמס ו' תמוז תשפ"א ע' 18) צילום כתי"ק גם לקטעים אלו. וכ"ה בחוברת בין המצרים ש"ל לקראת ביהמ"צ תש"ד].

(39) ראה שו"ת באתרא דרב ס' ג'תתא.

(40) ובאמת, גם בכל השנה משהרב ביהמ"ק גזרו חז"ל שלא לנגן בכלי שיר. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' טו"תקמד.

מצוה, סיום מסכת, סעודת שבע ברכות וכדומה.

סיום והכנסת ס"ת בימים אלו: באגרות קודש (במענה לשאלה בענין זה) שיש להתענין בדבר, האם אי אפשר לעשות בזמן מתאים יותר, ומגלגלין זכות ליום זכאי. ושם, שהסברה לעשות לאחר ר"ח מנחם אב מושללת.

ליזהר מסכנה, נסיעות וטוילים

הימים האלו עלולים לכל היזק ח"ו ולכן יש ליזהר מכל חשש סכנה.

צריך ליזהר מ"ז בתמוז עד ט' באב⁴¹ שלא לילך יחידי מסוף ד' שעות עד סוף ט' שעות. וכן יזהרו בימים אלו שלא לילך בין חמה לצל. וכל זה רק במקום תהו שאין בני אדם הולכים שם, מה שאין כן במקום שבני אדם הולכים שם אין חשש בזה⁴².

יש למעט קצת בטיולים בימים אלו, אך אם הוא לצורך בריאות או כשנעשה כתמריץ ללימוד התורה וכדומה, בודאי אין לאסור⁴³.

בלקוטי דיבורים⁴⁴: [אין ליובאוויטש] א צוויי חדשים אין זומער – פון משך שבועות ביז שבת נחמו – מיט א געוויסער הפסקה אין די דריי וואכען וועלכע זיינען באמת געווען טרויער טעג, דער הלכות ט"ב האט זיך אפגעהיט מיט אלע פרטי דינים – האט מען בין מנחה למערב א ביסעל שפאצירט איבערן מארק-פלאץ. פון פסח ביז שבועות איז קיינער ניט געגאנגען שפאצירן, נאר פון נאך שבועות ביז שבעה עשר בתמוז האט מען שפאצירט און גענאסען פון דער גוטער זומערדיקער לופט⁴⁵.

מותר לשוט בבריכה או בים בימים אלו עד ר"ח אב, אבל יזהרו ביותר מכל חשש סכנה. והרבה מנעיין מלרחוץ בנהרות מפני הסכנה.

41) והנה בפתחי עולם סתקנ"א סקס"ג, הביאו המשנ"ב שם בבה"ל ס"ח ד"ה צריך, שיותר יש ליזהר מחד בתמוז עד שיתסר, שבגמרא פסחים קיא, ב, אמרו שאז ודאי כיחוי. אבל לא הובא ד"ה לא בראשונים, ולא בטושים ולא בפוסקים אח"כ. ומעולם לא שמענו ליזהר בזה. ותמוז לומר שיש ליזהר בדבר שנשמט לגמרי מכל הפוסקים, אף שבאמת צע"ה מה שהביאו כולם דברי המדרש ולא המפורש בגמ'. והנה, בהסתירה בין המדרש להגמרא פסחים עמוד בזה בכ"מ – ראה יפה ענף לאי"ר א, כט. והב"ד בברכ"י סוסי' תקנא. מקו"ח להחוי"י רש"י פסחים שם. שו"ת מנח"א ח"ג ס' סו. כה"ח סתקנ"א ס"ק רכה. ועוד.

ובאזני ירושלים לאדר"ת סמ"ד (ע' קה) כתב ליישב בדוחק, דבתר עובדא דאביי בפסחים קב, ב, נשתנה הדבר. ולפ"ז הוא דלא כפתחי עולם ומשנ"ב ה"ל. אבל נוסף על הדוחק שבו מצ"ע, לא מיתוקמא שפיר, דהא קאי התם במדרש בזמן ר"י ור"ל.

ובמאורי אור וזירמש בעוד למועד סוף תענית (קט, א, והובא גם באר"ח ספינקא סתקנ"א סקמ"ט) כתב גם ע"ד פסק השו"ע בכללות הענין, דכיון דהאינא בטיל בימי אבי לא נהיגין ליזהר. ולבסוף כתב ליישב דאולי סבר להחמיר כיון דאחי לפעמים בגזיתא, כנפסחים קיג רע"א. (ולפלא שנגרד אחריי בקובץ הלכות קמניצק בין המצרים פ"ז ס"א בדבר המפורש לדינא בשו"ע וכל הפוסקים).

אבל בשו"ת התעוררות תשובה ח"ב סוסי' צו מיישב, שכיון שהוא קודם ביהמ"צ אין לחוש כ"כ לפי שאין הזמן גורם סכנה כ"כ. וקדמו בכע"ז בזרע יצחק לומברוזו בדושים בסוה"ס פ"ה בהעלותך (כט, א), נדמ"ח בס' ועד לחכמים ח"א ע' 68. וכ"כ בחי' מסכת פסחים לר"י טולידאנו פסחים שם. ונמצא גם בספרו שו"ת וזאת ליהודה אר"ח סי' קכ. ולכא"ו ד"ז פשוט, דאנן לא חיישינן לכל הנוכח בגמרא שם, אם משום שומר פתאים ואם משום שנתבטלו הרוחות והשדים, וכדמוכח מזה שרוב הדברים לא הובאו לדינא בשו"ע ופוסקים. (וגם בשו"ע אדה"ז דיני שמירת הנפש שהביא כו"כ דינים, השמיט הרבה מהם. ואכ"מ). ורק בנדו"ד בדיני בין המצרים חיישינן להא מילתא. ובסגנון אחר, דלא פליגי כלל, וקטב מירי שבגמ' ענין אחר הוא.

וראינו למי שכתב ליישב עד"ה, ובהקדם, שבגמ' מירי בשעות אחרות וגם בצל מסוים דוקא, בטולי דחצבא ובטולי דביה"ס, ולא בין חמה לצל. ולפ"ז י"ל שלא חשו הפוסקים להזהיר בדבר שאינו שכיח בכ"מ, דשומר פתאים ה'. ובאמת, בגמרא לא נזכר ע"ד ההליכה ביחיד דוקא. וגם משמע שם שלעשיר אינו מזיק. ומכ"ז משמע שענין אחר הוא.

ובאמת, נ"ל שגם בפתחי עולם לא נתכוון לומר כן לדינא, רק כתבו בדרך הערה בעלמא, שמבואר בגמ' שיותר יש ליזהר אז, ותו לא. ומוכח כן גם במשנ"ב שלא הביא ד"ה בפנים המשנ"ב לדינא, רק בבה"ל. ובכה"ח שם אכן שינה טעמו ול"כ לדינא שיש ליזהר אז.

ולהעיר ממנורת המאור נר וכלל א (שיט, ח) שהוא מתקופת תמוז עד ט"ז באב.

42) אשל אברהם (בוטשאטש) סתקנ"א ס"ח.

43) ראה אבר"ת באתרא דרב ס' תקע. וש"נ.

44) ח"א קטז, א.

45) אף שמדינא מותר – ראה רמ"א או"ח סתקנ"ג ס"ב, ובהנהגות ברוך טעם לשם דמיירי בטיול לתנוגוג – א"כ במטייל יחידי בין ד' לט' שעות ביום. ואולי יש לחלק בין מקום סכנה לשאר טיול, וכן גם בטיול שי"ב שמחה יתירה.

ולהעיר מדוגמתו, בס' משא חיים פלאגי בתחילתו אות ב, ע"ד תקנת בני מקומו איזמיר, "שעשו הסכמה ותקנה בכח תורתנו הקדושה שמיים שבעה עשר בתמוז עד אחר תשעה באב לא יוכל שום בר ישראל לטייל בגנות ופרדסים ועל שפת הים וכו' והעובר ע"ז מלבד שעובר על דברי רז"ל עוד בה וכו'". [והובא בשד"ח ח"ח פאת השדה מערכת ביהמ"צ ס' אות י (א'תשסא, ג). ועיי"ש, ששקו"ט בכוונתו שם בהמשך דבריו "ולא יגן שום יגור"ם אם הכוונה לשירה בפה או בכלי זמר. ואכ"מ]. וראה שו"ת באתרא דרב שם.

אם יש צורך לנסוע נסיעה ארוכה בימים אלו, כדאי ונכון שההכנות משמעותיות⁴⁶ לנסיעה יחלו לפני כן, כדי שיודגש שהנסיעה התחילה לפני שבעה עשר בתמוז.

טיפול רפואי

נכון – באם אפשר – לדחות טיפול רפואי מורכב עד אחרי תשעה באב⁴⁷, וכל העכבה לטובה. וכמובן, עדיף לפני חודש מנחם אב. ובאם הרופא ידחוק בדוקא את השעה, יש לעשות זה קודם שבת חזון⁴⁸.

מובן, שטיפול שיש בה משום פיקוח נפש יש לעשותו בהקדם ולא ידחה אותו כלל. מותר לעשות בימים אלו טיפולים רגילים שאינם מעמידים את האדם בסכנה, ובכלל זה טיפולי שיניים וכדומה.

יתנו מוסר בניחותא לבנים ולתלמידים, ולא יכו⁴⁹ התלמידים או הבנים כלל בימים אלו.

קניית בית, העברת דירה, ושיפוץ בית

אף שיש המחמירים שלא לקנות בית משום דלא מסמנא מילתא, אך מעיקר הדין מותר לקנות בית **דירה**, ובפרט במקום הפסד כשיש חשש שמא יקדמנו אחר (ואף בתשעת הימים מותר). כשרישום הדירה נעשית בפועל רק לאחר זמן (לאחר ת"ב) אין לחוש.

נוהגים שאין נכנסים לדירה חדשה בבין המצרים גם באופן שאינו צריך לומר שהחיינו⁵⁰. ונכון ליכנס לאחר חמשה עשר באב, ובאם אפשר בחודש אלול חודש הרחמים. מותר להרחיב דירתו בימים אלו עד ר"ח.

יש נוהגים שאין מתחילין לבנות בבין המצרים משום דלא מסמנא מילתא, ואם התחיל מקודם רשאים לגמור⁵¹. ומותר לעשות שיפוצים קלים. אבל אין נכון לצייר ביתו כל בין המצרים. ואם קצץ עם נכרי בקבלנות לצייר ביתו, הואיל וקצץ עמו והתחיל יגמור.

אין לעשות סעודת חנוכה הבית בימים אלו דלא מסמנא מילתא.

הוראות כ"ק אד"ש בקשר לימים אלה

א. להוסיף בהימים דבין המצרים הן ב"משפט" – לימוד התורה (ובפרט בלימוד ההלכות דבין המצרים⁵²). והן ב"צדקה", וע"פ מש"נ "ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה".

ב. בהימים דבין המצרים גופא – להוסיף בהנ"ל מתקופה פרטית שבהם לתקופה שלאחרי' (עד ר"ח מנ"א, מר"ח מנ"א, שבוע שחל בו ת"ב, ערב ת"ב, ות"ב).

ג. בער"ח מנחם אב להוסיף במיוחד בתורה, תפלה וצדקה. והצדקה – הוצאת ב' סעודות, ומה טוב – של ג' סעודות, ולהחליט ע"ד כל זה לפני בין המצרים. ואלה שלא הספיקו להחליט אז, להחליט עד⁵³ **בהקדם** לאח"ז ויפה רגע אחת קודם (ע"פ פס"ד שו"ע או"ח סקתע"א ס"ג). ולהוסיף: מובן אשר אלה שלא עשו בפועל ככהנ"ל **ביוםם** – כדאי להשלימם לאחר זה.

ד. להשתדל במיוחד – בכל המבצעים [מבצע: אהבת ישראל, חינוך, תורה, בית מלא ספרים (יבנה וחכמי), תפילין, מזוזה, צדקה, נש"ק, כשרות האכילה, טהרת המשפחה].

46) ובשיחות קודש תשכ"ה ח"ב ע' 230, "לארוז מזוודה או אפילו מספר ממחטות". ובמענה להר"מ ע"ה הארליג (תמוז תשל"ב. נדפס בליקוט מענות מילואים ח"ד ע' 335) "שיתחיל אריות חפציו לפני הג' שבועות". ומפי השמועה שכן הורה לכו"כ.

47) ובמכ"ש מזה שאין להכות התלמידים מחשש סכנה (אף שיש לחלק). וכן הורה רבינו לכו"כ. וראה אג"ק ח"ט ע' שעו. חכ"ד ע' שנו. חכ"ו ע' שלו. לקו"ש חל"ו ע' 301. מענה בשלחן מנחם ח"ג ע' נ בהערה. וראה מבית לוי ביהמ"צ ע' יא. ועוד.

48) אג"ק ח"ט שם.

49) ע"ד הכאה בכלל – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ו'שט.

50) ראה פרטי דינים אלו בשו"ת באתרא דרב סי' ו'תשיו.

51) וראה שו"ת באתרא דרב סי' טו'שפא.

52) ראה שיחת ליל ר"ח מנ"א תשמ"ח – נעתק בתחילת הלוח.

בכמה שיחות קודש הובא ונתבאר, שכיון שהסיבה לחורבן בית המקדש והגלות היתה "מפני שהיתה בו שנאת חנם", ולכן התיקון צ"ל באותו ענין, לבטל הסיבה, והיינו – להוסיף באהבת ישראל ואחדות ישראל ובאופן של אהבת חנם, כולל תורה תפלה וצדקה בצבור, ובהבטל הסיבה בטלה המסובב. ובהדגשה והוספה – בימי בין המצרים. ובעמדתו על סף הגאולה, בודאי שכבר נתתקנה סיבת הגלות, ולכן ההדגשה דאהבת ישראל היא בתור טעימה, ועד להתחלה, דהגאולה האמיתית והשלמה, הקשורה עם נקודת האחדות שלמעלה מהתחלקות, שמודגשת באחדותם של ישראל מצד בה' היחידה, שהיא ניצוץ מנשמתו של משיח, יחידה הכללית.

ללמוד במשך ימי בין המצרים בעניני בית הבחירה⁵³. לימוד זה שייך גם לנשים וטף⁵⁴.

בלקוטי שיחות⁵⁵: ולהעיר (אף שפשוט ומובן הוא) ועיקר הוא: כהנ"ל. . שהזמ"ג לפעולות אלו ולהתחלתן קודם התחלת ביהמ"צ וקודם (ובמשך) ט' הימים דתחלת מנ"א – הכוונה היא שזמנים הנ"ל דורשים כהנ"ל – בלשון הידוע – "בהעפדה וזהירות וזריזות יתרה ביתך שאת וביתך עז כפולה ומכופלת למעלה מעלה מבשאר זמנים", אבל אם מאיזו סיבה שתהי' עבר יום ראשון מזמנים הנ"ל או שני ימים וכו' ולא עשה – פשיטא שצ"ל עשי' נמרצה בכהנ"ל, ואדרבה צריך למלאות את אשר החסיד נוסף על עבודת היום ביומו. וי"ל שכיון שבגדו"ז, מקום להצטער ולהתחרט על אשר לא התחיל במועד הנ"ל – בתוקפה הוראת חז"ל: ה' רגיל לקרות דף א' יקרא ב' דפים כו' – לעשות בכהנ"ל בכפליים לתושי'.

אין די ימים שלפני (ערב ת"ב ות"ב) וואס דעמולט האט מען דאך די ברירה וואס מ'זאל לערנען, דארף מען לערנען הלכות הצריכות און די שיעורים קבועים וואס מ'האט, איז אויב מ'וועט וועלן מוסיף זיין אין לימוד פון די פרקים אין יחזקאל וואו ס'רעדט זיך תורת הבית ומוצאי ומובאי, און די מפרשים אויף די קאפיטלען, און דערנאך מסכת מדות מיט די מפרשים אויף מסכת מדות, ביז אויך אין יד החזקה משנה תורה להרמב"ם אין הלכות ביהמ"ח מיט די מפרשים ע"ז – איז זיכער אז דער אויבערשטער איז מקיים הבטחתו, אז מעלה אני עליהם כאילו בבנינו הם עסוקים. און דאס ווערט די הכנה קרובה, אז ס'זאל זיין דער בנין ביהמ"ק השלישי במקומו, בקרוב ממש, בביאת משיח צדקנו⁵⁶.

כיון שעומדים על סף הגאולה שבאה תיכף ומיד ממש, מובן שלימוד הלכות בית הבחירה צריך להיות באופן אחר לגמרי: לכל לראש – שהלימוד הוא לא מצד התגברות רגש האבילות וההשתדלות לתקן החיסרון דחורבן ביהמ"ק, אלא מצד הכוסף וההשתוקקות למעלה והשלמות דביהמ"ק השלישי. . ועוד ועיקר – שהלימוד הוא מתוך ידיעה והכרה בוודאות גמורה שאין זה "הלכתא למשיחא", כי אם הלכה למעשה בפועל ברגע שלאח"ז, כיון ש"מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומושכלל (כבר עתה למעלה, ותיכף) יגלה ויבוא משמים" ברגע כמימרא!⁵⁷.

בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תש"מ: בשעת ס'איז געקומען צו דער התחלה פון די דריי וואכן בשנה זה האב איך געווארט צו זעהן אויב מ'וועט רעדן וועגן דעם, און בפועל האב איך געזעהן אז מ'רעדט נישט וועגן דעם. דערנאך אז ס'איז געקומען צען טעג נאך שבעה עשר בתמוז, קוים עטליכע טעג פאר די ניין טעג – האט מען זיך געכאפט צו אריינשטעלן א מודעה וועגן דעם אין צייטונג! און ערשט דעמולט האט מען געפונען די ברייטקייט בא זיך צו שרייבן צו מיר דערשראקענערהייט, און פרעגן, צי ס'איז כדאי צו אויך לערנען הלכות בית הבחירה אויך בשנה זו – כאטש איך האב וועגן דעם נישט דערמאנט! איי איז די שאלה, אז מ'האט וועגן דערויף שוין דערמאנט די לעצטע פיר יאר, און מ'האט דערמאנט אז מ'זאל דאס מפרסם זיין בכל קצוי תבל, און אזוי האט מען טאקע געטאן, און ס'איז נתקבל געווארן בכמה מקומות, און איך האב דאס געזאגט נישט אין אן אופן פון "גזירה

(53) בתנ"ך: ספר יחזקאל פרק מ ואילך. במשנה וגמרא: מסכת תמיד (שבה נתבארה העבודה התמידית בביהמ"ק, ואדרבה, כיון ש"מקדש העתיד בנוי ומשוכלל יגלה ויבוא מן השמים", הרי, הלימוד אודות העבודה בביהמ"ק נוגע אז למעשה בפועל יותר מאשר הלימוד אודות בנין ביהמ"ק (ספר-השיחות תשנ"ב ח"ב עמ' 579 הערה 186)). ומדות, וברמב"ם הלכות בית הבחירה, ובהוספת הביאורים שנתבארו בתורת החסידות.

וראה שו"ת באתרא דרב ס' ששב כמה אופנים לקיים מצות בנין ביהמ"ק בזה"ז.

(54) ראה שיחת ש"פ מטו"מ תשל"ו (שיח"ק ע' 496 ואילך). ושיחת ש"פ מטו"מ תש"מ (שיח"ק ע' 658 ואילך). (55) ח"ג ע' 279.

(56) משיחת אור ליום ועש"ק פ' מטו"מ מבה"ח מנ"א כ"ד תמוז התשל"ו (שיח"ק ע' 485).

(57) שיחת ש"פ בלק תנש"א – סה"ש ע' 691.

גזרתי חקה חקקתי, נאר איך האב אויך געגעבן א טעם לזה, וואס דער טעם איז שייך בכל שנה ושנה בזמנים אלו, אויך בשנה זו. און וויבאלד אז מ'האט עס געטאן דריי יאר – מוז מען דאס טאן אויך ווייטער, ווי דער דין איז אז אויב איינער טוט א זאך דריי מאל, און ער זאגט נישט קיין בלי נדר, דארף ער דאס ווייטער ממשיך זיין טאן, און ס'איז זיכער אז בשנים שעברו האט מען נישט געזאגט קיין בלי נדר בשעת מ'האט געלערנט הלכות בית הבחירה, וויבאלד אז איך האב נישט דערמאנט אז מ'זאל אזוי טאן – איז דאך דערפאר א זיכערע זאך אז מ'דארף דאס טאן אויך בשנה זו! און נישט קוקנדיק אויף די אלע זאכן – פרעגט מען בא מיר א שאלה צי מ'דארף לערנען הלכות ביהב"ח אויך בשנה זו – צי דען דארף מען יעדער זאך דערמאנען נאכאמאל און נאכאמאל?! ויה"ר אז וויבאלד מ'האט זיך עכ"פ איצטער געכאפט און אריינגעשטעלט די מודעה אין צייטונג – זאל מען מקיים זיין מכאן ולהבא דאס וואס שטייט אין דער מודעה, אז מ'זאל לערנען הלכות ביהב"ח אין די קומענדיקע טעג, ובפרט אין די ניין טעג, ובפרט בשבוע שחל בו תשעה באב ובפרט בערב תשעה באב עצמו. און זיכער דארף מען דאס לערנען היינט, ווארום משיח איז דאך היינט נאך נישט געקומען, ועד"ז אויב משיח וועט ח"ו נישט קומען מארגן, וועט מען עס דארפן לערנען אויך מארגן.

און אפילו נאך דעם וואס משיח וועט קומען וועט מען אויך דארפן לערנען הלכות בית הבחירה – ווארום כאטש אז משיח וועט בויען דעם ביהמ"ק – איז אבער יעדער איד וועט קענען אפשר צוגעבן א פרט ווי צו בויען דעם ביהמ"ק ע"פ ווי עס שטייט אין הלכות בית הבחירה להרמב"ם, ביז – אז בשעת משיח וועט אויפבויען דעם ביהמ"ק, און אין איין פרט וועט דארטן נישט זיין ווי עס שטייט אין הלכות ביהב"ח להרמב"ם – וועט יעדער איד קענען צוגיין צו משיח צדקנו, און ביי אים פרעגן, מיט דער הקדמה אז כל הכבוד למשיח צדקנו, ער איז פון די "שמונה נסיכי אדם" און פון די "שבעה רעים" וכו' – אז לכאורה האט משיח צדקנו געבויט דער פרט אין דעם ביהמ"ק נישט ווי עס קומט אויס פון רמב"ם – און אויב אזוי איז "מהיכן דנתנו" צו משנה זיין פון דעם וואס דער רמב"ם פסק'נט?! ווארום "תורה לא בשמים היא" און "לא הביישן למד" – איז אויב א איד וועט האבן א ספק אין דעם אופן ווי משיח צדקנו וועט אויפבויען דעם ביהמ"ק, קען ער און ער דארף דאס ביי אים פרעגן. און זיכער וועט משיח צדקנו קיין פאראיבאל נישט האבן און נישט ברוגז ווערן – וויבאלד אז ער ווייסט אז דער דרך הלימוד אין תורה איז אז "לא הביישן למד" – במילא וועט ער אים זיכער ענטפערן אויף זיין שאלה.

בר"ד משיחת ש"פ מטות תשמ"א: בימים אלו זאל מען זיך משתדל זיין לערנען דעם חלק אין תורה פארבונדן מיט הלכות בית הבחירה, און אזוי אויך פועל'ן אויף אלע אנדערע אידן אז זיי זאלן אויך לערנען הלכות בית הבחירה, ווייל דורך דעם בויען אויף יעדער איד דעם בית המקדש, וואס ער איז דער יסוד לכל העולם כולו, כמבואר אין דברי חז"ל, אז אין קדש הקדשים, אין ביהמ"ק אויפן הר הבית, איז דער אבן השתל' וואס ממנו הושחת העולם. קומט אויס אז כל אחד ואחת וואס לערנט הל' בית הבחירה – בויען אויף דעם ביהמ"ק לכל העולם כולו! דארף מען בימים אלו ארויסגיין אין גאס און געפינען א אידן און אים זאגן: הער זיך איין – דו דארפט אויפבויען א ביהמ"ק לכל העולם כולו! וואס דאס טוט ער אויף דורך דעם וואס ער וועט לערנען דעם חלק אין תורה פארבונדן מיט בנין ביהמ"ק. טענה'ט יענער, אז ער ווייסט נאך נישט קיין אל"ף ב"ת, ער ווייסט נאך נישט דעם אל"ף ב"ת פון אידישקייט. זאגט מען אים, אז די אלע חשבונות זיינען נישט תופס מקום בשעת דו דארפט אויפבויען א ביהמ"ק לכל העולם כולו! איי דו פארשטייט נישט דעם חלק אין תורה פארבונדן מיט בנין ביהמ"ק אין לשון הקודש, לערן דעם תוכן דערפון בלשון אחר אבער דו מוזט אויפבויען א ביהמ"ק לכל העולם כולו! וואס בשעת מ'ווייסט אז כאו"א בויען אויף א ביהמ"ק לכל העולם כולו דורך לערנען דעם חלק אין תורה פארבונדן מיט בנין ביהמ"ק – פאלן אראפ אלע חשבונות וואס מ'קען האבן פון העדר מנוחת הגוף און העדר מנוחת הנפש, ווארום במה נחשב הוא לגבי אויפבויען א ביהמ"ק לכל העולם כולו, וואס "ממנו הושחת העולם"... און דורך דערויף זאגט מען אן יעדן אידן – טוט ער אויף אז עס זאל זיין יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ולמועדים טובים, בגאולה האמיתית והשלמה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשל"ו: בשעת ער לערנט ענינים וועגן דעם ביהמ"ק זעט דאס אפי' א גוי – אויב ער לערנט אויף ענגליש, ווארום בעיקר איז דאך נוגע דער תוכן, און מ'קען דאס לערנען אויף יעדער שפראך – ס'גייט א איד אין גאס און דער גוי זעט אז ער איז פארטראכט, אדער ער זאגט עפעס, פרעגט ער אים אין וואס ביסטו פארטראכט? זאגט ער אז ער איז פאר'דאגה'ט וויפל זיינען די

מדות פון ביהמ"ק. וואס דאס איז ע"ד ווי ס'איז געווען ביי המן הרשע, וואס בשעת ער איז געקומען צו מרדכי האט ער געזעהן אז די תינוקות קאכן זיך. האט ער זיי געפרעגט אין וואס קאכן זיי זיך, האבן זיי געזאגט אז זיי קאכן זיך ווי אזוי מ'דארף מקריב זיין דעם עומר; ס'איז שוין דא א ביהמ"ק, און א כהן און א עומר – די איינציקע זאך וואס אין דעם זיינען זיי פאר'דאגה'ט, איז דאס בלוז ווי איז מען מקריב דעם עומר! און וועגן גזירת המן טראכט מען גארניט! ואע"פ אז דארטן איז געווען אויך מרדכי, וואס מרדכי ידע את כל אשר נעשה, ניט נאר למטה, נאר אויך וואס ס'טוט זיך למעלה, דעם גודל הגזירה רח"ל, און אע"פ אז זיין איינציקע דאגה געווען – די דינים פון הקרבת העומר. איי ס'איז דאך א גזירה אויף אידן, מ'דארף פאסטן, זאגן תהלים וכו' – איז אויף דעם אן אנדער זמן, אבער יעצט פארנעמט ער זיך מיט לימוד הלכות הקרבת העומר. עד"ז איצטער, וואס אלע גזירות זיינען שוין בטל געווארן, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, איז וואס איז זיין דאגה, ניט ס'הארט אים דער גלות כו'; משיח איז שוין געקומען און ס'איז שוין דא א ביהמ"ק, נאר זיין דאגה איז וואס איז די מאס פון ביהמ"ק וכו', וואס דערפאר לערנט ער מס' מדות וכו'. ביי אים איז מלכתחלה ניטא די גאנצע מציאות פון גלות כו'.

בר"ד משיחת ט"ו תמוז תשמ"ז⁵⁸: [ללמוד הלכות בית הבחירה] אפילו אז משיח וועט קומען לפנ"ז [לפני י"ז תמוז] – איז דאך ניט אז ס'ווערט טעג ווי ימות כל השנה, נאר ס'ווערט טעג אויכעט אויסגעטיילט פון א גאנצען יאר, יהפכו לימים ולמועדים ולימים טובים. איז דאך א זיכערע זאך, אז צי דערפאר אז משיח צדקנו איז געקומען פאר שבעה עשר בתמוז דארף מען ח'ו אנרירען די שיעורים וואס זיי זיינען פארבונדען מיט די ג' שבועות? נאר אדרבה – לערנען זיי ביתר שאת וביתר עוז, וויסענדיק אז דאס איז נוגע אין מעשה בפועל בפשטות. אזוי דארף מען דאך דערמאנען וואס שטייט אין מדרש תנחומא [שגדול קרייתה בתורה כבניה, כאילו הן עוסקין בבנין הבית, ועד שעי"ז אין בנין ביתי בטל]. דערנאך דערמאנט מען זיך אז דער רמב"ם שרייבט – אפילו אז מ'וועט לערנען מדרש תנחומא און הלכות בית הבחירה אין רמב"ם, צוזאמען מיט מסכתא מדות, צוזאמען מיט אלע מפרשים, וועט נאך אלץ בלייבען ענינים וואס זיי זיינען ניט מבורר, וואס וועט מען ערשט וויסען פון הכהן אשר יהי' בימים ההם לאחרי ביאת משיח צדקנו – איז אט דעמאלט וועט ער לערנען די הלכות פון בנין בית הבחירה, איז דאס נוגע בפועל. צי ער פארשטייט די הלכה וואס מ'וועט אים דעמאלט מגלה זיין בענין זה כדרוש, אדער ער דארף דאס איבערמאכען זיין פארשטאנד, אדער ער דארף מוסיף זיין וכו' וכו' – איז דאס ביתר שאת וביתר עוז אז ס'דארף זיין די החלטה תקיפה אויף אנהאלטען אט די שיעורים פאר זיך, און פאר אנדערע, צוזאמען מיט אלע שיעורים אין תורה הקבועים, וכל המוסיף מוסיפין לו.

התוועדויות בימי בין המצרים

בשיחת ש"פ בלק תשמ"ז⁵⁹: וכדי להוסיף עוד יותר בענין השמחה – דמכיון ששמחה פורצת גדר, הרי ההוספה בשמחה כשלעצמה פורצת את גדרי הגלות – טוב ונכון ביותר שבימים אלו יוסיפו וירבו בעניני שמחה – התוועדויות של שמחה. . לאחרי שבעה עשר בתמוז (בג' השבועות) – באופן המותר ע"פ שו"ע (סעודת מצוה וכיו"ב), אם משיח צדקנו יתעכב, ח"ו, עוד יום אחד כו'. והעילוי שבזה – הן מצד ענין השמחה, שפורצת גדרי הגלות, ועוד וג"ז עיקר – שעי"ז יתוסף ב"שבת אחים גם יחד", מתוך אהבת ישראל ואחדות ישראל, "גדולה לגימה שמקרבת", שעי"ז מבטלים סיבת הגלות.

בר"ד משיחת ט"ו תמוז תשמ"ז⁶⁰: מרבה זיין אין דעם ענין השמחה כפשוטה בנוגע צו התוועדויות פון אידען בכלל, און א חסידישע התוועדות'ען במיוחד, כידוע די פתקא משמיא נחתא, ווי נשיא דורנו האט דאס מסביר געווען. און ביי א געלעגענהייט, וואס אפילו אין די דריי וואכען, אויב אפילו ח"ו וועט זיך ביאת משיח צדקנו פארהאלטען, רגעים אין די דריי וואכען, אדער שעות אין די דריי וואכען – איז דאך דא אזא מין מעמד ומצב וואס ס'דארף זיין דוקא אן ענין של שמחה, צי דאס איז א ברית, אדער א פדיון הבן, אדער אן ענין של שמחה כיוצא בזה וכו' – זאל מען דאס אויסנוצען אבי ס'איז מותר ע"פ שולחן ערוך. אבער אין דערויף גופא קען דאך אויכעט זיין למעלה ממדידה

(58) מסרט הקלטה.

(59) סה"ש תשמ"ז ח"ב ע' 471.

(60) מסרט הקלטה.

והגבלה, ווי גערעדט כמ"פ אז דאס איז דער אויפטו פון תורה . . מאכן בזמן המותר ובאופן המותר און מיט הגבלות דקדושה, אז ס'זאל זיין אין אן אופן, אז ס'זאל זיין אלץ מיט א סדר מסודר, אבער אין דעם סדר מסודר זאל מען זען אז דאס טוט א לעבעדיקער מענטש, און דאס טוט א לעבעדיקער מענטש וואס לעבט מיט תורת חיים, און אין תורת חיים עצמה – מיט פנימיות התורה, מחי' חיים יתן לך חיים. און וויבאלד אז מ'פארלאנגט דאס פון יעדען אידען – איז א סימן אז מ'האט פריער געגעבען כח אז מ'זאל קענען דורכפירען די ביידע הפכים. בפרט נאך אז מ'וועט וויסען זיין, אז מ'זאל וויסען זיין, אז דער ענין, קאן דאך וועט מען נאכפרעגען זיך צי מ'האט געהיט די סדרים . . אז מ'זאגט טאקע ס'זאל זיין א שמחה גדולה, אויב ס'איז נאר ביום בזמן ומקום המותר ע"פ תורה, און ס'זאל זיין גדולה למעלה ממדידה הגבלה, אבער ח"ו רחמנא ליצולן אז דאס זאל אים ברענגען צו שכרות לוט, און גיט לערנען אין דערויף קיין פשט'לעך, כמדובר כמ"פ. [לאחרי אמירת ברכה אחרונה עמד כ"ק אדמו"ר שליט"א ממקומו, וחילק בקבוקי משקה לכל אלו שיערכו התוועדות].

מוצש"ק פרשת בלק, אור לי"ז (טו"ב) תמוז

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר⁶¹. והוא שלא ישן שינת קבע⁶². אבל אם ישן⁶³ שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה⁶⁴, אלא אם כן התנה⁶⁵ לאכול או לשתות⁶⁶. והרגיל לשתות בלילה אחר השינה⁶⁷ מותר לשתות בלא תנאי. וכן בקביעות שנה זו, אם רגיל לאכול מלוח מלכה במוצאי שבת, וקם משינתו בלילה וזכר שלא אכל מלוח מלכה רשאי לאכול בלא תנאי⁶⁸.

(61) ראה לקמן בהערה עד"ז.

(62) אפילו שלא על מטתו. ולא נקרא עראי אלא במתנמנם שכשקוראים לו הוא עונה. (ויש מקילים גם בישן תוך סעודתו שדעתו לאכול עווד). וראה קרא עלי מועד פ"א ה' ז', שכתב בשם הגר"ק להקל בנדרם על השולחן ללא כוונה לישון. וכ"מ בשו"ת מכתב לחזקיהו ס"א (ד"ה עווד נלענ"ד), דמייירי במשכב עצמו לישון אף שאינו על מטתו אלא על הכר, יעו"ש.

(63) הלך לישון ולא נרדם, יכול לאכול (שו"ת שבט הקהתי ח"א ס' קפ).

(64) גם לא פחות מרביעית – פמ"ג סתקס"ד בא"א סק"ג.

שכח ואכל, לא איבד תעניתו, ויכול לעלות לתורה וכו'. (וגם להדעות שהתענית מתחיל מהלילה, עכ"ל שאינו בדין תענית ממש, שהרי לשת"א א"צ תנאי. וחזי לאצטרופי הדעות שבאכל קודם הנה"ח לא איבד תעניתו (ראה שו"ת חקרי לב או"ח ס' קו. תורת לשמה סס"ז. רב פעלים ח"ג סל"ד). וראה בארוכה נר ציון סניור ימים נוראים פ"ד סכ"ב ובהערה לשם). וכ"כ לדינא בנדוננו בשו"ת שבט הקהתי שם. וכ"ה בשו"ת פרי עץ חיים דלקמן, שקיים נדרו. אבל התם כתבו לצרף בטעם ההיתר לפי שהי' דעתו לאכול קודם עלוה"ש, אלא שלא התנה בהדיא. ומ"מ, נראה שהוא לרווחא דמילתא. ועוד, דהתם קאי לענין קיום נדרו, ולא דמי לנדר"ל לענין ת"צ, אף שיש לחלק גם איפכא, שסתם נדר דעת הנדר להתענות רק ביום).

(65) וא"צ תנאי בפה, כפשטות סתימת הפוסקים, שהכל תלוי בהיסח הדעת.

(וכ"ה גם להסברא שהתענית מתחיל מהלילה ולא משום נדר. וגם להדעות שבישן באמצע סעודתו אסור לאכול, אף שבדאי דעתו לאכול – שכיין שישן בסעודתו הו"ל כמי שגמר סעודתו וסילק משום דאסח דעת' למיכל (ראה ראו"ש תענית פ"א ס"ד בשם הראב"ד). ועוד, דשאני התם שלא חשב להדיא שרוצה לאכול לפני עלוה"ש אלא שבסתמא דעתו לאכול עוד.

ולחעירי ממחה"ש סתקס"ג סק"ב, והובא במשנ"ב שם סק"ב, שאחרי סעודה המפסקת טוב להתנות בפה או בלב שאינו מקבל התענית. ובחיי"א כלל קמד ס"ב: יאמר בפירוש וכו' ונ"ל דמי שהי' דעתו כן נמי מותר. ובמשנ"ב סתר"ח סק"ב: יאמר בפירוש וכו' ועכ"פ יחשוב בלבו.

וצע"ק ה' בכלבו סס"א (ועד"ז באר"ח ה' תענית ס"ו): אם התנה ואומר שיעדין בדעתו לאכול או לשתות. וכ"ה ה' בפ' שדה יהושע לירושלמי תענית פ"א ה"ד: דוקא כשישן בלא תנאי ולא אמר שום דבר אבל אם התנה בשעה שנטה לישן ואמר על תנאי זה אני ישן וכו'. ונראה, דלוא דוקא דלא.

ושו"מ בשו"ת פרי עץ חיים (אמשטרדם, תקס"ז) ח"ב שכח, א ואילך בארוכה דהרהור כדבירו דמי בענין זה. ודלא כשו"ת אול"צ ח"ג פל"א ס"ב. וראה אליבא דהלכתא גל' קז ע"ק קט. והנפלע"ד כתבנו. וכ"כ בקרא עלי מועד שם בשם כמה אחרוני ממנו. קובץ הלכות ביהמ"צ פ"ב ס"א. והאריך בקובץ טובו האליך יעקב חוברת טו).

(66) וי"א שבשתי"א א"צ תנאי. וראוי לפסוק כהאומרים שצריך תנאי אף לשת'. וכן נוהגין להתנות אף לשת'.

(67) וה"ה ברגיל לאכול – ראה משנ"ב סתקס"ג בשעה"צ סק"ג. שו"ת משיב הלכה ח"ב ס' קצא.

(68) וגם להדעות שבישן תוך סעודתו אסור לאכול, דהתם גרע טפי (וכדמוכח שהמג"א החמיר בישן תוך סעודתו, ולאידך היקל ברגיל לשתות. ומכאן, שישן באמצע סעודתו גרע טפי אף שדעתו להמשיך בסעודה, משא"כ ברגיל שנחשב כאילו דעתו להדיא. ולכאורה אין סיבה לחלק בין רגיל לשתות לרגיל לאכול מלוח מלכה. ולכאורה יש לחלק שרגיל לשתות הרי הוא רגיל לקום באמצע השינה, אבל רגיל לאכול מלוח מלכה, אינו רגיל לקום באמצע השינה לאכול מלוח מלכה. ועוד חילוק, שבשתי"א בלא"ה י"א שא"צ תנאי. ועכ"ז, למעשה בפשטות גם ברגיל לאכול אחר השינה א"צ תנאי. ובענינו, מחד גיסא רגילות דמלוח מלכה עדיפא מרגיל לשתות, שהיא רגילות של מצוה, ובדאי אין רצונו לוותר. ולאידך, אינה רגילות בדוקא אחר שינה. ונראה, דלא שנה, לפי שהרגילות היא כזו שגם אם יישן יאכלנה, אף שלא הורגל שתהא בדוקא אחר שינתו. ונראה דלא דמי לישן באמצע סעודתו שאין אצלו רגילות בדבר). ובכל אופן, משום מצות מלכה מלכה אין להחמיר. והיינו גם לולא הסברא דקבלה בטעות (שאפשר דלא מהני הך סברא האכא, להדעות שהתענית מתחיל מהלילה (ושאינו משום

ומכל מקום, תוך חצי שעה⁶⁹ לעלות השחר אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות כביצה ולא יותר) מותרת.

בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב: שמנצלים את הזמן הנותר עד הצום לעשיית תשובה. . שענד עלות השחר (ואפילו עד להתחלת הזמן שלפני-זה, כהזהירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות השחר) נותרו עוד כמה שעות – הרי זה ריבוי זמן לעשות תשובה!⁷⁰

יום ראשון, טו"ב תמוז – תענית שבעה עשר בתמוז, יהפך לשמחה

היום הוא תענית ציבור, יום האסור באכילה ושתי, לפי שבו הובקעה העיר⁷¹.

י"ז בתמוז חמשה דברים אירעו בו: נשתברו הלוחות, ובטל התמיד⁷² מבית ראשון, והובקעה ירושלים בחורבן שני, ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה, והעמיד צלם בהיכל.

מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שאירעו צרות לאבותינו ותכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה⁷³. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו

נדר. ולהעיר שגם להר"ן (תענית ד, א – בדפי הרי"ף) שהתענית מתחיל מתחילת הלילה, מותר לו לאכול בישן באמצע סעודתו, אף שלא התנה להדיא).

וראה בארוכה בס' מעדני איש (שושן) ע' שפט ואילן ובהנשמן שם. וכ"כ אשרי האיש פס"ז סק"י בשם הגריש"א. וראה קובץ טובו אהל"ך יעקב שם.

[ולהעיר מהשק"ט בחומרא לבעני"ז להפסיק מבעני"ז בנוגע מלוח מלכה – ראה מקו"ח לחו" בביצור הלכות או"ח ש ד"ה אם נהג, שאף אם החמיר לפנים על עצמו להפסיק מבעני"ז בצום הרביעי וצום העשירי אם אירע שחלו ביום א' לא יבטל הסעודה (אף שלפנ"ז בד"ה מ"ש בש"ל הב"ד השל"ה) מ"ס שבת נו מצוה ס"ט, והובא בא"ר ס' ש"ס ס"א. שעת"ש שם. מט"א סתר"ב סמ"ו. (ועוד) ממי שמתענה מבעני"ז שיטור להכין סעודה לאחרים וילמוד מענין סעודה זו. (ולעיל גם משו"ת תרומ"ד סקנ"ד, הובא ברמ"א סרצ"ט ס"ו. אבל ראה צפורן שמיר להחיד"א ס"ו סצ"ג וסצ"ו. תוספת מעשה רב סל"ט. כה"ח פלאגי סל"א סס"א. (והב"ד בפקודת אלעזר או"ח ס"ש, אף שהביא בסוף הסי' דברי השל"ה). וכן בספרו נפש חיים מערכת א סס"ב. צוואה מחיים (לבנו) ס"מ (כב, ב). שו"ת רב פעלים או"ח ח"ג סל"ח. בספרו בא"ר ש"ב ויצא סכ"ז. בספרו בניהו שבת קיט, ב. כה"ח סופר ס"ש סקט"ו). אמנם, הכא קאי בנהג ג"פ במלוח מלכה והו"ל כנדר, ראה שם. וגם אפשר שכוונתו שיתיר נדרו להפסיק מבעני"ז. ובשל"ה מיירי ללא התרה. ושו"מ במקו"ח בביצור הלכות סתקמ"ט שתלוי איזה נדר קדם, יעו"ש בפרטיות. ויש לחלק בין תענית הפסקה לחומרא לבעני"ז בליל התענית. ובשתיים: שהחומרא אא"פ לדחות ליום אחר. ולאידך, ה"ז רק משום חומרא לא תענית התענית לו לכפרה. ולדעת אדה"ז שנמלוח מלכה אינה חובה גמורה – מסתברא שאסור לקיים הסעודה ללא התרה. וכ"ה ברב פעלים שם].

(69) ומה שסתמו הפוסקים בדיני תעניות, דמיירי באוכל פחות מכביצה או בהתחיל לפנ"ז. אבל להעיר שבשו"ת בצח"ח ח"ג ס"ב סק"ו ר"ל בדא"פ בדעת אדה"ז בסידורו (סדר ספה"ע) שיללה שלפני התענית קיל טפי, ומותר לאכול עד עלות"ש ממש, דל"ג שמה ימשך. וכן ראיתי לעוד אחרוני זמננו (שבה"ל ח"א ס' קלח. ועוד). אבל, נוסף לזה שכ' כן רק מסביר ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו ערו"פ בסו"ד, במסקנת הדברים, ושבו בדא"פ), ומסתבר לומר דל"פ רבנן – יל"פ בפשי' בדסידור שם מיירי בטעימה בעלמא (או דקאי בסיום האכילה, כנ"ל), ולא נחית לפרט, מדלא קאי בדיני ק"ש ותפלה. וז"פ. וראה גם אשי ישראל פפפור בתשובות שבסו"ה אות פו. [מש"כ באג"ק ח"ג ע' עה שהאיסור מתחיל בעלות"ש – פשוט, דהיינו באכילה בכלל ולא בסעודה קבועה, וקאי התם במש"כ בגאג"ת פ"ג "לאכול מעט"].

וכעני"ז בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הע' 45.

(70) וראה שו"ת הבבא שו"ת הובקעה ב"ז תמוז שבו הובקעה העיר בשניה משום דחורבן בית שני חמיר לן – שו"ע או"ח סתקמ"ט ס"ב. וראה במג"א סק"ב שם. וי"א (גם בשיטת הבבלי) שגם בראשונה הובקעה ב"ז בו. וראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 308 ואילך ובהערות שם.

(72) מבית ראשון – רמב"ם תענית פ"ה ה"ב. (ויל"ג שם: מבית ה'. וראה אדני יד החזקה לשם). סמ"ע עשין מצוה ג' מדרבנן. אבודרהם שד תפלת התעניות. ועוד. אבל ראה ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. פיר"ש תענית כח, ב. פיר"ש תענית כח, ב. פיר"ש ידנאל ח, יא. שם יד. פי' ראב"ע ידנאל ח, כד. מלאכת שלמה תענית פ"ד מ"א. ובפיר"ש תענית כח, ב ד"ה מעת (וכ"ה בכ"מ), שהוא ביום שהועמד צלם. והרי גם בזה ב' דעות, אם הוא צלמו של מנשה (וכ"ה בפיר"ש תענית כח, ב ד"ה והונמד. ועוד) או אפוסטומוס – ראה ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. גם שקו"ח אם הוא מחמת גזירת מלכות או שלא היו להם כבשים. וראה גבורת ארי תענית שם. מט"י סתקמ"ט ס"א. נוכח השלחן שם. מענה כ"ז תמוז תשכ"ה (ליקוט מענות קודש שם מילואים ח"ג ע' 78).

(73) וראה שו"ת חת"ס או"ח סו"ח שכתב לדייק מל' הרמב"ם תענית פ"ה ה"א "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה" שד' צומות נקבעו על התשובה ולא לאכל. וכתב שם, שלכן נהגו לומר וידוים וסליחות. וכדברי הרמב"ם, כ"ה מפורש יותר במאירי ברכות ו, ב: שהתעניות כולם נתקנו מפני התשובה. אבל ראה בר"ן תענית ט, א בדפי הרי"ף, הובא בתויו"ט תענית פ"ד מ"א, שנקבעו לאכל ולא לתפלה. וראה שם בר"ן ז, א. וכ"מ קצת בריטב"א מגילה ה, א ד"ה אבל. שם תענית י, א. ובמאירי פסחים נד, ב לגבי ת"ב (אבל לכא' קאי בכל ד' שבתות): אינו אלא לזכר אבל. ומה שחייב להתענות – היינו מחמת צער להרגיש העינוי. ומצינו כעני"ז באבילות, כתענית ביום שמת אביו או רבו, וכן התענה דוד כשמתו שאול ויונתן בנו, וכן היו מתענים ביום מיתת החכמים (ירושלמי מו"ק פ"ה ה"ז, הובא בטור יו"ד סי' ע"ח).

אמנם, גם אם נקבעו רק לאכל, הרי המתאבל ג"כ צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה (ראה רמב"ם אבל פ"ג ה"ב). ולהעיר מרמב"ם תפלה פ"ג ה"ח שבשאר תעניות קורין ברכות וקללות כדי שישבו, משא"כ בד' צומות. ובשו"ת הג"צ או"ח ס' קי (במהדו"ח) הביא ד'

באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה⁷⁴. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטיול ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם⁷⁵.

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאוון אדם חי גבר על חטאיו. וכתב השל"ה: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העיניו שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו שכינה, כן יתנהג גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם⁷⁶.

חולים פטורים מלהתענות וכן מעוברות ומניקות⁷⁷ המצטערות⁷⁸.

חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, מתענים.

בעל ברית משלים תעניתו⁷⁹ ונותנין הכוס לתינוק לשתות והסעודה עושין בלילה.

גם מי שפטור מלהתענות, לא יאכל מעדנים רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.

הפטורים מלהתענות צריכים שיאכלו בצינעא.

הצום מתחיל מעלות השחר⁸⁰ (לחשבון 16.1 מעלות בשעה 3:51).

הרמב"ם הג"ל, וסמך לה מש"ב בר"ן כנ"ל. ועלה כתב שחובת קריה"ת בד' צומות היא לפי ש"חייב לזכור האבל והחורבן כו' וכמ"ש הגד להם את הבית ויכלמו מעונותיהם כו', ונמצא שג"ז משום תשובה. ובפשטות, שכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו החריבו לפי שלא עשה תשובה (מדרש תהלים ע"ה פ"ק, ז. ילקוט שמעוני שם רמז תתפ). וראה שערם מצויינים בהלכה לאאזמור"ר סי' קכא סק"ב, שכתב שלכן תיקנו סליחות ווידי (וכבר הקדימו בענין זה בשו"ת חת"ס כ"ל) וזעקת י"ג מדות בשעת קריאת ויחל. והביא מש"כ בערוה"ש סתקס"ו ס"ג שמה"ט מפטירים דרשו במנחה לעורר לתשובה, לפי שבת"צ מתודים בסוף היום.

וראה בארוכה לקו"ש ח"ג ע' 159 ואילך, שיש בתעניות אלו שני הענינים, שהחפצא דהיום שהוא בעצם "יום רצון לה" גם ללא פעולת האדם (ראה שם הע' 40), אבל היותו "יום רצון" מתגלה ע"י הצום והנהגות התענית שבוים זה, וכן שהדרך להרגיש ולצלל מעלת היום היא ע"י עיני הגוף שזה מעורר את האדם לתשובה.

74) ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד.

75) וראה פלא יועץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר זבח רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עש"ת].

וממשיך: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שייכנס לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישוה אל ה' וירחמוהו, ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [כנראה הכוונה לתענית פ"א ה"ה] כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוא אלא עיקר התענית הוא כדי שניתן לב שחצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא התהונו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכן נשוב אל ה' וירחמונו.

76) ושם: וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעלי כל דגוד עבירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבעולם, כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתיה, על כן יגבור על הכעס.

[ומקרא מפורש הוא (ישעי' נח, ד): הן לריב ומצה תצמו וגו'. וכן הובא בראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ועוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפנינו לא נמצא). ובספר חסידים סתר"ז (הובא בר"ח שם): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יה' כעס בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסן ואם יכנס מוטב לא שלא יתענה ויה' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא יועץ שם: וצריך לזהר ביום התענית מכל ממשול והחרור עון שלא יבא כטובל ושרץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחר מקצץ בנטיעות וביותר צריך לזהר מן הכעס שבוים התענית הוא מעותד מאד לכעוס על עילה כל דהוא ומאחר שהכועס הרי הוא כעע"ז נמצא שההפסד גדול על השבח וההעדד טוב ממצאות הרע אם לריב ומצה יצום לכן יתגבר מאד ויעמוד על המשמר לכל יגע לריק].

ועוד שם: גם לא ישוה שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דבקותו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום יאה באמונה ובנחת וימהר לחזור לדבקותו.

ועוד שם בשל"ה: גם אחר התענית לא ירבה בענוניו, וביום התענית לא ידבר מענין אכילת הלילה באם אפשר לו - דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל - לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתיה.

77) גם אשה השואבת חלב עבור בנק חלב אם פטורה - ראה שו"ת באתרא דרב סי' לו'תככו.

78) ראה בנו"כ השו"ע ורמ"א או"ח סתק"ג ס"א. ואכ"מ. ולהעיר מר"ד ש"פ ויגש תשמ"ט.

79) ראה במג"א סי' תקנט סק"א.

80) זמן התענית מעלות השחר - כ"ה בפוסקים.

אמנם, בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב נזכר בין הדברים שישנם כמה שעות עד להתחלת התענית בעלוה"ש, או אפילו הזהירות

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן⁸¹.

הלכתא למשיחא: כל הצומות עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה⁸².

[להתחיל להתענות] עוד לפני⁸³. ואולי הכוונה להמבואר בכ"מ (א"ק ח"ח ע' תקנו, נעתק גם בלקו"ש חט"ל ע' 225. ועד"ז – ובשינויים קלים – במ"מ הגהות והערות קצרות לאגה"ת פ"ג) בכוונת אדה"ז באגה"ת פ"ג שיכול לאכול עד ג' שעות לפני נץ החמה. ולהעיר מהוספת המלקט בספר המנהגים ע' 45 בשוה"ז (ונמצא בגוכתי"ק בתשורה לנישואי ברוך כ"ג אלול תש"ע ע' 13) שצ"ע אם בכל תענית דינו כן. וגם בפנים תיקן בכת"ק הל' והוסף "בתענית תשובה". והמסופר מפי השמועה בס' משבחי רבי ע' 47 – כנראה משבשטא היא. [ובהסבא שתענית תשובה חמור טפי (אף שבד"כ איפכא הוא, ולדוגמא לענין להשלים בע"ש וכן לענין מילה. וראה שו"ת מהרש"ם חט"ל ס"ד, שתענית יחיד קול דאפשר בשאלה) – ילה"ע מפירש"י תענית יב, א ד"ה עד מתי (בנדר"ז ממש). וראה שרביט הזהב שם. אמת ליעקב תענית יא, ב ד"ה ועיין. אבל ראה גבורת ארי ודקדוקי חברים לפירש"י שם. וח"א העיר מפירש"י יומא לד, א ד"ה וצריכי (וכן שם ע' ב ד"ה וצריכי). שיש צד נוטה שהנדבה צריך לייפותה כדי שתתרגל לדורון והקבלת פנים. וראה עד"ז פירש"י חולין ה, ב ד"ה דלאו (בחומרא דעולה לגבי חטאת). וראה הגהות מהרש"ם לשם. ויל"ע ד' תפלת נדבה שצריך שיהא מכיר עצמו שיוכל לכוון יפה. וראה שו"ת זמן הענין סנ"ו לענין מהב"ע.

והנה יש מי שר"ל איפכא שג' שעות מאוחר יותר מזמן עלוה"ש, והיא קולא בתענית תשובה, ודבריו נסתרים מכ"מ, כולל גם מהל' במ"מ הגהות וכו' לאגה"ת שם (ועוד). וחלק מההשגות לסברא הנו' – הועלו עלי גליון בתגובות שנדפסו בהתמים (בית משיח) גל' לה. והמענות שנכתבו שם בהערות בשוה"ז – אינן בהן די השב, כמובן. וכן מש"כ בהערות שם ליישב ע"פ תאריכי המכתבים – אינו, וכדמוכח גם מרשימות הנ"ל. ואכ"מ עוד.

ובעיקר זמן הענין סנ"ו, ובמש"כ באגה"ת, הארכנו במק"א, ועודנו בכתובים. ואכ"מ. כן להעיר במיאור מחודש באגה"ת בנר אליעזר גרינפעלד ס"י.

ועני"ל בפשטות שהכוונה בר"ד הנ"ל להישן שינת קבע ולא התנה. וכ"מ בשיחה הנ"ל, בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הערה 45 בשוה"ז. ובמש"כ באגה"ת שם "לאכול מעט" – הנה, בהלקח והלבוב שם מפרש לפי שבאכילה מועטת יותר נוח להתענות כידוע. ויותר נראה, שכוונתו להיפך, עפ"מ שהזהירו בכ"מ (א"ר סתקס"ג סק"א. חס"ל א' מעין ד נהר מה, הובא בבאה"ז סוסי' תקסח. ולהעיר שבמשנ"ב העתיק שאר דברי בבאה"ז דברי המשיח ד"ו. וראה כה"ח סתקמ"ט סק"א מכ"מ. ושם, שבאדם כחוש יש להקל) שלא לאכול הרבה יותר מרגילותו לפני התענית, שא"כ לא תועיל לו התענית. ואף אם לא נהגו להחמיר בשאר תעניות (וראה בכנוני נדרים סר"כ ס"ח ע"פ פירש"י נדרים סג, ב. וראה הגהות הרש"י שם. שו"ת בצח"ח ח"ב סמ"ח. ובאהל ישירים להר"א ענתיבי שער התשובה (בהוצאת מכון הכתב – ע' 115) שדברי חס"ל א' תמוהים. ולהעיר מאג"ק ח"ח ע' (תע) – מ"מ, מקום לומר שבתענית תשובה שהוא משום עניני חמיר טפי בד"ז. וכ"כ לחלק בא"א מבוטשאטש תנינא סוסי' תקסח, שבהנ"ל לא שייך קפידא רק בתענית שלאצטער לתשובה משא"כ תענית לישע ותענית ציבור שיש לומר שיותר נכון להכין כח להתענות, ורק בתענית יחיד ליכון ליצור' בכך.

ולהפ"י באגה"ת שג' שעות זהו "זמן עלוה"ש או חצי שעה לפני זה" (הובא באג"ק ח"ח ע' תקנו ועוד) – הרי בלא"ה מותר רק "לאכול מעט", שהרי תוך ח"ש לעלוה"ש אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, ומותר רק טעימה בעלמא.

(81) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב ס' טז"מה (אפי' לגבי ת"ב). וש"י.

(82) רמב"ם סוף הל' תעניות – נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. ומעלתם תהי' גדולה יותר מכל המועדים שבזה"ל, שהרי המועדים שבזה"ל יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – סה"ש תנש"א ח"ב ע' 686. וראה גם שיחת ש"פ פינחס סעודה (תורת מנחם ח"ב ע' 99 הע' 17). סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 530. תשמ"ח ח"א ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ. **ע"ד חיוב טעמה לעת"ל** (ולא רק איסור הספד תענית כבפירש"י ר"ה יח, ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשקו"ט בסעודות חנוכה אם הם סעודת מצוה): ראה מג"א ס' תקנ"ב סק"א (בנוגע לזמן בית שני, ושלכן מרבים בסעודה הראשונה בעת"ל לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה. וראה סידור יעב"ץ דיני ביהמ"צ שער שלכת אשנב סק"א. ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במוצאי ת"ב, ובתשעת הימים בכלל – ראה דברי תורה (מונקאטש) תנינא ספ"ב. שלחן מלכים (לנדא) פתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ו – וסג, א. נחל אשכול על ס' האשכול ח"ב ה' ת"ב ע' 18 (דמחוייב בסעודה דאיתקש למועד כר"ח. אמנם, בר"ח אי בעי לא אכיל פת). שיחת עשרה בטבת תשמ"ב (דששון ושמחה קאי על סעודת יו"ט בבשר ויין). שיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשעתו).

ע"ד איסור מלאכה (שבששון הפסוק "מועדים טובים", והרי ר"ח אקרי מועד ולא אקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, ו"ו"ט, ובכמה מקומות ו"ו"ט) היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (וידוע שז"כ להוכיח נתן העניתי שר"י). וכ"ה בלשון הרמב"ם בכל מקום. אלא, ש"ו"ט" שובמ"ת הוא רק לענין הספד ותענית: הנה, בפירש"י ר"ה שם משמע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי רק בפ"י ששון ושמחה"). וכ"ה בטו"א שם (ד"ה בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם הגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד ד"ה וכשהי' (שו"ת בנין שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח)). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל סס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק יקריבו תודה גם בת"כ. אבל ראה בשרות תשובה המאהבה ח"ב סרע"ג בהגהות לשו"ע או"ח ס' תקפ (בשם הר"ה איידלמן) שאסור במלאכה כבחד"מ, עיי"ש. וראה דרשות חת"ס ח"א דרוש ל' טבת תקע"ד (פנ"א, א – ד"ה כתיב. וכ"ה בחרות משה תנינא ס"פ ויגש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש "למועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש לח' טבת תקפ"ט (פט, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ה בפתיחה ע' לא (מוד"ע).

קרבנות: בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבנות המועדים, כולל ימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבנות מצד חנוכה ביהמ"ק – ראה עזרא ה, ג' ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"כ לקרבנות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל סס"ד. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סנ"א סק"א (ס"א). ולהעיר שבשו"ת מהרש"ל כתב רק בנוגע לעת"ל, ובמג"א שניה וכתב בל' עבר שהי' יו"ט בזמן המקדש, ואדה"ז השמיט ד"ז וכתב רק שהקריבו תודה ותו לא. גם לא נחית לבאר אם הכוונה בזמן בית ראשון או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב"ה, ומה"ט לא כתב שהי' יו"ט). ולהעיר גם מקרבן עצים בת"כ (תוספתא בכורים פ"ב, ח. וראה ניצוצי אור (מרגליות) מגילה ה, א), וכן בת"כ נדחה, בעשירי באב (תענית פ"ד מ"ה. תענית יא, ב. וראה שו"ת חת"ס או"ח ס' ח.

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)⁸³: ולעיתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות⁸⁴, שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

מנהג ישראל להרבות בצדקה⁸⁵ ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב⁸⁶. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

אין שוטפים את הפה ביום התענית⁸⁷.

שכח ואכל⁸⁸ מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית זה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקר התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

מי שאינו מתענה לא יעלה לתורה⁸⁹. קראו לתורה למי שאינו מתענה וצר לו להודיע מפני חילול ה' יעלה.

בי"ז בתמוז מותר ברחיצה וכיבוס⁹⁰.

אמירת הסליחות בתוך סדר התפילה.

שחרית

רק הש"ץ אומר עננו⁹¹, בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומרו במנחה, כדלקמן]. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

סדר התפלה לשחרית: לאחר חזרת הש"ץ, תחנון, נפילת אפים, סליחות (מתחילים מ"אל תתנו"⁹²

קנו. הנסמן בשו"ת יבי"א ח"א סל"ד סק"א). ולהעיר מהפכו – שקו"ט בנוגע הקרבת קרבנות יו"כ בזמן חנוכה ביהמ"ק בימי שלמה כשאכלו ושתו – ראה לקו"ש ח"ע 56 הע' 42]. ולהעיר מהרמז הידוע בברכת אשר גאלנו "יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום", דקאי על ביטול הצומות לעת"ל, שבזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה.

כשמישיח בא באמצע התענית: ראה בשה"ש תנש"א ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"ג תנש"א) בנוגע לנתינת כח לדחיית הצום לגמרי בימות המשיח, שמקום לשקו"ט בנוגע לתעניות דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה ה"ל).

83) ועד"ז בטור שם (בשינויים. ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 הע' 19).

84) חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

85) צדקה זו – לא מכספי מעשר.

86) ראה בפריש"י ברכות ו, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעות רש"י שבערב אחרי שהתענו העניים יהא להם מה לאכול. וראה של"ה מס' תענית נר מצוה. א"ר סתקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סק"ב. כה"ח סקט"ו (נסמן בלקו"ש כה ע' 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 86). אבל י"ל בכוננתם שנותנים לקראת ערב. וכ"ה בתוס' מגילה כא, א ד"ה ואין מפטירין, וראה גם במטה משה סתשנ"ה, הובא בא"ר משנ"ב וכה"ה שם, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ושמשו"ה נכון להפטיר דרשו בערב אחרי שעושים צדקה. ואכתי י"ל, שברש"י מייירי שחילקו מזון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז בערב. וכ"מ בשבחה"ל סר"פ.

איברא שברש"י סנהדרין לה, א ד"ה כל תענית – ונסמן בהגהות הגר"י פיק במסורת הש"ס ברכות שם – משמע שנתנו לבילי התענית, לפני התענית (וביד רמ"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). ודוחק לומר שבבילי תענית הכוונה במוצאו (אף שכ"מ קצת במאירי שם). ואולי תרומיהו אינתנה. וכ"ה בשמחת הרגל להחיד"א לימוד ג (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי.

87) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמי-פה וכדומה) ויכפוף ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתרא דרב ס' א'תתקפח.

88) שכח ובידך וזכור מהתענית, לא יאכל אפילו מעט, ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

89) שמע ברכה ממי שאוכל בתענית באיסור, יענה אמן (ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב ס' לז"ל. ושי"ג).

90) גם מי ששכח ואכל ככותבת או שתה מלא לוגמיו לא יעלה לתורה לכתחילה – שו"ת באתרא דרב ס' כט' פז.

91) ויש שהחמירו לבעלי נפש ברחיצה בחמין ושאר עינויים כבתשעה באב. וראה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות שמו. שו"ת באתרא דרב ס' יט'תתצז.

92) ואפילו בנדחה – ראה שו"ת באתרא דרב ס' לח'קמב.

91) באם אין עשרה מתענים – אומר הש"צ עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור. וראה בארוכה בהערה להלן בדיני קריה"ת.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה – אע"פ שלכתחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), בדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר – אומר עננו בשמוע תפילה ובנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (מג"א סתקס"ו סק"ז).

92) ומדלג סלח לנו אבינו כי ברוב וגו', א-לא ארך אפים, י"ג מדות וכו' עד לכל קוראין (ע"פ ההוראה בסליחות ע"פ מנהג חב"ד לצום גדלי', ודלא כקונטרס הסידור להגרא"ח ע"ה נאה סצ"א).

ומשמיטים הוידוי – "אשמנו" וכן "הרשענו"⁹³, וממשיך מ"משיח צדק"⁹⁴, אבינו מלכנו האורח – בנוסח של תענית ציבור ("זכרנו"), ואנחנו לא נדע, חצי קדיש⁹⁵, מוציאם ס"ת וקורין ג' גברי⁹⁶ בפרשת ויחל משה⁹⁷.

בנוגע לאמירת וידוי תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית חיינו⁹⁸, שהקהל (משא"כ החתן ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידוי, תחנון, ואבינו מלכנו⁹⁹.

בשיחת ט"ו תמוז תשמ"ב – אחרי אמירת ברכה אחרונה בסוף ההתוועדות – נתבאר, שקודם אמירת הסליחות ב"ז תמוז, מיד בהתחלת שלושת השבועות, מתחילים ומקדימים באמירת שלושה פסוקים, והפסוקים הם העיקר בסליחות, ובדוגמת תפלת שמונה עשרה בתפלה. ובפסוקים הנ"ל גופא – בסדר מדויק, שלא מתחילים בענין של "חשבון צדק", אלא ההתחלה היא בפסוק "אל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ", שפותחים בשטורעם, באמירת פסוק, שהתורה עצמה אומרת, שאסור להניח להקב"ה לשתוק, מלבנות את ירושלים. וגם זה אינו מספיק, ועדיין אסור להניח לו לשתוק, ויש להפציר ולבקש, עד שירושלים תהי' במצב של "תהלה בארץ". והטעם לכך, בפסוק השני "כי עמך מקור חיים", שמאמינים שהקב"ה מהווה ומחי' ומקיים הכל, ובודאי שכללות ענין הגלות נעשה ע"י הקב"ה – "עמך", והוא קשור עם "מקור חיים" כפי שיתגלה לעתיד לבוא, שאז יתהפך החושך לאור, אבל בכדי ש"נראה אור" הוא "באורך" ע"י התורה, שהתורה מאירה דרכו של יהודי ואומרת "אל תתנו דמי לו". ורק לאחר זה נעשה המוח והלב רגוע, שאפשר לעשות תשובה שלימה, כבפסוק השלישי "אלקינו בושנו ונכלמנו בעוננו". ומובן, שהענין שהזמן גרמא ועיקר השטורעם הוא "אל תתנו דמי לו". ובאשר לענין התשובה – כאשר מחליטים בתוקף המתאים ש"בושנו במעשינו" ה"ז כבר תשובה שלימה וכו'. ועוד זאת, תשובה היינו לשוב אל ה', ולכן כאשר פונה אל הקב"ה באופן ד"אל תתנו דמי לו" הרי זו תשובה אמיתית.

93 שג"ז וידוי, וכבר אמרו בסדר התפלה. וגם בימי הסליחות א"א הרשענו אחרי אמירת לעיינו עשקו. וכן מעשה רב.
94 "בענינו" – הנוסח הוא "ענינו קרוב לקרואי ענינו, ענינו קשה לכעוס ענינו, ענינו רך לרצות ענינו, ענינו רחום וחונן ענינו" – כ"ה בסידור תהלת ה'. מחזור חב"ד. סליחות חב"ד. ועוד. (אבל בסידור תורה אור ועוד סידורים: "ענינו קרוב לקרואי ענינו, ענינו רחום וחונן ענינו וכו' ענינו משגב אמהות ענינו, ענינו קשה לכעוס ענינו, ענינו רך לרצות ענינו, ענינו העונה בעת וכו'". ולהעיר, שמה ששינוי מל' המשנה "נוח לרצות" – אין הכרח שהסדר ע"פ א"ב מתאים יותר. וראה גם אג"ח ב' ע' סג. ומ"מ משמע שם שהנוסח כאן בענינו בענין זה הוא ע"פ סדר א"ב (ובאמת, בשאר תפלות שאינן על סדר א"ב מצינו אצל הפייטנים הל' "נוח לרצות"). ומה שנכלל אותיות ק' וי' – מצינו כיו"ב בשאר פיוטים).
עוד שינוי, שבסידור תהלת ה' הניקוד "לְרָצוֹת", ובתורה אור – "לְרָצוֹת". והראשון עיקר (ראה באג"ק שם).
גם בתהלת ה' ובסליחות בסופו: "עונה (ובמחזור – "העונה") בעת רצון", ובתורה אור – "העונה בעת צרה". וצ"ע שכבר נזכר "עונה בעת צרה" לעיל מינה על סדר הא"ב.

95 א"א א-ל ארך אפים (רק בימי שני וחמישי). וראה שו"ת באתר דרב סי' ז'תרפב.
96 באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק' ג' מתענים.
אלא ש"א כששאנין מתענין שלא מחמת חולי אין להקל, וכדמוכח בשו"ת קול גדול למהר"ם חביב סי"ד דמיירי רק באיני – שו"ת שערי צדק (פאנאט) סי' קט. פרי השדה ח"ג סי' קסח סק"ב. שם סי' קעט. זכרון יהודה שם. אפרקסתא דעניא ח"א סע"ז ד"ה א"כ. בארות אברהם או"ח סל"ו. וגם בשו"ת צ"צ במהדור"ח או"ח סי' קיא מיירי באיני (וכן בפס"ד שלו סי' תקסו. אבל שם י"ל דנקט' לדוגמא בעלמא). ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים רחוקות.
אלא, שבמינוי ששאנין מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, ובתניקות שנישבו. ובה"ל מיירי כשפורשים מדרכי צבור בשאט נפש. ועוד, שרובם ככולם של הסבורות שהובאו בשו"ת הצ"צ שייכים גם בכונן דא. (ולסברת הישועי' סתקס"ו סק"ב לחלק בין תעניות הקבוצות לתענית שגזרו הצביב, שלא נכללו בכלל הגזירה רק מי שאפשר לו להתענות אבל מי שהוא חולה לא עליו היתה הגזירה, אבל בד' צומות ות"ב מה שחולה פטור היינו משום פקד' ומיקרי תענית, וכיון דמצי עבדי ע"י הדחק משוי שליח, יעו"ש, איכא למימר אדרבה, דחולה גרע מבראי שאינו מתענה, שבבראי ודאי דין בכלל תענית הוא).

97 קראו בתורה אחר חצות היום י"א שא"צ לקרוא שוב במנחה (שו"ת דברי יהושע ח"ה או"ח סי"ז). וטעמו הוא שלא תיקנו קריאה למנחה רק שיקראו אחר חצות. (וכש"כ להדעות שאפשר לקרוא למנחה מחצות וא"צ להמתין עד ח"ש אחר חצות). ועיי"ש שהביא מי שחלק עליו, ודחאו. ועוד יש לדון מטעם אחר, שמצינו בכ"מ שדבר אחר עולה לו לכאן ולכאן, והנ"ל שיעולה לו גם לחובת מנחה. והנה, נתקשו בכ"מ בטעם שקוראים ב"פ בתענית, ולרבינו מנוח תפלה פ"ג ה"ח "דצריך לקראות בתורה שני פעמים ביום" יתכן לומר שהחוב לקרוא ב"פ, גם אם שניהם אחר חצי היום. ויל"ע. (ולהעיר ש"א אפי' בת"ב שאין תשלומין לקריה"ת של שחרית במנחה – ראה שו"ת שבת הקהתי ח"ג סק"ב. אבל איהו קאי להדעות שגם בקריה"ת דשבת שחרית ליכא תשלומין במנחה, והרבה חולקים). והטוב טוב, שישמענו מציבור אחר שקורא לחובת מנחה.

וראה גליון פניני הלכה תצוה תשע"ח. דברי הצומות ס"ה סק"ח.
98 היו בזה כו"כ הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג כבפנים.
99 באופן כזה אין מדגלים כלל בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו, וגם אומר הדידי ("אשמנו") כדרכו. [ודי בזה במה שמניחים מקצת – והיינו מה שמדגל בסדר התפלה על תחנון – מחמת החתן ומילה].

נכון ללמוד פירוש המילות של הפיוטים והסליחות¹⁰⁰.

טוב לעמוד בשעת אמירת הסליחות, ומי שקשה לו יעמוד עכ"פ בשעת אמירת א-ל מלך יושב¹⁰¹, י"ג מדות, ובשעת אמירת הווידוים.

המתפלל ביחיד אינו אומר י"ג מדות¹⁰², ולא ויעבור¹⁰³. המתפלל במתינות ואינו מספיק להגיע למקום שהציבור עומדים בסליחות, יפסיק במקום עמידתו בסליחות גם באמצע הפרק בכדי לומר י"ג מדות עם הציבור¹⁰⁴. וממשיך אח"כ לומר כדרכו.

פתיחת הארון: כשהס"ת מונחת בארון הקודש אע"פ שהוא פתוח אין צריכים לעמוד, אלא שהעולם עושין כן דרך כבוד לעמוד כל שהארון קודש פתוח ואין חיוב בדבר. ויש מחמירים עכ"פ כשרואה הס"ת. ויש להקל בזקן וחלוש¹⁰⁵.

בקריאת התורה, נוהגין כשמגיע הקורא "לשוב מחרון אפך וגו'", הקהל אומרים בקול רם, וכן כשמגיע להי"ג מדות אומרים הקהל בקול רם ה' ה' עד "ונקה" וכן ב"וסלחת וגו' ונחלתנו". ובכל אלו, העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומרים אותם פסוקים עם הקהל, ויש להקורא ומי שעלה לתורה לשתוק, רק אחר כך כשסיימו הקהל אז קורא החזן עם העולה בתורה, שיקרא הקורא כדרכו, וזה העולה לתורה עמו בלחש. ומעשה רב, להתחיל עם הקהל ולגמור עם החזן¹⁰⁶. וראוי ליזהר שהש"ץ ימתין עד שיסיימו כולם ואח"כ יתחיל לקרות כדי שישמעו כולם מהספר תורה.

ביום י"ז תמוז.. יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים¹⁰⁷) פרשת היום ע"ד "צום הרביעי" .. (ע"ד שבכל יום אומרים שירו של יום וכיו"ב). ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לע"ל, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים ע"ד הצומות; אלא **שבתורת אמת** ותורה **אור** – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר (כמבואר במ"א בענין יעקב ועשו האמורים בפרשה¹⁰⁸), היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים **טובים** לע"ל, ואדרבה – ע"י הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, ה"ז מגדיל השמחה והיום טוב¹⁰⁹.

סדר התפלה למנחה

יש להקדים קריאת התורה, ההפטורה ותפלת מנחה שיהיו קודם בין השמשות (היינו, לסיימן קודם שקיעת החמה בשעה 8:26)¹¹⁰.

100 (ובנוגע לאמירת הסליחות ע"י הנשים בשפה המובנת – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד'תרס.

101) בנוגע לנוסח "כמו שהודעת" (או "כהודעת") ב"א-ל מלך" ו"כהודעת" ב"אל ארך אפים" – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תרס.

102) בנוגע אמירתו בניגון וטעמים כקורא בתורה (והובא ד"ז גם לענין סליחות – כ"ה בפשטות בשו"ע או"ח סתקס"ה ס"ה דקאי לענין סליחות. וראה במט"א סתקפ"א סכ"א ועוד) – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תרעא. ולדעת הכה"ח סי' קלא סקכ"ג, רק בסדר התפלה נכון לאומרו בניגון וטעמים, משא"כ בסליחות.

103) והנה, י"א שידלל גם תיבות "זכור לנו היום ברית שלש עשרה" וכן בסליחות במקום שנזכר זכות שלש עשרה מדות – כ"כ במט"א שם. וראה י"ח ט"ז סתקס"ה סק"ה. והעתיקו בשתיקה בא"ר סק"ז (וצ"ע במשנ"ב שם בשעה"צ סק"י שהעתיק באו"א). וראה בערוה"ש שם ס"ז. וראה שו"ת מנח"א ח"ג סכ"ב שכ"ה גם באומרו בניגון וטעמים, עיי"ש.

אבל י"ח בזה, וס"ל דשפיר דמי לומר תיבות אלה בכל גווי – כ"מ קצת בדעת המג"א סק"ו. וכ"כ בברכ"י סי' קלא סק"י. וראה הנסמן כבה"ח שם סקכ"ה. ובקצה המטה סתקפ"א סק"ה שכן המנהג. ושכך מפורש בשבה"ל סרפ"ב.

104) ואם התחיל אמירת י"ג מדות עם הציבור די בכך, אף שמאריך באמירתו, וכן יכול להתחיל כשהציבור באמצע אמירתו. אבל לא די בכך שהתחיל א-ל ארך אפים וכדומה, וכן אם הציבור כבר גמרו אין ליחיד להתחיל לומר י"ג מדות – ראה בכ"ז שו"ת באתרא דרב סי' כ"תרנז.

105) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ"תרפג.

106) ונתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' לח'רעז.

107) מלכים ב כה, ג-ח. ירמיה לט, ג-ז. זכריה ח, יח-יט.

108) לקו"ש ח"ב ע' 341 ואילך. לקו"ש ח"ל ע' 145. ועוד.

109) סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 547 הערה 63.

110) והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות.

ובהקדמה, שגם לענין תפלת מנחה בכלל, כתב אדה"ז בסדר הכנסת שבת רש"י אין למחות ביד המקילין וכו' בפרט בשעה"ח בימות החורף שהימים קצרים, אבל ודאי שאין להתפלל אז לכתחילה, שזמן מנחה עד שקיעה"ח (וראה הנסמן בקובץ העו"ב חגה"ש תשע"ד). ובמק"א – בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו – הארכנו בהחלוק בין טילת לולב ביה"ש ושאר מצוות שאינו במדבר ביה"ש לתפלת מנחה. ועיי"ש (ובהנשמן שם) גם מחמת הסברא דשאני תפלה דרחמי ניהו. ועוד, שעכ"פ עולה לו למעריב. ואכ"מ.

גם במנחה, מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי בפרשת ויחל משה. ומפטירין דרשו ה' בהמצאו.

סדר התפלה למנחה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה, הפטורה וברכותי, יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, תחנון ואבינו מלכנו הארוך, ואנחנו לא נע, קדיש תתקבל, עלינו, קדיש יתום.

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו" בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום שכן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה¹¹¹.

אמנם, בברכת התורה בקריה"ת וברכת הפטרה חמור טפי. וסב"ל. ואף שיש לצדד ללמד זכות לסמוך להקל מכמה טעמים וכדלקמן – לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה.

[ומהסברות להקל, נוסף להדעות שבכ"פ שקורא בתורה מברך "בכל עת שסיכמו עשרה מ ישראל", וגם שבברכה"ת בשחרית לא נתכוונו לפטור קריה"ת, וכש"כ להדעות שברכה"ת בעת קריה"ת דאורייתא. וגם שספק איסור דרבנן דברכה לבטלה אינו דוחה ספק מ"ע דאורייתא דברכה"ת. ובכלל ברכה"ת אינה כ"כ ברכה לבטלה, ראה שו"ת הצ"צ במהדו"ח או"ח סי' קיא (לענין קריה"ת בת"צ בג' מתענים), ועיי"ש גם לגבי ברכה אחוזה. ועוד שם, שעכ"פ כשצריך לקרות מספק י"ל דצריך לברך. ובנדו"ד יש לצרף הסברא שעדיין יושבים בתענית. וחזי לאצטרופי מחמת ביה"ש דר' יוסי. וכהנה בכמה סברות. וראה בחלק מהנ"ל בשו"ת דברי יהושע ח"ג ס"ס א'.

אמנם, אכתי לא פלטין מספיקא, שהרי העיקר לדינא שאין לברך בקריה"ת בכל עת מצוא, למרות סברות הנ"ל. וכן העיקר לדינא שאין חילוק בחובת ברכה"ת ביחיד ובציבור (והארננו במק"א. ואכ"מ). וגם שסברא זו מועילה רק לגבי ברכה לעולה הראשון. וכמה חשש אדמו"ר הצ"צ בשו"ת או"ח ס"ה שלא להוסיף בקריה"ת משום חשש ברכה שא"צ. ויש לחלק. וכש"כ שאינו מועיל לגבי ברכת הפטרה. ואנן קיילין לעיקר שסב"ל אפי' בכמה ספיקות. ועיקר דברי הצ"צ להקל לקרוא בתורה כשיש רק ג' מתענים – לפי שהעיקר שבת"צ חובה ממש לקרות בכל גווי גם כשאינו מתענה, ולא מחמת סברות הנז', משא"כ כשספק אם עבר התענית. ואם מחמת הדעות שמותר לקרוא בלילה (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קנח. פני מבין ס"ל. ועוד) – היינו לפני עלוה"ש, ולא בלילה שלאחריו שכבר עבר זמנו. ואפי' את"ל להקל בב' ו' – דאכתי איכא טעמא שלא יעברו ג' בלא תורה, והרי י"א להשלים ביום שלישי. וגם בביטול הקריאה ביום חמישי, שכבר עברו ג' – אכתי עדיף לן שלא יעברו עוד יום (וראה בנו"כ השו"ע או"ח סי' קלה ס"ב – באה"ט, ברכי, משנ"ב ובה"ל שם). ובשבת מנחה – איכא עכ"פ הסברא דתוס"ש. ודוחק קצת. אבל בקריה"ת דמועדים וימי הצומות, הרי כבר עבר זמנו. ולכמה דעות אסור מדינא לקרוא בתורה שלא בזמנו ואפי' ללא ברכה. וראה שו"ת משיב דבר ח"א ס"טז. תורת רפאל ס"ב. אג"מ או"ח ח"ב ס"ה. ואיכא גם משום מיחזי כשיקרא – ראה ב"ב פה, ב. שו"ת הצ"צ או"ח ס"ג ק"ה. שם ד"ה ומעתה. אבל יותר נראה שבמקום ספק ליכא למיחזי כ"כ, אלא שאין לו לכרך. וראה שו"ת רבבות אפרים ח"ה סר"צ. ואשיבה דברי מוזסון או"ח ס"ד.

והנה, מצינו בכ"מ כשהשעה דחוקה יתפללו מנחה ואח"כ יקראו בתורה (ראה מקו"ח סרל"ב בקיצור הלכות. שם סי' קכד ס"ב. ועוד). ולא תפסא אלא היינו מחמת שלא יספיק הזמן לשניהם, ואם מחשש שימשך בלילה, או מחמת המציאות שאין אור היום לראות, ואם הוא אחרי שקיעה"ח, או בביה"ש דר"ת, ועוד כמה פריטים עד"ז. ועכ"פ, עדיין לא נתפרש להדיא להתייר לקרוא ביה"ש (אף שמשטבר דהכי קאי. ולהעיר, שבכלל, קנין עם מקום לקרוא אחרי שגמר מנחה, אף שהעיקר שאפשר לקרוא אחרי מנחה, עכ"פ בת"צ. וראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א ס"כ). עין תורה ח"ב סי' קכו. ועוד). והמסופר שבכ"מ קראו בשבת מנחה ליד החלון מחמת שאיחרו מאד מאד מנחה – הרי אפשר שהוא משום קודם ביה"ש, וכשעדיין אין אור היום קצת).

וצ"ב החילוק בין ברכה על קריה"ת, לקריאת הלל, שיכול לקרות כל היום עד צאה"ב (שו"ע אדה"ט סתפ"ח ס"א). אבל במק"א (בלוח לימים טובים ולחנוכה) כתבנו דהיינו שלא בברכה. כן ב"כ זמנה עד צאה"ב כדלקמן, ובפשוט – היינו בברכה (אא"כ נאמר שלמסקנת אדה"ט בסדר הכנסת שבת אינו כן, וכדלקמן).

ולענין אמירת הש"ץ או"א ברכנו אפשר לאומרה בין השמשות. וראה לבוש סתרכ"ג ס"ד ושו"ע אדה"ט שם ס"ח, אפי' בנוגע לנ"כ, שצ"ל קודם צאה"ב, ומשמע בביה"ש מותר. וכ"מ בפר"ו סי' קכט. כנה"ג שם. ועוד. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. וצ"ע"ק בסיום הסעיף: מבעוד יום. וראה בפמ"ג שם סק"ג שנתפסק לענין ביה"ש. ובמשנ"ב בשעה"צ סק"א צירף כמה סברות להתייר בביה"ש (ביה"ש דר' יוסי, דעת ר"ת, וכנראה גם הדעות ש"כ בלילה), ונשאר בצ"ע. וראה הנסמן בשו"ת יחו"ד ח"ו סי' ס. יוסף לקח פרץ מועדים ח"א ס"ל. ועוד. וצ"ע בטעמו של הלבוש ואדה"ט. גם יל"ע אם אדה"ט בסיודיו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכי. ולהעיר מהוראת שעה לפרש כפי שביניה מוקדמת (בשנת תרצ"ו – סה"ש תרצ"ג ע' 80. בשנת ת"ש – ראה מבוא לשה"ש תרצ"ו – ת"ש ע' מ הנסמן שם. ואינו ברור אם הקדמו גם לפני השקיעה, או רק לפני צאה"ב, ואת"ל לפני השקיעה, הרי בשנת ת"ש אפשר שהי' מחמת הסכנה (כמסופר שם. וראה בתשורה ליוסון–וילהלם כ"ד אד"ש תשס"ח ע' 24).

111 ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דהכי עסיק התם (דמירי בשעת מנחה). ולהעיר מהשקו"ט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאת"ל שיקראו בתורה כדין יו"ט – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

דברי כבושין אחר מנחה¹¹².

צאת הצום¹¹³ [וזמן תפלת ערבית] בשעה: 8:59.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים¹¹⁴ – לפי שאין אנו בקיאים בהם¹¹⁵ צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים¹¹⁶. ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך¹¹⁷.

יום שני, י"ט תמוז

יום כניסת כ"ק אדמו"ר מהר"י צ"נ"ע לבריתו של אאע"ה (בשנת תר"ם) ויום השביעי דחגיגת הבר מצוה שלו (בשנת תרנ"ג).

במעלת י"ט תמוז, יום שמחה גדולה, והשייכות ל"בין המצרים", כטעימה מגאולה העתידה – ראה הנסמן בהערה¹¹⁸.

בשיחת ט"ו תמוז תשמ"ה¹¹⁹ (בקשר ליום הברית של כ"ק אדמו"ר מהר"י צ"נ"ע): "הימים האלה נזכרים ונעשים ברוחניות, מען לעבט זיך אבער אין עולם העשי' – דארף מען זיך משתדל זיין און געפינען אזא מין ענין וואס דאס זאל מתיר זיין א שמחה אין דער יום הברית. . צי דאס וועט זיין א ברית מילה, אדער א פדיון הבן אדער בכיו"ב – א ענין וואס דאס איז ע"פ שו"ע דארף מען מאכן א שמחה אפילו ווען דאס טרעפט אין דער דריי וואכן. און אט דעמאלט זאל מען מאכן אט דא די שמחה. און אויכעט מדגיש זיין אז בגשמיות על פי הלכה – טאקע דאס איז דער עיקר הטעם; אידן און חסידים לעבן דאך מיט נשיא דורנו, וואס משנה לשנה פונקט ווי ער איז געווען חי בשעת זיין ברית בפשטות, אזוי מדי שנה בשנה ביום הברית איז ער הולך ונתעלה און הולך מחיל אל חיל, במילא איז דאך דער יום הברית פון היינטיקן יאר [תשמ"ה] וועט עס דאך זיין דער הונדערט און זעקסטע מאל פון זיין ברית, איז דאך דערפון פארשטאנדיק ווי אזוי ס'דארף זיין די שמחה דעמאלט.

מען דארף אבער אראפנעמען די טענה פון אלה אשר תואנה המה מבקשים, אפילו ווי דאס איז פארבונדען מיט עולם ההלכה – איז דאס ניט קיין תואנה, נאר א טענה צודקת. איז דערפאר דארף מען אויסגעפינען א פדיון הבן אדער א ברית מילה, וכיו"ב א ענין וואס איז ניט נאר מתיר א שמחה ע"פ שו"ע, מען קאן זיכער אויסגעפינען א ענין וואס וועט אויכעט געבן כח און עידוד אויף מאכן א שמחה ביום זה. און אט דעמאלט בשעת מעשה זאל מען רעדן וועגן דעם ענין ע"פ הלכה, א ברית אדער א פדיון הבן וכיו"ב. און גלייך דערנאך, אדער פארדערויף, חזר'ן אן ענין אין חסידות פון דער בעל הברית, פון דער רבי דער שווער – נשיא דורנו, וואס ער איז חי בחיים און מידי שנה בשנה וועט אלץ מער ניתוסף. . ממשיך זיין אין די פארברענגענישן. . און ביום הברית אויכעט זיכער. . באופן מיט די הגבלות ווי אין שולחן ערוך. און ווי חסידות איז מבאר – א הגבלה וואס מ'איז זיך אליין מגביל איז די הגבלה קיין הגבלה ניט, בשעת די שו"ע אליין איז דאס מגביל איז די הגבלה קיין הגבלה ניט¹²⁰.

112) ראה לקו"ש ח"כ ע' 352 (וש"ג) ע"ד מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכדאי לעורר ע"ד מנהג הג"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או זמזמור תהלים המתאים, ובמקום שא"פ – שיחשבו עכ"פ דברי כבושין.

113) זמן כוכבים בינונים לאדה"ז.

114) שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורם.

115) והארכנו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבד"צ שבועות תשע"ה.

116) ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיין [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלמה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

117) והעיר המזכיר הר"ל ע"ה, שבפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ר ח' ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שייסכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיהי' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן ה' – ואולי יותר מפעם אחד – שהורה להכריז הג"ל.

וראה אצלנו בשו"ת באתר דרב ס' ג'רג. ושנ"ת.

118) ראה שיחת ש"פ פינחס תשמ"ט (ספר השיחות ע' 581 ואילך). ועוד.

119) מסר הקלטה.

120) ובר"ד משיחת ש"פ בלק תשמ"ה: כאן המקום לעורר ולהזכיר שיש להמשיך את ההתוועדויות דימי הגאולה יב"ג תמוז ככל האפשרי, עד הזמן המותר ע"פ שו"ע. וכמו כן, טוב ונכון שישתדלו לערוך התוועדויות גם ביום י"ט תמוז, היום שבו נכנס בעל הגאולה

יום ועש"ק פרשת פינחס, כ"ב תמוז

העברת הסדרה שמו"ת – פ' פינחס¹²¹.

חייב אדם למשמש בבגדיו עם חשיכה.

הדלקת נרות שבת קודש בשעה: 8:05 (18 דקות לפני השקיעה).

ש"ק פרשת פינחס, כ"ג תמוז, שבת מברכים חודש מנחם-אב

אמירת כל התהלים בהשכמה.

בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ב: ישנם כאלו שגם כאשר מנגנים שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, מנגנים זאת בקול ענות חלושה (מיט א פאר'חלשטן קול), ולאח"ז מוחים את הזיעה מפניהם, באמרם שכבר יצאו ידי חובתם! ובקשר לזה, הנה אפילו כאשר מדובר אודות כל ימות השנה, צריכים לחשוב אם יש מקום להנהגה כזו, ועאכו"כ כאשר מדובר אודות ימי בין המצרים, שאז דרושה זהירות יתירה מענינים שהם העדר השמחה, כדי שאף א' לא יוכל לחשוב שהוא נוהג אבילות בשבת דבין המצרים (כידוע כמה סיפורים אודות גודל הזהירות בדבר), ולכן, דרושה שמחה יתירה מאשר בשאר שבתות השנה, נוסף על כללות הענין דביום שמחתכם אלו השבתות. ורק לאחר יום השבת, באם יה' עדיין מעמד ומצב ד"אנחנו לא נושענו" ח"ו, צריך להיות ענין של אבילות באופן המבואר בשו"ע, אבל גם אז, אין הדבר מפרעי ח"ו לשמחה הקשורה עם לימוד התורה וקיום המצוות שעז"נ פיקודי ה' ישרים משמחי לב. ויה"ר שעי"י שמחה של מצוה בכל עניני התורה ומצוותי, נזכה בקרוב ממש לשמחת עולם על ראשם כאשר יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ולמועדים טובים, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

משבעה עשר בתמוז ואילך מפטירין ג' דפורענותא. בשבת זו מפטירין בדברי ירמיהו¹²².

הלכתא למשיחא: בשיחת ש"פ עקב תש"מ נזכר שגם לעתיד לבוא יה' ענין ההפטרה¹²³.

בדא"ח מבואר שתלתא דפורענותא הם כנגד ג' המוחין (ושבע דנחמתא – כנגד ז' המדות), ושהענין דתלתא דפורענותא לאמיתתו הוא למעליותא, פורענותא כמו פרעה דקדושה, דאתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין, שמורה על גילוי נעלה ביותר שלמעלה ממדידה והגבלה.

דער ענין העצבות פון בין המצרים דארף ניט זיין אום שבת, ווייל שבת דארף זיין שמחה. און נאך מערער, אז דעם שבת דארף זיין די שמחה נאך מער ווי אין אן אנדער שבת, בכדי עס זאל ניט זיין קיין חשש אז דער העדר השמחה קומט מצד דעם ענין פון בין המצרים. דער ביאור אין דעם בפנימיות הענין איז: שבת איז מעין דלעתיד לבוא, יום שכולו שבת, און וויבאלד אז לעתיד וועט דאך זיין די גאולה באופן אז עס וועט ניט בלייבן קיין רושם פון דעם גלות דערפאר איז אויך בשבת דארף ניט זיין דער ענין פון בין המצרים. דאס איז דאך אבער מער ניט ווי א ביאור אויף דעם וואס שבת דארפן ניט זיין די ענינים פון היפך השמחה. דער ביאור אויף דעם וואס דעם שבת דארף די שמחה זיין מערער פון אן אנדער שבת, איז: עס איז באוואוסט אז די גאולה וואס נאכן גלות ברענגט צו א העכערן מצב ווי ס'איז געווען פארן גלות. . איז דער שבת וואס אין בין המצרים איז

ברביתו של אברהם אבינו, וכמובן – באופן המותר ע"פ שו"ע, עי"ז שיקשרו זאת עם סעודת מצוה של ברית מילה, פדיון הבן, וכיו"ב, כמדובר בהתוועדות שלפנ"ז.

(121) ההפטרה – דברי ירמיהו (מ"תלתא דפורענותא).

ולכאורה יש לומר ביחיד גם ההפטרה ששייכת לפרשת פינחס (ע"פ היום יום ל' סיון (וראה שם ד' טבת. סה"ש תרצ"א ע' 229) שבהעברת הפרשה שמו"ת קורין שתי ההפטרות "אם הוא שבת ר"ח, או פרשיות מחוברות **וכיוצא בזה**". וגדולה מזו מצינו בסה"ש תרח"ץ ע' 289 (במהדור'), בהנהגות ב' ניסן פארז צ"ח, בה חל ע"פ בערב שבת, בנוגע הפטרות וערבה בשבת הגדול, ש"ביחידות אומרים ב' ההפטרות". ומשמע שר"ל לומר וערבה בכל שנה"ג (ולא רק איפכא לומר גם הפטרות השבוע בקביעות ע"פ שחל בשבת). ואינו דומה לקריאת ההפטרה בקריאת שמו"ת דפ' מטות-מסעי, כדלקמן בלוח שם).

(122) אם טעה והפטיר בהפטרות פרשת פינחס, יפטיר לשבת הבאה דברי ירמיהו וגם שמעו מפני שהם סמוכים זו לזו – מג"א סתכ"ח סק"ט. וראה שיחת ש"פ מסעי ר"ח מנ"א תשמ"א (שיח"ק ע' 284 ואילך).

(123) וצ"ע אם יפטירו "מענין הפרשיות דומה בדומה" או "לפי הזמן ולפי המאורע". וראה מה שכתב ח"א בקובץ העו"ב ש"פ וישלח תשפ"ד, שאפשר שלכן הובא ברמב"ם סדר ההפטרות גם בפרשיות דתלתא דפורענותא "מענין הפרשיות", דנפק"מ הלכתא למשיחא. ודפח"ח.

זיין ענין אז ער איז מעין לעתיד לבוא, יום שכולו שבת, און דערפאר דארף זיין דעמאלט א שמחה יתירה, ווייל דער ענין פון דעם שבת איז א נתינת כוח צו מהפך זיין דעם בין המצרים לששון ולשמחה, ווייל דער גילוי אור דלעתיד, וועלכער איז אינגאנצן העכער פון דעם ענין פון גלות וגאולה האט ער בכוח צו מהפך זיין דעם בין המצרים גופא צו ששון און צו שמחה. און דאס איז אויך וואס עס ווערט אפגע'פסק'נט אין שלחן ערוך, אז שבת שבין המצרים מעג מען מאכן סעודת שלמה בשעת, וואס בימי שלמה איז קיימא סיהרא באשלימותא. בשבת זה איז פאראן א נתינת כוח אז הימים האלו יהפכו לששון ולשמחה¹²⁴.

אין שבתים פון בין המצרים דארף מען מער ווי אין אנדערע שבתים פון יאר פארהיטן דעם חשש פון אבילות (איינער וואס פלעגט בשבת טראגן שטעק-שיך [=נעלי בד] אירעו אבל ר"ל. האט ער געפרעגט ביים טאטן, צי ער מעג טראגן די שטעק-שיך דעם שבת וואס אין דער וואך פון אבילות. האט אים דער טאטע גע'פסק'נט, אז ער זאל עס ניט טאן, בכדי ניט צו געבן קיין ארט פאר א חשש פון אבילות בשבת)¹²⁵.

במאור ושמש על התורה¹²⁶: מה שאומרים הקדושי עליונים שבתות שבין המצרים גבוהים עד למאד, נראה לי מפני ששת ימי החול שבין המצרים הם נמוכים מאד והם בקטנות עד למאד וידוע שבשבת קודש הוא עליות עולמות ויש עלי' לכל ששת ימי החול ממילא יובן ששבתות שבין המצרים הם גבוהים עד למאד לפי שיש עלי' לכל הדברים שהיה בקטנות עד למאד ונתעלו עד למעלה למעלה משא"כ בשבתות של כל ימי השנה שאין ששת ימי החול קטנים ונמוכים למאד ממילא אין עלי' גדולה כשבתות שבין המצרים שנתעלו כל הדברים שהיו מטה מטה בעמקי התהום למעלה בקדושה¹²⁷.

בכמה שיחות קודש הובא ונתבאר מה שכתב אדמו"ר הצמח צדק באור התורה: "ג' שבועות בין המצרים בזמן כמו מדבר במקום, ומקדים רפואה ג' שבתות שבהן, ובכל שבת ב' שבתות, נמצא ו' (ג"פ ב' שבתות) פעמים ז' (ז' ימי השבוע שבהם מאיר מבח' ב' שבתות שבכל שבת) ע"ז מכניעים המדבר מ"ב" (מ"ב המסעות שבמדבר העמים, שרומז על כללות זמן הגלות מאה"ק). והיינו, שע"י השבתות נעשה התיקון דבין המצרים.

בר"ד משיחת ש"פ מסעי תשד"מ: אצל יהודים שעסקם בעניני העולם, מפני הרגילות להיות מונחים בעניני העולם, מתעורר קושי מיוחד לפעול עליהם שבזמנים מיוחדים ישתחררו מההתעסקות בעניני העולם ויהיו מונחים בענינים רוחניים, ועאכ"כ לפעול עליהם שירגישו את הצער דירידת הגלות, עד שישתוקקו לנחמה דענין הגאולה. . . ועד"ז, כאשר מגיע הזמן דבין המצרים, כולל יום השבת, כמודגש בענין הפטרה ש"מבראשית עד ו"ז בתמוז מפטירין מענין הפרשיות דומה בדומה ומשם ואילך לפי הזמן ולפי המאורע תלתא כו", הפטרה מיוחדת השייכת לבין המצרים, קשה לפעול עליו שיתעורר ברגש של צער מפני שנמצאים בזמן דבין המצרים וישתוקק לנחמה דענין הגאולה, דמכיון שהוא מונח בעניני המסחר ורואה שהקב"ה מצליחו ומברכו בבני חיי ומזוני רויחי הרי אינו מרגיש שחסר לו מאומה. . . אמנם מכיון שהקב"ה אינו מבקש אלא לפי כחן, מובן שלאחרי כל הקושי שבדבר, הרי זה בכחו של כאו"א מישאל. . . מכיון שהוא חדור בידיעה ורגש שמציאותו האמיתית היא הנשמה, הרי גם כאשר עניניו הגשמיים, בני חיי ומזוני רויחי, הם בשלימות יודע ומרגיש את גודל צער הגלות, ובפרט כאשר נמצאים בזמן דבין המצרים, ולכן נמצא בתנועה של תשוקה לנחמה דענין הגאולה. לכאורה יש מקום לשאלה, לשם מה מדברים בהתוועדות שיש צורך לזכור שנמצאים בזמן דבין המצרים, ובמילא להצטער ולהיות בתנועה של עצבות כו', וכי זוהי מטרתה של התוועדות? אמנם ישנם דינים מיוחדים בנוגע להנהגה דבין המצרים, אבל דינים אלו כתובים כבר בשולחן ערוך, ספר שבדאי ישנו אצל כל יהודי, ועכ"פ יכול להשיגו בקל, ויש להעמיד כל יהודי בחזקת כשרות שבדאי לומד בשו"ע את פרטי הדינים השייכים לכל זמן וזמן, הלכות החג בחג, וכי"ב בנוגע ללימוד הדינים המיוחדים לבין המצרים, וא"כ לשם מה צריכים לדבר אודות ענין זה? ואפילו אם יש צורך לעורר אודות קיום ענינים אלו – רחמנא ליצול משליחות כזו לעורר יהודים אודות ענין של היפך השמחה ח"ו... ולאידך, ישנה תקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו להתוועד בשבת מברכים החדש, כולל שבת מברכים חודש מנחם אב,

(124) משיחת ש"פ מטו"מ תשט"ו. לקו"ש ח"ב ע"ב 358 ואילך.

(125) לקו"ש ח"ד ע' 1091.

(126) ברמזי בין המצרים, ונתקן חלקו בלקו"ש ח"ד ע' 1090 הע' 25. ושם: והוא ה' תלמידי תלמידי המגיד ממעזריטש ובוטח להם מתכון.

(127) ואולי ילה"ע מהמבואר בד"ה לסוסית תקס"ד (לקו"ת ש"ה ש"א, ג. מאמרי אדה"ז תקס"ד ע' כה), הובא ונת' ברשימות הצ"ע על איכה ד"ה ענין ט"ו באב (אוה"ת נ"ך ע' א"צ) בנוגע לשבתות שבימי הגלות. וראה אוה"ת שמיני ח"א ג, א. ואתחנן ח"ו ע' ב' בקצת. ועוד.

ומובן שלכל לראש צריכים לדבר מעניינא דיומא! הנה העצה וה"הצלה" בענין זה היא – "מנחם אב", היינו לעורר אודות העניינים המביאים לנחמה וביטול העניינים הבלתי רצויים דבין המצרים, ע"ז שמוסיפים בכל עניני יהדות תורה ומצוותי, מתוך שמחה וטוב לבב.

מברכים ר"ח מנחם-אב.

י"א ששבת לפני ראש חודש אב אין מברכין החודש. וכתב על זה הדרכי משה בשם הגהות מרדכי: וליתא, דאדרבה צריך לברך ישראל באותו זמן¹²⁸.

המולד ביום ששי הבעל"ט בשעה 10:42 51 חלקים.

ראש חודש מנחם-אב¹²⁹ ביום השבת קודש הבעל"ט.

אין אומרים 'אב הרחמים' לפני מוסף כבכל שבת מברכים.

בשיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ז נתבאר, ששבת מברכים החודש מנחם אב, ענינה – המשכת ברכה נעלית ביותר שבכחה להפוך את העניינים הבלתי רצויים דחודש אב, עד לתשעה באב, לששון ולשמחה ולמועדים טובים. וענין זה מודגש בנוסח ברכת החודש, הן בנוגע להכרזת שמו של החודש, "ראש חודש מנחם אב ביום פלוני" – כמנהג ישראל (תורה היא) שקוראים לחודש זה (לא רק "אב", אלא) בשם "מנחם אב", ועד שהשם הראשון והעיקרי הוא (לא "אב", "אב מנחם", אלא) "מנחם", שהתחלתו להיות מנחם, ועד שנקרא "מנחם" (במקום "אב"), ענין הנחמה, והן בברכה ד"יחדשהו . לישועה ולנחמה" – ד"ישועה" קאי על הגאולה האמיתית והשלמה, ו"נחמה" קאי על נחמת ציון וירושלים ("מנחם ציון ובונה ירושלים"), ובאופן ד"ונאמר אמך", ובהדגשה יתירה ביחס לברכה הכי סמוכה – "לישועה ולנחמה", הן באמירת הברכה ע"י כל הקהל, והן באמירתה (לאחרי זה) ע"י הש"ץ, שאף שכל הקהל עונה "אמן" גם לאחר הברכות שלפני זה, הרי זה ב"שטורעם" גדול יותר בהסיום ד"ונאמר אמך", היינו שהברכה היא באופן של קיום אמיתי. ומזה מובן גודל העילוי דשבת מברכים החודש מנחם אב לגבי שבת מברכים דכל שאר החדשים.

בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תש"מ: בנוגע צו דעם ניגון הוא אלקינו וואס מ'זינגט אין כתר פון מוסף בשבת. ס'איז שוין כו"כ שנים וואס ס'איז איינגעפירט צו זינגען הוא אלקינו בשבת מבה"ח מנחם אב, וויבאלד אז אין דעם זמן איז נאכמער נוגע די גאולה. און בשנה זו, איז קיינעם נישט איינגעפאלן צו אנפאנגען דעם ניגון! מ'האט געווארט אז איך זאל מאכן מיט די פינגער אז מ'זאל זינגען – האב איך געווארט בכדי צו זעהן אויב מ'וועט אליין האבן שכל און זינגען דעם ניגון... האט מען בפועל נישט געזונגען דעם ניגון! וויפל מאל דארף מען דאס טאן בכדי אז מ'זאל אליין פארשטיין אז אזוי דארף מען טאן?! און אין עטליכע טעג ארום וועט מען מסתמא באקומען א בריוו פון איינעם מעבר לים – היתכן פארוואס מ'האט נישט געזונגען הוא אלקינו אין שבת מבה"ח מנחם אב?

יום התוועדות.

[כ"ק אד"ש סיפר הסיפור הידוע מאביו כ"ק הרה"ק לוי"צ בענין לבישת נעלי בית בשבת שבתוך ימי אבלות, הובא לעיל, והמש"ך:] עס איז פאראן אזוינע וואס אלע שבת מברכים גייען זיי ארום מיט מחשבות אדער זיי זיינען במרירות אדער פשוט אין עצבות. איז יעדער שבת מברכים פאראן אויף זיי א לימוד זכות, זיי זיינען נישט אויסגעשלאפן, פארמאטערט, פויל, והדומה. דער שבת מברכים קומט צו נאך א לימוד זכות אז דאס איז מצד די דריי וואכן. איז אזוי ווי דער ענין פון די דריי וואכן דארף נישט זיין בשבת, כידיע אז אין געוויסע מדינות וואס מען האט געזאגט לכה דודי מיטן ניגון פון תשעה באב איז געווען גזירות אויף די מדינות¹³⁰, איז אפילו אויב אלע שבת מברכים מאכט דאס נישט אויס אזוי שטארק, איז אבער דעם שבת מברכים, דארף נאך זיין די שמחה מיט א תוספת, אזוי ווי דער רבי האט געזאגט אז שבת מברכים זאל זיין א פריילעכן שבת, איז היינטיקן שבת מברכים, בכדי עס זאל נישט זיין קיינע חששות דארף נאך זיין די שמחה מיט א תוספת¹³¹.

128) אודות החידוש שאפילו בבין המצרים יש הכח לברך החודש מנחם-אב, ראה בשיחת ש"פ מטות מבה"ח מנ"א תשמ"א (שיח"ו"ק ע' 205 ואילך).

129) ראה להלן בפנים, וכן להלן בר"ח מנ"א, הנעתק משיחות ואג"ק בטעם קריאת השם "מנחם אב", ובפרט בעת ברכת החודש.

130) להעיר מדברי תורה להרה"צ וכו' ממונקאטש מהדורא שתיתאה אות צח בשם בעל קול ארי'. ושם שהוא ע"פ זח"ג (ברע"מ) ערב, ב.

131) ר"ד משיחת ש"פ מטות תשי"ד (שיח"ו"ק ע' שסג ואילך).

בנוגע צו שבת מברכים מנחם אב איז דא אין כמה קהילות דער מנהג אז מען מאכט אין אים שינויים לגבי די אנדערע שבת מבה"ח פון א גאנץ יאר, און דאס איז צוליב די ענינים בלתי רצויים וואס זיינען פארגעקומען מתחלת החודש. אין מנהגי חב"ד געפינט מען אבער נישט דעם מנהג, נאר מ'פירט זיך אין דער שבת ווי אין אלע שבת מבה"ח פון א גאנץ יאר. אזוי ס'איז נישט נאר וואס מען איז זיך נוהג אין דעם שבת ווי אין אנדערע שבת מבה"ח, נאר מ'איז נאך **מוסיף בשמחה** (בכדי שולל זיין דעם מנהג הנ"ל). וואס דער טעם אויף דעם איז, ווארום אויף שבת שטייט דאך אז "אין עצב בה", ובמילא איז נישט קוקנדיק אויף וואס פאר א שבת עס זאל נאר נישט זיין, טאר נישט זיין אין איהם א ענין פון עצב. ביז ווי מען געפינט בנוגע לשבת חזון, אז דער אלטער רבי האט זיך געפירט נישט צו משנה זיין די בגדי שבת לגבי שאר שבתות השנה (נישט ווי אנדערע גדולים וואס האבן יע משנה געווען זייערע בגדי שבת בשבת זו). איז מה דאך אז בנוגע צו שבת חזון, וואס דאס איז שוין איז די ניין טעג, איז דער מנהג נישט צו מאכן קיינע שינויים, איז עאכ"כ בנוגע צו שבת מבה"ח מנ"א, וואס דאס איז פאר די ניין טעג, איז מובן אז ס'איז נישטא אין דעם שבת קיינע שינויים לגבי די אנדערע שבתים פון יאר. דאס איז אבער אלץ מצד דעם ענין פון שבת, און מצד דעם כלל פון "אין עצב בה". וויבאלד אבער אז תורה איז דאך תורת אמת, און דער ענין פון אמת איז אז ער איז אמת אין אלע זיינע פרטים. . מוז מען דעריבער זאגן אז דאס וואס מען זאגט אז ס'דארף נישט זיין קיינע שינויים בשבת מבה"ח מנ"א, איז דאס נישט נאר מצד ענין השבת שבו, דאס הייסט אז דער ענין השבת איז "מעלים" אויף דער ענין פון חדש אב, און דעריבער דארף נישט זיין קיין שינוי, נאר אויך מצד דעם ענין פון חדש אב שבו, דארף אויך נישט זיין קיין שינוי. ואדרבה, מען דארף נאך מוסיף זיין בשמחה, ווייל היות אז יערער ענין אין תורה איז אמת בכל עניניו, איז דאס וואס מען מאנט אז עס דארף זיין בשבת זו א ענין פון שמחה, איז דאס בכל הפרטים פון שבת, סיי מצד ענין השבת שבו, און סיי מצד חדש אב שבו¹³².

פרקי אבות פרק א' [בפעם השלישית].

מוצאי שבת קודש בשעה 9:11.

יום ועש"ק פרשת מטות-מסעי, כ"ט תמוז, ערב ר"ח מנחם-אב

מהוראות כ"ק אד"ש: בער"ח מנחם אב להוסיף במיוחד בתורה, תפלה וצדקה. והצדקה - הוצאת ב' סעודות, ומה טוב - של ג' סעודות.

בר"ר משיחת ער"ח מנ"א תשל"ה (מסרט הקלטה), בנוגע להתוועדות בער"ח: לכאורה איז דאך דאס א חידוש פון א פארברענגען אין מיטן פון די דריי וואכן, במילא האבן איך געמאטערט זיך זוכן א היתר. איז דער בעסטער היתר וואס איך האב געפונען, אז ס'שטייט אויף קלעזמער אז אויב זיי דארפן דאס האבן לשם פרנסתם מעגן זיי שפילן אפילו אין די דריי וואכן, וויבאלד אז דאס איז אן ענין בא זיי פון פרנסה. אזוי ווי ס'איז דאך מיין פרנסה, האבן איך קיין ברירה נישט, במילא איז דאס אפילו אין די דריי וואכן. נאר וואס דען, ווי ס'שטייט דארטן אין פוסקים בלי ריקודים. אבער דער ענין של שמחה בהנוגע צו קלעזמער, בהנוגע צו ניגונים, איז דאס א היתר מפורש אין פוסקים אפילו אין אחרונים.

עס איז אן ענין פארברנדען מיט די ניין טעג, קען מען דאס נישט רעדן מיט כמה זמן לפני זה, דערפאר וואס דארף מען זיך מייאש זיין חס ושלום, אז מ'רעדט דאס מיט א טאג פריער, און מ'רעדט וועגן די באווארעניש פון די ניין טעג, איז דאך א סימן אז מ'איז זיכער אז אויף מארגן אינדערפרי וועט משיח חס ושלום נישט קומען. במילא ווארט מען ביז די לעצטע רגעים פון ערב תשעה ימים, וואס דעמאלט זעט מען שוין אז עבר קיין כלה קציר ואנחנו לא נושענו...

בשיחת ער"ח מנ"א תשל"ד, נדפסה בלקוטי שיחות¹³³: האופן דרפואת הקב"ה ("אני הוי' רופאך") הוא שמלכתחילה **"לא אשים עליך"** - **מקדים** רפואה כו'. ולכן: גם ההשתדלות בפעולות אלו [הוספה בתורה ובצדקה וכו', עיי"ש בפנים] צריכה להיות עוד לפני הזמן ד"משכנס אב כו'" - ע"י התייעצות וכו' ביום. . . ערב ר"ח מנחם אב, איך שכאו"א יקבל ע"ע להתעסק בכל הנ"ל, בעצמו וכן בנוגע לפירסום כהנ"ל במקום שידו מגעת וכו' - ויה"ר שכל זה ימהר קיום היעוד דיהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ובהאופן ד"לא אשים עליך", מעיקרא ימי ששון ושמחה.

(132) ר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשל"ג.

(133) ח"ג ע' 278.

עצה טובה: בתשעת הימים אין לובשים בגדים מכובסים [לבד מבגדי זיעה כדלקמן], אבל אם לבשן פעם אחת קודם תשעת הימים מותר ללבושם בתשעת הימים, שאין שמחה לאדם אלא בלבישתם בפעם ראשונה בלבד. ולכן כתבו הפוסקים, שבמקומות שיש חום הרבה בזמן זה, ומזיעין הרבה, ומוכרחים להחליף הכתונת, ללבוש¹³⁴ לפני תשעת הימים בגדים רבים **בזה אחר זה**¹³⁵ למשך¹³⁶ זמן מה¹³⁷. והשיעור – זמן ניכר עד כדי שתתבטל הנאת הכיבוס, והיינו באופן שאדם גריל מקפיד אם אחר לובשו לזמן כזה¹³⁸. כשלא הכין לפני תשעת הימים, יש מקילים

(134) וכן בקטנים משהגיעו לגיל שידועים להתאבל על ירושלים (ראה להלן בדיני לבישת בגדים מכובסים בהערה).
(135) וכתבו אחרוני זמננו, דלא מהני להניחם עליו כמה ביחד. אבל ראה בדע"ק י"ד ששפ"ט להקל. אלא, דמייירי התם באל תוך ל'. ועוד, ולישתו קאי שמתור ללבושם אפילו לרגע כמימרא, ראה לקמן בהע'. ואם נתפס בהם ריח הזיעה גם בכ"ה, ודאי שרי (ראה שו"ת או"צ ח"ג סכ"ז סק"א).

(136) אם לבש רק לרגע, ושקעה חמה עליו, א"צ להסירו. וכן הדין בכלל בטעה ולבש בגד מכובס בתשעת הימים. (ול"ד למי שלבוש כלאים וכדומה, שהאיסור כאן הוא תחילת הלבשה. ויש לדון גם מדין התחיל בהיתר (להעיר מברכ"י סע"א סק"א ד"ה אמנם, שבמתגלח שמת לו מת, יגמור גם לולא הטעם שהוא משום כבודו, מפני שהתחיל בהיתר בדרבנן. וראה בארוכה שרישם בשמחות שרש ח – ע' מה) והואיל ואישיטרי (אף שאינו שייך כ"כ בנדו"ד), שמעולם לא נאסר לפנ"י, ראה ברכ"י שם). ולהעיר מבע"י בהיתר להמשיך ללבוש בגדי שבת במוצ"ש – ראה א"א מהדו"ת תקנ"א ס"א: האיסור הוא רק התחלת הלבשה ולא שייך בכך מעין חיוב על שיעור פשיטה בכבאים ורק תחילת הלבשה יש עליו מניעה וכו' במלבושים מסתמא לא קבעו רק על תחילת הלבשה שהרי פשיטה ע"פ רוב יש בה נגד כבוד בריות. וראה אצלנו בלוח למוצ"ש בת"ב נדחה. וכש"כ בבגדים מכובסים דפשוט יותר שהאיסור רק מעשה הלבשה. והעירוינו שכל"כ בקאי עלי מועד (ספטימוס) פ"ד הע' ז בשם הגר"ח, ושכ"כ חוט שני ר"ה י"ז וסוכות בקובץ עניינים ע' תגי אות ה לענין אבל.

אמנם, בדע"ק ששפ"ט סוסק"ח לענין בגדים חדשים תוך יב"ח, שגם ע"י לבישה מועטת של עצמו בזמן שלא ידע איסור מללבוש הו"ל כלבוש אחר ובזמניו אין להקל, ונאשר בצ"ע. ומשמע שההיתר רק מחמת שה"ז כלבוש אחר, ולא מחמת שהאיסור רק בהתחלת הלבשה, וא"כ בלבוש לרגע לא מהני (אלא שהדע"ק לשיטתו שבלבישה כרגע סגי אפי' תוך ל', וכן לענין יב"ח, כבהערה הבאה ואכ"מ). וכן מוכרח מזה שלא התיר במזיד, אף שכבר עברה הנאת הלבשה (אא"כ טעמו משום קנס). ולק"מ, דשאני בגדים חדשים שאיסורו משום הנאת חידושו, והנאה זו קיימת גם אחרי התחלת הלבשה. ולכן ההיתר רק מחמת שה"ז כלבוש אחר (ואילו במזיד לא ניתא למרייהו למימר הכי). אבל בבגדים מכובשים האיסור בהנאת הלבשה, שהיא רק בהתחלתה.

(137) ואף שיש שכתבו לפקפק, דלא מהני רק באל אחר ז' ותוך ל', וא"כ בשבוע שחל בו ת"ב שהוא מדינא אין להקל. אבל (נוסף לזה ש"א התיר גם תוך ז', מצינו) בכמה אחרונים שהעתיקו כן גם לגבי שבוע שחל בו. ואף שעדיין יש מקום לומר, שבשבוע שחל בו לא סגי בלבישה כשעה, וצריך יום או חצי יום, ראה בהע' הבאה (וכ"כ בשו"ת משפטי צדק גארמיזאן סמ"א, שבשבוע שחל בו לא מהני כלל כשלבשן מקודם. ושמ"כ לחלק בין שעה לחצי יום כלל, אבל מסתבר שלא נחית לזה, שבודאי אם לבשו זמן רב לית לן בה, ובמכ"מ מאבל תוך ז', ש"אם בא להחליף תוך שבעה מחליף, ועכצ"ל דמייירי באופן שלבוש מקודם ולא כיבסו. ודלא כשו"ת ישיכיל עבדי ח"ח ס"ב סק"ח שאלה ז' (לענין אבל תוך ז'), ועוד, שבש"ד סעפ"ז תוך ז', ואף שה"ז חלוק בין שעה לחצי יום. וראה בהע' הבאה) – הרי זו מתיירין אפי' ללבוש תוך ז', ופירשו להדיא גם בלבישה כשעה לחוד. וכש"כ שיש להקל באבילות ישנה דת"ב, דקיל טפי. (ואף שלאידך היא אבלות דרבים וחמירא מאבילות דיחיד, ה"ר רק בדבר המפורסם, אבל בדבר שאינו מפורסם קיל ת"ב מאבל – ראה תו"ח שאני יבמות מג, ב, הובא במג"א סתקנ"ד סק"ד. והרי בגדים מכובסים אינו דבר שפערסא כ"כ, ובפרט כשאינו בגד עליון (ראה תו"ח שאני יבמות סקנ"ה), ולא כו"ז ידעי אם לבשן תוך ז' (ול"ד, שבש"ד סעפ"ז תוך ז') כתב דמהני לבישת שעה גם לבדי אבילות לבשת בגדים מנוצצים שאסור מדינא אפי' אם (ומייירי בגיהוץ באבן חלקה, ודוחק לומר דמייירי בגיהוץ שאסור רק ממנהגא, והיינו שהוא ללא חומרתא, וכ"מ בחכמ"א כלל קסה סכ"א. וראה באו"א קצת בהערת המהדיר להל' שמחות למהר"ם (הוצאת ירושלים, תשל"ו) סע"ט. וראה פמ"ג סתקנ"ה במ"ז סק"ב). ועוד זאת, שכתבו הישועי' סתקנ"א סק"ג ומטה יהודה שם סק"ב ששבוע שחל בו דינו כחומרא דאחר ז', אף שהוא מדינא ולא ממנהגא. וגם שמקום לומר שבלבושו מפני הצורך לא להתנוע, הדר דינא שאינו אסור גם בשבוע שחל בו מדינא רק ממנהגא (כדלקמן לענין בגדי זיעה, אף שיש לחלק). וגם חזי לאצטרופי ש' רש"י והרמב"ם ודעמיהו שאין לאסור בגדים מכובסים בשבוע שחל בו. והלכה כדברי המיקל באבל. (ובלב מבין (בנארו) תעניות פ"ה ה"א (נא, ב) שעיקר האיסור שנתפשוט הוא מכח מנהג ויש לנו לומר דנקוט עלמא חומרא לבד שלא לכבס וללבוש אבל שלא ללבוש המכובסין קודם לכן לא קבלו עלייהו).

(138) האירובי בכ"מ מזה. ואף שזכר ה"ל "ב"א או יומיים", "יום או יומיים", "חצי יום או יום", ויש שכתבו "שלבשוהו יום אחד ככר ושמורו ביום קודם הכנסת ר"ח שקיבל זיעה" (שו"ת מהר"י מברונא סוס"ח), או "ב' ג' שעות לפחות כדי שתקבל מקצת זיעה מן הגוף ותתורכך מעט מקשי הכיבוס" (שו"ת רב פעלים ח"ד סכ"ט), וכיו"ב – למעשה פסקו דסגי ב"שעה אחת" (ולהעיר שכ"כ גם בבא"ח ש"א דברים ס"ו, אף שבספרו רב פעלים שם נקט כנ"ל. וי"ל, שהכל לפי הענין ובסוגו הבגד. ולהעיר משיורי טהרה מערכת א ס"ק קכד, שבשכב עליו אחר שאני ובענין כל הלילה, וי"ל לאו דוקא, והכוונה משך זמן מה, וא"צ שעה זמנית. (וכ"כ בחכמ"א כלל קסה ס"ב: זמן מועט אפי' בפחות משעה. ושיעוריהם ה"ל – לאו דוקא, ובמ"ש הש"ך ששפ"ט סק"ד בל' הלבוש "שעה או שתיים" דאולי לאו דוקא קאמר. (ודלא כנהר מצרים ה' אבלות ס' קלב שנקטינן מילתא דמצינא שעה אחת לא פחות). או שרק ללבוש תוך ז' יש להחמיר כן. וראה בשו"ת זרע אמת ח"ב ס' קלב להתייר ללבוש גם תוך ז' במקום צורך גדול, אבל רק בתנאי שילבשו אחר יום או חצי יום, ולא סגי בשעה אחת כמו לאחר ז'. וראה בשו"ת ארחותיך למדני ח"ב סצ"ד, ושם האריך להוכיח להתייר ללבוש תוך ז' גם שלא במקום צורך גדול). ואף שבאבל לבושו אחר ולא הוא בעצמו כבתשעת הימים, סתמו הפוסקים וכתבו להקל לאבל אף בלבושו בעצמו לפני האבלות (וראה להלן). וכ"כ כמה אחרונים להקל בנדוננו.

ומש"כ שתתבטל הנאת הכיבוס וכו' – הוא ע"פ שו"ת פנים מאירות ח"ב ס' קלט (אמנם, בפנים מאירות שם, שאחר הלבשה ה"ז כנתכבס במים ללא נתר והלבישה במבטלת פעולת הנתר. ומה"ט לא מהני תוך שבעה שאסור גם בכיבוס במים לחוד, אא"כ בתכפוהו אכליו וכדומה. ועכ"ל, אפשר ללמוד מזה גוף ענינו, שפעולת הלבשה לבטל הנאת הכיבוס). וכבר כ"כ בס' המאורות מו"ק כד, ב: כבר עברה מהם הנאת הכיבוס והגיהוץ ויש בהן זוהמת האיש שלבש אותם. וכן באופן שמקפיד כשאחר לובשו תחילה לזמן כזה (אף שמתור

להניחם ע"ג קרקע¹³⁹, והיינו קרקע עולם, ולא רצפה שבבית. עוד עצה: לפני שבוע שחל בו תשעה באב (בקיבוע שנה זו – רק יום תשעה באב), יכול ליתן לספרדי שילבוש אותם למשך זמן מה (שלמנהגם מותר בלבישת בגדים מכובסים עד שבוע שחל בו תשעה באב).

העברת הסדרה שמו"ת – פ' מטות-מסעי.

בקריאת שמו"ת מנהגו לומר כל ההפטרות. ובפרטיות, כמנהג רבותינו נשיאנו – בועש"ק, ההפטרות דפ' מסעי (שמעו). ובש"ק בבוקר – עוה"פ משביעי עד גמירא עם הפטרת שבת ראש חודש¹⁴⁰.

הדלקת נרות שבת קודש בשעה: 7:59 (18 דקות לפני השקיעה).

דיני תשעת הימים

משנכנס אב ממעטים בשמחה.

בר"ד משיחת ש"פ משפטים תשט"ז (חלקה הוגהה ונדפסה בלקוטי שיחות¹⁴¹): זעען מיר אז בהנוגע לפועל איז דער משנכנס אב ממעטין בשמחה באגרענעצט. ניט אין אלץ איז מען ממעט. עס זיינען פאראן עניני שמחה אויך אין אב. . . ווייל שמחה דארף זיין אלע מאל, אפילו בחודש אב, עס איז דאך אלע מאל דא דער ציווי פון עבדו את ה' בשמחה¹⁴². . . דער ממעטין איז באגרענעצט, ווייל אויך דעמאלט דארפן זיין געוויסע עניני שמחה, ובפרט מצד דעם ציווי פון עבדו את ה' בשמחה. . . עס שטייט דאך עוז וחדוה במקומו, דארטן וואו דער אויבערשטער געפינט זיך איז שמחה. במילא בכדי עס זאל זיין דירה בתחתונים, מוז מען האבן עוז וחדוה, וואס דעמאלט קען עס זיין מקומו ודירתו יתברך. דערמיט איז פארשטאנדיק וואס מען דארף זיין שטענדיק בשמחה. אפילו אין די צייטן וואס

גם לאכל בלבשו בעצמו לפני¹⁴³, דליכא קפידא כולי האי, ראה שו"ת בית יהודה בסו"ס במנהגי אבילות) – ע"פ שו"ת לחמי תודה (בתשו' שכתב ר"ב באסאן בנו של ר"י באסאן) ס"ל. (וושם, שאדם מקפיד על לבושו שלא יטנף, וכיון שלבשו אדם א"פ שלא יטנף מעט או הרבה וכו' ולא יהא אלא זיעת הגוף שמתנפת אותם). וכ"כ בשו"ת בית דוד סוס"י קפט. וחדא שיעורא הוא. וכע"ז כתבו כמה אחרוני זמננו. ואכן, באם קיבל זיעה סגי אפ"י בכמה דקות (שו"ת אול"פ כ"ז ס"א בהערה). וצ"ע מש"כ בשו"ת ישיכי עבדי הנ"ל, שמטרת הלבישה מקודם להיכרא בעלמא, שלא יסיח דעתו מאבילות – שאין לזה מקור בפוסקים.

[ולעיהו שבדע"ק יו"ד סשפ"ט סק"ג דסגי בכל שהוא ואפילו רגע כמימרא. אבל נוסף לזה שד"ר מחודש ונגד סתימת כל הפוסקים. וראה ביוסף אומץ (האן) דיני שלשים ויב"ח, ע' 330, שלבשו לרגע ולנער תיכף הוא איסור גמור, שצריך ללבושם לפחות שעה (אבל, לדיד' צ"ל שעה כפשוטה, אחד מכ"ד שעות היום והלילה) – עוד זאת, דאיהו מיירי לאכל אחר ז', שהוא רק מחומרא, ואין ללמוד מזה להקל בשבוע שחל בו שאסור מדינא. וכ"ה להקל בדרכי חו"ש אות תתרמא לגבי בגדים חדשים תוך יב"ח (שהוא רק ממנהגא. וראה גם דע"ק שם סק"ח: זמן משהו. אבל בראשונים כתבו גם בזה ב' או ג' ימים). ואף להסביר שדין שבוע שחל בו כאכל תוך ל' (ראה הע' הקודמת), כל כי האי אין להקל. אבל ראה שו"ת רבבות אפרים ח"ג סשפ"א לגבי לבנים].

(139) ראה כרם שלמה יו"ד סשפ"ט (לש"ך סק"ב), שהביא כן מלחם הפנים. וכמה אחרונים (ראה בית דוד דלקמן. ועוד) כתבו שלא מציאותה שם. אבל נמצא הוא בלח"ה פ"ה שלם במקומו – יו"ד רס"י שו"ת בסד"ה ס"ד, והביאו בשם מענה לשון (פראג, שו"ת), ושכ"כ מהר"ש מלובלין, ונמצא שמקורו טהור וקדום. ומצינו כן גם בשו"ת הררי קדם שבסו"ס פסקי ושו"ת מהר"ש מלובלין סצ"ג – פסקים מהגאון ר' ברוך עוזר' מקראקא (נפטר בשנת שס"ה, יו"א – בשנת שצ"ב) – סק"א. וד' לחה"פ הובאו גם בלשון חכמים (לתל' הנוב"ץ) ס"ו, הביאו בית דוד ביטורין יו"ד סשפ"ט ס"א. וראה גם שו"ת מנח"י ח"י סמ"ד. ועוד. ולכא' אתיא בק"ו מלבישה תחילה לשעה, שהחוש מוכיח שאחרי שנמצא משך זמן ע"ג קרקע אינו לובשו עוד אלא מכבסו תחילה, אבל אחר שלבשו תחילה כמה שעות ממשיך ללבושו במשך היום. ומ"מ, כתבנו להקל רק כשלא הכין לפני¹⁴⁴, כיון שבשאר הפוסקים לא הובא ד"ל כלל (שהרי עצה פשוטה היא לכל אבל, וכבר העיר כן בבית דוד שם בראשונים לא משמע דסגי בהניח ע"ג קרקע). ולענין ת"ב – כמעט ולא נזכר בשום פוסק (אבל ראה בבית דוד שם שלדברי לחה"פ גם לענין ת"ב מהני, הביאו בשו"ת ושו"ת י"ש). ויש הרבה מאחרוני דרא ביראה דלא נוחא להו בדבר. וגם מקום לחלק דאינהו לא מיירי אלא לאכל אחר ז' שאסור רק ממנהגא, ואין לנו להקל עפ"י שבוע שחל בו ת"ב (כנ"ל). ועוד זאת, דשאני הכא בתשעת הימים שאפשר בקל ללבוש בעצמו תחילה. וגם ת"ב חמירא לפעמים שהיא אבלות דריבם. (אבל ראה לעיל, שדבר שאינו בפרהסיא קיל טפי).

[וראה בשש"כ פס"ח הע' ל בשם הגרש"א שכתב להקל לאכל לזרוק על הרצפה. וסותר להנמסר מפי השמועה בשמו, דלא ה' נוחא ל' כ"כ מזה בתשעת הימים. ואולי לא דקו, והחמיר רק בשבוע שחל בו ולא מר"ח, וטעמו שלא מצינו להקל רק לאכל אחר ז', ראה לעיל בהע', והה"מ מר"ח עד שבוע שחל בו שהוא ממנהגא].

(140) ובהיום יום ל' סיון שבהעברת הפרשה שמו"ת קורין שתי ההפטרות בפרשיות מחבורות. ולא נתברר אם כ"ה גם בכגון דא שההפטרות הן ל"ה הזמן ולפי המאורע? ולא "מעין הפרשיות דומה בדומה" (אף שנת' בכ"מ שכוין שכל הענינים שבתורה הם בתכלית הדיוק מובן שגם הפטרות אלו שייכות להפרשיות). [וילה"ע שברב"ם בסדר תפלות הביא ההפטרות דכל הפרשיות מעין הפרשיות, גם מפרשת דברים עד נצבים, אף שהביא שם גופא שנהגו רוב העם להיות מפטירין בנחמות מאחר ת"ב, וכן (שם תפלה פ"ג ה"ט) שנהגו כל ישראל לבית מפטירין קודם לת"ב בשלש שבתות בדברי תוכחה].

(141) ח"א ע' 194 ואילך.

(142) להעיר ממקור חיים בטור ברקת סתקנ"א סק"ב: ואין זה הענין נוגע לעבודת הקב"ה שהרי נאמר תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה כי עיקר העבודה הוא השמחה אמנם השמחה הגופנית היא מנועה.

עס שטייט אויף זיי ממעטין, דארף מען אויך דעמאלט זיין בשמחה, אין א געוויסער מאס, וויבאלד אז די דירה לוי יתברך מוז מען מאכן שטענדיק, בכל רגע ורגע, ווארום דאס איז דאך כל האדם, אני (לא) נבראתי (אלא לשמש) את קוני, במילא ליגט דער חוב צו זיין שטענדיק, יעדע רגע, בשמחה. דאס וואס אמאל דארף זיין דער סדר עבודה אין צווייטן קו, אין פארקערטן קו פון שמחה. דאס איז די עבודה פון חודש אב, ממעטין בשמחה, בכדי ארויסצונעמען די ענינים פון ומפני חטאינו גלינו מארצנו. דאס איז אבער מער ניט ווי א הכנה צו א דירה. די דירה אליין מאכט מען דורך שמחה. און דאס איז אויך די טעם פארוואס חסידים זיינען ניט מהדר אין דעם משנכנס אב ממעטין בשמחה, ווייל דאס איז מערניט ווי א טפל צו עבודה. וואס דאס איז מתאים צו דעם וואס איז איינגעשטעלט געווארען אז דער משנכנס אב ממעטין בשמחה איז בהגבלה, ווארום נוסף לזה אז אויך יעמאלט דארף זיין דער קו השמחה, כנ"ל אז שמחה דארף זיין אלעמאל, נוסף על זה איז דער ענין פון קו שהיפך השמחה איז דאס ניט קיין עיקר בעבודה.

עס איז פאראן גרויסע מחמירים וואס טענה'ן אויף דעם וואס מען מאנט שמחה פון דעם וואס עס שטייט משנכנס אב ממעטין בשמחה? איז ערשטענס, איז נאך פאראן פיר און צוואנציק אדער זעקס און דרייסיג שעה צו אב. און דערצו, איז אפילו אויף אב גופא שטייט נאר דער לשון **ממעטין** בשמחה, ד.ה. אז לגבי די שמחה פון אדר, און לגבי די שמחה פון ביאת המשיח וואס יעמולט וועט זיין אז ימלא שחוק פינו, איז לגבי די שמחה דארף מען אב ממעט זיין, אבער שמחה דארף זיין. און דער שיעור פון דעם מיעוט וועט מען אפלערנען פון דעם וואס דער רבי האט אמאל דערציילט, וועגען די וואס האלטן ניט פון עבדו את ה' בשמחה, אז בא זיי איז דער סדר שמחת תורה, מען טרינקט מילך וואס ע"פ דין איז דאס משכר, און מען קנייפט זיך אין די באקן כדי עס זאל אויסקומען לעין הרואה אזוי ווי מען לאכט. היינט וויבאלד עס איז מרובה טובה, איז מובן דער שיעור אין דעם ממעטין בשמחה – וועט מען קנייפן פון דער צווייטער זייט¹⁴³.

בכמה שיחות קודש נזכר הפתגם הידוע¹⁴⁴ ש"ממעטין" הענינים הבלתי רצויים דתשעת הימים ע"י "בשמחה", ע"י ההוספה בשמחה¹⁴⁵. ומובן שהכוונה לשמחה באופן המותר ע"פ שו"ע¹⁴⁶, ע"י תורה – "פקודי ה' ישרים משמחי לב", וכן מצוות, "פקודי ה'" כפשוטו, כולל ובמיוחד – צדקה – שמשמח העני כפשוטו. ובפרט, ע"י עריכת סיומי מסכת (בצבור) בכל מקום מקום, ובכל יום מימים אלו, שזהו שמחה למטה, ועי"ז נעשה שמחה למעלה.

הקדמה: שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור בהרבה מעיקר הדין, ויש מהם רק מחמת מנהג, כדלהלן (בקביעות שנה זו – אין שבוע שחל בו תשעה באב). וכתב הרמ"א, שאנו נוהגים להחמיר כבר מתחילת החודש¹⁴⁷ עד אחר התענית. והמנהג בפועל שנמנעים **משקיעת החמה בליל ראש חודש** עד חצות יום עשירי באב.

משנכנס אב¹⁴⁸ בן ישראל שיש לו דין עם גוי, ישתמט ממנו עד ר"ח אלול, ועכ"פ עד אחר ט"ב, שמוזל רע¹⁴⁹.

(143) משיחת ש"פ מטו"מ תשי"ג (שיח"ק ע' 354).

(144) בשיחות קודש נזכר בשם הרה"צ וכו' ממנוקאטש. [ולע"ע לא מצאתי כן בספריו. וראה בספרו ניוקאי או"ח סתפ"ו סק"א, וכן בשער ישכר מאמר חודש אדר אות ב, שרק במה שיצאו חז"ל ממעטין, ובשאר דברים יתחזק בשמחה].

ולחע"י, שנמצא כע"ז במאור ושמש פ' וישב (ע"ה"פ לט, ב). ובכ"מ בשם החוזה מלובלין – ראה תורת שמעון השלם לפורים (בשם רבו החוזה מלובלין). בית יעקב (זאלשין) פ' פניחם לשבת שמברכין מנ"א (סד, א). ועוד. ובשם הרה"צ מזו"ן – אהבת ישראל ר"פ עקב.

(145) וראה סה"ש תשנ"ב ע' 380 שהמיעוט בשמחה הוא באותו תוכן דריבוי השמחה שבחודש אדר, שהכוונה והתכלית דמיעוט השמחה בחודש אב היא שנהפך אותו מחשוכא לנהורא ומנהירו למיתקא.

(146) ראה מקור חיים בטור ברקת – נעתק לעיל בהערה.

(147) נוסף על המנהג להחמיר בתספורת ונישואין וכו' מי"ז תמוז ואילך, כדלעיל.

(148) ראה בפמ"ג סתקנ"א בא"א סק"ב בדיוק לשון המחבר "משנכנס אב" דהיינו מן המולד דריע מזל" (משא"כ מה שממעטין במשא ומתן שמחה הוא דוקא מר"ח. ומצינו שחלוקים גם לגבי סוף זמנו, שממעטין הוא רק עד אחר התענית, משא"כ הא דלישתמיט מיני' י"א שהוא עד ט"ו באב או עד ר"ח אלול. וראה לקמן), והב"ד בתוס' חיים על חיי"א כלל קלג סק"ב ובכה"ח סתקנ"א סק"ה. ועוד. ולהעיר מדוגמתו משנכנס אדר, שלכמה דעות הוא מזמן המולד (אדרת אליהו להבא"ח ס"פ משפטים. שפתי חכמים בפתיחה למס' מגילה. ועוד). אבל הושמט במשנ"ב ועוד.

ולהעיר מדעת י"א (יפ"ח ח"ה סתקנ"א סק"ב). והב"ד בכה"ח סק"ד, וכתב שמדברי הפוסקים לא משמע כן) דלישתמיט מיני' הוא מי"ז תמוז.

(149) וראה אג"ק ח"ט ע' רכה. שם ע' רכח. חט"ז ע' רב. חיי"ט ע' שצ. לקו"ש ח"ט ע' 78 ובהערה. חיי"ט ע' 66. סה"ש תש"נ ע' 667 הערה

אין מקדשין הלבנה קודם תשעה באב¹⁵⁰, שאז שרויים באבלות, שקידוש לבנה נחשב קבלת פני שכינה ואין מקבלים אותה אלא מתוך שמחה¹⁵¹.

משא ומתן

בזמנינו נהגו להקל במשא ומתן, משום שהכל נחשב כעת כדי פרנסתנו¹⁵².

קניות

אסור לקנות כלי כסף ושאר כלי בית ותשמיש החיביים¹⁵³ כגון רהיטים חשובים וכיוצא בזה¹⁵⁴, אבל סתם כפות וקערות ושאר קניות של צרכי הבית מותר. קניות של שאר צרכי הבית שאינם דחופים, ימתין עד לאחר ת"ב. ולילך לחנות לידע המחיר מותר בכל אופן.

מי שקנה רהיט חדש לפני תשעת הימים והגיע לביתו בתשעת הימים, לא יכניסו לביתו, ועכ"פ לא ישתמש בו, עד אחרי חצות של עשירי באב¹⁵⁵.

אסור לקנות¹⁵⁶ בגדים חדשים¹⁵⁷ ומנעלים חדשים (אפילו אינם חשובים) בתשעת הימים¹⁵⁸, אפילו במקום הפסד (כגון שיש מבצע¹⁵⁹), ואפילו דעתו להניחו ולא ללבוש עד אחר תשעה באב.

חפצי מצוה: לקנות תפילין חדשים מותר כיון שהוא רק למצוה. אבל טלית וט"ק¹⁶⁰ אף שלובשין אותו רק למצוה, כיון שהן בגדים אסור לקנות¹⁶¹.

נעלי תשעה באב: נעלי בד שלובשים בתשעה באב משום אבלות, מותר לקנותם וללבושם בפעם הראשונה בתשעה באב, אם אין לו אחרים.

מתנה: מותר לשלוח מתנה לחבירו בתשעת הימים ולא נאסר אלא בתשעה באב¹⁶².

6. ד"ה אני לדודי ה' תשל"ו. וראה קובץ העי"ב ש"פ ראה תשס"ב.

(150) ומקדשין אותה במוצאי תשעה באב – ראה שם אצלנו בלוח.

(151) ובאוה"ת ואתחנן ח"ו ע' ב'קצז לפי שחורבן בית המקדש זהו פגמו דסיהרא.

(152) משנ"ב סתקנ"א סק"א.

(153) וכן יש להמנע מקניית מכונית, מכונית כביסה וייבוש וכדומה, כשארין צורך גמור בדבר. אמנם, במכונית שלצורך פרנסה ה"ז רק מדין ממעטין במשא ומתן, שבזמננו נהגו להקל.

(154) ואף לדין שאין מברכים עליהם שהחינו, מ"מ י"ב משום ממעטים בשמחה.

(155) שו"ת באתרא דרב סי' ד'תתקנז. וש"נ.

(156) מותר להזמין רהיטים אם המשלוח מגיע אחרי תשעה באב. (שפשוט שאיסור משא ומתן של שמחה היינו רק כשמקבלו. וע"ד דין ברכת שהחינו שאינו מוכר עד שמקבלו. וגם אם נאמר שבדין משא ומתן תוכן האיסור הוא גוף ההתעסקות בדבר ולא המכירה והקני', ואפי"ל שהאיסור לא משום שמחה אלא משום היס"ד מאבלות, כמשמעות ל' הטור "שאסרו כל משא ומתן, כמו שבאבל אסור בכל כדי שיהיו נראין כמתאבלין על ירושלים" – עדיין יש לצדד להקל, שבהזמנה גרידא, בפרט בטלפון או באינטרנט, ליכא היס"ד. ותו, שבאמת גם בטור משמע שיהא רק בכדי שיהא נראה כאבל, ולא דין היס"ד. ובכלל, מעיקר הדין נאסר רק במו"מ של שמחה ממש ולא בשאר משא ומתן. וג"ז עיקר, שבקונה מגוי קונה רק במשיכה. וגם בישראל – מדרבנן אינן מעות קונות (רק לענין מי שפרע) רק במשיכה. ומה גם שבד"כ אינו קונה כלי מסויים, והו"ל כפוסק על השער או הפירות, שלכמה דעות אפילו בקנין גמור לא קנה (ראה ש"ך חו"מ סר"ט סק"ג ובנו"כ השו"ע שם). וגם אם קנה מדין סיוטומא, הרי אינו מקבלם בפועל. וראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

(157) וכן אין לקנות משקפיים, אא"כ יש צורך בדבר. (וראה כע"ז בהליכות שלמה סי"ד בדבר הלכה סכ"ב. קובץ הלכות קמינצקי פ"ב סי"ח. ועוד. ואף שיש להגדיל קצת, תלוי במציאות אם הוא לצורך חיוני או שמחה לו, ואם אפשר לתקן או לא. ויש לחלק גם בין המסגרת לעדשות. ובעיקר הדבר אם יש שם בגד על משקפיים האריכו בכמה דוכת, לענין יתור בגדים, כניסה לבית המנוגע, בגדי שבת, שהחינו ועוד (וראה הנסמך בכרם אליעזר נגעים סמ"א וסמ"ג. שו"ת בית מתתיהו ח"ג סמ"א ז). ועכ"פ יש גדר דרך מלבוש לענין הוצאה. ול"ש ממנעלים למ"ד שאינו בגד מלבוש. וגם אם אינו מלבוש, ה"ז עכ"פ בגד כלים חדשים).

(158) יש מקום להקל לקנות בגדי קטנים עד גיל ו' שנים עד שבוע שחל בו ת"ב – שו"ת באתרא דרב סי' תשמח. וש"נ.

(159) אמנם כשיש מבצע מיוחד שאינו רגיל, וה' קונה בגד זה גם לולא המבצע, והמבצע מסתיים לפני סוף תשעת הימים, יש להקל עד שבוע שחל בו ת"ב. ולא ילבושנו עד אחרי ת"ב, וגם בשבת אסור ללבוש – שו"ת באתרא דרב סי' ה'לח. וש"נ.

וכ"ש אם לא יח' בנמצא כלל אח"כ יש להקל. ואם אפשר, ישלם עליו לפני ר"ח ולא ישתמש בה עד לאחר ט"ב – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד'תתקנז. וש"נ.

ולצורך חתונה לאחר תשעה באב, מעיקר יש להמתין ולקנות רק לאחר תשעה באב. ואם ימתין לאחר תשעת הימים להזמין, ספק אם המשלוח יגיע בזמן בשביל החתונה, יש להקל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' י'קמז.

(160) לצורך קטן שהגיע לגיל שלש שנים בימים אלו – מותר (וה"ה כיפה). ובאם אפשר, ראוי להרגילו בנשיאת ט"ק כבר לפני ר"ח.

(161) כשנקרעה טליתו ואין לו אחר, ואי אפשר לו לשאול טלית מאחרים, או שאיטענים הוא, מותר לקנות וללבוש חדשה.

(162) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' טו"תתכח.

בנין ונטיעה של שמחה

מר"ח אב ממעטים בבנין של שמחה היינו בנין של ציור וכיור. ולמעשה, כל בנין שאין צריך לו לדירתו¹⁶³ ורק שעושה כן להרווחה בעלמא אסור לעשות בימים אלו. וכן אין לצבוע ביתו, וה"ה להדביק נייר טפט (וואל-פייפער) על הכותל לנוי¹⁶⁴, בימים אלו. אבל לתלות תמונה על הקיר אינו בכלל. [יש נוהגים שלא לשטוף הרצפה בימים אלו. וע"פ דין מותר גם בשבוע שחל בו תשעה באב. ובמקום לכלוך, אין מנהג להחמיר וכל שכן אם הוא לצורך שבת. אבל אין להבריק הרצפה, שהוא לתענוג ואין בו צורך, ודומה לציור וכיור¹⁶⁵].

אין לקנות או להניח שטיח חדש על הרצפה בימים אלו.

איסור בנין קיים אפילו ע"י נכרי. אמנם, אם שכר נכרי קודם ר"ח בקבלנות מותר, ואפילו בט' באב עצמו, דנכרי אדעתא דנפשיה עבד.

וה"ה אם קצץ עם הנכרי בקבלנות לצייר ביתו, מותר לצייר (מטעם הנ"ל). ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר ט"ב תבוא עליו ברכה¹⁶⁶.

לצורך פרנסה¹⁶⁷ מותר לבנות ולצבוע ביתו של נכרי בימים אלו.

מותר לבנות ולצבוע בית הכנסת ובית המדרש בימים אלו. וכן מותר לעשות מצות מעקה בימים אלו, ואפילו בתשעה באב.

היה כתלו נוטה ליפול, אפילו שאין בו משום סכנה אלא שיש לחוש להפסד ממון, אף על פי שהוא של שמחה, מותר לבנות בימים אלו, שהרי אינו עושה בשביל שמחה כ"א בשביל הפסד.

אסור לנטוע בימים אלו אילנות שנוטעים לצל ולנוי, או כל מיני פרחים והדס וכדומה. אבל, מותר להשקות מה שנטעו מקודם.

מותר לקנות פרחים לכבוד שבת, ובפרט אם קונה כל שבוע.

סעודות

מותר לבוא בקשרי שידוכים ולעשות "ווארט" ("לחיים") בתשעת הימים, אבל לא יעשו סעודה¹⁶⁸ (ואפילו בשבת), רק מיני מרקחת.

163] היינו אם ביתו ראוי לדירה, רק שרוצה להרחיב מן הצדדים או למעלה. אבל מי שה' לו בית קטן וסתר המעזיבה כדי להרוויח ולבנות עליו על גבו, וכעת אינו ראוי לדור בו, ולא כיון מלאכתו לימים אלו, ונתעכב בבנין עד ר"ח אב מחמת ריבוי גשמים, מותר לבנות גם מר"ח אב ואילך עד יום ז'. וכש"כ אם יש לו הפסד מרובה שאם לא ימשיך בבנין יתקלקלו קירות הבית.

164] בהדבקת נייר: בשו"ת אנ"מ או"ח ח"ג ס' פב מתיר לגמור עד שבוע שחל בו תשעה באב.

165] וה"ה שטיפת רכב אם אינו מלוכלך מדאי. וכבר מצינו בדומה לזה בפסקי חמ"ד מכת"י הל' ט"ב סכ"ח.

166] וזהו דוקא בציור לנוי, שאסור לכו"ע, ולא בבנין להרוחה (וכמ"ש במהרי"ל הובא במג"א ס' תקנא סק"ז. והרי למהרי"ל ציור חמור מבנין להרוחה, שציור אסור גם מ"ז תמו (ובמהרי"ל משמע קצת, דהא בהא תליא, שמה"ט נכון לפייסו בדבר מועט), משא"כ בבנין שהיקל עד שבוע שחל בו ט"ב (אבל י"ל דקאי בכל בנין ולא רק של שמחה או להרוחה, כפשטות לשונו. וצ"ע). ועוד שבבנין שהוא להרוחה לאו כו"ע ומדור שאסור מדין בנין של שמחה (וכפשטות השו"ע). וראה מטה יהודה עייאש סתקנ"א ס"ב. וגם בדעת הרמב"ם – מרכה"מ אלפאנדרי תענית פ"ג ה"ח. ועיי"ש של שמה"מ (וכפשטות השו"ע). שושנת המלך על הרמב"ם שם. מחה"ש סק"ז. ועוד) משא"כ בציור וכיור. ולהעיר מדעת המק"ח בקיצור הלכות ס"ב, שגם ציור וכיור אסור רק בבנין ולא ציור וכיור לחוד. וכדברינו שהחומרא לפייסו הוא רק בציור וכיור, כן עולה מד' הא"ר סק"ג וסק"ד, ובחיי"א כלל קלג ס"י. ועוד. ודלא כמשמעות כמה אחרונים. אבל ראה בלקט יושר ע' 107 דמירר בבנין).

167] ולענין בנין וציור במקום העבודה – ראה בשו"ת באתרא דרב ס' לו'תשיב.

168] וכן אסור לעשות סעודת מרעים בימים אלו. אבל מסיבת יום הולדת ללא סעודה בודאי מותר, וכש"כ לקטנים, ואפילו לחברים וידידים.

[ובנוגע סעודת מרעים – ראה ס' האורה לרש"י סס"ד ובפרסד הגדול ס' קסה. ר"י מלוניל (הובא במלאכ"ש תענית פ"ד מ"ו) ומאירי תענית כו, א. ואף שבידוקא איכא לפרושי שהכוונה למעט ולא לאסור לגמרי, אבל אנו קל"ד, שאין שמחים בו כלל, כמ"ש במג"א סתקנ"א סק"א. וכ"כ באחרונים להדיא בענין זה – ראה מל"ח ס"י ס"ט (ועיי"ש, שהאריך בתוכחת מוסר על המרבים בסעודת מרעות בדגים ובבינה). ערוה"ש סתקנ"א ס"ח. ועוד.

והעירני ח"א שבמשנ"ב סתקנ"א סקע"ד משמע קצת, דדוקא סעודת אירוסין אסור משום דהוי שמחה גדולה שאוכל סעודה בבית ארוסתו, אבל סתם סעודת מרעים מותר. אמנם, דברי המשנ"ב מקורם במג"א שם סק"ד, שנתקשה בדברי הרמ"א שם י, להתיר לאכול בשר בסעודת אירוסין. וכמה אופנים בדבר: א) שיש שמחקו סעודת אירוסין. ב) י"ג וספרים אחרים (שנכתב "וס"א" ובעטות פיענחו "וסעודת אירוסין"). ג) דקאי מ"ז בתמוז עד ר"ח להנוהגין איסור בבדר ויין. ד) דמיימי במקום מצוה שאין לו אשה ובנים. ה) שעושה

מי שנעשה לו נס, טוב וראוי שבו ביום יתבודד בכל שנה להודות ולשמוח ולספר קצת מהנס ולעשות סעודת הוד' להשי"ת¹⁶⁹. ואם נעשה לו נס בתשעת הימים, יש לו להתבודד ולהודות וכו' בו ביום, אבל הסעודה והשמחה יש לו לאחרם עד שבת נחמו או חמשה עשר באב. אף שנוהגים שלא לעשות סעודת חנוכה הבית בכל בין המצרים דלא מסמנא מילתא, אבל בימים אלו אסור מן הדין אפילו בלא בשר, לפי שהוא בכלל ממעטין בשמחה.

כיבוס בגדים

אסור לכבס בגדים, גם על ידי גוי, ואפילו אינו רוצה ללבושו עתה אלא להניחו לאחר תשעה באב¹⁷⁰, ואפילו אם יוצא לדרך מיד לאחר תשעה באב¹⁷¹.

אסור ליתן בגדים לניקוי יבש (קלינערס), אף שאינו כמעשה כיבוס במים, אלא מנקים ע"י שאר חומרים.

איסור זה שייך לא רק למלבושים¹⁷², שאסור לכבס בין ללבוש בין להציע, ואפילו במטפחות הידים והשלחן הכל אסור.

אסור לישראל לכבס בגדי נכרים בשבוע שחל בו ת"ב.

אסור ליתן לכובסת נכרית¹⁷³ לכבס מראש חודש ואילך, ואפילו אמר לה לכבס אחר תשעה באב¹⁷⁴. אבל קודם ראש חודש מותר לתת, אף על פי שתכבס אחר ראש חדש. אמנם, כשאין לו כתונת לשבת, מותר לכבסו ע"י נכרי¹⁷⁵.

כמו"כ אסור לכבס פאה נכרית [שייטל], ובמקום צורך יש להקל, חוץ משבוע שחל בו תשעה באב. אך מותר לסדר, לסרוק (אף בעזרת חומרים) ולקצר¹⁷⁶ (ובפרט שמוסיף

הסעודה שלא בשעת האירוסין או שלא בבית ארוסתו דליכא שמחה כ"כ, ומ"מ ה"ז סעו"מ. והנה, לד' אופנים הראשונים בודאי ליכא ראי' להתיר סעודת מרעות. אבל גם לאופן ה', הנה לכל לראש כתבה המג"א בדא"פ, ובסו"ד המג"א מפקפק לפרש כן. וגם במשנ"ב הביא דברי המג"א תחילה בדא"פ, וסיים עלה כאופן הראשון, ואנחנו לא נדע איזה עיקר בעיניו. אבל עוד זאת והוא העיקר, דהתם קאי בסעודת מצוה, שבאופן כזה יש מקום להתיר סעודת מרעים. ולא שנא מאבל תוך ל' שמפורש במו"ק כג, ב לאסור סעודת מרעים ולאביו ואמו כל י"ח, ולכמה דעות מותר בסעו"מ. וסעודת אירוסין חמיר טפי שאסור שיש בו שמחה יתירה. ועי"כ המג"א דבדליכא שמחה כ"כ הותר. וי"א דסעודת אירוסין קיל שיש בהם מצוה טפי, ואכ"מ בכל השיטות בדיני אבלות. וחילא ידי, מהערוה"ש שם סכ"ט שהביא סברת המג"א דקאי שלא בשעת אירוסין, ותמה שאי"ב מצוה, אף שהוא עצמו כותב שם ס"ח כנ"ל, דסעודת מרעות אסור. אלא שאינה ראי' שהרי מסיים עלה ש"כבר כתבנו שם" (והיינו שם סק"ח) שאסור. ושם ביאר שגם שלא בשעת אירוסין ושלא בביתה אסור. ושוב הביא שגם שמחת מרעות אסור, ומשמע דהא בהא תליא. ועי"כ אין להכריח מדברי המשנ"ב לכאן או לכאן.

ואגב אזכיר שבה"ח דינים הנוהגים מ"ז בתמוז, ס' קכט ס"א, במוסגר (והב"ר במשנ"ב בשעה"צ סקי"ט), משמע שאסור סעודת מרעות גם מ"ז בתמוז. עיי"ש בטעמו דסעודת שידוכין הוה מצוה, ומשמע דבלא"ה אסור. וגם בשיחות קודש יש משמעות קצת עד"ז, שיש מקום קצת להחמיר. ואכ"מ.

169) ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב ס' א'תפז וש"נ.

170) והנמצא במקום נופש, ובשבוע שחל בו ת"ב נוסע משם וצריך לכבס הסדינים שבדירה - ראה שו"ת באתרא דרב ס' כט'שנז שכתבנו להתיר לכבס ע"י גוי. עיי"ש.

171) ראה שו"ת באתרא דרב ס' ט'תשמה. וש"נ.

172) ואפילו בדבר שאינו משתמש להנאת הגוף כגון תיק, מגבות כלים, וכדומה (ראה בפת"ש סתקנ"א ס"ד והב"ר בכה"ח ס"ק קכב ובפת"ע סק"ד ועוד, במכבסת שקים של מלך וכך פורסטה. ובפשטות, יליף לה ממטפחות הידים ומטפחות ומפות השלחן, אף שיש חלוקה כדלקמן. ולהעיר מהשקו"ט בצחצוח מנעלים - ראה לקמן בהערה מזה).

אבל רק בדבר שהוא מין בגד ושייך בו כיבוס, ולא כלי. וראה בסוף הקובץ במילואים (ג).

173) ונשאלתי אם מותר למי שחזר מנסיעה להביא לאשתו בגדיו המלוכלכים שתכבסם אחרי ת"ב. והה"ב בנבחר ביישיבה להביא לביתו וליתן לאמו שתכבסם אחרי ת"ב. ולכאורה הטעם מחמת שבגוף הנתניה מסיח דעתו מאבלות, או ששמחה היא לו בנתינתם לכובס - ראה מחה"ש והגהות לבושיו שרד סקט"ו. פמ"ג בא"א סק"ב. באה"ט סתקמ"ג סק"ה. (ולא מחמת החשש שמה שתכבס קודם, דל"ש רק בכובסת נכרית - ולא שהרי גוי אדעתא דנפשי' קעביד). וגורא להקל, שאי"ז בגדר נתינה לכובס, אלא שמביאם הביתה. ואף גם זאת, שכיון שאה"פ שתכבס כעת, אי"ז בגדר שמחה או היסה"ד, ורק בכובסת נכרית שיש אפשרות שתכבס שייך איסור. וכ"כ הגר"נ קופשיץ שליט"א בגל' מעדני כהן דברים תשפ"ד.

174) ויש חולקים.

175) ומכל מקום נכון לזהר שלא לעשות כן בבית ישראל, דאיכא משום מראית העין.

176) שתיקון בגדים ישנים אסור רק ממנהגא, ולכמה פוסקים מותר וכסתיתמת המחבר והרמ"א, וה"ז לצורך מצוה וצניעות, וגם הוא בכלל קישוטי אשה. ובפרט, כשאין לה פאה אחרת ראו' ללבישה, וגדול כבוד הבריות, שה"ז כמי שאין לו בגד אחר (בגדי ישע סתקנ"א

בצניעותה) את הפאה¹⁷⁷.

כיבוס במקום הפסד – ראה בהערה¹⁷⁸.

אסור לגדולים לכבס כסות קטנים¹⁷⁹. אמנם, בקטנים¹⁸⁰ שתמיד מלכלכים בגדיהם¹⁸¹, מותר לכבס בגדיהם בצנעה. אבל אסור להוסיף בגדים אחרים למכונת כביסה¹⁸².

מה שהותר הכיבוס בשבילם הוא דוקא כשצריכים לזה כעת, אבל לכבס ולהניח פשוט שאין להקל¹⁸³.

גיהוץ (פירוש, שמעבירין על הבגדים אבן חלק להחליקו) אסור, בין לגהץ וללבוש ובין לגהץ ולהניחו¹⁸⁴.

ס"ח. ועוד, שי"א שגם להאוסרים תיקון בגדים ישנים מיירי לפדום ולתפור מחדש.

(177) ראה שו"ת באתרא דרב ס' תרעט.

(178) יש להתייר לכבס למנוע הפסד בבגד, כגון שאם לא יכבסו יעלה עובש וכדומה, שא"י היסח הדעת מאבילות – ראה שו"ת באתרא דרב ס' ה'לו. וש"נ.

(179) ולכמה דעות (וכן נראה עיקר) אפשר להקל עד שבת חזון.

(180) בגד קטנים לעניינו: למעשה נוהגים להתיר עד גיל חינוך דהיינו ו' שנה, אבל במלכוכל ביותר יש לסמוך על הדעות להתיר עד גיל בר מצוה. ואם אפשר, יעשה על-ידי נכרי או קטן (שעיקר האיסור על הגדולים לכבס בגדי הקטנים. ולהעיר מרמ"א סרנ"ט ס"ז דכל היכא דאפשר ע"י קטן לא יעשה גדול) – ראה שו"ת באתרא דרב ס' י'שטו. וש"נ.

(181) בנוגע לגדולים הסובלים מבריות-שתן – ראה שו"ת באתרא דרב ס' כ'בתשצו. וש"נ.

(182) בס' הפרנס למהר"ם סרמ"ח כתב (בנוגע לאבל): ואם בני ביתו אינם מתאבלים עמו נותנים בגדיו עם בגדיהם לכבס ולהניח. [אמנם, שם סער"ב כתב שלקטנים מכבסין סמרטוטין שקורין ווינדלין א' א' ולא הרבה ביחד, והובא במג"א סתקנ"א סקל"ט ועוד. והחילוק פשוט, דהתם הוא משום אוושה מילתא, אבל הכא קאי במי שהותר לו לכבס בגדי עצמו].

וראה ב"ר מ"ב שם שתמה שהרי אסור גם לכבס ביד אחרים, כמפורש בשו"ע י"ד ששפ"ט ס"ז. ובפשטות צ"ל (אף שבביאור רמ"ב לא ניהא ל' בהכי), דס"ל דטעמא מאי משום מלאכה (ש"ד שם סק"ז), והכא שאני שאינו עושה מלאכה לאבל במיוחד. או"י שאצל ב"ב ליכא דין איסור כביסה ביד אחרים משום מלאכה, ורק ביד אחרים שאינם מב"ב, שאצל ב"ב דמאי לקבולת ביד אחרים (אף שגם בזה הותר רק בבית אחרים). וראה גם עד"ח אס"ד מערכת אבלות סל"ט, שהביא משי"ת תפארת אדם סס"ב, שמוותר לב"ב לכבס בגדיהם, ואינו בגד מלאכת אבל. אלא שבשו"ד כתב שכן המנהג שמכבסים בגדי כל בני הבית חוץ מהאבל, אבל להנ"ל מותר גם לאבל אם מכבסים ביחד. אבל ראה שו"ת כפי אהרן עפשטיין סמ"ט שנהגו שכשהאשה אבלה אין מכבסים שום בגד שה"ז מלאכתה. (ויוש שכתב לדון שאם ההיתר בבגדי קטנים לפי שהכל רואים שהן בגדי קטנים משמע דאל"ה איכא חשדא גם במי שאינו אבל. ויל"ד).

[צ"ב ב"ד' הש"ך, דהא גם בלאו איסור מלאכה אסור משום כיבוס גופא, ראה בב"י שם בנוגע קובר מתו ברול. אלא שנראה פשוט בכוננת הש"ך דקאי רק איכבוס ביד אחרים. וגם בזה צ"ב, שגם לולא איסור מלאכה ליתסר, דמאי שנא משבוע שחל בו, שאסור ליתן לכובסת א"י. וע"ל, דעדיפא מינה קאמר, שאסור מדינא, והתם מנהגא קאמרי – ראה ב"ח סתקנ"א ד"ה כתב רשב"ט בסופו, שלפ"ל הדין אין איסור אלא שלא יכבס הישראל בעצמו שהרי עיקר הטעם דנראה כמסיה דעתו מלהתאבל על ירושלים כשעוסק בכיבוס בגדים. וכ"כ שם ד"ה וכתב שם"ל המצות. אבל בממ"י שם סק"ג שהאיסור הוא משום ישראל הנותן דבתינתן הכלים לאומן לכבס הרי הוא מסיח דעתו. ובפמ"ג ב"א שם סק"ב באר"א: דשמחה היא לו כשנותן בגדיו לכובס ומה"ז אף לכובסים עכו"ם אסור ליתן ולא משום דמסיח דעתו מהאבילות. וראה גם להלן בהערה בענין צחצוח מנעלים בגד איסור כיבוס. ואכ"מ].

ובימינו דחד טירחא הוא, לכאורה קיל טפי, ואתיא בק"ו. וגם אם האיסור משום היסה"ד, הרי אינו עוסק בכביסה.

ובכל אופן, כ"ז באבל, אבל אינו שייך לכיבוס דשבוע שחל, שאין איסור מלאכה. ואיסורו רק משום היסה"ד לחוד. וכשעוסק בלא"ה בכביסה המותרת ליכא היסה"ד. ואכן כ"כ להתיר בנט"ג ביהמ"צ לה הע' כב בשם הגר"א יאלעס.

אלא שיש לחלק לאידך, שבאבל קאי באופן שהמכבס אינו אבל, ומאן לימא לן להתייר לאבל עצמו להוסיף בגדים אחרים, שי"ל שבבגדים אחרים שמוסיף מסיח דעתו. ובפמ"ש מזה שיש אוסרים לאבל עצמו לכבס בגדי קטנים (ראה בה"י י"ד ששפ"ט ס"ב. וכ"כ במנחת פתים שם מד"ע). ואף שבאבילות ישנה מותר לכבס בגדי קטנים, הרי ר"א שהוא רק בבגדים שמתלכלכים וכו', וטעמא דאיסורא משום היסה"ד – ראה גבורת ארי תענית ל, א. ועוד.

(183) אא"כ קטנים ביותר המלכלכים בגדיהם (דמעיקרא לא נאסר, וגם אא"פ להשאירם כך).

ובכפנים, כ"כ בכ"מ באחרוני זמננו, אף שיש להנדין, דלכבס ולהניח קיל טפי, ואם כל האיסור בקטנים משום עגמ"ג, שייך רק במה שרואים שלבוש בגדים שאינם מכובסים. ומ"מ, יש מקום לדון לאיסור, לא מיכיעיא להסברא שאיסור כיבוס הוא על המכבס מסיח דעתו מאבילות, אלא גם אם האיסור הוא על הנותן בגדיו לכבס (ראה להלן בדין מנעלים בהערה), הרי הגדול נותן בגדי הקטן לכבס וחל עליו האיסור בדליכא צורך. (ומה שנוקד הפוסקים לאסור משום חינוך, ולא אמרו שהוא כבגדי עצמו שנותן לכבס, הא גופא הסברא, שמשום חינוך נאסר לגדול לכבס בגדי בנו, שה"ז כבגדי עצמו, או דקמ"ל לאסור גם בכובס דעלמא שאינו אביו, שגם בזה שייך חינוך, אף שהכובס גופא אינו מתחייב בחינוכו). וגם בלא"ה, שייך האיסור משום חינוך (כל"ל). וגם משום עגמ"ג (בלא הגיע לחינוך), מסתבר שגם בזה שייך עגמ"ג במה שבגדיו אינם מכובסים.

איברא, בגדי גויים גויים מפורש במג"א ק"ל הטעם משום מראית עין, והיינו דליכא איסורא בגוף מעשה הכיבוס משום היסה"ד בבגדי גויים, ודלפ"ז אפ"ל דהה"ן בבגדי קטנים. ושי"ל שבמכבס בגדיהם ללבוש ליכא היסה"ד שהוא לצרכם, משא"כ בדליכא צורך. ובלבוש כתב בבגדי קטנים לאסור מחמת היסה"ד, אבל במלכלכים בגדיהם מסתבר שגם להניח ל"ש היסה"ד.

(184) ובגיהוץ שבימינו, יש מקום להקל כשראו ללבישה ללא גיהוץ. וראה שו"ת באתרא דרב ס'תששו.

לצחצח מנועלים – נחלקו הפוסקים אם הוא בכלל כיבוס, ולכבוד שבת בודאי אין להחמיר¹⁸⁵.

ללבוש בגדים מכובסים

אסור ללבוש בגדים מכובסים¹⁸⁶ או מגוהצים בתשעת הימים¹⁸⁷, אפילו המכובסים מקודם, ובין ללבוש בין להציע בהם המטה¹⁸⁸ ואפילו מטפחות הידים והשולחן, אסור¹⁸⁹.

אם לבשן פעם אחת קודם תשעת הימים, מותר ללבושם בתשעת הימים.

נהגו להקל ללבוש בגדי זיעה הסמוכים לבשר מכובסים, כגון לבנים וגרביים וכיו"ב, בימים אלו, ובפרט בזמננו שכולם איסטיניסים בענין זה¹⁹⁰.

מי שאין לו אלא חלוק אחד¹⁹¹ מותר לכבסו וללבושו. אבל בשבוע שחל בו ת"ב (בקביעות שנה זו – רק בתשעה באב עצמו), אפילו אין לו אלא חלוק אחד אסור לכבסו¹⁹², והיינו שגם כשנתלכלכו כל בגדיו אסור לכבס¹⁹³.

185) בפשטות אינו בכלל כיבוס, שאין כאן מעשה כיבוס, וגם ל"ש כיבוס בעור (ובשבת איסורו משום ממרח או צובע. ובשבת הותר ליתן מים לשכשכו אבל לא לכבסו, דהיינו שמשפשף צדו זע"ז). ועוד שהוא רק להסיר האבק והלכלוך ואינו בכלל הגזירה, נוסף לזה שהוא רק מבחין ועד ניקוי כתל (ובאו"א שהוא רק להעמיד שחרותו ולא לייפותו). וגם י"ל דדמאי לבגדי קטנים שמתלכלכים תדיר, וכשאין יותר מזוג אחד דומה למי שא"ל אלא חלוק א' דעכ"פ קיל טפי (ראה לקמן, והארכנו יותר בלוח לת"ב נדחה לגבי דין שבוע שחל בו). וראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

186) נתערבבו בגדים מכובסים בבגדים שאינם מכובסים (שלבשם לפני ר"ח) מותר לו ללבוש כולם. (כ"נ פשוט, שספיקו לקולא, ובכלל בספק אבילות יש להקל. ול"ש לדון מדין דשיל"מ, כדלקמן. ועוד, שכל שפסק אצלו שוב ליכא שמחה בבישולם. ויש שדנו בנתערבבו ברוב שאינם מכובסים מדין ביטול ברוב. ונחית לדון מדין דבר שבמנין, אף שבפשטות כשהשתמשו בהן כבר אינם בגדר דבר שבמנין. וכן מדין דשיל"מ, אלא שכאן נולד בתערובת (ותולית אם בעינן שגוף החפצא נולד בתערובת או האיסור. ולכמה דעות גם בדבר שבמנין טל בגודל בתערובת). ושק"ט גם מצד הפלוגתא בדשיל"מ שיחזור לאיסורו. (אלא שמהרה יבנה המקדש ולא יחזור. ועוד שאינו חוזר לאיסורו אלא לאיסור מחודש בשנה הבאה אם ח"ו תתעכב הגאולה). וכן מצד סברת הצ"ח שבדבר שרוצה להשתמש גם עכשיו וגם אח"כ ל"ש דשיל"מ. וכן להסברא דל"ש דשיל"מ כשאין איסורו שוב בכל (שיש מתירין עד שבוע שחל). וכן בדין ביטול כשאין התנגדות בין הרוב למיעוט).

187) אשה הלובשת לבנים מותר לה לכבס וללבוש לבנים ולהציע תחתיה. אבל בט' באב עצמו לא תלבש לבנים, רק לובשת חלוק בדוק ויפה. ואם אין לה, מותרת ללבוש חלוק לבן, שלצורך מצוה לא גזרו. וכן מותרת ליתן לכובשת נכרית לצורך לבישת לבנים.

188) במקום אורחים, יש להתיר לכבס מצעות המטה, כיון דלאו אורח ארעא להשתמש במצעים שישנו עליהם אחרים (שו"ת מנח"י ח"י סי' מד. ועוד). כמו כן מותר לכבס מגבות של המקוה – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ה"ח. וש"נ.

ועצ"ע ההיתר להציבור להשתמש במגבות המכובסים ולא להביא מביתם. ויש ליישב בדוחק, כיון דטריחא להו מילתא וחשו שיתבטלו מטבילה, וזימנין דאיתרמי טבילת עזרא, ויש כאן ביטול מצוה. ועוד, שיש שמחמת הטריחא ישתמשו במלכלכים שהשתמשו אחרים, ולא אורח ארעא למיעבד הכי, שבמקום ציבורי יש חשש למחלות מדיבקות רח"ל. וחזי לאצטרופי, דאעיקרא דמילתא יש שכתבו שנהגו היתר להשתמש במטפחות הידים המכובסים. ובנד"ז, שמתלכלכים תדיר, יותר ממטפחות הידים גרידא, דמאי למטפחות האף שהתירו הפוסקים. וראה גם אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ"ב תשצו. וש"נ. ומ"מ ראוי בדאפשר להחמיר בכך, ועכ"פ להניח תחילה על הרצפה וכדומה.

189) לצורך רפואה כגון למונוע זיהום, או כשיגרם גירוי בעור אם לא יחליף, וכן בבתי רפואה, מותר.

190) ויש המחמירים בזה (וס"ל דשאני כתונת בשבת חזון שהותר רק לכבדו שבת כדמוכח בכ"מ, וכן ה"ר מבגדי פשתן כדלקמן (אלא שאפשר שבגדי פשתן שלהם חשובים יותר, ראה מה שציינ בשו"ת לב ים (מדר) או"ח סי' סק"ה מ"מ. ויל"ד דלאו בחדא מחתא מחתנינהו לכולהו, והתם מיידי כשאנים סמוכים לבשר), וכן מהא דבטלי קצרי דבי רב לגמרי אף שזהו רק לענין כיבוס ולא לגבי לבישת המכובסים. אבל להעיר מרמב"ן בתוה"א ענין האבילות בתכובות: לא מצינו מותר ללבוש ואסור לכבס בשום מקום. גם י"ל שביניהם לא היו מצויים בגדי זיעה כשלנו, ראה בשו"ת לב ים שם), ומדין מי שאין לו אלא חלוק א' (אלא שחלוק היינו בגד חיצוני ולא בגדי זיעה, ראה מס' דא"ר רפ"ו) עכ"פ בשבוע שחל בו תשעה באב שאסור מדינא וגמרא, ועכ"פ להניחו תחילה ע"י קרקע עולם, אלא"כ נתמלא זיעה שמותר להחליף, שגם למחמירים, אם נתמלא זיעה ואינם ראוים ללבישה שוב, ודאי מותר להחליף. והכל לפי הענין. וכ"מ בשו"ת מהרש"ל סכ"ז. וראה שו"ת שלמת חיים ששל"א (וראה שם ששל"ל. ולהעיר ממש"כ שם ששל"ד). ועוד.

אמנם, כנזכר בפנים, המנהג להקל בכל גווני. וכבר כ"כ בחקר הלכה אות א ערך אבילות סקכ"ב. וראה משנת יעקב סתקנ"א. ובנוגע לגרביים – ראה שבילי דוד סתקנ"א וסוסק"ו. וראה בארוכה בסוף הקובץ במילואים (ה).

191) הארכנו מאד בעיקר דין מי שא"ל אלא חלוק א', ובצדדי ההיתר, בלוח לת"ב נדחה, אם להחמיר בדין שבוע שחל בו.

192) אבל יש להקל לכבס כתם בודד וכל שכן בכתם הבולט ומכוער – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה"עא.

193) ואם מצטער מאד (ולא רק איזה אי-נוחות), כבבגדי זיעה שדרך להחליף כל יום וכולם מצטערים, או אפילו בבגדים עליונים אם מתבייש לילך כך בשוק, יש להתיר המוכרח לבד, ולא יותר. ובפרטיות:

* **בבגדים תחתונים** – עדיף לקנות חדשים וישים על קרקע עולם. ורק אם אי אפשר לקנות חדשים, אפשר לכבס המוכרח בלבד, וישים על קרקע עולם. ואם מכבס ע"י נכרי, עדיף לכבס מלקנות.

* **בבגדים עליונים** (חליפה מכנסיים) – אסור לקנות, ויכול לכבס רק בגד אחד.

* **בחולצה** (שמרובה בזיעה) – יש מקום בדוחק גדול להתיר לכבס הנצרך, והיינו בצמצום, וישים על קרקע עולם.

ובכ"ז, עדיף שייכבס רק ע"י נכרי. (וראה בשו"ת באתרא דרב סי' י"רכ בטעם ההכרעה כנ"ל).

קטנים שהותר לכבס בגדים בשבילם (ראה למעלה) מותר גם להלבישם בגדים מכובסים¹⁹⁴.
לכבוד שבת, לובשים בגדים מכובסים כמו בשאר שבתות (ומ"מ בגדים חדשים אסור¹⁹⁵). וכן פורסים מפה מכובסת על השולחנות אבל להחליף סדינים למכובסים נהגו איסור.
ללבוש בגדי שבת: אסור ללבוש בגדי שבת בתשעת הימים¹⁹⁶. בברית מילה נוהגים שהמהול ובעל ברית [היינו הסנדק] האשה המכנסת התינוק¹⁹⁷ ואבי הבן והיולדת ואבי אבי הבן ואבי היולדת הם ונשיהם וכן גם שאר קרובים (אם דרכם בימים אחרים ללבוש בגדי שבת בברית מילה של קרובים אלו) לובשים בגדי שבת. וכן בפדיון הבן, אבי הבן ואמו¹⁹⁸ והכהן לובשין בגדי שבת. והוא הדין בסעודת בר מצוה (בו ביום), שחתן הבר מצוה ואביו ואמו לובשין בגדי שבת. אבל בלאו הכי, אסור¹⁹⁹.

אכילת בשר ושתית יין

נוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מראש חודש עד התענית, ור"ח בכלל. ואע"פ שאין כאן איסור כלל מדין התלמוד (שאפילו בערב הצום בסעודה שאין מפסיק בה מותר לאכול בשר ולשתות יין), אף על פי כן מי שאוכל בשר בכל המקומות שנהגו בו איסור, פורץ גדר של ראשונים ופורץ גדר ישכנו נחש של דבריהם²⁰⁰.

איסור אכילת בשר כולל בשר עוף, בשר מלוח ותבשיל של בשר²⁰¹. ודוקא בתבשיל של בשר אבל אם רק נתבשל בקדרה של בשר, אפילו אם היא בת יומא, פשיטא דמותר.

194) ראה לעיל בדיני כיבוס. ובלבישת בגדים מכובסים יש להקל עוד יותר (דכיבוס גרע מלבישה, ובכיבוס בגדי קטנים איכא נמי משום היסח הדעת גדול המכבס, וכן משום עגמ"ג, ועוד דאיכא צער לקטן. וכל שאינו יודע להתאבל על ירושלים (ראה להלן בדיני מוצ"ש בהערה) אפשר להקל).

195) ואם אין לו בגדים מכובסים – מותר גם בחדשים (אם אינם חשובים לברך שהחינו. וראה משנ"ב סתקנ"א ס"ט) – ראה משנ"ב סתקנ"א בבה"ל ס"ו ד"ה כלים, שכתובת אפילו חדשה מותר בשבת חזון. ובשו"ת אג"מ או"ח ח"ג ס"פ מבאר, דמירי באין לו בגדים מכובסים. ואף שזכר שם רק כתונת – היינו למנהגם להחליף לשבת חזון רק הכתונת. וכ"כ בבה"ח סתקנ"א סקפ"ט.
196) ונהגו להקל במסיבת סיום בסוף שנה"ל לקטנים, שילבשו חולצה לבנה.

והאף שאפי' בסיום מסכת ממש קשה להקל בדבר, וחמור מבשר ויין שהותרו בסעודת סיום (שאסור מדינא רק בעת"ב), שהרי לרמ"א אין ללבוש בגדי שבת בשבת חזון, משא"כ בבשר ויין שאין להחמיר אפילו בת"ב שחל בשבת, וה"ט שההיתר בבשר ויין הוא בכל סעו"מ, אבל בגדים מכובסים לא הותרו בכל סעו"מ רק כשי"ט שלו הוא (בכל היום ולא רק בעת הסעודה. ולא נהגו לקבוע כל היום לוי"ט ולפטור מתחנות וכו'). ובפרט שאין נוהגים ללבוש בגדי שבת בסיום בכלל במשך השנה (ולא רק במשך היום, וכנ"ל, אלא גם לא בעת הסיום גופא) – מ"מ לקטנים יש להקל בנדוננו מכמה טעמים: שלכמה דעות ליכא בהו דין אבולת (וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' תקנח. ושי"ג), ועיקר האיסור בבגדי שבת הוא רק מחומרא (ראה שו"ת דברי נחמי' יו"ד סכ"ז. קרא עלי מועד פ"ד סקי"ד. וצ"ע משי"כ בשו"ת אבן ישראל ח"ט סמ"ד, שבגדי שבת חמירי ממכובסים, וכשאין לו עדיף שילבש מכובסים, עיי"ש טעמו. אבל ראה בשו"ת או"ח ח"ג פכ"ז ס"א בהערה וכתב איפכא. ובאבן ישראל מירי לפני שבוע שחל, שאינו מדינא, וכדמוכח גם מזה שלכמה דעות הותרו בעלי ברית רק בבגדי שבת ולא במכובסים שהוא מדינא (ראה שו"ת ארע אמת ח"א סע"ו. ועוד), וגם שעיקר האיסור בבגדי שבת שניהוצן ניכר, ול"ש כ"כ בחולצה לבנה, שרק מחמת צבעה נתייחדה לשבת (ולהעיר מחוט שני ר"ה ע' תיד. ולענין חברים במסיבת ברמ"צ, באור לארבעה עשר ע' קסב. ובשינוי – בספרו נאות מרדכי תרמ"ג ע' ג. ובשם הגר"ק בקובץ מנורה בדרום חו' נא ס"ע רסח. ועיי"ש עוד שהאריך בסברות כעין הנ"ל). ועוד שעיקר הענין בבגדים חשובים דוקא (ראה בערוה"ש יו"ד שפ"ט ס"א). ואף גם זאת, שלובשים חולצה לבנה גם בשאר אירועים ולא דוקא בשבת (ראה א"א מבוטשאטש מהדו"ת סתקנ"א ס"א: מלבושים שאינם מיוחדים לש"ק קיל גם שלובשים בש"ק כל שלובשים גם בחוה"א או שלובשים כשהוא חוץ לעירו בין מכובדים גם בחול וגם בחול אין מניעה כל כך בהנ"ל וכש"כ בשבת חזון. אבל ראה קרא עלי מועד פ"ד ח"ב בסופה). ולצורך מצוה, ובנדו"ד, חינוך לתורה ולאהבת התורה, יש להקל.

197) אבל המכניס והמוציא התינוק [שקורין קוואטער] וכן שאר המכובדים אינם בכלל זה.

198) וכן הסבא והסבתא, אם דרכם בימים אחרים ללבוש בגדי שבת.

199) לצורך שידוכים אם אין להם בגדים נאים אחרים, יש להתיר ללבוש בגדי שבת בפגישות. ואפילו בגדים מכובסים, כשאין להם בגדים שאינם מכובסים. וראה הליכות שלמה פ"ד הע' 25, שכל אלה שהותרו להם בגדי שבת הותרו גם בבגדים מכובסים.
וראה בסוף הקובץ במילואים (1).

200) חולה (אפילו במקום מיוחד וחולי קצת, אא"כ יודע שחל לא יזיק לו), וכן מי שמאכלי חלב מזיקין לו (אלרגי וכדומה), ומעוברת או מינקת שתינוק שלה חולה עד שרע לו כשאמו אינה אוכלת בשר, מותר לאכול בשר עוף. ואם אין בשר עוף ואכלו בשר בהמה. כיום שישנם הרבה אופציות של מאכלים בריאים, יש להעדיפם, וכמובן רק באם לא יזיק. כמו כן, אפשר לשמוע סיום.

יולדות (כל שלשים יום מהלידה) שצריכה לכך, מותרת בבשר ויין. ונכון למנוע מז' באב ואילך אם אפשר (והינו שלא במקום חולי).

מי שבידו על בשר או יין, יאכל או ישתה משהו כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה, שאין במשהו לא משום שמחה, ולא משום ביטול המנהג.

201) נפל בשר לתבשיל, אם יש שישים מותר.

מותר לאכול מרק שיש בו בצלים שנחתכו בסכין בשו"ת²⁰².

ילדים מתחת לגיל שש²⁰³ רשאים לאכול בשר בתשעת הימים.

איסור שתיית יין כולל מיץ ענבים²⁰⁴ וכן תבשיל שנתנו בו יין²⁰⁵.

מותר בחומץ של יין.

מותר לשתות שכר, והוא הדין שאר משקין חריפים המשכרים.

נוהגין להחמיר שלא לשתות יין בברכת המזון בימות החול, אלא נותנים לתינוק שהגיע לכלל חינוך ברכת הנהנין, ולא הגיע עדיין להתאבל על ירושלים²⁰⁶. וישתה התינוק מלוא לוגמיו. ואם אין תינוק יברך בלא כוס. ואם בירך על הכוס ואין תינוק, יניח ולא ישתה ממנו. לענין הבדלה, ראה לקמן בדיני מוצש"ק.

מותר לאכול בשר ולשתות יין (וכן כוס של בהמ"ז) בסעודת מצוה, כגון בסעודת ברית מילה (ואפילו שלא בזמנו)²⁰⁷, פדיון הבן, סעודת בר-מצוה (דוקא ביומו) וסיום מסכת (ראה להלן פרטי דינים ומנהגים בנוגע לסיימי מסכתות). והיינו, כל השייכים לסעודה, כלומר כל מי שהיה הולך בזמן אחר לסעודה זו (ואפילו נשים), הן מחמת קורבה או מחמת שהוא אוהבו²⁰⁸. וכן נשים השייכות לסעודה, ודוקא במקום שמזמנים נשים לסעודה זו. אבל מי ששולחים לו לביתו אסור לו לאכול. (ובשבוע שחל בו תשעה באב – שבקביעות שנה זו אינו שייך לענין זה, אין לאכול בשר ולשתות יין רק מניין מצומצם לבד בעלי המצוה ולבד הקרובים הפסולים לעדות²⁰⁹). ויש

202 שו"ת אהרן דרב סי' יקטו. וש"נ.

203 ויצא עת"ק מה שכתבנו להגאון בעל עיטורי מרדכי שליט"א בטעם ההכרעה ככפנים:

ד"ז תליא בפלוגתא אם הוא משוידע להתאבל (וכבר העירו מקיצור של"ה מס' תענית לענין אכילה ביום התענית שהוא בקטנים בני עשרה שנים), או כשהגיעו לחינוך בכלל. ולמד"ר כשהגיעו לחינוך, וכ"ה במקו"ח סתקנ"א ס"י (ושם "כמו פחות מבן ט"). ואולי נקטי' רק לגבי ענינו ביו"כ, עיי"ש) – ה"ז בד"ב מגיל שש, כדון תספורת, ראה פמ"ג בא"א סקל"ח בסופו. משנ"ב בשע"צ סקצ"א. (וכבר הקשו דידי' אדידי', דא"ב לא משכחת לה קטן שהגיע לחינוך ברכות ואינו יודע להתאבל, שהרי נקט בשיעור כבן שש או שבע, והרי לדידי' גם לגבי ברכות כ"ה – ראה משנ"ב סרס"ט סק"א. וכ"ה בסידור דרה"ח ליל שבת. אבל בפמ"ג סרס"ט בא"א סק"א וכן בפתחה כוללת ח"כ סק"י שהוא כבו חמש או שש). וראה שו"ת יב"א ח"ט א"ח ס"ג. תשו"נ ח"ה ס' קסה. דברי יציב אור"ח ח"ב סרל"ז. חנוך לנער פכ"א הע' ה.

אמנם, יש שהחמירו גם בפחות מגיל חינוך, אבל באמת לא נתפרש כן להדיא בדגו"מ סתקנ"א ס"ט ובמשנ"ב שם סק"ע, אף שהוכיח בדגו"מ מדין מצוניינין הסכין. ועוד, דכש"כ הוא מכיבוס ותספורת שאסור מדיא דגמרא שמותר בלא הגיעו לחינוך. ועוד, שבבשר ויין ליכא לא משום עגמ"ג ולא משום חינוך, ומאזיה טעם נחמיר. ועוד ועיקר, דכיון דהוא רבית' א"צ להחמיר כ"כ. ובדוחק אולי סברי רבנן להחמיר משום ספ"י. וז"ו דחוק. אבל גם לסברא זו, כשהוא לצרכו ובדברנן ובאיסור שהזמ"ג יש כר נרחב להקל. ואולי סברי שיש גם בזה משום עגמ"ג. וכ"מ קצת בלבובי שרד למג"א סקל"א. וראה בשם הגריש"א באשרי האיש ח"ג סס"ט סכ"ח, שהוא רק מגיל חינוך (ולדידי' מבן תשע). עכ"פ בנוגע לבשר עוף או תבשיל של בשר. וראה מה שהארכנו בשו"ת באתרא דרב סי' תקנח בדין כיבוס ורחיצה לתינוק.

ואעתיק כאן השייך לדין בשר ויין משם, ואף שפרשה זו נשנית ואמור רבנן בכפיל"א, לא נשנית אלא כשביל דבר שנחחדש בה, שיש בזה מה שאין בזה: מצאנו ראינו במג"א סקל"א שמותר ליתן לקטן שא"י להתאבל על ירושלים. ובדגו"מ חולק. ורק לצורך מצוה התירו. וכ"כ בא"ד סקל"ד שה"ז בתספורת וכיבוס. ובחיי"א סט"ז הכריע כמג"א. וכ"נ בפמ"ג שם בא"א. אבל במשנ"ב סק"ע כ' כדגו"מ. (וצ"ע בדעתו, שא"כ מאזיה טעם כתב להטעים רק לקטן שאינו יודע להתאבל, שהרי לא"ר ההיתר משום מצוה, ולדגו"מ כיון שיש מיתרינן אפי' לגדול). וראה מקו"ח. וטעם החילוק בין זה לכיבוס ותספורת (ראה בפמ"ג) – דבשר ויין קיל טפי למג"א, שהוא רק ממנהגא. והרי אפי' אבל תוך ז' מותר בבשר ויין. ועוד, דהיינו רבית' דתינוק. ועוד איכא גבוהה, שטעם המנהג הוא רק שיחזור ויצטער מחורבן ירושלים – ראה לבוש ס"י. וא"כ ליש גדר צער בקטן, ראה חכ"א כלל קנב ס"ז. שו"ת דברי יציב ח"ב סרל"ז סק"ב.

ועייש"ע שבמג"א ציין לסרס"ט. ובדגו"מ העתיק רק הטעם להחמיר כיון שיש"א דלגדול מותר. אבל במג"א כ' גם דהוא רבתייהו דתינוק. והכי קייל"ן דבאיסור מז"ס והקטן צריך לכך יש להקל אפי' להאכילו (אדה"ז שסמ"ג ס"ו). וכך הובא בשו"ע אדה"ז ס"ג (ובא"א קצת – ראה שו"ת הצ"צ מהדו"ח בהוספות חאו"ח ספק למי ס"ד – יד, ב). הנסמן במהדו"ח דשו"ע אדה"ז – דהוא איסור התלו בזמן. וה"ה הכא). ועוד זאת, שא"כ עגמ"ג כשלא יאכל הקטן בשר ויין.

204 לצורך רפואה יש להחמיר לשתות יין או מיץ ענבים שנתערב במים יותר מכדי מזיגה עד שאין ראוי לברך עליו בורא פרי הגפן. אבל שלא לצורך רפואה אין להקל (שע"ת סתקנ"א סק"א. משנ"ב סקס"ו).

205 שו"ת באתרא דרב סי' הקמו. וש"נ.

206 ראה להלן בדיני הבדלה במוצש"ב בהערה.

207 לענין לשתות מכוס של ברכות המילה, וחלקו הפוסקים. ולמעשה נוהגין ליתן לקטן לשתות. (ואף שפסק המחבר סתקנ"ט ס"ז שאפי' בת"ב עצמו מותר ליולדת לשתות מיין ברכת המילה – כבר הארכנו לבאר בכמה אנפי, ועוד שזהו רק להמחבר שגם יין הבדלה מותר, והארכנו מזה בדיני הבדלה לחולה בת"ב שחל ביום א' (ובת"ב נדחה). ובכל אופן, המנהג בת"ב אינו כן אלא שנותנים לתינוק). וכשאין קטן, ישתה המברך בעצמו. ולא יתן לתינוק הנימוק. אבל מכוס של ברכת המזון מותר לשתות. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יפח. וש"נ.

208 אבל ההולכים רק לשתות, ובלאו הכי לא הין הולכים ה"ה מצוה הבאה בעבירה.

209 נתבאר אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יז.

שנהגו שלא לאכול בשר ולשתות יין בימים הללו בסעודת מצוה, רק באכילת דגים ושתיית שאר משקים, שלא יצטרכו לדקדק בזה, וכל הבא ברוך הבא.

שחיטה

ברמ"א מובא שמצניעים מראש חדש ואילך הסכין של שחיטה, שאין שוחטים כי אם לצורך מצוה, כגון לחולה או שבת או מילה (או פדיון הבן) וכיוצא בו. בימינו אלה שאנו דרים בעיירות גדולות, שיש בהן תמיד כמה חולים וכמה יולדות והרבה חלוצי הבריאות, וכן צריכים שיהי' בשר מצוי לשבת, לא נהגו להצניע הסכין.²¹⁰

גזיזת צפרניים

מותר ליטול צפרניים בתשעת הימים, ואינו אסור²¹¹ אלא בשבוע שחל בו תשעה באב²¹².

רחיצה²¹³

אסור לרחוץ כל גופו לתענוג²¹⁴, אפילו בצונן, בתשעת הימים, אבל מותר להתקלח ולשטוף ראשו²¹⁵ פניו ידיו ורגליו²¹⁶ בצונן (כלומר, שאינם חמים²¹⁷). וכן שאר אברים מותר, באם אינו רוחץ רוב גופו²¹⁸.

(210) ומותר לבשל בשר בכדי שיהא מוכן בשביל אחר ת"ב, ובפרט לצורך שמחת מצוה או במקום הפסד – ראה שו"ת באתרא דרב כ"תקלב. וע"נ.

(211) בכלל זה, אסור לעשות מניקור ופדיקור.

(212) וראה בארובה שו"ת באתרא דרב ס' תרפה וס' ה"לה. וש"נ.

ולצורך טבילה במוצאי ת"ב וכן כשיש חשש חציצה לנטילת ידיים, מותר.

(213) אבל לא מצאנו כן בשום מקום. וצ"ע לחדש איסור חדש מעצמנו. ועוד, שהרי לכמה פוסקים הותרה רחיצה בצונן, ולדידיה עכצ"ל שאין לאסור סיכה, וא"כ גם לדידן אין לאפוש פלוגתא. וכן כיחול ופרקוס שנאסר לאבל וכל שלשים הותר בתשעת הימים (כן המנהג, וכ"כ מסבא. ושוב הארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב ס' ל'תשל). ועוד, שלא אמרו אלא שרחיצה בכלל סיכה, ובל' הראשונים (תוה"א ענין האבלות. ר"ן מו"ק שם. ועוד) שלא מצוי שאסור בסיכה ומותר ברחיצה. וכ"כ בב"י יו"ד שפ"ד. אבל איפכא לא שמענו. ובפרי האדמה הל' אבל העתיק הפכו. וצ"ע. וגם לפ"י מיידי רק במה שאסור מדינא ולא ממנהגא, כבשבוש שחל בו. וראי' מרחיצה כל שלשים באבל שהותר בסיכה. וכבר כתבו הפוסקים שאין לנו ללמוד לאסור בת"ב מאבל, וכש"כ בשבוע שחל בו. (ו"ל שאיסור רחיצה בשבוע שחל בו דמיא לאבל תוך ל', שהוא אטו גזירת תספורת וכיבוס, ולא מחמת עצמו. וא"ש שמדינא דגמרא נאסרו רק תספורת וכיבוס, וממנהגא גם רחיצה. אבל סיכה עניינים שלא נאסרו מן הדיון לא נהגו בהם איסור ג"כ. וגם את"ל שאסור מחמת עצמו, אכתי אין לנו להוכיח לאסור בסיכה). וגם ביו"כ יליפנין להו מתרי קראי ונמנו בעיניינים שונים (ונדחק בזה בציוני הלכה שם ע' שסד). וראה תוספת יו"כ יומא עו, ב ד"ה אשכחן. וגם לדבריו דבתר דאתרביא ביו"כ יליפנין דסיכה בכלל רחיצה (וראה שעה"מ שביתת עשור פ"א ה"ה) – היינו רק בסיכה שאסורה מדינא. ועוד ועיקר, דאכתי אין לנו להוכיח איפכא, שסיכה בכלל רחיצה. וכ"כ בחי' ר"מ מאימראן יומא עו, א, דמה"ל אפ"ל לרביי תרווייהו מחד קרא דרחיצה בכלל סיכה ולא להיפך, ומחד קרא לחוד נימא דרחיצה אסורה וסיכה מותרת. וראה גם שדה הארץ תעניות פ"ה ה"בסו"ד. ובכל אופן, איסור רחיצה וכש"כ בצונן בתשעת הימים וגם בשבוע שחל בו הוא רק ממנהגא. ומה שלא נהגו לא נהגו. ובטעם האיסור בחפיפת הראש בע"ש בבורית – ראה להלן בהערה.

(214) ולצורך מצות עונה, אם לא די רחיצת פניו ידיו ורגליו או שאר אברים שאינם רוב הגוף – מותר ומצוה לרחוץ כל הגוף. ולא רק כשבל"ז נמנע מהמצוה, אלא גם כשיש צער. ולא רק בעונת החיוב אלא גם במשתוקקת. ופשוט דאדעתא דהכי לא נהגו. ואין להחמיר בזה. (215) כ"ה בדרה"ח ס' קל. ועוד. וראה גם כה"ח סתקנ"א ס"ק קצט. וכ"מ בשו"ת מהר"ל ס"ו הביאו בב"י סתקנ"א, שהוא בכלל פיו"ד. אבל ראה ד"מ שם סק"ז שהעתיק באו"א. ועד"ו ברמ"א ס"ז. וכבר העיר בזה בשו"ת דברי נחמ"י ס"ל ט. וראה גם במנהגי מהר"ל שכתב באו"א. ועכ"ז, הותר שאינו רוב גופו. וראה בביהג"ר לרמ"א ס"ז שההיתר כבאבל שהותר בפיו"ד, וכ"ה בשו"ת מהר"ל שם, ומוכח שראשו בכלל פיו"ד. ומש"כ הלבוש ס"ז להתייר בקטנים רק כשיש להן חטטין בראש – היינו להתייר גם בחמין. וכן ברמ"א יו"ד שפ"א ס"א לאסור חפיפת הראש לאבל כל ל' – מיידי בחמין, ראה ערוה"ש שם. (וגם להאוסרים – היינו מחמת רחיצת הראש, אבל בשערות לחוד, כשערות הפאות והזקן, ודאי ליכא איסורא. ולהעיר בדרך אסמכתא משבת ב, ב בהיתר חפיפת פיו"ד בנתר וחול בשבת משא"כ שער, שהקשו שמעביר שער הזקן. ומשמע דסתם מני כולל זקן. אמנם, למסקנא מיידי במי שאין לו זקן). וראה בסוף הקובץ במילואים (ז). (216) ובאופן כזה מותר לשחק במתניי מים – ספרניקלערס – בימים אלו.

(217) גדר חמין לענין זה – כל שבנ"א רגילין לרחוץ בו, ונהנה מחמימותם, ונקרא בלשון בנ"א מים חמים (ראה שו"ת חכ"צ ס"א: שיעור שיקראו להם מים חמים), משא"כ כשחם המים הוא רק להפיג צינתם (ראה ברה"ש יו"ד שפ"א ביאורים ד"ה בחמין. שם סק"ו. ובכ"מ כתבו כן גם לענין רחיצה בשבת. אבל דעת אדה"צ במהד"ב סרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן שכל שהופשרו בשבת אסור אפילו במי נהנה בחורף שעמדו קצת בבית. אבל לאידך, בהופשרו מע"ש משמע קצת שכל שאינו חם שהי"ב הותר. וראה קצוה"ש ס' קלג סק"א שמדברי האחרונים משמע שאפילו אין הי"ב מיקרי חמין. ואזאמו"ר בשערים מצויינים בהלכה ס' קכב סק"ב היקל בעניינו בפחות מחמימות הרוק. אבל להעיר מל' הש"ך יו"ד שפ"ד סק"ו: פושרים גמורים. וראה שביתת השבת מבשל בבאר רחובות וסוסק"ה שלא כל הפושרים שוין).

(218) בכ"מ שפיו"ר לאו דוקא – ראה רמ"א או"ח ששכ"ו ס"א, ובפמ"ג שם במ"ז סק"א דאורחא דמילתא נקט. ולענין רחיצה ביו"ט – נחלקו הדעות במחמם מים לרחוץ שאר אברים, כל שאינו רוב גופו. והארכנו מזה (ובדעת אדה"צ) בלוח ליו"ט, קחנו משם. ועכ"פ, כ"ז לענין חשש דאורייתא ביו"ט שאינו שוה לכל נפש, משא"כ ברחיצה בשבת שמד"ס שפופרש להיתר, וכש"כ באבלות שהלכה בדברי המיקל

להסיר לכלוך וזיעה (כשמזיע מאד, שאינו סובל ריחו, ולאיסטניס גם בזיעה קצת) – מותר להתקלח כנ"ל, ובאם אינו מספיק להסיר הזיעה, אזי מותר לשטוף כל גופו, אבר אבר. באם במים פושרים לא מתנקה, מותר גם בחמין ואפילו בסבון²¹⁹, שכל שהוא משום נקיות ולא לתענוג מותר, והכל לפי הענין וכפי ההכרח. ויש להתקלח בצנעה במקום הצורך, ולא במקוה ציבורי וכיו"ב. אבל אין להקל מחמת החום לחוד²²⁰, ובכלל יש למעט בזה ככל האפשרי, ולשנות מהרגל הקבוע, אף

בבבל. ובמ"ש מזה שיש מתירים (בשבת) אפי' רוב הגוף כל שאינו כל גופו (ראה עו"ש ששכ"ו סק"ד. וראה מקו"ח ששכ"ו בקיצור הלכות ס"א. אבל רוב ככל האחרונים לא נקטו הכי. ולהעיר משהב"ל סדר יוה"כ פ"ט שש"נ) בשם יראים לגבי חריצה ביו"כ דדוקא רוב גופו אסור במד' ויראתה. וראה מנחת ראובן מנוחין ס"א. ובתה"ד סק"ב שיה דבר פשוט לאיסור. והחידושי בכה"ל שגם באבר אחד (אסור). וז"ל מקצת הרמב"ם אבל פ"ה ד' אסור בחריצת מקצת גופו בחמין בל צונן רוח פניו ידיו ורגליו אלא כל גופו. ואשר שמות במצות גופו, איזה שיהי', צונן. ולכאורה הדבר מפורש בל הירט"א עניתי, י"ד. ודברי חילוקי' "במצת הגוף". ופשוט שממה שדנו אחרוני הזמן בשיעור פיו"ד (ולהעיר מל' הרשב"א שבת לט, ב) ל"א חילקנו באברים שנאמר רגליו בלבד מותר אבל זרועו או שוקו אסור". וראה בארוכה שו"ת ויו"ד שפסטי"ק ט"א ס"ז) – אין להכריז שפיו"ד דוקא. ועוד זאת, שאפשר שבאו להקל בשיעור פיו"ד, גם שם שהיה יותר מרוב גופו, ובבבליהו, ועכ"פ דתשעת הימים שהוא מנהגא, מחמת שיהי' נאמרות ואיכא לכלך. וכן"א אם נפרש כבא"א מבוטשקא, טז ד"ה נאמרות, דאולי"ב ידים היינו נולע ד מקום חיבורם לגוף, ואמר ש"ל"ם כ"ב ברגלים. (אבל עיי"ש שמפסק בכלל בהתהיר דרגלים ביימיו שאינן מגולות). וצ"ל, שהאיסור תוך ד' בלבישת הליבון, וכן למתירים מחמת שהוא לצדוק מצוה, וכן שהותר בתשעת הימים מחמת שהוא לצדוק מצוה (אף שצ"א אלא לרחוק פנים של מטה ובין ירכותי, כמ"ש במג"א ששכ"ו סק"ג וזהו"ש פ"ט ס"א) – דקאי בחמין. וז"ל במקור הדברים בשו"ת משאת בנימין ס"ה, שיעיק השקו"ט מחמת איסור חריצת מקצת חמין (ומפורש של לגבי שויו"ט דין שאר אברים. וראה ביו"ד ס"ש פ"ב שכתב על דבר הרמ"ב, שדבריו נכונים אלא שש"מ למעשה אין לה לרחוק לכתובת ליבון אלא שחצות פניו של מטה. וראה שהבין שכל השקו"ט מחמת חריצת שאר הגוף. ולפלא, שהעיר במ"ב גופא כ"כ להתייר קצ רזה. וכ"ה להתייר בסדר מרחצת הנשים שלו ה"ל נדה ס"ב. אמנם, אפשר שבהיות ועיקר סברתו מחמת שהיא של מצוה משמע קצת להתייר בכלל). וראה משה"ק בשו"ת מגידות ס"ט לענין חריצת ליבון חול'ל, ומשמע שם נמי דנקט להדיא שהתירו גם בשאר אברים. וראה דרכי חיים (מאובער) הלכות שמחות ס"ה בביתאור ס"א. דברי סופרים יו"ד ס"ש פ"א ס"ה בביתאור ס"ה דה"ה שם ס"ה ו בביתאור ס"ה אבל. ציוני הלכה אבלות ע' שש. שו"מ שכתבנו על מצוה"ת באהרא יו"ד ד'תקצעה. ומשנה אל זה ממקומה. ויש בזה מן שאין בזה.

219) ויל"ע אם עדיף וריצה בצונן ובסבון מרחיצה בחמין ללא סבון, שבע"ש התירו רחיצת ראשו בחמין אבל ללא סבון, כדלקמן. ולאידך בריה"מ מהרי"א ט"ז איפכא הלתינן ע"ש וריצה בצונן בסבון אבל לא בחמין. (ראה בלקט יוס"ע נ"י 109 וכן בתורה"ד. "אשר בהנחתה מהרש"ל אות מד שהפך בל"ז"א חמין). וריצה פשוט בסבון דעליפא, ואח"כ אסור חמין הדיון בחמין. ודלא כה"ש שבה"ל ח"ז"ס ט"ז סק"א. (ופשוט שלא נאסר מחמת סיכה, כנ"ל. ומה גם דמיירי במימי חפיפה שנעשה מאפר ולא בסבון שלנו. ועדיין יש לדחוק שהמתירים אכן מיירו רק בהכי. וצ"ל. ופלו"ז נצטרך לומר דבלבדש ועוד שסמרו מיירי דוקא "בבורית ולוילג" אם יחד. ודוחק. ובקיצור שו"ע ח"א"כ ט"ז סק"א: לא בבורית ולא בצונן.)

ומש"כ הלבוש סתקנ"א סקט"ז שלא לחפוף ראשו בע"ש בבורית – היינו כיון שי"א שלא לחפוף ראשו בחמין ככל, או שבזמנם לא ה' רגיל לחפוף בבורית. ואולי, שכיון שזקקו להחיר בחמין מחמת ההכרח כתבו למעט בזה שלא יהא בבורית. ובלבוש גופא לא הביא לאסור בבורית לגבי פי"ר. ועוד איכא בגוה, שהאיסור רק בע"ש חזון, ולא בע"ש שלפניו כשחל ר"ח בע"ש – ראה הליכות שלמה פי"ד סי"ט. קובץ בית הלל ח' מז.

220) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם. ויש להוסיף, שגם בזמנם כתבו בטעמא דמילתא שרבים המקילים לרחוץ כל גופם בצונן "שמפני רוב החום שבא במתמלאים; וזה הו"ל לאינשי אסטטוסים", ועכ"ל אף כה"ל, וכן ביטוי היתר מוחזק "שד"ת מהר"י מגרנאס (ט"ב). ובפרט בעימים קדמונים היתה קצת עובדות בשרה ועכ"ל נמנעו מהרחיצה, וק"ל בזמני היום, וגם נמצאים בשרה"ת ממונים. וכבר המליצו בזה גדולי ישראל וחכמיהם, על ריבוי השואלים מדי שנה בשנה המבקשים צדדי היתר, שבנוגע לאבלות על אל ואם רח"ל כמעט שאין אדם לבקש היתר, ורק לענין תשעת הימים שנתרופפו הלבבות מהרגשת צער החורבן וגלותו מפחשים צדדי קולא. (אלא בשבטת אבלות רח"ל אין יוצאים מהבית).

ועכ"פ, מקום להקל לפי הצורך ברחיצה בצונן כשאינו לתענוג, ובפרט מ"ר"ח עד שבוע שחל בו (דאיכא תרתי לטיבותא, ושניהם לא נתפשטו כ"כ – צונן ואיסור רחיצה לפני שבוע שחל בו), וכש"ק וק"ו ברחיצה להעביר זיעה שהיא כרחיצה להעביר זומא, עכ"פ במזיע הרבה ומפוקד (ולכמה דעות, כ"ה אפי' לגבי יו"כ וכש"כ לענין ת"ב – ראה פמ"ג סתור"ג במ"ג סק"י, מט"א שם ס"ב, משנ"ב שם סק"ב). ובגניש אמרי הדעת, עוד טעם להקל, ש"א שהנשים לא נהגו להחמיר שיתגנו על בעליהם (ראה ערך לחם למהריק"ל שסתק"א סט"ז. הגהות מני"א אזולאי אהל"ק).

ויש להוסיף, שמקור דברי הרמ"א להחמיר ברחיצת כל גופו בצונן הוא משו"ת תרוה"ד סי' קג, שכתב "והמחמיר תע"ב", והיינו שגם ממנהגא מקום להקל. וראה כע"ז בישיוע"י סתקנ"א סק"ג בסו"ד.

וראה בשו"ת תשוע"ג ח"ד סי' קכט, שר"ל תידיה מזוז, שהרמ"א שהחמיר הוא לשיטתו בי"ד רס"י שפ"א לאסור רחיצה בצונן גם כל כ"ל, אבל לדעת הש"ך שם סק"א שהותר בצונן תוך ל', ולכמה דעות – היינו גם גופו (ראה א"ר סתקמ"ח סק"ט וסתרו"ל סק"ד). מפ"ג תתקמ"ה וראה סק"א ויג. שו"ת מגידות ס"ג (בדעת הש"ך). תפארת למשה ו"א ששפ"א. דגו"מ תניינא שם וספצ"ט (ובשני, אבל כל דעת הש"ך). ועוד. ואם אבד פת"ס סק"ב ששפ"א שם, להחרימם יש להורות ולקשר בזה), מקום לומר להלתי כ"ם באבילות ישנה. לדברי הנ"ל במעט ה"ב ה"ה משמ' הדגור"מ מביסקי. וכ"כ בהריי קאס (ס' להגרי"ח) ח"ב סי' קלט. וכבר קדמו בסבדא כע"ז בישועו"י שם. וכ"מ קצת בדברי שאול יו"ד ששפ"א ס' א' בודאי לא אמור באבילות ל' (ואלא שלדעתנו גם בזה אסור). ולהיני מדינ"ק ששפ"א, שבמוננו במינות אויל שריליג ברחיצה בביורת אין צד להחמיר כל שלשים. אלא שלמעשה כל האחרונים עומרת הדמ"א, ועודו. בששו"ת מהר"י סק"ב מוכח שהמנהג לאסור ברחיצה בצונן מר"ח דמיא לאבולת סבעה, עינייה. והנ"ל בראב"ה סתתנ"ב (ומ"ש) שם "בחמ"מ ונתקשה בזה המהדיר לשם, ור"ל בדת הראב"ה להלתי בצונן, ונגד אחריו בשו"ת יב"א ח"ה אב"ח סמ"א סק"ג – צ"ל צהיינו לגבי פניו יו"ר, ולא להלתי בצונן, ולמכוכב בשו"ת תרומ"ד שהבין בדת המהדיר והאו"י (מקורם מהראב"ה) לאיסור בצונן. והרי בראב"ה סמ"א דממה לה לאבול, ולאכל אסור (בצונן). וכ"ה בהיח"מ סתקנ"א סקנ"ז, ומ"מ אין רא"י שמה בדת המה"א (א) שם כ"מ קצת גם בשו"ת תרומ"ד, מקורו דהרמ"א). ועכ"פ, חזי לאצטרוף להלתי במקום הדחק. ובפרט בימינו שכולנו כאיסטוניסם לענין זה.

שמצטער קצת, ובפרט בשבוע שחל בו תשעה באב, וכדאי הוא בית אלקינו. והדבר מסור ללב יראי ה' מתי להקל.

לפי זה, אסור לשחות בבריכה או בים בימים אלו²²¹.

מותר לרחוץ ואפילו בחמין לצורך רפואה, כגון חולה, מעוברת או יולדת שצריכה לכך.

הנזהר בטבילת עזרא טובל כדרכו²²². כמו כן, הרגילים לטבול קודם התפלה, נוהגים שלא לבטל מנהגם הטוב גם בימים אלו ודעת חכמים נוחה מהם. והמנהג הפשוט לחמם המקוה, ולטבול גם בחמין, אלא²²³ שאין לישב ולשהות במקוה רק לטבול תיכף בכניסתו ולצאת מיד²²⁴.

לצורך מצוה (ראה גם להלן בדיני ערב שבת בנוגע רחיצה לכבוד שבת) מתרחצים כרגיל (בחמין ועם סבון)²²⁵.

[ואף שאבותינו ואבותיהם קיבלו חומרת הרמ"א, וחובה עלינו לשמור המנהג משום נדר – ראה גם דברי שאול שם – הרי גם הם לא החמירו ע"ע במקום צער או לאיטנסים, אלא שלדידהו לא ה' צער כ"כ כבימינו. ועוד שגם בזמנם היו כאלו שרחצו ולא מיחו בידם מה"ט. ועוד להעיר, שגם במנהג הרבים שקיבלו אבותינו מותר לרוח"פ ללא התרה במקום צורך וחולי, ראה חיי"א כלל קכז ס"ו. ואף למש"כ להחמיר בשו"ת זר"א ח"ג סי' קכה בחולה שזקוק לבשר משנכנס אב שצריך התרה, אינו מדינאי ורק משום סלסול נהגו בהתרה, ראה מש"כ הו"ע שם ח"א סס"ט ד"ה ובאמת כן, שבכה"ג לא קיבלו המנהג. ועיי"ע שם ד"ה אכן הואיל, שבמנהג האבות משום סיגוף אין הבנים מחויבים בכך, אם לא נמשכו מעצמם אחר מנהג אבותיהם. אבל ראה שם שמנהג למנוע מבשר ויין אינו מנהג סיגוף אלא נדר וסייג, כיון שיש לזה שרש איסור מדינאי למעט בשמחה אלא שמחמרים יותר מן הדין. וא"כ לכא"ה ה"נ לעניננו].

ועוד להעיר שיש שכתבו למיסר סברא, שבני ספרד לא קיבלו המנהג להחמיר, לפי שבמדינות וארצות שלהם האקלים חם ביותר, ולפ"ז הדר דינא גם לדידן במקומות חמים. ומה גם ש"א שבזמננו יש שינוי האקלים לגרעיות. וגו"ז דחוק.

וראה שו"ת ברוך השם או"ח סס"ג, שאף שכתב לאסור איסור כמנהג שנתפשט, הביא בין הדברים שברחיצת ראשו או פניו ידיו ורגליו לכבוד קונו או לתפלה יש קצת מצוה, עיי"ש. [וצ"ע שהרי בצונן בלא"ה מותר בפיו"ד, אא"כ כוונתו בחמין, ולא דייק בלשונו].

וראה בשערים מצוינים בהלכה לאאזמור"ר סי' קכב סק"ג שכתב סברא להתייר במקלחת, דלא דמי למרחץ שהוא באמבטי, לפי שניכר שהוא לנקיות ולא לתענוג. אמנם, קאי התם בע"ש דוקא ולא בחול. [ואיני יודע אם התייר בשופי, אלא שידוע לי שבכלל נטה להקל בכל עיקר ד"ז גם בחול לפי הענין. וכע"ז יש מצדדים בהמנהג שלא לרחוץ בכלל בשבת (וביו"ט) בצונן, שאינו נוהג במקלחת. אולם, אחרי בקשת מחילה מאד, הניי בכבודו, שברתו צריכה רבה, שהרי הרחיצה בפניו ידיו ורגליו מסתמא אינה בכלי. וראה גם שו"ת אורי וישיעי סי' קלט שאסור לשפוך מים צוננים על הגוף]

וכעין דבריו ראה שו"ת תשוה"נ ח"ד סי' קכט שמצדד לומר דשאני מקלחת מבריכה, שברכיכה איכא תענוג. [וראה שם ח"ב סי' רס לענין רחיצה בעשירי באב. אמנם, כבר עמדו בל' מרחץ שהביא בשו"ת מהרש"ל ס"צ"ב לענין עשירי באב, אי דוקא הוא. ונוסף לזה, שבכ"מ נקטו ל' רחיצה ולא מרחץ, הנה לפי פשוטו, הכוונה לשלול להושיט אצבעו וכדומה, שאין בו מנהג (ראה גם כה"ח סתקנ"ח סק"י).] וגו"ז צ"ב. וגם במקלחת, כששוהה בה ודאי איכא תענוג.

אבל כעין סברתם, להעיר מט"ז יו"ד סשפ"א סק"א באיסור רחיצה במרחץ לפי שדרך להסתפר במרחץ. ולפ"ז ל"ש במקלחת. ובאמת, גם לא במרחצאות שלנו (אמנם, בכמה מקומות חידשו לאחרונה המנהג להסתפר שם). והביאו ד"ז לענינו בתורת חיים סופר סתקנ"א סקל"ג, ובשו"ת יב"א ח"ה סק"א סמ"א סק"ג. אבל בט"ז גופא מוכח דקאי רק באבלות דיחיד. ובכלל, התם קאי תוך ל', ואיסור רחיצה דמיא לתוך ל' שמפורש בשו"ת אור"ח סי' קל"ב ובראב"ה סתתפ"ב. ועמדנו בזה במקומו, בדיני רחיצה בתשעת הימים, בנוגע להמתירים רחיצה בצונן להדעות שתוך ל' הותרה בצונן.

ועדיין, מקום ליישב בדוחק, שהכל תלוי במנהג, וכל שלא נהגו, גם מחמת שלא ה' בימיהם, אינו בכלל המנהג. ואף שנהגו איסור בפיו"ד, ומסתמא לא מיירי ברוחצם בכלי, מ"מ לא נהגו איסור במקלחת, שאינו שופך המים בידים. וראה כע"ז בשו"ת בית שלמה סי' רה, הובא אצל אאזמור"ר שם, שלשהזיז לא ה' בכלל המנהג. והביא שם שמצינו שלהשתטף לאו דרך רחיצה היא והתירו בו יותר מרחיצה (ראה פירש"י שבת קמז, ב). ובאמת, בבית שלמה נראה שמיקל גם בזיעה רטובה ובשטיפת הגוף במים קודם ובשעת הזיעה (זולת בע"ש חזון שהוא עת"ב).

(221) יש להתיר – באם יש צורך – לקטנים מתחת לגלי ו' שנים. אלא שכבר כתבו שיש להזיהר מפני הסכנה.

מי שלומד לשוט בנהר לצורך פונסתו וכבר התחיל מקודם בין המצרים, ועדיין לא השלים לימודו, מותר לו ללכת לשוט בנהר גם אחר ר"ח עד ט"ב, שבמלאכתו הוא עוסק, ואין כוונתו לתענוג. אך דואי נכון להחמיר בזה.

(222) ויש שכתבו לצדד להתיר גם במבטלה לפעמים, בפרט אם הוא מחמת קור – ראה א"א מבואשאטש סתקנ"א סט"ז כמה צדדי היתר.

(223) ולא שמיני שזיהירו הפוסקים בזה שלא לכוון להנאת רחיצה.

וראה אצלנו בשו"ת באהרן דרב סי' י'תטו שהשק"ט באם שייך בנט"י בת"ב כביו"כ, וכן ביו"כ בידיו מלוכלכות. וכש"כ שאין להחמיר בתשעת הימים. ובפרט את"ל שלצורך מצוה מעיקרא לא קיבלו להחמיר (ראה ביהג"א סתקנ"א סט"ו). ושם מדמה לה גם לכבוד שבת, ולא רק מחמת שאינה רחיצה של תענוג (כפשוטו ל' הרמ"א שם בהיתר רחיצה לבגישת הליבונו "הואיל ואינה עושה לתענוג רק לצורך מצוה". ועיי"ש בביהג"א), כדמכח גם מה דשאני לן דין רחיצה מר"ח מבת"ב בצורך מצוה גופא, לענין לבגישת הליבונו וטבילת עזרא וכו'. (אבל להעיר שבא"א מבואשאטש שם הביא צד היתר ברחיצה בע"ש, כשכוונתו לשי"ש בלי כוונת תענוג של עצמו).

(224) ראה שו"ת באהרן דרב סי' ט"תתק. ושנ"ת.

(225) וכן אשה לצורך טבילת מצוה, עושה החפיפה כרגיל בחמין וטובלת. ואפילו אם טובלת ליל ל' באב, מותר לה לרחוץ בערב תשעה באב (ובקביעות שו"ז – בערש"ק), ולמוציא ט"ב חופפת עוד הפעם וצריכה לזוהר מחציצה ושלא תלך יחף לגמרי שידבק בה טיט ורפש.

מותר להיכנס לסאונה להזיע (זיעה יבשה) בימים אלו²²⁶.

מותר להתאפר או להשים לק בציפורניים בימים אלו²²⁷.

לתפור בגדים

אסור לתפור ולתקן בגדים חדשים ומגעלים חדשים בימים אלו. אבל לפי מנהגו לאסור כיבוס מראש חודש אפילו בישנים, הוא הדין בתיקון כלים שיש לאסור אפילו בישנים. וכל זה אינו אלא לענין לתקן תיקון גמור, אבל מותר לתקן בגדים ישנים בתיקון קל שאינו מעשה אומן²²⁸.

לצורך נישואין, למי שאין לו אשה ובנים, מותר לעשות בגדים חדשים לחתן וכלה²²⁹. ומותר אפילו בט"ב עצמו – ע"י נכרי.

אומן ישראל אסור לעשותן לאחרים, בין בשכר בין בחנם. ואפילו בשביל נכרי יש לאסור משום מראית עין²³⁰, אבל אם ידוע ומפורסם שהמלאכה של גוים מותר. ואם אין לו מה יאכל, מותר בכל אופן. ונהגו להקל בזה²³¹, ואפילו אם עושה בשביל ישראל אם נתנם לו קודם ר"ח. וכן נהגו להקל

(ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' י"רנב. וראה גם סי' ל'תתקסא בין הדברים). ומותר גם לכלל המתחתנת מיד אחרי תשעה באב, להקדים טבילתה ולרחוץ בתשעת הימים (ראה שם).

והוא הדין לצורך הפסק טהרה, יכולה לרחוץ מעט כדרכה, הואיל ואינה עושה לתענוג רק לצורך מצוה. אבל אין מקום להתיר להתרחץ באמבטיה לצורך לבישת הליבון – ראה לקמן בדיני רחיצה בתשעה באב.

(226) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כב'תרי.

(227) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ל'ותשל.

(228) כגון שנקרעו – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'ח וש"נ.

(229) וגם לאביו ואמו של החתן ושל הכלה, אבל לא לשאר קרובים. ובמקום צורך גדול, אפשר להקל עד שבוע שחל בו ט"ב.

(230) ומשמע, שגם מר"ח יש להחמיר, ולא רק בשבוע שחל בו. ואף למ"ד שבכיוס בגדי נכרים מותר עד שבוע שחל בו – תפית בגדים חדשים חמורה מכיבוס, וכדמוכח שגם להמחבר יש להחמיר מר"ח, וה"ט שהוא בכלל ממעטין בשמחה (ראה בב"ח, והב"ד בשכנה"ג בהגב"ס סק"י. וראה גם בלבוש סי"ח). וא"כ הוא מדינא דגמרא, משא"כ במנהגא ל"ש מרא"ע. (אבל ראה באו"א – מטי"ק סק"ו. מג"א סקכ"ג. וגם לדבריהם, י"ל שהחמירו בזה טפי, כיון שהמנהג בתפירה מר"ח הוא ע"פ הירושלמי).

(231) כ"כ הרמ"א סתקנ"א ס"ז.

וצע"ק בהמשך דבריו שכתב "אבל אם ידוע ומפורסם שהמלאכה של א"י שרי", דהא בלא"ה נהגו להקל, כמ"ש מיד לפני"ז. ועוד תיקשי, לגופו של ענין, שלא ביאר לנו הרמ"א מ"ט נהגו להקל בדבר, והמציינים עה"ה לא הראו מקור לדבריו.

והנה, במשנ"ב בשעה"צ סקנ"ה פי' שר"ל שבוז מן הדיו מותר ולא רק מטעם דנהגו להקל. (ואכן בשלחן מקור לדבריו. ובהנה, אף שהדברים עולים יפה בכללי הרמ"א, של שתחילה הביא להתיר בידוע שהמלאכה של גוי, ובסו"ד הביא המנהג להקל בכלל). והנה, אף שהדברים נכונים מדי, דהיינו שמעצמם נהגו כן. (אמנם, שם מייירי בל' "ונהגו" מורה שאינו מן הדיו, וכמ"ש בשו"ת הרמ"א סל"ה, והב"ד במג"א סת"צ סק"ט, דהיינו שמעצמם נהגו כן. (אמנם, שם מייירי בל' "והעם נהגו" משא"כ בל' "ונהגו" גרידא, שנחלקו בזה – ראה פת"ש אה"ע סס"ד סק"ה בשם ס' המקנה שם. שו"ת תשובה מאהבה ח"ג יו"ד סס"ה בהערות לס' קעט. מהר"י אסאד סכ"ד. אר"י דבי עילאי סי"ח. שד"א סו"ד מערכת חו"כ סכ"א. שו"ת דברי חכמים להג"ל סוסי' סה) – מ"מ לא נתיישב הדבר על לבנו, שכן דחוק מאד בל' הרמ"א כאן, וכדמוכח שלא מציינו כדוגמתו במק"א בל' הרמ"א שאחרי שמעיד על המנהג להקל יוסיף לכתוב להתיר רק באופן מסוים. ופשטות הדברים שלמעשה מורים תמיד להקל כפי המנהג. ועוד שעדיין לא נתבאר לפני"ז טעם המנהג להקל. (ובמטי"ק סק"ט, והב"ד בכה"כ ס"ק קט, פי' לפי דרכו, דהך "ונהגו להקל" קאי רק אמש"כ המחבר ש"ש להחמיר בזה מר"ח, שעי"ז הרמ"א שבעושה לאחרים נהגו להקל מר"ח, ולא אסור בזה רק בשבוע שחל בו. וכ"כ לדינא בבא"ח ש"א דברים ס"ח). אבל הרמ"א בסקכ"ב לא נקט כן, ופי' להדיא שההיתר לאומן לעשות לישראל מייירי בנתנו לו קודם ר"ח).

ולכאורה י"ל באו"א, תרתי קאמר הרמ"א, שהמנהג להקל היינו בנתנו ישראל לאומן קודם ר"ח (כנ"ל מהמג"א), ואח"כ הוסיף שבידוע שהמלאכה של גוי מותר אפילו לקבל המלאכה אחר ר"ח. וה"ט שכיון שהאיסור משום מראית עין אסור לישראל לקבל אחר ר"ח, אבל בגוי אין לנו לאסור כיון שידוע שהיא של גוי. אלא שג"ז לא נתפרש בלשון הרמ"א, והדברים באו סתומים וחתומים. ודוחק לפרש וליתני בדידה, דהא כדאיתא, וזה נהגו נכב' בחדא מחתא. ואף שהדברים נכונים מצד שגנוי אין טעם שצריך לקבל לפני ר"ח, עדיין לשוננו דחוק. (ועוד, שמש"כ המג"א דמייירי בנתנם קודם ר"ח, לכאורה היינו רק מצד הנותן, ובא לומר שאפ"ל לאוקמין בד' הרמ"א שהמנהג להקל מייירי בנתן אחר ר"ח, שהרי אסור ליתן, ולא מסתבר שהמנהג קאי בדבר שנאסר לנותן. ולפי"ז, האיסור רק מחמת הנותן ולא מחמת המקבל. וכ"כ בשו"ת מחנה חיים ח"ג סט"ז, הובא כאן בתורת חיים סקט"ז לבנו, שגם למי שאין לו מה יאכל אסור ליתן לו אחר ר"ח, שהאיסור מחמת הנותן. וא"כ אכתי תיקשי מאי קמ"ל להתיר בידוע שהמלאכה של גוי, שהרי אין סרך איסור בקבלת המלאכה, גם בישראל, ומצד המלאכה עצמה הרי נהגו להקל. אבל ראייתו בשלחן תמיד שם שאם נתנו לו הישראל אחר ר"ח אסור לעשותן).

אמנם, בלבוש הרצאת הדברים היא באו"א, שבס"ח הביא בפ"ע האיסור לתקן מנעלים, וכלשונו ש"אפי' מנעלים יש בהם שמחה", ועלה כתב להחמיר באומן לאחרים, ושנהגו להקל בזה. ולפי"ז, איכא לפרושי נמי ברמ"א דקאי רק אמנעלים שבדברי המחבר. ואם נפרש כן, א"ש הדק היטב, שלא החמירו כ"כ במנעלים לאסור גם לתקן לאחרים, שאי"ב שמחה כ"כ, ואינו כשאר תיקון בגדים. ולפי"ז נצטרך לומר שבהמשך דברי הרמ"א להתיר במלאכה כשידוע שהיא של א"י מייירי גם בשאר בגדים. אבל ג"ז אינו מרווח בסתימת דברי הרמ"א.

וראייתו בא"ז סק"ח שכתב שמרמ"א משמע להתיר לתקן כלים ישנים. ולא ידעתי היאך ראה כן בדברי הרמ"א. ואולי פי' בדברי הרמ"א, דהך "נהגו להקל" קאי רק אישנים. וז"ל צ"ב בל' הרמ"א. אולם, בעיון בדברי הרמ"א בד"מ הארוך, עולה שהאיסור רק בדבר הדומה לתיקון השתי, שהוא מתחילת אריגת הבגדים ואית' ב"י שמחה" (ולכן מותר במלילת הקצוות של הצעיפים, ובטוויית חוטים בכדי לתפור – ד"מ שם, ע"פ שו"ת תרומה סי' קנב). ולפי"ז י"ל שהמנהג להקל קאי רק בתיקון בגדים, משא"כ תפירת בגד חדש, שג"ז דבר ש"ב שמחה,

לעשות ע"י נכרי כדי שיהיו מוכנים לאחר התענית. ומיהו טוב למעט בזה במקום שאפשר²³².
[ויש מחמירים בשבוע שחל בו תשעה באב]²³³.

אריגה: נוהגין הנשים שלא לעשות חוטי שתי מצמר [וה"ה משארי דברים] על שם שבטלה אבן שתי²³⁴. טוויית החוטיין לתפור בהן בגדים מותר, שאינו בכלל זה. וכן מותר לעשות אריגה בעצים²³⁵ שאינו בכלל בגד.

סיומי מסכתות

יש לעורר ולפרסם בכל מקום האפשרי על דבר המנהג של עריכת סיומים בכל תשעת הימים [והיות שחמשה עשר באב הוא המשך לתשעה באב, יש להמשיך בעריכת הסיומים עד חמשה עשר באב ועד בכלל] (כולל סיומי ההלכות בשיעורים היומיים ברמב"ם), כדי להוסיף בשמחה של תורה באופן המותר, שעל ידי זה מבטלים הענינים הדיפך השמחה כו'²³⁶.

על ידי עשיית "סיום" בתורה, נעשה "סיום" בכל הענינים בעולם, כולל גם ובעיקר – סיום הגלות, "סיום" דייקא, לא ביטול הענין, אלא אדרבה, גמר ושלמות הענין, ובנדו"ד – שעושים מהגלות גאולה, על ידי המשכת האל"ף, אלופו של עולם, שאז נעשה מ"גולה" גאולה²³⁷.

יש להשתדל שהסיומים יתקיימו **ברוב עם הדרת מלך**²³⁸, אנשים נשים²³⁹ (בנפרד כמובן) ואפילו טף²⁴⁰.

והוא בהתחלת האריגה. (ושק"ט בנוגע לטוות חוטים כשאני בשביל התפירה אלא בשביל האריגה – ראה מחה"ש סתקנ"א סכ"ג. סידור בית יעקב להיעב"ץ הל' ביהמ"צ, הובא במח"ב. שו"ת רב פעלים ח"ד סכ"ט). אבל הניחא בדברי הרמ"א בד"מ, אבל בל' הרמ"א בהגהותיו, במפה שעל השו"ע, קשה להעמיס הדברים, שלא נרמז כלל חילוק כזה.

איברא, שבהמשך דברי הרמ"א בד"מ כתב להקשות בהאסור שכתב הב"י לתקן בגדים חדשים גם לאומן (ושם, שכ"מ בתרוה"ד), "דמנ"ל דכש"כ תיקון בגדים חדשים דאסור דילמא דוקא שתי אסור מטעם אבן שתי' אבל שאר תיקונים שרי". ולכאורה משמע שהמנהג להקל מבוסס על דבריו בד"מ, שכיון שלא נתפרש להדיא רק בתיקון השתי, לא נהגו להחמיר כולי האי גם בתפירת בגדים כשעושה בשביל אחרים. וכ"מ גם בביהגור"א כאן. ומעתה, הדרא קושיא לדוכתה, במש"כ להתייר כשהמלאכה של גוי, שבלא"ה נהגו להקל בכל עיקר איסור תיקון בגדים חדשים באומן העושה לאחרים. ועל כרחונו לפרש כדברי המשנ"ב, שבא להתייר גם מן הדין. וכ"מ קצת בביהגור"א. (ובדוחק י"ל שעולה בקנה אחד עם הנ"ל דמייירי בנותן לו קודם ר"ח, שבכה"ג א"ז דומה לתיקון השתי, שהרי המלאכה נמצאת אצל עוד לפני"ז, וא"י התחלה. אבל דוחק גדול לומר כן, דמאי אחי הנתניה אם לא התחיל בתפירה עדיין. וגם בהתחיל בתפירה יש להתיישב היטב בדבר. ושו"ר בשו"ת אול"ץ ח"ג פכ"ו ס"ב שאכן כתב להתייר בחיט שהתחיל לתפור לפני ר"ח. וכבר קדמו בשלחן תמיד בור זהב סקל"ב בעושה למכור בשוק).

אולם, מתור"ד הגר"א בביאורו למדתי פירוש מחודש שעולה ברווח בדברי הרמ"א, שמש"כ "ונהגו להקל בזה" קאי רק אמאי דסליק מיני, בעושה בהם, שבאופן כזה ליכא משום מציא ומתן. וימתק לפמש"כ בד"מ שבאומן ליכא משום שמחה שבמלאכתו הוא עוסק. ומ"מ איכא למימר שבעושה בשכר שדעתו על הרווח איכא שמחה ולא נהגו להקל. וא"ש המשך שבידוע שהמלאכה של גוי מותר, דהיינו בשכר. והכל נהיר וצחיה. אבל לפ"ז עולה לדינא שאין מקום כלל להקל באומן העושה בשכר. אבל פשוט דברי כל האחרונים שהמנהג להקל קאי גם בשכרו. ואדרבה, בשכר עדיף טפי שהוא בשביל מחייתו (ראה תרוה"ד שם). וראה גם בערוה"ש ס"ב דאזיל בתר איפכא שאין להקל רק בשכר. וכ"ה בבא"ח שם. וגם בביהגור"א לא נראה שהבין כך בדברי הרמ"א.

(232) היינו הך בנתינה לאומן נכרי, והן באומן ישראל העושה לאחרים בשכר – כן נראה.

(233) טעם החומרא, לפי שכמה מאחרונים מפקפקים במש"כ הרמ"א להקל. וכבר נת"ל בהערה, שגם לרמ"א מן הדין אסור ורק שנהגו להקל.

אבל אין להחמיר רק בשבוע שחל בו. וכ"כ בבה"ל ד"ה ונהגו. ויש להוסיף עוד, מש"כ המט"י ועוד, כנ"ל בהערה, לפרש בדברי הרמ"א שהמנהג להקל רק מר"ח ולא בשבוע שחל בו. [ובבה"ל נראה שיש מקום להחמיר גם בידון שהמלאכה ידונה שהיא של גוי, והוא עפ"ד הגר"א. אבל כיון שהביאו רק בתור חומרא ולא מן הדין, והרמ"א כתב בפשיטות להתייר, לא העתקנו כן בפנים].

(234) בנות הלומדות חכמת האריגה ותפירה וכיו"ב, יש להן להימנע מזה בימים אלו. וכן יש להימנע ממלאכות אלו במחנות קיץ. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'מט. ושם, לענין עשיית ציצית.

אשה חולה הצריכה לרקום להרצת עצביה, מותרת אפילו בימים אלו.

(235) וה"ה שמותר לעשות לאן-יאר"ד (שרוצים).

(236) **הלכתא למשיחא:** גם לאחר ביאת המשיח יצטרכו לעשות סיומים. (וראה עוד להלן בלוח לת"ב).

(237) משיחת ה' מנחם אב תשמ"ח.

(238) אך כמובן שאפשר לערוך סיום בלי מנין.

(239) מעיקר הדין מותר לאשה לסיים מסכת (ולומר הדרן, וכמובן בלי אמירת קדיש) והסעודה נחשבת לסעודת מצוה, עם בשר ויין. אך למעשה אין לעשות כן, שיש להתירק מכל דבר הדומה לשיטת הרפורמים ושיוון זכויות וכו'. אמנם, במקום שאין חששות אלו (שנעשה בחנה פרטית בביתו בצניעה וכיו"ב) נכון הדבר – ראה שיחת ער"ח מנ"א תשל"ה. והארכנו בשו"ת באתרא דרב סי' ט'לתצג.

(240) קטנים המסיימים מסכת נחשב "סעודת מצוה" והמשתתפים בה רשאים לאכול בשר ויין. ואחד מהגדולים יאמר קדיש – שו"ת באתרא דרב סי' ד'תתקעד.

המנהג שמתקבצים אצל המסיים קודם שסיים, והוא מסיים לפנייהם המסכת, ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו, ואח"כ עושין סעודה.

צדקה: נהוג לקשר הסיום גם עם נתינה לצדקה, ובשבת קודש – ע"י צדקה רוחנית²⁴¹, ואחרי ש"ק גם צדקה גשמית. ובספר השיחות תשמ"ז²⁴²: מ'זאל דערביי האבן א צדקה פושקע וכי"ב, און פארן "סיום" (אדער באמצע) זאלן די משתתפים דארט אריינווארפן געלט אויף צדקה²⁴³.

יש לקשר (במקום המתאים) את הסיום – "יומא טבא לרבנן" עם סעודה והתוועדות. כ"ק אדמור"ר (מהורש"ב) נ"ע ה' נוהג "לעשות סיומים" בט' ימים שבין ר"ח לט' באב, אף שלא ה' סועד אח"כ בבשר ויין.

כמובן, מותר לאכול בשר ולשתות יין בסעודת הסיום²⁴⁴, אם היו משתתפים גם בזמן אחר משום ריעות (ראה לעיל בדיני אכילת בשר ויין²⁴⁵. ובשבוע שחל בו תשעה באב (ובקביעות שנה זו – אינו שייך לענין זה) מותר שיאכלו בשר רק מנין מצומצם לבד הקרובים הפסולים לעדות²⁴⁶).

ומכל מקום, אם לא נזדמן בלימודו הסיום, י"א שלא ימהר או יאחר בשביל זה, אם עושה סעודה עם בשר ויין²⁴⁷. ויש המיישבים המנהג להקל²⁴⁸. אכן אם נזדמן כראוי, מותרים לאכול אף אותם שלא למדו עמהם, אם היו משתתפים גם בזמן אחר משום ריעות. ואם לא היה עושה סעודה בשאר הימים, כתבו הפוסקים שאפשר שלא יעשנה גם עתה. והיינו אם אינו עושה בשאר ימים סעודה כלל, אבל אם נוהג תמיד לעשות סעודה אפילו קצת, רשאי עכשיו לעשות סעודה בבשר ויין. ויש מקילים גם אפילו אם אינו עושה סעודה כלל בשאר הימים²⁴⁹. וכבר נזכר לעיל, שיש מקומות שנהגו שלא לאכול בשר ולשתות יין בימים הללו בסעודת מצוה, רק באכילת דגים ושתית שאר משקים, שלא יצטרכו לדקדק בכל זה.

השתתפות בסיום דרך הרדיו, טלפון או שאר אמצעים, נחשבת כהשתתפות, ואף לאכילת בשר ושתית יין, אם היו משתתפים בזמן אחר משום ריעות, אך לכתחילה אין לסמוך על כך ונכון להשתתף בגופו²⁵⁰.

מי שלמד מסכת שלימה עד גמירא, אך טרם ערך מסיבת הסיום (היינו, אמירת ה"הדרן עלך" וכו'), נכון שיעשה מסיבה לגמרה של תורה, אבל אין זה בגד סיום להתיר אכילת בשר ושתית יין²⁵¹.

אפשר לערוך סיום על מסכת משניות²⁵² (ועדיף ללמוד עם פירוש, כגון פירושו של הרע"ב) ואף

(241) ובסה"ש תנש"א ח"ב ע' 719 הע' 94: באופן המותר, ע"י אכילה ושת"י, וכי"ב.

(242) ח"ב ע' 498.

(243) ובהע' 86 שם שהוא ע"ד נתינת צדקה קודם התפלה או באמצע התפלה. ולהעיר גם בר"ד כ' טבת תש"נ (בקשר לסיום הרמב"ם), לקשר עם ענין הצדקה, יהיב פרוטה לעני ויהרד מצלי, עאכ"כ שבכדי להצליח "כשם שעזרתו וכי"ב זקוקים לברכה למעלה" "כן תעזרני" זקוקים גם לענין הצדקה.

גם נתפרסם מענה בכת"ק (נדפס במאוצר המלך ח"א ע' 283, וכנראה בקשר לסיומים בימים אלו): "למסור לאנ"ש ש' המתעסקים בהסיומים – לסיים כל סיום בהצעה-התעוררות ע"ד (להוסיף ב) נתינות לצדקה – נוסף על ההצעה לפנ"ז לחתום כל סיום בתיבות (ענין) דאהבת ישראל". וראה גם ליקוט מענות קודש תשמ"ז מענה רטו.

(244) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה' הקצט. והטעם שלא אכל כ"ק אדנ"ע בשר – נתבאר בשיחת ש"פ דברים תש"מ. וראה בארוכה אצלנו שם.

(245) אבל כמה פוסקים כתבו להקל, דבסיים שאני וא"צ לדקדק כ"כ – ראה שו"ת באתרא דרב ט' תשנ"ט. וש"נ.

(246) נתבאר אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' י"א.

(247) אבל, אם נזדמן לימודו כראוי, אין לו לאחר הסיום בכדי שלא לעשות סיום בימים אלו – ראה בתורת חיים סופר סתקנ"א סקכ"ז (חלקו הובא בלקו"ש חכ"ו ע' 357 הע' 25. חכ"ז ע' 233 הע' 31. סה"ש תשמ"ח ע' 205 הע' 7), שאם מאחר הסיום משום כבוד התורה שאז יה' נעשה ביותר הידור ברוב עם ניחא, אבל כשאין טעם זה, כיון שנזדמן לו הסיום בלי שום תחבולה ופעולה שמהיר ללמוד כדי לסיים מהיכא יתתי שייאחר המצוה.

(248) ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' יד' תנה.

(249) ראה תורת חיים שם.

(250) שו"ת באתרא דרב סי' ה"ג.

(251) נסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ט' תתקסג.

(252) שיחת ר"ח מנ"א תשמ"ט. וראה סה"ש תש"נ ח"ב ע' 603.

ושקט"ו מזה באחרונים. ואכ"מ. וראה לקו"ש ח"מ ע' 116. וש"נ. שיחת ער"ח מנ"א תשל"ה. יט"ב תשל"ח. ט"ו בשבט תשל"ט. מוצאי ר"ח מנ"א תשמ"ט. ולהעיר מסה"מ תשי"א ע' 296. וראה קובץ אהלי תורה דברים תשנ"ח שבא' השנים הראשונות אחרי תשל"ה נמסר מכ"ק

לאכול בשר בסעודת הסיום. ומ"מ, מוטב לערוך סיום על מסכת (ולא רק פרק) בגמרא (ולא רק משנה), כדי שיהא סיום לכל הדעות. אפשר כמובן לעשות סיום על ספר שלם ב"משנה תורה" להרמב"ם²⁵³ וכדומה.

מי שהשתתף בשיעור גמרא (ואפילו ע"י שיעור מוקלט), וסיים כל המסכתא וכדומה, יכול לערוך סיום, אף שלא למד כל המסכתא בפנים ולא הוציא בשפתיו, שהרי העיקר בלימוד תורה שבע"פ הוא ההבנה ולא הלשון²⁵⁴.

למנהגנו, אומרים אחרי סיום מסכת קדיש דרבנן, ולא הקדיש שנדפס בסוף המסכת²⁵⁵.

אם נכנס אדם באמצע הסעודה אחרי הסיום, האם נחשב שהשתתף בהסיום לגבי אכילת בשר ושתיית יין, וכן לאידך, אם שמע הסיום ולא השתתף בסעודה האם מותר לאכול בשר אחר כך בביתו – ראה בהערה²⁵⁶.

ליל ש"ק פ' מטות-מסעי, שבת חזק, א' מנחם-אב, ראש חודש

בראש חודש מתגלה ניצוץ משיח שבכא"א

בראש חודש מתגלה בכא"א מישראל ניצוץ משיח שבו, בח' היחידה, שהיא ניצוץ מבחי' היחידה הכללית, נשמתו של משיח, וגילוי זה פועל חידוש בכל מציאותו וכל עניניו שנעשים חדורים בבחינת

אד"ש למי שלמד ה' ביבה"ח ברדיו שיעשה גם סיום מסכתא ויערוך הסיום ברדיו, ואמר שכיון שהזמן קצר ילמד מס' מדות. ע"ד אופן הלימוד – להעיר משיחת ש"פ משפטים תשט"ז.

(253) וראה שו"ת באתרא דרב ה'לט. ובחטיבת הלכות ברמב"ם – דמאי לכא' למס' משניות.

(254) שו"ת אתרא דרב סי' ד'תתקלד.

וכן גם אם שמע דרך הטלפון וכדומה (אף שאינו מקיים מצות ולמדתם אותם, רק מצות והגית, ומצות ידיעת התורה, "ושננתם", ראה בארוכה במקורות ועיונים להלכה יומית אות רס), שהרי בסיום העיקר ידיעת התורה עפמ"ש"כ בשו"ת צפע"נ ח"ב סי' (לענין קטנים, ראה לעיל).

(255) שו"ת באתרא דרב סי' ה'מו.

(256) אם לא שמע הסיום: הדבר שני במחלוקת. וראה שיחת ש"פ פנחס תשמ"ה. וכתבנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תתקלד. ולמעשה, לכתחילה יש לשמוע הסיום (וראה דברי יחזקאל החדש ע' שסז). ויש שהביאו משד"ח אס"ד מערכת ביהמ"צ סי' ח: אם אינם שומעים, אבל שגגה היא ביס, דקאי לענין מי שאוכל בשר בסיום מסכת שלא בדרך לימודו אלא שמינה או אחר הסיום דלא שפיר עבדי (לדעתו, ראה לעיל מזה) ועז"כ "ואם אינם שומעים", היינו שלא ישמעו לנו, "עכ"פ לא יאכלו רק בשר עוף". והדברים מוכרחים ממקור הדברים בשו"ת הרמ"ק ח"א סמ"א, יעו"ש, ובפרט לדין שעיקר הענין להרבות בשמחה ע"י הסיום, אבל בשעת הדחק אפשר להקל בתשעת הימים (משא"כ בערב פסח) ע"י השתתפות בסעודת הסיום. (ולהעיר משו"ת חו"י ס"ע שגם יום שלאחריו נק' סעו"מ. אבל ראה שו"ת מנח"י ח"ח סמ"ה).

אם שמע הסיום ולא השתתף בסעודה: נחלקו גם בזה (וראה שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' קלג), ולמעשה מקילים גם בזה בשעת הדחק (וראה לעיל בנוגע שמיעת הסיום בטלפון וכדומה), ואינו דומה למי ששולחים לו לביתו שאסור לאכול, דהתם מיירי ששלחו לו משיירי סעודת מצוה, אבל כאן שמע עכ"פ הסיום.

כמ"כ, פשוט שמותר לאכול גם לפני הסיום, אם הסיום באמצע הסעודה. [מצי"ב מענה לח"א שליט"א בענין זה: הנה, בשע"ת סתק"ט סקט"ו נוטה להחמיר לענין בעלי ברית שהענין שלא לאכול קודם המילה, אף שבמג"א סתק"ט סק"י התייר. ובנוגע לשאר הקראים, הנה במג"א כתב שקודם הסעודה אסור לאכול בביתו, ואינו שייך לנדוד, אם מותר לאכול קודם הסיום כשהוא באמצע הסעודה, ונדיון אחר הוא. (וראה במחמ"ש שם בפ' כוונת המג"א "וכ"מ ממשי"ל בשם ת"ה, דקאי אמש"כ בסק"ה, שעי"ז שאינו אוכל עד שילך על הסעודה ניכר טפי שעדי עכשיו התענה ועתה יאכל לשם מצוה. ולפ"ז, כוונת המג"א בביתו דוקא). ובנוגע למסיים עצמו – הרי יו"ט שלו הוא. וכ"כ במקראי קודם ח"ב ס"ב. שו"ת רבבות אפרים ח"ג סד"ש. משנת יוסף ח"ז ספ"ג. ועוד. ויש מקום לומר להתייר גם למשתתפים, ראה שו"ת בית אבי ח"ב סט"ו. אבל לאידך מקום לאסור למסיים, דשאני מברית שאינו יו"ט שלו עד הסיום, ראה שו"ת וישב יוסף ח"א סס"ה. וכ"כ בשו"ת שאילת שאול ח"א או"ח ספ"ג סק"ג ד"ה ואולי במוסגר. חוט שני פסח ע' נד.

אבל באמת גם במילה ולבעלי ברית עצמם לא בריא אם כוונת המג"א להתייר מיד לפני הברית, או לפני הסעודה – ראה א"ר שם סק"ז להסתפק שמה רק אחרי מנחה. ובמשנ"ב סתרפ"ו סק"ז פ' במג"א (ראה שעה"צ שם) אחר הברית. וכנראה, בשע"ת נמי לא בריא ל' דעת המג"א. ומשמוע שרצה לפרש במג"א שההיתר רק אחרי המילה. גם במט"א סתקפ"א סל"ט נראה דהיינו לפני הסעודה אבל אחרי הברית (אבל ראה אלף המגן סקפ"א). והשיגו בברית אבות ס"ג סכ"ט, הובא בקצה המטה למט"א שם סקע"ו) אף של' מג"א סתקפ"א סק"א "עד המילה". וצריך לדחוק שכוננת עד הסעודה. אבל ראה הגהות יד שאול יו"ד סרס"ה. (וצ"ע שהעתיק ממג"א באו"א. ונתקשה בדבריו בשו"ת פרי השדה ח"ג סע"ה. וגם הוא הבין במג"א שההיתר אחרי הברית). וראה בארוכה – ברורי הלכות אייזנברגר ח"א סמ"ח. ומ"מ, אין הנידון דומה לעניננו, דהבא איירינן שעושים סעודה מיוחדת עבור הסיום, ורוצה לאכול על הסעודה, וסעודת מצוה היא גם לפני הסיום בפועל. והיינו שהשקט"ו בפוסקים אם מותר לאכול לפני הסעודה, אבל בסעודה מותר לאכול גם לפני הסיום. וכן בפדה"ב בתענית שנוטלים ידים לפני הפדיון. ולהעיר בדרך דמיון רחוק, מתוס' פסחים ק, א שגם סעודה שלא נעשית לשם שבת, ומקדש אחרי' לר' יוסי חשיב קבמ"ס ועולה לו לסעודת שבת. וכ"כ שאל בני סימון ח"ב ע' תשמה. וש"מ כן בס' אדני שלמה מגנוז סרמ"ט ס"ב סק"ג בשם הגריש"א].

היחידה, והעיקר, שעי"ז נעשה התגלות וביאת משיח צדקנו ועד כפשוטו ממש, נשמה בגוף, "מלך מבית דוד כו"²⁵⁷.

יום ההסתלקות של אהרן הכהן²⁵⁸.

בשיחת ר"ח מנחם אב תשמ"ט נתבאר, שר"ח נחשב בנוגע לכמה ענינים כמו יום טוב, להיותו יום נעלה ומיוחד מכל ימי החודש, השרש ומקור וכולל כל ימי החודש, ובזה גופא – עילוי מיוחד בהיום טוב דר"ח בחודש מנחם אב, חודש החמישי, שצום החמישי יהפך לששון ולשמחה ולמועדים טובים, וכיון שהירידה דצום החמישי היא הכי גדולה מכל ד' הצומות מובן שגם העלי' היא העלי' הכי גדולה, שיהפך לששון ולשמחה ויום טוב גדול משאר הצומות. ועוד, שהעילוי ד"חמשה עשר באב", שהוא יו"ט גדול יותר מכל הימים טובים, ועילוי זה כבר מתחיל בראש חודש מנחם אב, כיון שענינו של חמשה עשר בחודש הוא שלימות הלבנה, וכיון שמולד הלבנה הוא בראש חודש, נמצא שההתחלה דשלימות הלבנה היא ברגע המולד, בראש חודש, שמעלת היו"ט דחמשה עשרא באב מתחילה כבר בר"ח מנחם אב.

בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשל"ז: בר"ח אב זאגט מען הלל, וואס דער ענין פון הלל איז פארבונדן מיט דעם ענין הגילוי ווי דער אלטער רבי²⁵⁹ איז מבאר בנוגע צו דעם ענין פון הלל, אז דאס איז מלשון בהלו נרו – דער ענין הגילוי. וואס אע"פ אז דער ענין הגילוי פון הלל איז לכאורה דער היפך פון די ענינים פון חודש אב. אעפ"כ, זאגט מען הלל אויך בר"ח אב, ווארום דאס איז אין אן אופן אז פון דעם חושך גופא קומט ארויס דער ענין האור והגילוי, וואס דעמולט איז איז דאס כיתרון האור מן החושך וכיתרון החכמה מן הסכלות. . אמירת הלל בר"ח, מצד דערויף וואס דאס איז מערניט ווי א מנהג ישראל, איז דאס אן ענין נעלה ביותר. . אז פון דעם חושך קומט ארויס דער גילוי אור פון "בהלו נרו", און ס'ווערט אין אן אופן וואס לילה כיום יאיר, אז ס'ווערט אויס חושך, נאר לילה כיום יאיר.

בכמה שיחות קודש נתבאר השם מנחם אב (בכמה אופנים), "אב" – האהבה עצמית של הקב"ה לבנ"י כאב לבן, ו"מנחם" – הנחמה על הגלות, שהאהבה באה בגילוי, והנחמה – שינוי מן הקצה אל הקצה, שכאשר ישנה עלי' מדרגא לדרגא אין זה עדיין ענין של נחמה, וכולל נחמה בפירושו חרטה (על העבר). והנחמה מתחילה (לא רק אחרי תשעה באב, אלא) מיד בראש חודש. וה"מנחם" הוא ע"י "אב", "אב הרחמן" ו"אב(מקור) הרחמים", באופן ש"אב" נהפך ל"מנחם", ועד שמקדימים "מנחם" ל"אב", שהשם הראשון והעיקרי הוא מנחם, ועד שנקרא "מנחם" במקום "אב"²⁶⁰. ונתבאר, ש"אב" היינו רחמים גדולים שלמעלה מהשתלשלות, והכוונה – מנחם, שתהא המשכת רחמים בגילוי. ועוד, שהיא גם נחמה להאב (ולכן נקרא "מנחם אב", ולא "אב מנחם"). שהגלות נוגע בעצמות ומהות, והנחמה להקב"ה היא ע"י בני ישראל, שכאו"א מבנ"י גם במצב ירוד ביותר (שמטעם זה זקוק הקב"ה לנחמה) בכחו לנחם אבינו שבשמים, אבל זה גופא "מכח האב", שמבלי הבט על מעמדו ומצבו יש בו את עצם ה"אב". ולאידך, אחרי שניתוסף הענין ד"מנחם", מובן שהשם "אב" (לא זו בלבד שאינו ממעט ח", אלא) אדרבה מוסיף עוד יותר בענין הנחמה, ע"ד כרחם אב על בנים, רחמים הכי גדולים. ונתבאר בזה, ש"מנחם", "דרכה אם לנחם כאיש אשר אמו תנחמנו", מדת הנחמה (אם, בינה, תפיסת מקום לעולמות) – היינו רק נחמה (או חרטה) על העבר, שנרגש החסרון ומקבל בשמחה, ולא מילוי החסרון גופא והפיכתו לטוב, אבל "אב", "דרכו של אב לרחם כרחם אב על בנים", מדת הרחמנות (אב, חכמה, ביטול, שאין העולמות תופסים מקום) – היינו שנתמלא החסרון לגמרי, ונהפך לטוב. ו"מנחם אב" – חיבור ב' הענינים "אנא עביד דאב ודאס", שגם במציאות העולמות גופא, בתחתונים כפי שהם במציאותם (בינה) נמשך אור שלמעלה מהשתלשלות (חכמה) ובפנימיות (יחוד חכמה בבינה, "דירה לו יתברך בתחתונים").

257) סה"ש תשנ"ב ע' 123.

258) כמפורש בפרשתנו לג, ו[להעיר מרלב"ג ס"פ בלק, ור"פ דברים שה' בר"ח שבט, הובא בסדה"ד ב'תמח. וכן ב"פ"ל ח"ב סתק"פ סק"ו ובכח"ח שם. אבל בשו"ע שם מפורש איפכא. וסותר לגמרא מפורשת ר"ה ב, ב (וראה תוס' שם), ותענית ט, א, וכן למגילת תענית, וסדר עולם פ"י. (ואולי לכן הביא בסדה"י בין המצרים מהמובא במג"ת, ולא ממקרא מפורש, שבפסוק מקום לומר ולפרש כרלב"ג). והרבה תמיהות על רלב"ג. ובפרט, שאם מונים מתשרי, א"כ עשתי עשר חודש (שבר"פ דברים) הוא חודש אב, ונמצא סותר עצמו. וראה הגהות הרש"ש לשו"ע או"ח סתק"מ"ט, נדפסו בשו"ע מהדו"ח. קובץ כרם שלמה חו' יא ע' סב. פירד"י החדש פ' חוקת כ, כד].

בענינו של יום – ראה שיחות ר"ח מנ"א תשל"ה, תשמ"א, תנש"א. ש"מ מנ"א תשל"ט. ועוד.

259) לקו"ת צו יד, ד.

260) ראה גט פשוט אה"ע סק"ו סקל"ה (הובא בפתחי תשובה שם סק"ב): הדבר מפורסם וידוע דחודש אב קרו ל' חודש מנחם.

ובפרטיות – בר"ד משיחת מטו"מ תש"ל: עס איז דאך מנהג ישראל תורה היא. ווערט דאך דער נאמען אנגערופן מנחם אב, ווי עס איז דער דין לגבי שטרות וכתובות, וואס עס זיינען פאראן דעות אז דער נאמען איז מנחם אב, און אויך פאראן דיעות אז דער נאמען איז מנחם אליין. ואפילו לויט די דיעה וואס זאגט אז עס ווערט אנגערופן אב אליין, איז אבער בשעת ער וועט שרייבען מנחם אליין, אפילו לויט די דיעה איז עס גוט, ווארום עס איז נתפרסם געווארן בכל תפוצות ישראל אז מנחם מיינט מען חודש אב. וויבאלד אז דאס איז א ענין וואס איז נתפרסם געווארן און צו אידען, און דאס איז אויך א ענין אין אידישקייט, ווארום רוב שטרות זיינען דאך שייך בלויז לגבי אידען, איז דאך מובן אז עס איז טאקע אזוי, אז בחודש אב איז נוגע בעיקר דער ענין פון מנחם, ענין הנחמה. און ווי מען זאגט עס אויך בברכת החודש, מנחם פאר אב, וואס דא איז א ענין של קדימה, ניט בלויז בזמן, נאר אויך באיכות, ובפרט אז דאס איז א ענין אין תורה, וואס אין תורה איז דער עיקר איכות ניט כמות. וואס לכאורה אין ניט פארשטאנדיק ווי זאגט מען אז דא איז דעם חודש דווקא אין פאראן ענין הנחמה, בשעת לכאורה איז גאר פארקערט אז "בחדשה ימצאונה" וגו', אז עס אין א חודש של היפך השמחה, ווי מען זעט לגבי כמה ענינים טאר מען ניט טאן אין חודש אב, און מען דארף צו ווארטען בין חודש אלול אויף דאס טאן, און דער חודש איז היפך השמחה, ווי עס שטייט משנכנס אב ממעטין בשמחה, און דא זאגט מען אז פון שבת מברכים אן איז שוין פאראן ענין השמחה, ניט בלויז פון ראש חודש נאר פון שבת מברכים אן. . איז דער ביאור בזה: דער דין איז דאך א ג' שנים אין א חזקה, ובפרט אז עס איז אסאך מער ווי ג' שנים, איז דאך לכאורה ניט מובן, לכאורה האט מען זיך שוין געדארפט צוגעוואוינען צום גלות, ווארום עס איז דאך שוין אזוי פיל יארען וואס מען איז בגלות. ולפועל, איז פאראן די עגגועים ותשוקה בכל הזמן אויף ארויסגיין פון גלות, וואס דאס איז ניט בלויז במחשבה, נאר אויך בדיבור, ווי מען זאגט ג'פ' בכל יום בשמ"ע ותחזינה עינינו בשובך לציון. . די עגגועים אליין, דאס אליין אין א ענין של נחמה, אז בשעת מען דערמאנט זיך אז מען איז בגלות, דאס אליין פועל'ט א נחמה אז מען דארף פארענדיקען די עבודה און מען וועט ארויס גיין פון גלות. . איז בשעת עס קומט חודש אב און מען אין מכריז אז מען איז אין גלות און דער ביהמ"ק אין חרוב געווארען, דאס אליין פועל'ט אז מנחם אב, אז עס ווערט ענין הנחמה.

ובשיחת שבת מבה"ח מנ"א תש"ז²⁶¹: שם החודש הוא אב וכן כותבים בגט (ראה קב ונקי סנ"א סק"ד), אבל בכתובה וברכת החודש אומרים מנ"א. וי"ל ע"פ המבואר בדא"ח דיש לראות גודל אהבת האב כשמכה את בנו, וזהו בזמן הגלות שאז ישראל כאשה שנתגרשה (יומא פ"ב) לכן בגט כותבים אב (לשון אב, כ"כ בד"ה נחמו עת"ר) אבל בקשתנו היא שתה' האהבה בהתגלות דוקא ולכן בברכת החודש (וכן בכתובה שהיא כדי שלא תהא קלה כו' היפך גירושין) אומרים דוקא מנחם.

בראש חודש מתגלה בכא"א מישאל ניצוץ משיח שבו, בחי' היחידה, שהיא ניצוץ מבחי' היחידה הכללית, נשמתו של משיח, וגילוי זה פועל חידוש בכל מציאותו וכל עניניו שנעשים חדורים בבחינת היחידה, והעיקר, שע"ז נעשה התגלות וביאת משיח צדקנו ועד כפשוטו ממש, נשמה בגוף, "מלך מבית דוד כו"²⁶².

קבלת שבת, כרגיל. בתפלת ערבית מוסיפים יעלה ויבוא. שכח יעלה ויבוא, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בברכת המזון: רצה ואח"כ יעלה ויבוא. (דין השוכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח). הרחמן לשבת ולר"ח.

מי שלא הכין בגדים ללבוש לפני תשעת הימים, יכול ללבושם בשבת למשך זמן מה, ובתנאי שאינו ניכר שמכין משבת לחול, וכגון שמחליפם רק כשקם משינתו וכדומה²⁶³.

261) נעתק מאג"ק ח"ב ע' ריג. ושם: אמרתי בהתועדות דשבת מברכים מנ"א וכו'.

262) סה"ש תשנ"ב ע' 123.

263) ובפרט שנהנה מלבישתם בשבת גופא, שהרי אא"פ שלא יקבל קצת זיעה, אא"כ ניכר להדיא שהוא לצורך חול. ואף שבקושי התירו להחליף הכתונת בשבת, ומהיכא תיתי להתיר יותר מהנצרך לשבת (והפוסקים שהתירו להחליף בשבת לצורך חול – הבא"ח ש"א דברים ס"ו, ובספרו שו"ת רב פעלים ח"ד סוס"י כט, והב"ד בכה"ח סקנ"א סקצ"א – קאי למנהג ידיהו, שאיסור לבישת בגדים מכובסים נוהג רק בשבוע שחל בו ולא בשבת חזון) – כבר כתבו ליישב, דהואיל ואישתרי אישתרי, וגם בכה"ג הותר משום לא פלוג. ועוד, שכיון שקיבל כבר קצת זיעה, ובפרט בלבושה כבר כמה שעות, ג"ז לכבוד שבת. (ולענין מו' כתנות של כה"ג ביו"כ בשחר ובין הערביים, ובכ"מ שכה"ד בכל ד' בגדי לבן. ובל' הרמב"ם כהמ"ק פ"ח ה"ג שמעו שהיו לו ג' כתבנות. וראה שיח יצחק יומא בביאור לשונות הרמב"ם מה שביאר). ועכ"פ לדידן שמחליפים כל הבגדים בשבת חזון, ואין משנין כלל משאר שבת, אי"ז בגדר דחוי' אלא הותרה, שאין

ש"ק פרשת מטות-מסעי, שבת חזק, א' מנחם-אב, ראש חודש

בשחרית: יעלה ויבוא. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בר"ד משיחת ש"פ מסעי תשמ"א: בר"ח איז דא דער ענין השמחה, ווי מ'זעט אז דעמאלט זאגט מען הלל, וואס הלל זאגט מען נאר אין א זמן פון שמחה, ווי עס שטייט אז הקורא הלל בכל יום איז א הנהגה בלתי רצוי, ווארום אויף הנהגה הרגילה זאגט מען ניט קיין הלל, נאר דוקא אויף אן ענין של שמחה זאגט מען הלל. און דעמאלט איז אדרבה, אויב ער זאגט ניט קיין הלל איז דאס א הנהגה בלתי רצוי, ווי די גמרא דערציילט וועגן חזק'י אז ער האט באקומען אן עונש דערפאר וואס ער האט ניט משבח ומהלל געווען דעם אויבערשטן²⁶⁴. און אזוי איז דאס אויך בנוגע צום היינטיקן ראש חודש, ראש חודש אב, אז ניט נאר וואס ער איז ניט פון ימי המעשה כו' נאר מ'זאגט אויך הלל, דאס איז א יום של שמחה. און אין דעם איז דא דער חידוש, אז הגם אז מ'געפינט זיך אין בין המצרים, און נאכמער דאס איז דער ערשטער פון די נייען טעג, אעפ"כ זאגט מען הלל, וואס איז פארבונדן מיט שמחה.

חצי הלל²⁶⁵. ואברהם זקן וגו'. קדיש תתקבל. שיר של יום. הושיענו. ברכי נפשי. קדיש יתום. אתה הרת. קריאת התורה.

סדר הקריאה: מוציאם ב' ספרי תורה. שבעה קרואים בס"ת הראשון בפרשת השבוע – מטות – מסעי. מניח ס"ת השני על הבימה²⁶⁶ [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות²⁶⁷], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון²⁶⁸. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו

אבלות נוהגת כלל בשבת (אא"כ בדברים שבצינעא). וראה ביהגרא סתקנ"א סק"ג. ואא"פ לצמצם ולומר שהותר רק להחליף במספר קצוב במדה ובבול, או שתלוי בכונותו בשעת הלבישה. וכנ"ל, שכיון שנהנה מזה בשבת הותר לו מה"ט גופא. ובפרט, שכל עיקר ד"ז הוא רק ממנהגא, שאין איסור מדינא בלבישת בגדים מכובסים לפני שבוע שחל בו, והותר להערים בכגון דא. וכו' רק בשיעור²⁶⁹, אבל לכתחילה אין ליכנס לפרצה דחוקה (הן מחמת דיני הכנה משבת לחול, והן מחמת איסור לבישת בגדים מכובסים). ומה גם שבל"ה אין ללבוש בחול מכל מה שלבש בשבת (ראה מג"א סרס"ב סק"ב). וכבר העירו שבשו"ע אדה"ז העתיק ד"ז באו"א. ואכ"מ).

(264) ראה גם בשיחת תשל"ז הנ"ל, חלקו הוגה בכתי"ק (נדפס בתשורה פולטורק – ג' כסלו תשס"ה).

(265) בנוגע לברכת הלל כשאין גומרין הלל – ראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרו דרב סי' ב'תשנ.

(266) מימין לס"ת הראשון – כן מנהג בכ"מ. וכן נהגו כמ"פ ב-770 (ומפי השמועה שה' ע"פ הוראה. אבל ראה להלן בהנהגתו של הר"מ ע"ה שוסטערמאן בעל הקריאה ב-770, שעמד משמאל, והחזיק ס"ת השני אצלו. ותמוה לומר שלא ידע/זכר הוראה הנ"ל).

ויש שכתבו מחמת כל פנות שאחת פונה לא היא אלא דרך ימין (וכ"ז דלא כשו"ת משנ"ה ח"ג סכ"ה – להניח לצד הקורא (שלמנהגו כהיום עומד משמאל) מצד אמהמ"צ. ויש להוסיף עפ"מש"כ במנהגי הר"א קלויזנר ומהר"ל שבע"ה הבאה, שהש"צ מקבל לידיו ס"ת השני ומחזיר הראשון, והוא מדין מקבל המלא ומחזיר הריק, שלא יהיו ידי הש"צ פנויים מהמחצות. אבל להעיר ממג"א שבע"ה הבאה, שהריק תופס בשמאלו ומקבל המלא בימינו. וראה קובץ אבקת רוכל ח' ח' ע' קפג ואיך שהביא מכ"מ בפוסקים (בכיו"ב) להניח מימין, אלא ששלל דבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותיך למדני ח"ו סכ"ג. ואין דבריהם מוכרחים. אמנם, עיקר דבריהם בס"ת המונחים בנרתיק קשיח כמנהגם, ומונחים – עומדים – על שולחן הקריאה מיד עם הבאתם מארון הקדש, והנידון באיזה צד לשים הראשון ואיפה השני. ול"ש כ"כ לעניינו. ומ"מ, יש ללמוד בעיקר הענין שמקום ההנהגה בכללות מימין. והעירתי ח"א, שבנד"ד אולי תלוי באיזה פינה אחורית התיישב נושא הס"ת השני, שהבימה בנוי' שיש בפאות' האחוריות שני מושבים, בדרום ובצפון. וכמ"פ גרילים שמתיישב בצד שמאל, והוא להיפך מהכלל דכל פנות וכו', וכמובא בפוסקים הנ"ל).

(267) ע"פ או"ח ח"ב ס"ח, והובא בד"מ או"ח סי' קמז סק"ה. ס' המנהגים לר"א קלויזנר סי', והובא במהר"ל הל' קרה"ת סי' ז' (ראה ביהגרא"א סי' קמז סקי"ג). הגמ"ג טירנה הל' ר"ח סקנ"ז בשם הרא"ש שהביא מרבינו יונה (וראה במג"א שם סק"א). ונפסק ברמ"א שם ס"ח. לבוש שם ס"ח. ובפרטיות, כמה ביאורים בדבר: שהשולחן לא ייה פנוי, מחמת היסוד' דהציבור, מחמת הש"צ וכו'. ואכ"מ). והובא בשע"א ש"ח סעי' קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"א. ועוד. וכבר העירו מכיו"ב במנחות צט, ב לגבי לחה"פ. וראה עוד טעם מחודש להמנהג בקרני ראם על הרמב"ם תפלה פ"ג ה"ט.

ומקצת חכמים בעיניהם מתעקשים לומר שאי"ז מנהגנו, ושמהגנו היפך המובא ברמ"א, ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נותנים כן ב-770. ואין טענה זו כדי להשיב עלי'. וידוע שרבותינו נשיאנו לא התערבו במנהגי ביהכנ"ס.

ואף שלא הבחנתי בדבר, שמעתי מעידים שכמ"פ ראו איך קודם הגבהת ס"ת הראשון ה' הר"מ ע"ה שוסטערמאן נוטל הס"ת השני בידו ומחזיקו סמוך אצלו על השולחן.

[ומש"כ בשכנ"ג שם בהגב"י סק"ג שאנו לא נהגנו כן – נראה דה"ט שאצלם נהגו שאין מסלקים הס"ת כלל אלא נותנים הס"ת הראשונה בסיום קריאתה בצד הבימה, וקוראים בשני' כשהיא באמצע הבימה. ועוד, שמהגם להגב"י לפני קריה"ת, ולש"כ כ"כ היסוד'. וראה באו"א בתורת חיים סופר שם סק"ג ע"פ מג"א שם. ובאחרונים האריכו בקושיהו המג"א, וכולם קיימי המנהג. וראה פמ"ג, חמ"ד משה, ומה"ש, מגן גבורים בשלט"ג, שירי קרבן לירושלמי יומא פ"ז ה"א).

(268) ואין לסלק ס"ת השני מבימה בשעת הגבהת הראשון, כנ"ל. ואף אה"ל (בדוחק גדול) שלמנהגנו שלאחרי הגבהת ס"ת חזרו ומניחו, נמצא שלא נסתלק הראשון לגמרי בשעת ההגבהה (לפי שהיא ע"מ להחזיר מיד) – הרי עכ"פ מיד לפני שמסלקים שוב הראשון (אחרי הגלילה על הבימה) צריך לחזור ולהניח השני.

לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה²⁶⁹ בס"ת השני קוראים למפטיר: וביום השבת. הגבהה וגלילה לס"ת השני.

בקריאת התורה נוהגים לעמוד בפסוק האחרון, בסיום ספר במדבר.

בסיום הקריאה מכריזים כל הקהל (אנשים, נשים וטף) בקול רם²⁷⁰ ובשמחה "חזק חזק ונתחזק", אשר הכרזה זו מורה על התוקף של בני ישראל בכל עניני התורה ובאופן של חזקה.

גם העולה לתורה אומר "חזק חזק ונתחזק" [עם הקהל²⁷¹]. אמירת העולה לתורה "חזק חזק ונתחזק" – לא חשיב הפסק, כי הוא שייך לקריאת הסיום. וגם הוא [העולה לתורה] אומר, כי נוסחא שלנו היא "ונתחזק".

בכמה שיחות קודש²⁷² נתבאר השייכות דשבת חזק לבין המצרים, ובפרט שבת חזק דספר הרביעי מחמשה חומשי תורה, שבכמה ענינים ה"ז הסיום דכל התורה (כי ספר חמישי הוא "משנה תורה" שחוזר וכולל ד' הספרים שלפניו, ושאמרו משה מפי עצמו) – שע"י הירידה הגדולה דשלשת השבועות נעשה חיזוק הכי גדול בתורה, עד לחיזוק משולש, "חזק חזק ונתחזק", ושהכרזה "חזק חזק ונתחזק" (חזקה משולשת) מרומזת החזקה דביהמ"ק השלישי וגאולה השלישית.

הפטורה: מנהג חב"ד הוא לומר (בצבור) שמעו²⁷³ – אלקיך יהודה. אם תשוב – ובו יתהללו. ומוסיפין פסוק ראשון ואחרון של הפטרת שבת ראש חודש²⁷⁴.

אין אומרים 'אב הרחמים' לפני מוסף.

אחר שמסיים אשרי נוטל הש"ץ²⁷⁵ הס"ת האחרונה שקראו בה למפטיר בימינו ואומר יהללו²⁷⁶ כו'. ואם טעה ולקח הראשונה לא יחזירנה ליד מי שהיה מחזיק בה וליקח הס"ת האחרונה אלא אומר יהללו עם ס"ת שבידו²⁷⁷.

מוסף: "אתה יצרת". וחותם "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים". טעה וחתם "מקדש השבת" יצא. דיני הטועה בתפילת מוסף, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בשיחת ש"פ נח תשמ"א: איתא בספרים שביום טוב אומרים "אתה בחרתנו" כיון שיום טוב קשור במתן תורה שאז היה "ובנו בחרת", מה שאין כן בשבת ראש חודש שאז אומרים "אתה יצרת", כיוון ששבת קשורה בבריאה שהיתה קודם מתן תורה, ועד"ז ראש חודש שגם היה קודם מתן תורה, עוד במצרים. אמנם אף על פי שההתחלה של "אתה יצרת" שונה מהתחלת "אתה בחרתנו", הסיום בשניהם הוא בשוה. ועד"ז בנוגע לניגון ד"אתה בחרתנו", שאפשר לשיר אותו גם עם האותיות ד"אתה יצרת", ויעשו כן כעת, ועל ידי זה יפעלו ש"אתה בחרתנו" יפעל למפרע ב"אתה יצרת". ובקרבן ממש יבואו לזמן שיקויים בו "והיה מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר

269) ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בב"י או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. – הובא בב"י שם. מט"מ שם. שו"ע סי' קמז ס"ח. והטעם – בלבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהמ"ד א"ש סק"ב, וכן במשנ"ב שם סק"ב, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. וראה במקו"ח שם שקו"ט אם צריך גמר הגלילה. וראה גם קצוה"ש שם בבדה"ש סק"ו.

270) ובסה"ש תשנ"ח ב' ע' 591: א קול שלא ע"ד הרגיל, העכער פאר דעם קול גדול בלימוד תורה וקריאת התורה (וואס איז אויך באופן פון "מעלין בקודש"), ועאכו"ל העכער פאר דעם קול הרגיל בדיבור רגיל.

271) פשוט. וראה בתורת מנחם רשימת היומן ע' קצו טעמים האמירה "לכלול עצמו עם המאמינים הפשוטים". וא"צ לסגור הס"ת, או שהעולה והקורא יתפכו פניהם אל הצד, בשעת מעשה. ואדרבה, המנהג שלא לעשות כן. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יח'תנו כמה טעמים לדבר.

272) ראה שיחת ש"פ מטו"מ תשנ"ח (בסה"ש). תנש"א (בסה"ש).

273) ואין מפטירין "השמים כסא", וכידוע הסיפור מכל"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע בזה (ראה לקו"ש חכ"ד ע' 337. ונתבאר בארוכה בשיחת ש"פ מסעי ר"ח מנ"א תשמ"א (שיחוק"ק ע' 283 ואילך)).

274) ראה לקו"ש ח"ג ע' 278. חל"ה ע' 190. אבל ראה שיחת ש"פ וראו תשמ"ב (בנוגע להנהגה בש"פ מסעי תשמ"א). ולהעיר מימי בראשית ע' 201 הע' 3.

275) הש"ץ למוסף או המגביל. וראה שו"ת באתרא דרב סי' מב'תתקכה.

276) אם על הקהל לומר יהללו ג"כ – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לז'רפה. וש"נ.

277) שע"א ש"י סמ"א ובפתחי שערים שם. מקראי קודש יוטס של"ח סי"ב.

להשתחוות לפני אמר ה"א". וכדאיתא בילקוט, שלעתיד לבוא יעלו לרגל בכל ראש חודש וכן בכל שבת בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו ממש. וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יביטו בסידור ויראו מה כתוב שם". וניגנו את "אתה יצרת" במנגינת "אתה בחרתנו".

נהוג שהגבאים מארגנים התוועדות מיוחדות בשבת זו (בהוספה על ההתוועדות שבכל שבת), ובה יתדברו ויתחזקו בכל עניני יהדות תורה ומצוות. [ובשיחת ש"פ ויחי תש"נ: זכור מיוחד בנוגע לביהכ"נ וביהמ"ד זה – שלא יצאו ידי חובתם בהתוועדות זו, ולכן מוכרחני לעורר ולזרז על זה, כדי שלא יתלו הדבר בי, שבגלל התוועדות זו לא ערכו הגבאים התוועדות מיוחדות בקשר לשבת חזק].

נוהגים להוסיף באמירת דברי תורה, ובפרט בשמחה לגמרה של תורה – כולל קבלת החלטות טובות להוסיף בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור.

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת). וזהו, נוסף למוספי שבת וקרבת תמיד²⁷⁸.

ראש חודש שחל להיות בשבת שירה של ראש חודש²⁷⁹ דוחה²⁸⁰ שירה של שבת כדי לפרסמו שהוא ראש חודש²⁸¹.

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יעלו לרגל לא רק שלש פעמים בשנה, אלא "מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו". ויתירה מזה: "הרי שחל ר"ח להיות בשבת... באים שני פעמים אחד של שבת ואחד של ר"ח והעבים טוענין אותם בהשכמה ומביאים אותם לירושלים והם מתפללים שם בבוקר והם טוענים אותם לבתייהם מי אלה כעב תעופינה הרי של בוקר וכיונים אל ארובותיהם הרי של מנחה"²⁸².

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש", ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מ"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח".

יש להוסיף מאכל בסעודת שבת לכבוד ראש חודש.

מנחה: יעלה ויבוא. אין אומרים צדקתך.

פרקי אבות פרק ב'.

מוצאי שבת קודש בשעה 9:04.

במוצאי שבת, אם נמשכה סעודתו עד הלילה, ולא התפלל תפילת ערבית עדיין, מותר בבשר ויין,

278) ומקריב מוספי שבת ואח"כ של ר"ח – רמב"ם תמידין ומוספין פ"ט ה"ב.

279) בכ"מ שלא מצאנו בגמ' שיר של ר"ח ונשתכח מהו. ויש שכתבו שהוא ברכי נפשי – ראה בשו"ת הרמ"ע מפאנו סכ"ה ע"פ מדרש הנעלם. שלה"ג פ"צ. באה"ג ח"ב פ"ב סל"ג. התעוררות תשובה ח"א ס' קצב ד"ה והנה. ערוה"ש או"ח סתכ"ג ס"ה. (ושם סתכ"ד ס"ג שכי"ה במס' סופרים. אבל לפנינו ליתא). ועוד. אבל במאירי סוכה נד, ב שהוא הרנינו (אבל ראה מאירי סוכה ר"ה ל, ב). ובאר"ח הל' ר"ח (ע"פ מס' סופרים ספ"ז) שהוא יהי כבוד, ה' מלך, ושירו לה' שיר חדש והודו לה'. וכ"כ בשו"ת חקרי לב או"ח סל"ב. ובשו"ת הרמ"ע מפאנו שם מפרש במס' סופרים פ"ח ה"א שאומרים וישב אלקים את אונו. וי"א ה' אדוננו מה אדיר שמך (שלה"ג ובאה"ג שם בשם י"א). וראה גם תפא"ר פתיחה לס' קדשים בקונ' חומר בקודש פ"ו אות יא. נועם מגדים להפמ"ג סק"א. לקוטי הלכות סוף תמיד. מכתבי תורה (גור) ס' קג – ע' קסד.

280) אבל במנ"ח מ' שייב קרוב לסופר (והובא בלקו"ש חכ"ד ע' 233 הע' 38) שאינה נדחית לגמרי כ"א שקוראים אותה בשחרית ובמנחה. וכ"כ בשו"ת אבנ"ז או"ח סכ"ד סק"ד. (ובכלל, ר"ל ששיר של ר"ח הוא רק במוסף ולא בתמידין. וכ"ה בקריית ספר תמידין ומוספין פ"ו. שו"ת חקרי לב שם. שו"ת אבנ"ז שם. אבל בשו"ת הרמ"ע מפאנו שם ובספרו עש"מ במאמר אכ"ח פ"ט שגם במנחה אומרים שיר של ר"ח. וי"א גם לגבי יו"ט שרק במוסף אמרו שיר של יו"ט – טו"א ר"ה ל, ב ד"ה תמיד. שו"ת ראשית בכורים ס"ח. ועוד. אבל ראה מג"א ס' קלב סק"ד. וי"א שבינו"ט אמרו הלל בשעת התמידין. ואכ"מ). וראה מכתבי תורה שם.

וי"מ שר"ח קודם, ואומרים תחילה של ר"ח ואח"כ של שבת, כדעת רב ספרא בסוכה שם. וראה סוכת דוד בסו"ס בית המלך תמידין ומוספין פ"ה י" – יב, א.

281) רמב"ם תמידין ומוספין שם. אבל ברש"י סוכה שם ד"ה לידע משמע שהוא רק כשר"ח בזמנו.

282) יליש יעני' רמז תקג. וראה לקו"ש ח"ט ע' 292. חכ"א ע' 383 (צילום גוף כתי"ף – נדפס בריש סה"מ תשל"ז). ד"ה וה' מדי חודש תשל"ז.

דכיון שאומרים רצה בברכת המזון שייד אצלו שבת²⁸³. וכל זה כשמתפלל ערבית עם הציבור, אבל אם מתפלל ביחידות, ורוב הקהל כבר התפללו ערבית, נגדר היחיד אחריהם, ויפרוש מבשר ויין²⁸⁴.

283) אבל אם אמר ברוך המבדיל בין קדש לחול, שאינו אומר רצה (מספק), לא יאכל בשר ולא ישתה יין. (ובש"כ פנ"ט הערה עה נסתפק בדבר. ולכאורה פשוט כנ"ל).

284) הנה, במג"א סתקנ"א סק"ז כתב שנגדר אחר הציבור שהתפללו ערבית. ואם מתפלל ערבית במנין אחד, נגדר אחר המנין שמתפלל בו (ראה מח"ש ועוד).

והנה, פשוט ד' המג"א מיירי שהתפללו הציבור מבעו", וקאית עלה מדין "עשאו לילה", כדמוכח מכל המ"מ שהביא עד"ז (ראה בפ' המ"מ בהגהות לב"ש, גליון מהרש"א ומח"ש). וכ"מ בהמשך דבריו שכתב עד"ז שה"ה בר"ה, כלומר שהתפללו הציבור ערבית, שבפשוטו ר"ל שאסור גם ביום מה"ט (דלא מסתבר לומר דקמ"ל לאסור בליל ר"ח באמצע סעודתו, דלכא' מילתא דפשיטא היא. וראה שער המפקד הל' ט"ב בנהר פקוד סק"א ד"ה ולדיו). וכ"מ גם בפמ"ג בא"א שם. וכן מוכח מקושיית האחרונים דמ"ש מתפילין, שכתב המג"א (ס"ל סק"ז) שאין היחיד נגדר אחר הציבור (ראה חיי"א כלל קלג סט"ז). פת"ש על אתר, הביאם במשנ"ב בשעה"צ סקנ"ז. ערך שי למג"א כאן. וליקוט הגרשוני כאן סק"ה. ס' החיים דלקמן. וכ"מ מה"ש' בהגהות רע"ק א"ח ס"ל. וראה הגהות הגר"ז קאפ"ה מכת"י לס"ל ס"ה, נדפס בקובץ אור ישראל גל' ה. ועוד. וראה גם מה"ש' באו"א בעזרת ישראל תענית כט, א ד"ה במשנה על המג"א. וכ"ה להדיא במשנ"ב בשעה"צ סקנ"ז "כיון שבצעם יום הוא והוא לא התפלל עדיין". (וצ"ע במש"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סרפ"ו דגראה דקאי במשנ"ב במי שנמשכה סעודתו לתוך הלילה. וי"ל, דקושטא קאמר, שבדעת המתירים צ"ל דמיירי בתרווייהו, גם כשהחשיך כבר, כדלקמן). וכן פ' בשו"ת עדות ביהוסף דלקמן. וכ"ז שהבין בשד"ח פאת השדה מערכת ביהמ"צ ח"א סק"א. ומצינו כבר כגון דא, בס' המחלוקת לבעל שלה"ג הל' תפלה סל"ג, שאם התפללו ערבית בביהמ"צ אע"פ שעדיין היום גדול אסור לאכול בשר. אבל שם כתב לאסור רק כשענה ברוך עם הקהל. (אלא, ש"ל דלא קאי לענין סעודת שבת, שלענין שבת שאין משום תוס', ושעודת מצוה). ולפ"ז, גם דעת המתירים ככה"מ מיירי (ראה לקמן), ואין רא' להתיר מבעו"ה סעודתו לתוך הלילה.

לאידך, גם אם נפרש במג"א כפשוטו, דמיירי בהתפללו מבעו", אין לומר ולהוכיח לאיסור מדבריו ככה"ג שנמשכה סעודתו לתוך הלילה, ובמכ"ש וק', שהרי לילה ממש גרע מדין "עשאו לילה" – ש"ל דהמג"א קאי במי שאינו עומד בסעודה, אבל כשהתחיל בסעודה אינו מפסיק. וכ"ה להדיא בס' החיים מהרש"ק סתקנ"א (ונדפס בהשמטות – ז, ד) שגם להמג"א מותר ככה"ג להשלים בסעודה. ועוד, שגם אם נאמר שהמג"א מיירי במי שעומד בסעודה (כפי משנ"ב סקנ"ז), היינו רק בהתפללו הציבור ערבית, כיון שכולם אסורים בבשר ויין, ואין לו לפרוש מהציבור (ראה משנ"ב בשעה"צ סקנ"ז), אבל כל שלא התפללו ערבית, שאין כאן דין גרידה דהיחיד אחר הציבור, מותר לו להמשיך בסעודה, וע"ז סעודת מצוה. (וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים שם בדעת המג"א).

אמנם, בפמ"ג בא"א סקנ"ז כתב בפ' ד' המג"א באו"א, שמתחילה כתב שבמ"ש אחר הסעודה גם להמג"א מותר בכוס של ברהמ"ז כל שלא התפלל ערבית. ונראה שהבין שהמג"א מיירי מבעו", ושלא בעת הסעודה, ואילו כשעומד בסעודה ונמשכה סעודתו עד הלילה הותר גם בכוס שבבמה"ז. ושוב כתב שד"א, ושדוחק לומר דהמג"א מיירי בהתפללו מבעו". ולפום סברא בתרייתא מיירי בהתפללו בלילה, אלא שנמשכה סעודת היחיד אחרי שחשיכה (כצ"ל בכונתו), ועכ"ז אסור. (וכת"ש, דש"מ לאסור גם בכוס ברהמ"ז. וצ"ע, היאך הכריח לאסור בכוס ברהמ"ז, שהרי י"ל דכוס ברהמ"ז עדיף, ולא נאסר. ואף שלפני הבהלה בלא"ה אסור לשותות, ועכצ"ל דמיירי בכוס ברהמ"ז שמותר לפני הבהלה בגיל לבדי – כל כוס – הא בורכא, שהרי נזכר גם בשר, ובהכרח דקאי בתוך סעודתו, ומנין לנו לאסור בכוס של ברהמ"ז. וכן ככה"מ סק"ב פ' להדיא בדעת המג"א דמיירי שמשכה סעודתו לתוך הלילה. ובהגהות אמרי ברוך נמי שפ"י דקאי בגמ' שנמשכה סעודתו לתוך הלילה, שבכה"ג אסור רק בהתפללו הקהל ערבית. [ועיי"ש, שעז"כ המג"א אח"כ ש"יש נמנינים משקיעה ח", והיינו מסוף שקיעה (לפי א' האומנים שם), כלומר שיש נמנינים גם בלא התפללו ערבית, וגם הוא לא התפלל ערבית (כצ"ל לכא', בכונתו, אף שכתב רק שהוא לא התפלל ערבית). ועד"ז הוא בשד"ח פאת השדה מערכת ביהמ"צ ח"א סק"ג, שגם בסעודה שלישית יש שורשים משקיעה ח"א ואילך (אלא, שילד"י מיירי בתחילת שקיעה (כפי שפ"י בפמ"ג בא"א. אבל לא פ' להדיא דמיירי בסעודה שלישית), ורק כשהתפללו ערבית. ולדבריו צ"ל שתחילת ד' המג"א היינו משחשיכה (עיי"ש)). איברא, שבשו"ת עדות ביהוסף (בן סאמון – ליוורנו תקס"ט) פ' להיפך ממש, דמיירי במתפללים מבעו", וקולא אתא לאשמועינן, שיש המקילים ונמנינים רק משקיעה ח"א ולא לפנ"ז, אף שהוא אחר ערבית].

ומצינו כבר בשו"ת יפה נוף לבן דורו דהרמ"א א"ח סצ"ח, שאין להקל בגמ' סעודתו לתוך הלילה בבשר ויין, מחמת תוס' שי סעודת מצוה, שהיא אומרים רצה לה' שהסעודה שייכת עדיין לשבת, וטעמו שתוס' ש' היינו לעילויא דשבתא ולא לאכחושי שרי מצינו. אמנם, אין הכרח שכ"ה מסקנתו להלכה למעשה, ותו"ד רק שאין רא' להקל. ועוד, שלפנ"ז כתב בסגנון של פס"ד, שיש להורות שאם מכוונים לשם מצוה בודאי הותר להם. וצ"ע אם חזר בו מזה למעשה.

אלא, שד' המג"א סותרים משי"כ בס"ק שלפנ"ז (סקנ"ז). וי"ל, שלהפמ"ג בדעת המג"א, צדקו שניהם יחדיו, שאסור בבשר ויין גם מבעו"ה וגם בלילה. וצ"ע. ואולי תרתי מיניה, שבש"ח קמ"ל מג"א לאסור גם ביום כשהתפללו הציבור ערבית ועשוהו הקהלילה, ואילו בשבת כל שעדיין יום הותר אם שהעבור התפללו ערבית, וכן ככה"מ סקנ"ז. וראה גם תורת חיים סופר סק"ז.

והנה, במשנ"ב הביא דעת החולקים על המג"א, א"ר ודה"ח (נוסף לד' הפמ"ג סקנ"ז שהשקש מדיני אבלות). והנה, בדה"ח (הל' ביהמ"צ ס"ט) משמע להדיא דקאי בהתפללו מבעו", ממש"כ חלק בין ר"ח לשבת, שבר"ח אם התפללו הקהל ערבית ער"ח אסור בבשר ויין, אבל במז"ש מותר (ונד"ז כתב לדיק בשד"ח שם ב' החיי"א). ועיי"ש לשלול הדעה שבר"ח מותר). אלא, שישל, שמו"ש עדיף מר"ח בתרתי, הן מבעו", והן משחשיכה בעומד בסעודה. (וראה ביוסף אומץ (האן) דיני ביהמ"צ סתתס"ג, שלענין סעודת מילה נקט שהספק הוא באופן שהתפללו הקהל ערבית, ואילו בסעודת שבת כשנמשכה הסעודה עד הלילה. ועיי"ש משי"כ חלק בין מנהג היחידים שנהגים כבר אחר י"ז בתמוז, למנהג אחר ר"ח). אמנם, בא"ר סתקנ"א סק"ב תלה הדבר להחרי מחמת שעדיין אומר רצה, ולכ"ע עדיף מינה מחמת שעדיין יום הוא, ומשמע דקמ"ל שכיון שאומר רצה גם משחשיכה ח"א בגדר סעודה שבת. וגם אם נדחוק דקאי מבעו", הרי טעם דא דאמרינן רצה אהני גם לענין מי שנמשכה סעודתו עד שחשיכה. וכן מוכח ממש"כ שמותר לו גם לברך ברהמ"ז על היין, ועכצ"ל דקמ"ל שהותר אף שגמר סעודתו וכבר חשיכה. ודוחק לומר, שלפנ"ז מיירי בעומד בסעודה, וכאן קמ"ל להחרי כשגמר סעודתו, אבל עדיין יום. וכן מפורש בבגדי ישע סק"ז שתפס על הא"ה, שאין לו לשותות קודם הבהלה כיון שהוא כבר לילה. וכן מוכח במשנ"ב בשעה"צ סקע"ה (אמנם, לא מיירי שם בהתפללו הקהל ערבית). וראה גם תורת חיים סופר סק"ז.

הבדלה

מבדיל על היין ונותנו לתינוק [ולא לתינוקת]²⁸⁵ שהגיע לכלל חינוך ברכת הנהנין והבדלה ונתכוון לצאת ידי חובתו בהבדלה זו²⁸⁶, אבל לא הגיע עדיין להתאבל על ירושלים²⁸⁷. ומכאן להוציא התינוק גם בברכת בורא פרי הגפן, וישתה התינוק לפחות מלוא לוגמיו²⁸⁸. [אבל בנשים, כיון שי"א שאשה אינה חייבת בהבדלה, וא"כ יתכן שהקטן אינו יוצא יד"ח הבדלה ממנה²⁸⁹, ולכן תתן לקטנה]. ואם אין קטן – יכול המבדיל לשתות בעצמו²⁹⁰, ואין צריך לדקדק שלא לשתות רק רביעית דוקא, ויכול לשתות כל הכוס אפילו מחזיק כמה רביעיות.

אם נתכוון להוציא התינוק בברכה, ושוב לא רצה התינוק לשתות, יברך שוב הגדול וישתה²⁹¹.

ובענין בספרי המלקטים דדרא בתראה, ראיתי דלא נחתו לכ"ז כלל. ושו"ר בקובץ בית אהרן וישראל גל' קלב שהעיר לנכון במש"כ בשש"כ פנ"ט סי' ובהערות לשם. ומה שהשיב המחבר שם על דבריו – אינה ממין הטענה. ובחלק מהדברים, דבריו עולה בקנה אחד עם דברי הרב הכותב בגל' ה"ל, ושנינו מתנבאים בסגנון אחד. אלא שניטנו קוד מדבריו בכמה פרטים, ומה גם בדברים שהיו בהעלם דבר אצל, וכאשר עיני המעיין תחזינה מישורים.

ולמעשה, המנהג להקל בכל ה"ל. וכ"כ בתורת חיים סופר סק"ד דנהוג עלמא כא"ר (ולא נחית לחלק בין מבע"י למשחשיכה. ושם סק"ד מיירי ודאי משחשיכה). וכש"כ הוא משוירי סעודת שבת שיש שהקלו משום הואיל ואישתרי אישתרי (ראה שד"ח פאת השדה מערכת ביהמ"צ סי' ס"א סק"ג ובשער המפקד ה' ת"ב בנהר פקוד שם סוסק"א ששקו"ט בדעת המג"א בה"ל. וראה גם שו"ת שער עזרה (טאראב) ח"א או"ח סק"ד בד' שלחן גבוה שרצה לה"ר מהמג"א). וראה עד"ז בשו"ת יב"א ח"א או"ח סוס"מ (ונראה שתפס במג"א דימירי בנמשכה סעודתו לתוך הלילה). ואף שלא קייל"ן הכי, הבו דלא לסיף עלה בנדו"ז שעומד עדיין בסעודה, ושפיר יש להקל. ומ"מ, כשכבר פנה יום, וכבר התפללו רוב הקהל ערבית, ואיהו נמי מתפלל ביחיד, דאיכא תרתי לגרעיות, אף שעומד עדיין בסעודה, קשה להקל נגד ד' המג"א. וראה בקדש פנימה (בעלזא) ח"ב פ"ז.

(285) והנה, יש שנהוג לסלול בעצמם לשתות בעצמם ולא ליתן לקטן. וכפה"ג סמכו עמש"כ בשו"ע אדה"ז סרצ"ה ס"ד. ולדבריהם, י"ב גם משום מעשה רב. אבל אין המנהג כן, וכדלקמן.

ומועתק בזה מש"כ במענה לשואל (עם הוספות) בענין זה:

1. כן נתקבל בכל תפוצות א"ש.
2. וכן הוא בלוח כולל חב"ד.
3. וכן הורה ב"ק אד"ש כמ"פ – הוראה ברבים (וממילא – לרבים) (וחילוקם – שברבים שאני – א"מ כלל). ויתירה מזו, גם במוצאי ת"ב נדחה (בשנת תשמ"ה, כהוראת שעה עכ"פ – ראה אצלנו בלוח למוצאי ת"ב נדחה בהערות).
4. וכן מפורש במענה מכת"ק (נדפס בס' בחדרי תורתך ח"ג ע' 45, ופוענוחו – שם ע' 171). ושם, יתר על כן, שכ"ה בכל פעם "כבנדו"ד שאין שותין יין". אלא שהר"ל ג' הבין מעיקרא כן בנוגע לכל מוצ"ש, וע"ז נתקבל המענה בשלילה שאינו כן, "כ"א כבנדו"ד". ובפשוט, עיקר השלילה הוא מחמת המנהג בכלל שהמבדיל בעצמו שותה, עיי"ש ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"ה ס"ו – שאם הוא מדינא מחמת הסברה שבאופן זה אינו יוצא בהבדלה, הרי אין מקום לחילוק בין כל מוצ"ש ל"כבנדו"ד").

5. כן המנהג הקבוע בבית חיינו.
6. וכן פסק הרמ"א – וב"י יוצאים ביד רמ"א – להלכה למעשה, ורובם ככולם דהפוסקים.
7. וכן דעת אדה"ז בשו"ע בכ"מ.

ומה שנהוג כמה באופן אחר, כנראה נשתרב מנהגם: א. ממצבים כשלא ה' ילד לשתות ומזה סמכו בטעות לעשות כן בכל פעם. ב. מזה שכן נהג יבוינו, אף ששכ"ל אין הגיון דומה כלל. ג. מפס"ד אדה"ז בשו"ע סרצ"ה – אבל: 1. הוא במוסגר. 2. כבר העירו שסותר לפס"ד אדה"ז בכ"מ. (וראה בס' ה"ל, שהר"ל ג' העיר מכאן, אבל במענה שם אין התייחסות לד"ז). 3. וכן שסותר לפס"ד דכל הפוסקים כאן. 4. ועיקר, שנראה ברור דימירי בקטן שלא הגיע לחינוך. (וראה גם מה שכתבנו במ"מ וצינונים להלכה יומית אות רצט).

(286) כ"ה ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"ה ס"ד במוסגר. וראה בפרטיות בשו"ת באתרא דרב ס' לג'תקעב.

(287) וכבר העירו מקיצור של"ה מס' תענית שיועד להתאבל היינו בני עשרה שנים ויותר.

ובא"א מבוטשאטש כתב "אולי גם כשיודע קצת כשאני יודע מהאבלות שיש ביין מצד ביטול נסכים בביהמ"ק יש ליתן לו. וכן, מספק יש ליתן לו שואם מ"מ תרי דרבנן וגדול חד דרבנן". ומפי השמועה בשנת תשל"ח במעשה רב ליתן לילד שה' אז בן י"א.

(288) טוב לשתות וביעית לצאת מיד ספק ברכה אחרונה, שמכזית עד רביעית יש מסתפקים אם צריך לברך ברכה אחרונה.

(289) ראה מש"כ שש"כ פנ"ח הע' פב. אבל בגליון ההלכה היומית לש"ק בהו"ב תשע"ה (אות רצט) הארכנו שאף שיכולה להשקות לקטן, שלפי הסברה שחייבת, יוצא גם הוא ממנה – מ"מ, משום חינוך, אין לקטן לצאת יד"ח ממנה, ע"ש באורך.

ועדיף להבדיל בעצמו על היין מלהבדיל על מיץ ענבים וליתן לקטן.

(290) שכיון שלא ה' דעת הגדול לשתות ברכתו הראשונה אינה מועילה לו, וה"ז כנמלך. (ול"ד למש"כ בשו"ע אדה"ז סתע"ז ס"ז בנוגע לאפיקומן) ולכן האפיקומן תלוי בדעתו כלל שבעל כרחו חייב לאכלו לפיכך אף אם הסיח דעתו מהאכילה אין בכך כלום כיון שאין הדבר תלוי בדעתו, ונימא גם הכא דאתא דרחמנא סמך, שבבע"כ חייב לשתות ואינו תלוי בדעתו – דשאני הכא שמעיקרא לא נתכוון לברך לעצמו וה"ז כנהנה בלא ברכה, אבל התם כבר בירך אלא שהסיח דעתו, ולחכי נקטין שא"ז היסח הדעת מאכילה שאינו תלוי בדעתו. ודוק. ואף שברכת בפה"ג נצרכת לו לגוף ההבדלה, ולהדעות שהטעימה רק שלא תהא גנאי, ושכן תיקנו חכמים שסדרו אותה אצל ברכת היין (אדה"ז סי' קצ ט"ד), מ"מ לא נתכוון לצאת בשתי בברכה זו. ואף גם זאת, שלמעשה ללא טעימה כלל לא יצא, כדלקמן, ולאידך, יוצא יד"ח גוף ההבדלה ללא שמיעת ברכת בפה"ג. וראה לידידו בעל פניני הלכה בגל' ה"ל דברים תשפ"ד דאזיל בתר איפכא בסברות מחודשות. והולפע"ד כתבנו).

כמו כן, אם הקטן לא שתה מלא לוגמיו, יברך הגדול וישתה כשיעור. ואם לא שתה הגדול, בדיעבד אין צריך לחזור ולהבדיל. ונכון אם אפשר שישמע הבדלה מאחר. ואם לא שתה הקטן כלל, וכן לא הגדול, לא יצא (שצ"ל טעימה ובל"ז אינו מועיל. וראה לקו"ש ח"מ ע' 206).

מלוה מלכה – סעודתא דדוד מלכא משיחא.

אפילו הנוהגים לאכול בשר בסעודת מלוה מלכה בכל מוצ"ש אין להם לאכול בשר בסעודת מלוה מלכה בט' הימים, ואין צריך התרה למנהגם.

יום שלישי, ד' מנחם-אב

ביום זה התחיל נחמי' והעולים אתו לבנות חומת ירושלים²⁹².

יום רביעי, ה' מנחם-אב

יום הסתלקות-הילולא של האריז"ל (ה' מנ"א של"ב), שנקרא בכ"מ "האריז"ל²⁹³ לחי²⁹⁴.

בשלשלת היחס בתחילת לוח "היום יום": "תשל"ו . . להוסיף בנתינת הצדקה לפני תפילות שחרית ומנחה ביחס ליום ה' במנ"א, יום הסתלקות האריז"ל, מעורר ללמוד תורת האריז"ל בימים אלו".

בכמה שיחות ואגרות קודש²⁹⁵ מעורר ע"ד הלימוד וההוראה מהנהגת האריז"ל, שיום זה שעת הכושר במיוחד להתבונן בדרכיו "הורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו", שהיות ונתפרסמו דרכיו, ומספרים לנו ע"ז, וגם לילדים, מובן שזה שייך לנו, ושזו הדרך בה ילד יהודי יכול לצעוד ומחוייב לצעוד. והיינו, הן בהוספה ב"משפט", לימוד התורה, ובפרט – להוסיף בלימוד פנימיות התורה, ענינו של האריז"ל, ביתר שאת יותר עוז, וכן בקיום המצוות ע"פ כוונות האריז"ל (שההוספה הנפעלת עי"ז היא לא רק באיכות אלא גם בכמות, והן ב"צדקה", ששניהם (תורה וצדקה) בהדגשה מיוחדת אצל האריז"ל. ובפרטיותו שיה' מתגבר כאירוי בכח בעת שהי' עוסק בתורה עד שהי' נלאה ומוזיע, לימוד התורה ביגיעה גדולה, הן בנגלה דתורה והן פנימיות התורה (שלימודו הי' דרכים ע"ד פלפול ודרך שביעי ע"ד הסוד). ובצדקה ובמצוות – לא הי' קמצן כלל, ונתן צדקה בלי חשבונות, שהכניס ידיו לכיס והוציא משם כסף לצדקה או לשלם עבור מצוה, מבלי למנות כמה מטבעות עלו בידו²⁹⁶. וכן בשמחה של מצוה, שזכה לרוה"ק מחמת ששמח בעשיית המצוות, ובהקדמת אהבת ישראל לפני התפלה, כהוראתו לקבל מ"ע של ואהבת לרעך כמוך לפני התפלה. ובכללות – הפצת המעיינות

ואם הסיח דעתו או הפסיק, צריך להבדיל שוב (ראה שו"ע אדה"ז סרע"א סכ"ו. סי' קצ ס"ד).

הפסיק הקטן בין ברכה לטעימה, חוזר הקטן ומברך וישתה כשיעור. ואם אינו רוצה לשתות, ישתה הגדול.

אם חזר הקטן ובירך בפה"ג בעצמו, אין כאן חשש ברכה לבטלה, ואין להגדול לשתות, ויתן לקטן לשתות (שאין לגדול לטעום מחשש ברכה לבטלה, לפי שאין ברכת הגדול לבטלה שהרי נתכוון להוציא (וראה א"א מבוטשאטש או"ח סרס"ט) ורק ברכת הקטן לבטלה כיון שכבר יצא ע"ז שומע כעונה מהגדול. ואף גם אם הקטן לא ידע שצריך להתכוון לצאת ברכת בפה"ג מהגדול, אין לגדול לטעום כיון שבשעת הברכה לא נתכוון לצאת בעצמו רק להוציא הקטן).

292) במעלת יום זה וההוראות בנוגע לימים אלו – ימי הכנה לבנין בית שלישי – ראה בישיבת ש"פ דברים תשל"ה (שיחוק"ק ע' 359 ואילך).

293) בפה"ש תשמ"ז ח"א ע' 336 הע' 71: תואר נפלא "האריז"ל" (ר"ת "האלקי אדוננו רבינו יצחק זכרוננו לברכה").

294) בביאור תואר הנ"ל – ראה שיחת ה' מנ"א תשל"ז. ש"פ דברים תשל"ט (ושם, שאף שאומרים "ז"ל" מדגישים מיד "החי", שאף על נשמה בגוף אפשר לומר "זכרוננו לברכה"). תשמ"ח (שהתואר ז"ל מצד ההסתלקות, וביחד עם זה מוסיפים ומדגישים "החי", ענין החיים, ואדרבה – שבא אחרי ההקדמה ד"זכרוננו לברכה", שהחיים הוא באופן של הוספה וחוזק ועד בתוקף הכי גדול. ושם, שהתואר "החי" הוא בשייכות לעניני המיוחד של האריז"ל – גילוי פנימיות התורה, שכללות התורה היא "חינו וארץ ימינו", ועאכ"כ פנימיות התורה, ה"מעין" שבתורה, "מים חיים". ושם, גם בנוגע לשמו בשייכות לגאולה). שיחת ה' מנ"א תשמ"ט (הועתק בקיצור בפה"ש תשמ"ט ע' 619 הע' 84. ושם, שהתואר "החי" לא נמצא בנוגע לגדולי ישראל, אפילו אלה שעליהם נאמר ש"לא מתו אלא בעטיו של נחש" (להעיר משיחת ה' מנ"א תנש"א שאצל האריז"ל הוא "ותלית אותו על העץ" כמו אצל הרמ"ק (ראה לקו"ש חכ"ד ע' 132 ואילך)), ואפילו על אלו שעליהם נאמר "לא מת" בכלל – מעין הגילוי דחיים נצחיים לעת"ל. ועיי"ש עוד ע"ד השייכות לגאולה המוזמנת בשמו (ובאו"א – דגל מחנה אפרים בשלח יד, ח, הובא בלקו"ש ח"ג ע' 872).

ההוראה מהתואר "האריז" – ראה שיחת ש"פ דברים תשמ"ב (שהנהגה בכל עניני עבודת ה' צריכה להיות באופן ד"גבור כארי", ועיי"ז ממשיכים בחינת הגבורה שלמעלה כפי שהיא בבחינת גילוי "בוא ארי", ונשלל הענין ד"הן ה' גבורותיו" באופן של צמצום והסתרה, ומתבטל הענין ד"ארי" דלעז"ז, זה נבוכדנאצר, ואדרבה – מגלים הכוונה הפנימית, "עלה ארי" במזל ארי' והחריב את איראל", שזהו "על מנת שיבוא ארי' במזל ארי' ויבנה איראל").

295) מכתבים כלליים (וכלליים-פרטיים): ה' מנ"א תשל"ב (לקו"ש ח"ט ע' 251). תשמ"ז (חל"ד ע' 231). תשמ"ח (שם ע' 234). וראה גם מכתב כללי-פרטי ה' מנ"א תשכ"ה (לקו"ש ח"ח ע' 359). תשמ"ג (חכ"ד ע' 338).

296) וכן נתינת הצדקה מעומד ב"אתה מושל בכל". ואופן הצדקה – כמבואר בכתבי האריז"ל שקשורה עם שם הוי', "כי דבר הניתן (הפרוטה שנותן לצדקה) הוא יו"ד, והידי הנותנת שם בה ה' (אצבעות) הוא בחי' ה"א, וזרוע הנותנת הוא וא", ויד המקבל הוא ג"כ ה"א".

חוצה, פנימיות התורה, ענינו של האריז"ל, שעי"ז קאתי מר דא מלכא משיחא. [וכמה פעמים הורה ללמוד מתורתו ולהתפלל וליתן צדקה, ובציבור, על הציון שלו, וכן בכל מקום ומקום].

הלכתא למשיחא: זמן הבאת עצי הכהנים והעם - בחמשה באב, בני פרעוש בן יודא (ממשפחת דוד המלך)²⁹⁷.

יום ועש"ק פרשת דברים, ז' מנחם-אב

בר"ד משיחת ז' מנחם אב תשמ"ט נתבאר, שאודות שבעה במנחם אב איתא בגמרא ש"בשבעה נכנסו נכרים להיכל כו", ומובן בפשטות שאין כוונת הגמרא לגרום ח"ו צער ועגמת נפש ליהודי, אפילו בענין פרטי, ועאכו"כ בענין שנוגע לכלל ישראל, ובזה גופא באופן שנמשך כבר יותר מאלף ותשע מאות שנה מהפעם הראשונה שנכנסו נכרים להיכל, אשר הימים האלה נזכרים ונעשים ג' בכל שנה ושנה. וכוונת הגמרא היא לעורר ע"ד השתדלות נוספת במעשינו ועבודתינו למהר הגאולה ובנין ביהמ"ק, נוסף על ההשתדלות המיוחדת במשך כל ג' השבועות דבין המצרים, ובפרט החל מר"ח מנחם אב, מוסיף והולך מיום ליום, ככל שמתקרבים יותר לתשעה באב, ועאכו"כ החל משבעה באב שבו נכנסו נכרים להיכל. וע"ד המבואר במדרש, בנוגע לכללות ענין החורבן "עלה אר"י כו' והחריב אריאל על מנת שיבוא אר"י כו' ויבנה אריאל", כן הוא גם בנוגע להזכרת ענין החורבן, החל משבעה באב שנכנסו גוים להיכל, בכל שנה ושנה: כשהימים האלה נזכרים ונעשים, ורואים שעברה עוד שנה, ועובר עוד יום ועוד יום, ועדיין לא זכינו כו', ולא רק שעובר יום סתם, אלא שמגיע יום שניתוסף בו ענין מיוחד בלתי רצוי, כבנדוד"י, שבעה באב, שנכנסו נכרים להיכל – הרי זה **על מנת** (כלשון המדרש) ליתן לכאז"ל משישראל תוספת כח וחיוזק בתביעה הנפשית מקרב ולב עמוק, שתקוים כבר בפועל ממש בהבטחה ד"יבוא אר"י כו' ויבנה אריאל", בנין ביהמ"ק, בגאולה האמיתית והשלמה ע"י דוד מלכא משיחא.

בפוסקים הובאו כמה דינים הנוהגים מז' באב ואילך – ראה בהערה²⁹⁸.

העברת הסדרה שמו"ת - פ' דברים.

לכבוד שבת, לובשים בגדים מכובסים²⁹⁹ כמו בשאר שבתות (ומ"מ בגדים חדשים אסור³⁰⁰). ואפשר להחליף הבגדים אחר חצות, בשעה שמחליפים בכל ערב שבת (ואין צריך להמתין עד סמוך לשבת ממש). וכן פורסים מפה מכובסת על השולחנות אבל להחליף סדינים למכובסים נהגו איסור.

מותר ליטול צפרניים היום³⁰¹.

באם יש צורך, מותר לטעום את מאכלי שבת הברשיים תוך כדי הכנתם, ובלבד שיפלוט ולא יבלע.

(297) תענית פ"ד מ"ה. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1105 הע' 9.

298) נוהגות קצת ילודות (שלא במקום חולי, כמובן) להמנע מבשר ויין מ'ז' בלב ואילך, ונכון [המנהג] שבאותו היום נכנסו העכו"ם להיכל (מג"א סתקנ"ד סק"ט. ועוד). וכן במי שיש לו מיחוש וחולי קצת, יש לו להמורה להודיעו שאם אינו קשה לו הרבה יש למנוע מ'ז' בלב ואילך (שע"ת סתקנ"א סק"ב). ובכלל, אף אותם שאינם נוהגין לאסור בשר ויין מר"ח ראוי להם לפרוש מהן מ'ז' ואילך, שבו נכנסו גוים להיכל בראשונה ובשניה וקלקלו בו (סידור יעב"ץ).

ויש מקומות שנהגו איסור בחומץ של יין מז' בלבד ואילו (וכשחל ת"ב ביום שלישי לא בישלו בשבת שלפניו דגים בחומץ של יין שיהא מותר לאכול הדגים בחול – יוסף אומץ סתתס"ח במנהג פרנקפורט, והב"י במקו"ח סתקנ"א בקיצור הלכות ס"ט).

ויש שהחמירו שלא לאכול בשר בסיום מו' באב ואילך (ראה דרכי חו"ש סתת"ס). שו"ת דברי יציב שאם אינו קשה לו הרבה לשמוע מו' באב וכד' המו"א ועיי' בשר"ת דברי יציב או"ח סדר"ל סק"ב במנהג צאנו. וכן מנהג כמה ק"ק. וראה גם בשם הגרמ"פ שמענתא דמשה סתקנ"א או סל"ב. וכן בשאר סעודות מצוה – ראה הליכות שלמה פ"ד בארחות הלכה הע' 28 לענין סעודת ברמ"צ).

וכן יש להחמיר בכל בנין, אפילו בצריך לו (מקו"ח שם ס"ב. וראה גם שו"ת עולת שמואל (קרוידר) ס"פ).

299) ברמ"א סתקנ"א ס"א שמחליפים הכתונות לבד, ובס"ג כתב שלובשים כלי פשתן. ונתחבטו ביישוב הסתירה וכמה אופנים בדבר – ראה שו"ע ג' ש סק"ד. מט"י סקי"ב. פקודת אלעזר שם. פ"מ ב"א סק"ד ובמ"ק סק"ד. וכמה ביאורים בההיתר, מפני הזיעה, משום אבלות בפרהסיא. ולמעשה, מחליפים כל הבגדים, לא רק הסמוכים לבשר ולא רק בגדים העליונים דמינכרי. וראה שו"ת דברי נחמיה יו"ד סכ"ז בארוכה.

300) ואם אין לו בגדים מכובדים – מותר גם בחדישים (אם אינם חשובים לברך שהחינו. וראה מעני'ב סתקנ"א סק"ט) – ראה משני'ב סתקנ"א בבה"ל ס"ו ד"ה כלים, שכתונת אפילו חדשה מותר בשבת חזון. ובשו"ת א"ג"מ א"ח ח"ג ס"ט מבאר, דמיידי באין לו בגדים מכובדים. ואף שנזכר שם רק כתונת – היינו למנהגם להחליף לשבת חזון רק הכתונת. וכ"כ בבה"ח סתקנ"א סקפ"ט.

(301) ואפי' להאוסרים מר"ח - הותר לכבוד שבת. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' תשפה וסי' ה'לה. וש"נ.

מותר להאכיל בשר לקטנים, אפילו בני שש ומעלה, כל שלא הורגלו לחכות בימי הקיץ הארוכים עד אחר מעריב, ודרכם לאכול סעודת שבת כשעה או שתיים קודם קבלת שבת³⁰². מתרחצים לכבוד שבת כרגיל (בחמין ועם סבון)³⁰³.

302) כ"ה בש"ת אגרות משה או"ח ח"ד סכ"א סק"ד. ובת"ש, שאין טעם להתיר לפז"ז אחר חצות. אלא, שמצינו כן בהגמ"נ טירנא סנ"ט, ובלקט יושר ע' 110 להתיר לקטנים לאכול בע"ש אחר חצות כשחל (ערב – כ"ה בהגמ"נ שם) ת"ב בשבת. וראה בא"ר סתקנ"א סק"ד שהוא משום קדושת שבת. והב"ד בבגדי יעק סק"א והנהגות אמרי ברוך למג"א סק"א ובה"ח ס"ק קנה. ועוד. ומשמע בא"ר להתיר גם כשהגיעו לחינוך. ובהנהגות אמרי ברוך שהטעם להתיר כיוון שנתבשל בהיתר. והוא מחודש. ולמעשה, קשה להתיר שהרי במג"א שם פ' באו"א בעובדא הנ"ל. וראה משה"ק עליו בא"ר. ובמכ"ג בא"ר סק"ב הביא נוסחא דקאי בע"ש שחל בשבת. וגם בלקט יושר אתה שהניח לקטנים עם מיחה בידם, ומשמע דלאו שריותא לכתחילה היא. ובסו"ד, שאמר בשם ה"ר אנשיל שמיחה בידם. ואם קאי ארישא (ואם אטעימת נשים מהקדירה שלאחריו), נמצא דתליא בפלוגתא.

ועוד, שגם בנוגע לרחיצה כתב בלבוש סתקנ"א סט"ז, שיהא סמוך לשבת. ואמא, מקורו טהור בס' הפרנס סרע"א, הובא בשו"ת מהר"ל סט"ו, ובב"י סוסי' תקנא ובד"מ סק"ז, ועוד, בנוגע לרחיצת הראש. (והוא דלא כמכ"ג במ"ז סקט"ז, וכ"כ משמו במשנ"ב בבה"ל לסט"ז ד"ה בחפיפת, שבע"ש שחל בערב ת"ב לכתחילה יזהר שיהא קודם חצות. ולא נהגו כוותיהו. ובס' הפרנס מפורש גם בנוגע לעת"ב שיהא סמוך לשבת. וצ"ע מ"ט חשש הפמ"ג להחמיר איפכא שיהא דוקא קודם חצות. ואולי הוא מחמת דעת הרמב"ן בתוה"א, הביא ה"ט סתקנ"ג סק"א, שאיסור רחיצה הוא מערב ת"ב בסעודה המפסקת, דהנאה דרחיצה היא הנאה דלאחר שעה ונראה כרוחץ בת"ב. (ובט"ז העתיק "כרוחץ לצורך ת"ב"). ואינו מובן. וצ"ע, דהא לא קייל"ן הכי. וגם לרמב"ן, כשחל ת"ב בשבת אין טעם להחמיר. ואיפכא איכא למימר, שכיון שרחיצה הנאה דלאחר שעה היא, עדיף שיהא סמוך לשבת, שתבוא ההנאה בשבת. וגם לדין שנוהגים בדברים שביצניעא, לא החמירו במקום מצוה ככליל טבילה. והה"נ שאין להחמיר ברחיצה במקום מצוה דכבוד שבת. ואף דהכא אפשר גם קודם חצות, וליכא ביטול מצוה, מ"מ מחמת כבוד שבת ככלל עדיף סמוך יותר לשבת.

303) וכבר האריכו בטעמא דמילתא שלא נהגו להחמיר שלא לרחוץ בחמין, אף שבעבר נהגו להחמיר בזה (וראה ליקוטי סיפורים פתולאוו מהדורת תשס"ב – ע' קפד), שבימינו דומה לחפיפת הראש למי שרגיל בכך (וכן גם פי"ר בחמין למי שרגיל בכך, כמ"ש בחי"א, הביאו במשנ"ב סקצ"ז), שרגילים כולם לרחוץ בחמין כל ע"ש, ואין לך עני מישראל שאינו רוחץ בחמין בע"ש. (ועדיף זמנא, שלא כולם היו רגילים בדבר. ומהלכי שבמג"א סקמ"א השמיט' לה' לבוש סט"ז באיסור חפיפה בבורית שהוא אפי' להרגיל בכך. ויש שהתירו להדיא גם בזה. ולהעיר מהסברה שבמנהגיה מהר"ל לגבי חפיפת הראש (בצונן), דמאחר דרגיל לחפוף בע"ש מיתקרי חולי אצלן). וכבר כתבו כמה פוסקים כבר בזמנא שחומרא יתירה היא, ושאר המנהג יאות כ"כ לבלט הרחיצה בע"ש אלא שכבר נתפשט המנהג (ראה שו"ת מהרש"ל סצ"ב. ב"ח סתקנ"א ד"ה ואם – הובאו בט"ז שם סקט"ז). ובפרט, לדין שלובשים בגדי שבת בשבת חזון, מטעמא שצולחן מצוה לא גזרו (ראה שו"ת תשוה"נ ח"ד סי' קט). ונהגו לבלוש בגדי שבת אפילו בחל ת"ב בשבת. והרי כל עיקר איסור רחיצה בע"ש חזון הוא משום סרך איסור רחיצה בערב ת"ב ומשום לא פלוג כשחל ת"ב בשבת – ראה ב"ח וט"ז שם. ואנן קייל"ן לעיקר שמדינא שריא גם בערב ת"ב ורק ממנהגא הוא (ראה ד"מ סק"ז), וגם בת"ב שחל בשבת גופא מן הדין מותר בדברים שבציניעא. ונהגו היתר בבגדי שבת אפילו כשאינו ניכר כ"כ (ולא עכרונ"ש ס"א). נימוקי או"ח סתקנ"א סק"ב. וכ"מ בדעת הגר"א כדלקמן מביהגר"א, הביאו בנימוקי או"ח שם, והובא בס' המנהגים ע' 46, שהוא משום כבוד שבת, ולא משום אבולות בפרהסיא. (וראה בארוכה שו"ת דברי נחמ"י יו"ד סכ"ז. ובסידור מנצ"ח יליף לה מבבל בריית שיש"ש שם ה"א. וראה ב' האופנים בשיטת' שם דברים תשכ"ה). וכן נהגו היתר גם בבגדים מכובסים, אף שאיסורו מדינא דגמרא (ולא רק בבגדים הסמוכים לבשר מפני הזיעה, ולא רק בבגדים העליונים דאיכא סברת ההיתר דאבולות פרהסיא). והרי רחיצה לכבוד שבת דינא הוא, ובכלל כבוד שבת מדברי קבלה או גם מ"ת (וראה להלן מביהגר"א), ואילו מה שאין רוחצים הוא ממנהגא, ולפ"ז ברגיל לרחוץ כל ע"ש אדרבה חיובא הוא. ואפשר שהוא כמזולת בכבוד שבת (ראה עד"י בב"ח שם בנוגע ע"ש שאינו שבת חזון, כשחל ברא"ה, שברגיל לרחוץ ונמנע עתה עון יש בידי) כשלא בזיעה ודרכו לרחוץ בחול כבה"ג – ראה בכ"ז אשילת משה קליין מנהיג ביהמ"צ שיעור יז סק"א. וילה"ע שגם בסידור יעב"ץ כתב להחמיר ברחיצה בע"ש וכן בטבילה כשאינו רגיל בטבילה, אף שהיקל בבגדי שבת. וז"ל.

והמנהג להקל הובא כבר בשמירת שלום ס"מ ס"א (שרחיצה מצוה היא מחז"ל ואין למנוע ממנה כיון שלא נזכר בפ"י בגמרא ופוסקים לאיסור, ובפרט כי ע"פ הסוד אין לעשות שום שינוי). וראה מנהגי מהרי"ו אות תל. וראה גם משי"ב הגר"א העניקין (בהסכמה לס' נחמת יוסף. והיא לו נדפס"ה בתשובות איברא ס"י ובגבירות אליהו או"ח סל"ז סק"ד) שבמדינה זו הכל בגדר איסטיניסים בזה, ודיינו להחמיר בשאר ימים ולא בע"ש חזון (ראה גם ושמע משה ח"א ע' קפב בשם הריש"א. אליבא דהלכתא גל' צז ע' נד בשם הגר"ח ע"ה שייבנעא). ושכן ראה נוהגים חסידים ברייסק. וכן נהגו בצאנז ובקראקא (ראה מגן אבות באבוב ע' צ. קובץ עץ חיים באבוב גל' כה ע' תענח). וכ"כ להקל בשרימים מצויינים בהלכה באומז"ר סי' קבב סק"ג, עיי"ש טעמו. (וישקיעו סברתו מצויה בשו"ת בית שלמה סי' קה לגבי הלוי, ואין שם משמע להקל בע"ש גם בזיעה רטובה ובשטיפת הגוף במים קודם בישתו הזיעה (זולת בע"ש) ובלת שום כשחל בערב ת"ב). וכן מצויה בשם הגרמ"פ (בשו"ת רבבות אפרים ח"ג שש"נ ובשמעתא דמשה שמועות סתקנ"א סק"ז). וראה מסורת משה ח"ג שיש"ר ש"כ דהגר"א (ושכן הוא במסורה, אבל אין ראי' מביהגר"א). ולהעיר מביהגר"א סתקנ"א סקס"א לצורך מצוה, ובה צו"ן למש"כ בסקנ"ח דרחיצה לצורך מצוה דמי לכתובש לכבוש שבת. וראה שם סק"ג בנוגע בגדי שבת בשבת חזון, שהרי מותר לכבש מפני כבוד השבת, ואין חמור מצוה שחל בשבת שמעלה אפי' כסעודת שלמה בשעתו ואינו מחסר כלום. ואפשר שגם בזו עמנו שאין לחסר כלום ברחיצה שמכבוד השבת. ושם שיש"ר, שכן נהג בעצמו. וכן המנהג בכ"מ, ולא רק אצל עדת החסידים (ראה גם קובץ הלכות קמיניצקי ביהמ"צ פ"ד ס"ה. שושנת ישראל פ"י ע"ד. ועוד). וגם בערונ"ש סתקנ"א סל"ז נראה שהגו להקל במקומו בזה (אלא דלא ניחא לי' בהכי). וראה שו"ת שלמת חיים (מהדו"ח) הל' ת"ב שיש"ר (בכלל, ולא דוקא בע"ש חזון). והאריך בזה בקובץ בית אהרן וישראל גל' לו ע"ה קסח. וכן בהליכות שבת גורדון סי' רס סק"ד בדבר הלכה סק"א והביא כמה צדדי קולא. וראה רשימת הרמ"ז ע"ה גרינגלאס (בתשוורת רבינובין סיון תשס"ד ע' 17. ושוב בס' ליקוטי סיפורי התועודות מהדו"ח (תשפ"ד) ע' 36). וכן העידו בשם הרח"ש ע"ה ברוק – הלכות ומנהגי חב"ד ע' 271.

והנה י"א להחמיר לרחוץ רק סמוך לשבת – ראה בהערה הקודמת. וכ"כ בהליכות שלמה פ"ד הע' 63. אבל לא הובא ד"ל בנו"כ השו"ע בנוגע לחפיפת הראש. ואדרבה, יש שהחמירו שיהא לפני חצות דוקא, כנ"ל שם.

הולכים למקוה לכבוד שבת.

הדלקת נרות שבת קודש בשעה: 7:52 (18 דקות לפני השקיעה).

יום ש"ק פרשת דברים, שבת חזון, ח' מנחם-אב, ערב תשעה באב

שבת חזון

באור התורה (בסוף הרשימות על מגילת איכה³⁰⁴), ונזכר בכמה שיחות קודש: "ומחזון ותחזינה עינינו". ובהערת כ"ק אד"ש שם: "כנראה הכונה אשר משבת חזון יהי' ותחזינה עינינו כו'". והיינו, לא ראיית המקדש מרחוק (כדלקמן), כי אם, ראי' חושיית בקירוב מקום ממש דבית-מקדש כפשוטו בעוה"ז הגשמי.

בביאור הפנימי של השם "שבת חזון" (שבפשוטו הוא ע"ש ההפטרות), ידוע מה שהביא הרה"ח הנודע ר' הלל מפאריטש "בשם הרב מבארדיטשוב נבג"ם³⁰⁵, ד"שבת חזון" הוא מלשון מחזה, "שמראין לכאו"א מישראל המקדש דלעתיד מרחוק" ומביא שם משל לבאר זה וז': "משל. מאב שיש לו בן יקר ועשה לו מלבוש יקר להתלבש בו ומצד שלא נזהר הבן באותו בגד ועשה מעשים אשר לא יעשו קרע אותו [הבן] לכמה קרעים. ועשה לו פעם שני לבוש יקר וקרע אותו ג"כ. מה עשה האב עשה לו לבוש שלישי ולא נתן לו ללבוש אותו רק גנזו ולפרקים ידועים הוא מראה לו הלבוש ואומר לו ראה שאם תתנהג בדרך הישר ינתן לך לבוש זה ללבוש אותו [ומצד³⁰⁶ זה מרגילו לילך בדרך הישר עד שיודע בו שנעשה אצלו כמו טבע אז יתן לו הלבוש להלביש אותו כי אז אינו ירא ממנו פן יחזור לסורו מאחר שנעשה כמו טבעית כו'] וזהו ענין שבת חזון ל' מחזה שמראין לכאו"א מישראל המקדש דלעתיד מרחוק כו' וד"ל". ונתבאר בריבוי שיחות קודש³⁰⁷, כדלהלן.

בר"ד משיחת ש"פ דברים שבת חזון תש"מ: דעם "מקדש דלעתיד" וואס מ'באווייזט שבת חזון, באווייזט מען ניט נאר צו ישעי' הנביא, אדער צו שאר הנביאים, נאר אויך לכאו"א מישראל. אמת טאקע אז פריער האט מען דאס באווייזן צו א נביא, בכדי עס זאל זיין דער פתח את הדרך, אבער דערנאך דורך דעם נביא באווייזט מען דאס לכאו"א. און דאס באווייזט מען לכאו"א ניט דעם ביהמ"ק וואס משיח וועט בויען לע"ל, יבנה ביהמ"ק במקומו, לשון עתיד (אדער (בלשון הרמב"ם) "ובנה מקדש במקומו", וואס אויך "ובנה" איז לשון עתיד [כנראה, דקאי אלעתיד]), נאר דעם בית המקדש פון דעם אויבערשטן וואס איז "בנוי ומשוכלל", דער "מקדש אד' כוננו ידיך". וואס דער ביהמ"ק וואס משיח וועט בויען איז אויך א דרגא נעלית ביותר, כמובן דערפון וואס בכלל וועט משיח זיין דער נבחר מכל מין האנושי, און ער איז בחי' יחידה, און דערנאך וועלן אין אים צוקומען די אלע עליות פון "הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו", און "יכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה", און "ילחם מלחמות ה' וינצח", אתכפא און אתהפכא, ולאחרי כל זה וועט זיין "בנה מקדש במקומו", איז דאך פארשטאנדיק דער גודל העילוי וואס וועט זיין אין דעם ביהמ"ק שיבנה משיח. אבער אעפ"כ באווייזט מען לכאו"א בשבת חזון ניט דעם ביהמ"ק וואס משיח וועט בויען, נאר דעם ביהמ"ק בנוי פון דעם אויבערשטן, "מקדש אד' כוננו ידיך", וואס דער ביהמ"ק איז באין ערוך העכער פאר דעם ביהמ"ק שיבנה משיח. און דאס באווייזט מען לכאו"א דא למטה מיט דער כוונה, אז דאס זאל אים מעורר זיין אז ער זאל טאן דעם "קב שלו" אין אויפבויען דעם ביהמ"ק.

כמה אופנים ופרטים במשל הנ"ל נתבארו בשיחות קודש במשך השנים, ולהלן ליקוט חלקי מהמבואר בזה:

המקור: לא הובא בדרושי רבותינו נשיאינו, אבל נמצא בהשגחה פרטית בביכל דרושי ר' הלל מפאריטש (תשל"ט); נתגלה ע"י הרב מברדיטשוב שהיתה לו שייכות מיוחדת עם אד"ה וחסידות חב"ד (לקר"ש ח"ט); א"צ "סמיכה" כו', אבל דבריו הובאו בכמה דרושי חסידות החל מלקוטי תורה,

(304) אוה"ת נ"ך ח"ב ע' א'צו.

(305) הובא בהערה באוה"ת שם. שיינוי נוסח בין כתי' הר"ה להנעתק באוה"ת - ראה לקוש חכ"ט ע' 18 הע' 3. וע' 19 הע' 14. חל"ט ע' 8 הע' 4. שם ע' 9 הע' 24.

(306) הבא במוסגר הוא הוספת הר"ה על משל הרלו"צ מברדיטשוב.

(307) כו"כ שיחות מוגהות בביאור הנ"ל - ראה לקו"ש ח"ב ע' 357 ואילך. ח"ט ע' 24 ואילך. חכ"ט ע' 18 ואילך. שם ע' 241 ואילך. חל"ט ע' 9 ואילך. סה"ש תשמ"ט ע' 608. תש"נ ע' 595. תנש"א ע' 723.

והצמח צדק מביאו כמ"פ, וכן בהשיחות, ובפרט של כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לגודל מעלתו באהבת ישראל (תש"ל). תשכ"ט בהנחה שנדפסה בקובץ מגדל אור חו' יא; ה' בקירוב עם אדה"ז (עמד לצדו והצילו בעת המחלוקת), ואמר שתורתו היא המשך תורת הבעש"ט והה"מ (תשכ"ט); ידוע ומפורסם גודל מעלתו בענין דאהבת ישראל ולימוד זכות על בני ישראל (תשד"מ); ראה הטוב שבבני' ולימוד עליהם זכות והכין אותם אל הגאולה, כבפתגם הנ"ל (תשכ"ט). ובהנחה הנ"ל – באו"א; מליץ יושר וממשיך רחמים על בני', ועד שאוה"ע קראו לו "דערבארעמדיקער" (תש"מ); ענינו ועבודתו – לפעול גאולתן של ישראל (תשמ"ט); שמו מורה על העלם הגלות (יצחק – גבורות), אך מזה דוקא (ע"י המתקת הגבורות) מגיע הגילוי דלעתיד (לוי – לילה אישי אלי) (שם); הגיע אליו ע"י ר' הלל מפאריטש, מגדולי חסידיו חב"ד (ח"ט), ושליח (כמותו ממש) ושייך כל כולו לאדמו"ר הצ"צ (תשד"מ); הר"ה ה' מסור ונתון לרבותינו נשיאנו, ועד לביטול במציאות לגמרי (תשל"ט); צריך ביאור מה שלא הובא ענין זה בדרושי רבותינו נשיאנו, אבל אעפ"כ כך היא אמיתית הענין (שם); מצוה לפרסם דבר זה, ובשם אומרו (תשמ"ח).

הרואים: ישנם יחיד סגולה שרואים בפועל (תשמ"ז); אלו שרואים בפועל ממש אינם זקוקים להסברת וביאור הענין בעת ההתוועדות (תשמ"ב); אף שמראין לכאו"א, צריכים לחפש אחד (או אחדים) שראו המקדש בפועל בשבת חזון (תשל"ט); "לכאו"א" – נאמר בר"ת, שמתפרש גם "לכל אחד ואחת" (תשל"ט); גם לקטנים ולקטנות, הן בשנים והן בידיעות, וממילא צ"ל מובן גם להם (תשמ"ז); גם למי שמאזיה סיבה שתה"ל לא שמע ההפטרה (שם); מראין לכאו"א, גם ובעיקר לאלו שהם מלאים מצוות כרמון, שהרי הטעם הוא שייטיב הנהגתו (ח"ט); גם כאלו שלא יודעים ע"ז, ופועל על גופם ונה"ב ללכת בדרך הישר (שם); מחזה הוא ראי' בלשון תרגום, שחודר ונמשך למטה מטה, גם בדרגה שלמטה מלשון הקודש (תשד"מ); מוסבר ע"י משל, שחודר ונמשך גם למי שאינו יכול לתפוס הנמשל (שם); נתגלה ונתפרסם לכל, ובדפוס – לדורי דורות, ובפרט לדור זה שבזמנו נתגלה ונדפס (שם); נתגלה לכל בני' דוקא בדורות האחרונים, בזמן חושך החזק דעקבתא דמשיחא מחמת ההתקרבות לגאולה, ובדורות האחרונים – ה"ז בגילוי יותר ובפנימיות יותר מבדורות הקודמים, באופן שיוכלו להתבונן ולהעמיק בזה, כיון שאז נמצא בית השלישי (למעלה) יותר בגילוי, שעומד מיד ממש להתגלות למטה (תשמ"ט).

אופנה: מראין המקדש כפי שעומד בנוי ומוכן למעלה (תשל"א). תש"מ ועוד, ובתכלית השלימות והיופי (עשירי באב תנש"א); לא רק ראייה שכלית, אלא ראייה מוחשית אף שע"י לבוש (תשמ"ב). ובכל השנה היא ראי' שכלית; ראיית ביהמ"ק היא גם מצד העולם, שלכן "חזון" הוא בלשון תרגום, ענין העולם כפי שהוא בתורה (תשל"ג); ראייתו של כאו"א מישראל שייכת וקשורה עם ראיית ישע"י הנביא, גדול שבנביאים (תשל"ט); "מראין" – מלמעלה, פעולת הקב"ה, נעלה שלא בערך ממה שנברא יכול לראות ולהשיג (חל"ט); אין זה "מרחוק" לגמרי שאז לא היתה ראי' זו יכולה לפעול עליו, אלא ע"י הפסוק "מנגד סביב לאוהל מועד יחנו" ופרש"י "מרחוק", שאי"ז מרחוק לגמרי כי אם באופן שישנה השייכות לאוהל מועד (תשל"ט); מה שאינו רואה בעיני בשר – לפי שמראין רק "מרחוק" (תשל"ט); כמה חילוקי מדרגות בענין הראי' הדגשמה – יחידה שבנפש, ח'י, נשמה, רוח, נפש, אבל לא נפש שבגוף, בעיני בשר (שם); למרות שלא נראה לעיני בשר, ה'יחידה' רואה, וכשנאמין בכך ה"ז פועל אצלו התאמתות כאילו ראה (תש"מ); מה שאינו רואה בעיני בשר לפי שעין הגשמי אינו ראוי לראות ביהמ"ק, כיון שלא הגיע שלימות עבודתו, וכשיגמור עבודתו אכן יראה (תשל"ג); אף שטוען שאינו רואה, המזל שלו רואה, ועבודתו לקשר עצמו עם שורש ומזל נשמתו (שם); אף שאינו רואה בעיניו הגשמיים עליו לדעת שנשמתו רואה, ואין זה אלא שעפעפיו מסתירות על העינים מלראות (תשמ"א); אף שידע אינש בנפשי' שאינו רואה בעיני בשר – ה"ז כסיפור הידוע, שבגלל שהסוס הוא סוס האם המלאכים אינן מלאכים, וכן כאן – בגלל שנה"ב ועיני בשר אינן רואים מה שמראים לו, היחידה לא רואה!?! (תשל"ט, ותש"מ); מה שאינו מרגיש אינו נוגע באמיתית הענין, כיון שיודע שהנשמה שלמעלה רואה זאת (תשל"ט); האם בגלל שלא זיכך גופו, ה"ז אומר שהמציאות לא קיימת (תשל"ג); "כנראה "תפסו" שנאמר שרוב בני' ראו בפועל בש"ק חזון דתשמ"ו, תשמ"ה וכו' ביהמ"ק הג'!!! (מענה משנת תשמ"ז למניחים שרשמו שע"י התבוננות יראו בעיני בשר); תמוה ביותר, שאף שמקדש העתיד "אינו מפורש ומבואר" רואים בזמן הגלות כל פרטי הדברים, אבל "אזוי אזוי איז די מעשה", זוהי המציאות לאמיתתה (תשד"מ); רואים מיד כל הפרטים דמקדש העתיד, אבל אין מבחינים כ"כ בפרטי הדברים בהבנה והשגה עד לעת"ל (שם);

אף שטוען שאינו רואה מאומה, ואדרבה – רואה חורבן וגלות, ה"ז רק דבר חיצוני (משל) ולבוש (בגד) והעיקר – המלוש בו (הנמשל), וכשרואה הלוש מלבד (מאיזה סיבה שתהי') יודע שהעיקר – המכוון הפנימי דהחורבן והגלות, ביהמ"ק העתיד (שם); בכל שנה מיתוסף גילוי חדש, שהרי הראיה דשנה הקודמת לא הביאה המקדש למטה בגאולה האמיתית והשלמה, ולכן צ"ל בשנה הבאה גילוי נעלה יותר (תשמ"ז).

זמנה: ראיית המקדש היתה לפני תקנת אמירת הפטורה ד"חזון ישעיה", משבת חזון הראשון מיד לאחר החורבן, וההפטורה היא רק רא' והוכחה (תשמ"ז); דוקא בזמן הירידה הגדולה ביותר בג' השבועות, ושבת שלפני תשעה באב. כי פנימיות הירידה והגלות היא העליה (תשמ"ט); מחזה בלשון ארמי, ענין הרמאות, שמראין לו המקדש גם בגלות, ובפרט בשבת שלפני ת"ב, דרגא הכי תחתונה של רמאות דעוה"ז, כיון שאמיתית מציאות הגלות היא גאולה (תש"מ); כבר ברגע הראשון של שבת חזון מראים (שם); בדורות האחרונים בגילוי יותר ובפנימיות יותר מבדורות הקודמים (תשמ"ט).

סיבתה: מצד עצם ענינו של יום השבת שלפני תשעה באב (תשמ"ז), שאז מתגלה התוכן הפנימי דהחורבן – **העילוי** דבית המקדש השלישי, לפי שבשבת מודגש ביטול החיצוניות לגבי הפנימיות, שהחורבן הו"ע חיצוני שבטל לגבי הפנימיות, הכוונה והתכלית – התחלת בנין חדש (תש"נ); מורה ומדגיש זכותן מעלתן וחובתן של ישראל (תשד"מ).

פעולתה: פועל יותר מבית ראשון ושני (תשמ"ז). ושם, שאף שבית ראשון ושני ניתנו לישראל בפר"מ ועלו שם לרגל וראו גילוי אלקות במשך ריבוי שנים, ולא רק רא' מרחוק, לא פעלו שתהא הנהגתם בדרך הישר, וראיית המקדש דלעתיד בשבת חזון, אפילו מרחוק, לפני שניתן בפר"מ, פועלת הנהגת בני' בדרך הישר באופן נצחי – ונת' בחל"ט); אף שהגילוי רק "מרחוק" פועל על כל יהודי בפנימיות להיטיב הנהגתו (ח"ט); והתוצאה – שהנהגה זו נעשית אצלו "כמו טבע" (בכ"מ), ובפרטיות – שההתקשרות שלו להקב"ה היא לא רק שייכות כללית, התמסרות בכללות לעבוד ה', אלא גם שייכות פרטית, שחודרת בכל כחותיו הפרטיים, שכל מדותיו נהפכו לקדושה, באופן שכל כח ומדה פרטית קשור לגמרי לה', ולכן נעשה "כמו טבע", שאינו שייך הרגש ח"ו שאינו לה' (חכ"ט); חזון – בלשון ארמי, שפעולתה לא רק בעבודה בתו"צ ובתפלה (עניני לה"ק), אלא גם בעניני העולם, אכו"ש ושאר עניניו (לשון ארמי); מכיון שמאמין שהיחידה שלו רואה – ה"ז פועל התאמתות בידיעה שלו כאילו רואה בעיני בשר (תש"מ); כשיהודי זוכה לראות המקדש דלעתיד אין לך שמחה גדולה מזו (תשמ"ז); שמחה והתפעלות בל"ג (שם); ע"י שהנשמה רואה, שהיא חלק אלוהה ממעל ממש, גם מלשון ממשות, ה"ז פועל גם על הגוף שיהי' בשמחה גדולה ביותר למעלה ממדוה"ג (ד"ה ציון במשפט תשמ"ז); ואף שבימי החול נהג ע"פ שו"ע כפי שיש לנהוג בתשעת הימים, מיד בהגיע שבת חזון הנהגתו היא בשמחה, כיון שרואה ביהמ"ק השלישי בניו (תשל"ה); ואף שגם בשבת בין המצרים צ"ל זהירות בענינים מסוימים בצניעא, אי"ז ענין שבצניעא, כיון שמראין לכאו"א בפרהסיא ובגלוי וממילא נעשית אצלו שמחה גלוי' (תשמ"ז); פועל על האדם לחזק עבודתו לעשות מעצמו וד' אמות שלו "מקדש" לה', הכנה ומעין מקדש דלעתיד, ועד – המקדש עצמו, כביכול, ש"אינו זו לעולם" (תשמ"ז); הראי' דעצם הנשמה פועל גם על כוחות הגלויים, שירגיש התעוררות של תשוקה וגעגועים לגאולה (תש"ל); מעורר להוסיף בלימוד התורה וקיום המצות בהידור, ובפרט בצדקה, מתוך ידיעה שע"ז יבנה הקב"ה ביהמ"ק בגאולה האמיתית והשלמה (תשמ"ט); ע"ז שהראי' היא רק "מרחוק", ולא בעיני בשר, שהוא ענין של ירידה, נפעלת עליו, "כיתרון האור מן החושך", כמעלת בעלי תשובה לגבי צדיקים גמורים (תשל"ט); מגדילה ומגבירה הכוסף והתשוקה כו' שהמקדש דלעתיד ירד ויתגלה בביהמ"ק שלמטה (תשמ"ו); התשוקה כו' היא שלא בערך לגבי התשוקה כו' שנפעלת ע"י שמיעה ודיבור בעניני הגאולה בתפלות כו' שבכל יום ויום כולל התפלה ותחינה ענינו (שם).

העבודה: לא להסתפק בזה שנשיא דורנו רואה את המקדש דלעתיד, אלא על כאו"א להשתדל לראות בעצמו (תשמ"ב); המזל שלו רואה, ועבודתו לקשר עצמו עם שורש ומזל נשמתו (תשד"מ); במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא, ובכחו לגלות המקדש דלעתיד בעוה"ז הגשמי בפועל ממש (שם); להתבונן בשכלו בגודל העילוי דמקדש דלעתיד, ושזה מה שמראים לו בשבת חזון, וההתבוננות תביא בדרך ממילא שיראה בעיניו (שכלו ועד לעיניו) בשר התוצאות (תשמ"ז); באמרו מודה וכו' שהחזרת בי נשמתי יודע ומתבונן שהנשמה שהחזיר לו הקב"ה ביום השבת קודש בהיותה למעלה ראתה ביהמ"ק דלעתיד (שם); ע"י התבוננות המתאימה מיתוסף חידוש בעבודתו ועד לעלוי

והוספה באין ערוך לגמרי כפי שהי מיתוסף אילו ראה המקדש דלעתיד בעיניו ממש! (שם); לא די שעצם הנשמה למעלה רואה, אלא צריך שיבוא בהבנה והשגה כדרישת תורת חסידות חב"ד, ע"י התבוננות בפרטי הענינים דמעתל ביהמ"ק השלישי (בית ראשון – בחי' בן, בית שני – עבד נאמן (דרגת משה), וביהמ"ק השלישי – עבדי דוד (משיח)), עד שנעשה זיכרון המוח, ופועל במדות שבלב, ועד לעבודה בפועל ממש (תש"ל); התבוננות בזה ש'מראין . . מרחוק', שהוא עצמו רחוק מזה (ורק מראין מלמעלה) גורמת לו תנועה של ביטול, שעושהו כלי להגילוי מלמעלה, גילוי שלא בערך ממה שנברא יכול לראות ולהשיג (חל"ט); הכוונה היא שיפעל עליו גם באכילתו ושתייתו שיהיו חדורים בראיית המקדש העתיד (תש"מ).

המשל: נמשך לאדם באופן גלוי, ע"ד לבוש שקרוב יותר להאדם (תנש"א); לא רק "מרחוק", אלא גם מקרוב, כמודגש בהמשל מלבוש דוקא (אף שלכאורה מתאים יותר משל מבית כמו בהנמשל) לרמז העילוי דלבוש לגבי בית, שלבוש הוא באופן של קירוב, מקיף הקרוב (תש"נ); שחודר בכל כוחותיו הפרטיים, בדוגמת לבוש המותאם למידת המלוש (חכ"ט); בלבוש (משא"כ בבית) רואים מיד כל פרטי המלוש, אורכו ורחבו, כיון שהוא לפי מדת המלוש (תשד"מ), כמו שבביהמ"ק דלעתיד יראו בגילוי פרטי מדרגות "המלוש" במקדש שלמטה, בכל חלקי המקדש, ואפי' בעולם – כח הפועל בנפעל, דרגת האלקות הפרטית המלוששת בכל פרט ופרט בעולם (חכ"ט).

מצינו בכמה ספרים, ששבת חזון יותר גדול במעלה מכל שבתות השנה³⁰⁸, ושכל השבת הוא בבחינת רעוא דרעוין.

קבלת שבת: מנגנים לכה דודי ככלל שבת³⁰⁹. ואדרבה, מתוך שמחה יתירה³¹⁰.

הנוהגים לטבול במקוה בכל שבת מותרים לטבול גם בשבת זו.

המאמר ד"ה ציון במשפט שבלקטי תורה נאמר אור ליום ב', ערב ט' באב, תקע"א.

סימן לקריאת הפרשיות – "צומו וצולו", שתשעה באב לעולם קודם פרשת ואתחנן. והטעם הוא כדי שיקראו פרשת דברים שמתחלת בתוכחותיו של משה קודם ט' באב, כדי להפטיר בה בחזון שהוא תוכחות ישעיה על חורבן.

בספר המנהגים-חב"ד: "בפרשת דברים – הקריאה לכהן מפסיקין פסוק אחד לפני שני, בכדי שלא להתחיל פרשה שני' בפסוק איכה". אבל זה כמה שנים שאין נוהגים כן בבית חיינו³¹¹.

בר"ד משיחת ש"פ ויק"פ תשמ"ג, שלעת"ל יתהפך "איכה אשא לבדי טרחכם גו'" למעליותא, שמשא רבינו, "גואל ראשון הוא גואל אחרון", אכן ישא לבדו, לא בתור טענה ושאלה כי אם בניחותא, כללות עם ישראל, שיהיו אז בריבוי גדול ביותר, לאחרית תחיית המתים.

הרב או החשוב שבקהל מפטיר חזון ישעיהו.

ההפטורה קוראים בניגון הרגיל של כל השנה³¹².

בכמה שיחות קודש הובא פירוש רלוי"צ מבארדיטשוב בפסקי ההפטרות למעליותא, ונזכר שר' לוי"צ מבארדיטשוב "האט זיך געקענט איינקערן" עם הפסוקים שבהתחלת ספר ישעיה, ולדוגמא, בפסוק "עם כבד עון", שישאל הוא עם שכל ענין של "עון" הוא כבד לו (ס'איז אים שווער טאן אן עון), כי אין לו כחות וכלים לזה. והיינו, שתמורת "עם כבד עון" כפשוטו ח"ו, נעשה ה"עם" במעמד ומצב שענין ה"עון" (אפילו המחשבה על זה, ועאכו"כ העשי' בפועל ח"ו) הוא "כבד" אצלו, היינו, שקשה (כבד) לו להבין איך יתכן מציאות של עון בעולם.

308) וראה בר"ד משיחת שבת חזון תשד"מ, ששבת חזון הוא באופן נעלה יותר מסתם שבת בשבתו (מצד העילוי דראיית המקדש בשבת חזון). ובר"ד משיחת שבת חזון תש"ל, שנעלה יותר מכל הימים טובים (מטעם הנ"ל).

309) ראה גם שיחת ש"פ מטות תשי"ד (שיחון"ק ע' ששג ואילך), חלקו הובא לעיל בשבת מברכים מנ"א.

310) ראה גם שיחת ש"פ מטו"מ תשל"ג, חלקו הובא לעיל בשבת מברכים מנ"א.

311) ראה מזה בשו"ת באתרא דרב סי' י"כה. וש"נ.

312) ודלא כמנהג לקרונה בניגון קינה (ראבי"ה סתקצ"ה – הובא בלקו"ש חכ"ט ע' 9 הע' 11. וראה גם מגן אבות למאירי ענין כד) – ראה שעו המפקד הל' ת"ב בנהר פקוד סוסק"ד. נהר מצרים הל' ת"ב ס"ג. כתו ש"ט (גאנץ) ח"ד ע' 72. זה השולחן ח"א סתקנ"א ס"א. שם ח"ב סתקנ"א ס"א. וכן נתגו בכמה ק"ק הספרדים ותימנים ועוד. וראה לפי ספרי ערך שבת (הח'). ושם, דאסורא קעבדי. שו"ת בית ישראל (הורוויץ) ס"א (והבין כן בכונות מורה באצבע ס"ח סל"ד (ובפשטות לא מיירי בהכ"ו). ולהעיר מלדוד אמת סכ"ד ס"א. וראה בשו"ת הרדב"ז ח"ג סתת"ר ע'.

אומרים אב הרחמים.

עושים סיום גם ביום השבת³¹³. ויש לקשר הסיום בש"ק עם סעודה³¹⁴.

לענין לימוד התורה בשבת זו, נחלקו הדעות. ונכון שאחר חצות [1:01 בקראון הייטס], ילמוד רק דברים המותרים [פרטי דינים, להלן בדיני תשעה באב] בתשעה באב³¹⁵. וכמובן, כ"ז רק כשאפשר בכך³¹⁶.

בנוגע לשיעורים הקבועים – נוהגים לכתחילה להשלים שיעורי חת"ת, רמב"ם וכדומה לפני חצות היום. באם לא השלים יכול ללמודם כל היום עד שקיעת החמה³¹⁷. כן מתירים להשלים אמירת שנים מקרא ואחד תרגום³¹⁸ או התוועדות ושיעור קבוע ברבים³¹⁹.

ברמ"א הובא שהמנהג בערב תשעה באב [שחל בחול] – לאכול סעודה קבועה קודם מנחה ונוהגין להרבות קצת בסעודה ראשונה³²⁰. ובמגן אברהם כתב הטעם (נוסף לטעם שברמ"א שלא יזיק להם התענית): מפני שבזמן בית שני ה' יום טוב והיו מרבין בסעודה³²¹, ואף עכשיו לא זזו ממנה

(313) סה"ש תנש"א ח"ב ע' 708 – בנוגע לשבת ת"ב.

(314) שיחת שבת חזון, ת"ב נדחה תנש"א – שם ע' 733.

(315) לוח יומי לילדים שבת ת"ב. לוח כולל חב"ד (ושם לא נזכר אחר חצות – ראה מג"א סתקנ"ג סק"ז). וראה שיחת ש"פ דברים תשמ"א שמהיות טוב וכו'.

(316) להעיר ממש"כ במאמ"ר סתקנ"ג סק"ב (הועתק בחלקו ובשינויים קלים במשנ"ב בבה"ל שם ד"ה ולכן, והובא בלקו"ש ח"ט ע' 43 הע' 53): הוראה זו תמוהה היא בעיני הרבה, וכבר מצאתי לקצת מן האחרונים דצווחו עלה. אמנם הרב מגן אברהם קיים דברי הרמ"א ז"ל וכו'. ואין שיהיה נלענ"ד דאין לחוש לזה לפי שאין לנו טעם נכון לאסור הלימוד בשבת כלל. ומש"כ הרב מגן אברהם להחמיר מטעם דיכול ללמוד דברים המותרים ע"כ, אומר אני שאין זה מספיק, לפי שאין אדם לומד אלא מה שלבו חפץ. ועינינו הרואות דכמה ת"ח מתרשלים בלימוד המותר ביום ט"ב, משום דצער הוא להם ללמוד במה שאינם רגילים, וגם אני בע"ה כאחד מהם. ולכן איני חושש לסברא זו ודעתי נוטה להתיר אפילו [בערב תשעה באב שחל] בחול עד סמוך לבין השמשות. ואי לא דמסתפינא מחברותא הוה אמינא דאפילו ביום ט"ב עצמו היה לנו להתיר, דבע"ה נתקלקלו הדורות וביום ט"ב עצמו מטיילין בשווקים ומשיחין שיחת חולין ואפילו היודעים ספר וקצת הלומדים מקילין בזה. ופשיטא דבאופן זה טפי הוי עדיף להו ללמוד. וכיוצא בדבר מצינו בירושלמי וכו' א"ר אבא בר ממל אלו היה מי שיתמנה עמי הייתי מתיר מלאכה בחוה"מ כלום אסור אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ומשיחין ועוסקין בתורה כדון אינון אוכלין ושתיין ופוחזין ע"כ. אף אנו נאמר כלום אסור [הלימוד] אלא כדי שיהיו יושבין בעניני צער ואבילות ומתוך כך זוכרין ודואגין על חורבן הבית, והנה מטיילין ומשיחין שיחת חולין ומשיחין דעתן מן האבלות ומתוך כך באים לידי שחוק והיתול. אלא דמאחר שאיסור ברור הוא בש"ס ופוסקים פשיטא דאין לנו כח להקל ושומר נפשו ירחיק עצמו משחוק והיתול וטויל כדלקמן ס' תקנ"ד סכ"א, והשם יכפר בעד השוגגים. אמנם בעט"ב יש להקל כיון שלא הוזכר בש"ס ופוסקים, וכן אנו נוהג אף בחול, וסמיכנא בהא על רש"ל ז"ל, עיין ט"ז. ומ"מ מי שמרגיש בעצמו שיוכל לדבר וללמוד דברים המותרים ולא יעטע מפני זה בלימוד, קדוש יאמר לו. ואחר כונתו הלב הן הדברים ע"כ. ובמועד לכל חי ס"י סקכ"א: והעיקר הוא שלא יהא בטל מדברי תורה וכבר אפשר ללמוד בפירוש האכילה ואיוב וירמ' ומדרש רז"ל ופרק אלו מגלחין ובהלכות ת"ב ומי הניסול לחכם בחג זה במקום שיוכל להנות במילי דשייכי לאותו היום. אך מה יעשה עם הארץ דאינו יודע כאלו, והיות בטל הוא יותר רע ואין דנין אפשר משאי אפשר, ואם יוכל לילך ולשמעו מוסר ואגדה מפי חכם מה טוב ומה נעים. . ומש"כ במטה יהודה לענין אבל ודבר השולחן לגבי ת"ב דאם רוצה להיות בטל רשאי יעו"ש, לי הפעוט צריכה רבה, ואני מצטער על הנשים דהם בטיולות, והם באו להוסיף על האנשים זה דבר תמוה.

וראה גם עד"י בערוה"ש שם ס"ד, שיש לסמוך על המקילים בשביל ביטול תורה, ומה שיוכל ללמוד דברים המותרים אין זו טענה שאנו רואים בחוש דכיון דמפסיק מלימודו הרגיל אינו לומד עוד.

(317) כן נתפשטה ההוראה אצל רבני אנ"ש, וע"פ ההוראה במורה שיעור לרמב"ם היומי. וראה לקו"ש ח"ט ע' 43 הע' 53. (ושם, אחרי שהביא דעת הרמ"א: אבל ראה וכו' דמנהג זה צ"ע ותימה. ובברכ"י שם דשרי ללמוד כו'. ובפרט למנהגנו ליהרר מכל עניני חשש אבלות בפרהסיא בשבת). וראה שיחות ש"פ דברים תשכ"ה ותשמ"א.

(318) מג"א סתקנ"ד סק"ז בפ"י הרמ"א שם. קצור שו"ע סקכ"ה ס"ד. וראה כה"ח סתקנ"ג סק"ח. ועוד.

(319) כ"ה בהתוועדות דש"פ דברים, ת"ב נדחה, תשכ"ה. וראה גם בשיחת ת"ב נדחה תשמ"ח במעלת הלימוד בפרהסיא בכי"ב. וראה ביומן הררי"ל ג' ע"ה דשנה ה"ל.

(320) ולהעיר מטור ברקת סתקנ"ב סק"ט, במה שא"צ ליהרר בדיני סעודה המפסקת – בעת"ב שחל בחול – בשאר סעודות היום: כי כל הדברים הללו הנעשים לזכרון א"צ להיות כמ"פ, רק אחת מזכרת עון. ומה גם שמעשה האדם כך הוא מעורר למעלה ולא נכון להרבות הענין. ומה גם כי ענין האכילה האדם אוכל וכו' נעשה בערב קרבן וכו' מפני כי המאכל הוא גורם כל השבח והיחוד הזכר אין ראוי למנוע עצמו מענין זה רק בסעודה המפסקת.

(321) ובנו"כ (עט"ז על אתר ועוד) הביא ד' המדרש שהיו אוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת תשעה באב.

ובמג"א ס"א סק"א (ובשו"ע אדה"ז שם ס"א) שבזמן המקדש ה' יו"ט גדול והיו מקריבין תודה.

וידוע, שדעת הרמב"ם בפיה"מ ר"ה פ"א מ"ג שהיו מתענים בזמן בית שני. אבל פשטות הפסוקים זכר' ז, א (ראה פירש"י ורד"ק שם), וכן בגמ' ר"ה יח, ב שלא התענו. ואדרבה, בכ"מ שהיו עושים אותו יו"ט. וי"א שט"ם נפלה בדברי הרמב"ם – ראה שו"ת תשב"ץ ח"ב סרע"א. אלא שבידינו היום גוף כתי"י הרמב"ם ונמצא כנ"ל. והארכיון בזה האחרונים – ראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קנז. שו"מ מהד"ק ח"ג סקע"ט. וראה הנסמך בשו"ת יב"א ח"א או"ח סל"ג ואילך וחו"ב או"ח סכ"ח. וראה לקו"ש ח"ט ע' 185. חט"ז ע' 416 ובהע" 43. ואכ"מ.

להיות לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה³²². ובסידור יעב"ץ: ויש בזה ג"כ בטחון ואמונה בנחמה וצפוי לישועה, שאנו מקווים שיהפוך אותו הקב"ה לששון ולשמחה במהרה בימינו, על כן אין לבטלו, מ"מ יזהרו שלא יאכלו וישתו יותר מדאי, שלא יבואו לידי קלות ראש ביום שיש לנו להתאונן ולא לשמוח כל עיקר, לכן צדיק אוכל לשובע נפשו בלבד בדאגה ובתוגה וברוח נמוגה.

מאמר דא"ח שנאמר בסעודה בערב תשעה באב [בחול] – ראה בהערה³²³.

בנוגע לאמירת משניות לאבלים בשבת זו אחר חצות, הנה בלקוטי שיחות³²⁴ נדפס מכתב לאחד הרבנים: "ת"ח על ההוראה לסיים גם בש"ק זה טהורה כו' יגדיל תורה ויאדיר"³²⁵.

בתשעה באב שחל בשבת ונדחה אמר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) מאמר דא"ח בזמן הרגיל (בליל שבת). נכנסו אליו ל"חזור" המאמר אחר סעודה המפסקת ונמשכה החזרה בלילה³²⁶.

יש אומרים שכלל הדעות (בנוגע ללימוד התורה בשבת), אסור לטייל בשבת זו³²⁷.

נוהגים להקדים זמן תפלת מנחה בכדי שיוכלו לאכול סעודה המפסקת. [כאן בשכונה מנחה גדולה החל מהשעה 1:38].

במנחה אין אומרים צדקתך³²⁸.

בנוגע לפרקי אבות, הנה בשיחת ש"פ דברים תשמ"א³²⁹ נאמר שאינו רוצה להכריע בזה, ולכן לא יאמר ברבים. יעו"ש באורך. וכמדומה שנתפשט המנהג אצל אנ"ש שלא לאומרו³³⁰. בכל אופן, גם אלה שיאמרוהו בשבת זו, חוזרים ואומרים פ"ג בשבת הבאה³³¹.

בשבת זו, אוכל בשר³³² ושותה יין בסעודה המפסקת³³³ – ולא אוכלים ביצה באפר ואין יושבים

322 ומציין שם לב"י סוסי' תקנר. וראה במח"ש שפי' הכוונה, דשמעינן דיש לעשות זכר לגואל במהרה בימינו היכא דליכא איסורא ולכן עושים זכר בערב ט' באב ע"י ריבוי סעודה.

323 ד"ה מורי זלה"ה ה' נוהג – נדפס במאמרי אדה"ז הקצרים ע' תסד. וש"נ. ונו' גם בשיחת ש"פ ואתחנן תשכ"ה. ושם, שלא נתברר אם ה' בסעודה המפסקת או בסעודה שלפ"ז. ועיי"ש השייכות לת"ב.

324 ח"ד ע' 185.

325 והיינו כשחל ת"ב בשבת. ולהעיר מרשימת הרחמ"א ע"ה חדקוב, נדפסה בקובץ עטרת זקנים ע' 9–58. וצ"ע ממעשה רב בשנת תשמ"ח. שוב נתפרסם (ביומן של הררי"ג ע"ה) שה' בעקבות מענה הרבנים בשעתו לשאלה שנשאלה לפניהם. [ומפי השמועה, שכן ה' גם במנחת עשירי ע"ה באב (צום ת"ב נדחה). ואת"ל שהדברים נכונים, אולי – בכדי שלא לנהוג בש"ק באבילות יותר מת"ב אחר חצות היום].

326 ספר המנהגים – חב"ד ע' 46. ועיי"ש בהערה בסהמ"ג, שהמאורע ה' בשנת תרע"ד והמאמר ד"ה ציון במשפט הוא מההמשך דזמן ההוא [המשך תער"ב ח"א ע' תקסד]. ואינו מדבר בענייני ת"ב. וראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' של. ושם נת'. [ולהעיר, שכ"ק אד"ש אמר מאמר הנ"ל גם בערב ת"ב שחל בשבת בשנת תשמ"א]. ועד"ז בנוגע ערב ת"ב שחל בשבת, ראה גם סה"ש תר"צ ע' 134: פעם אירע ערב ט' באב בש"ק. ואמר [כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע] מאמר דא"ח אחר חצות היום. אלא, שאז אמר עוד הפעם מאמר, שכבר אמור, שכנראה לא הבינו אותו השומעים כל צרכו, בפעם הא'.

327 בר"כ סתקנ"ג סק"ה. הובא בשע"ת שם. ועוד. ואין לטייל מחצות. וי"א כל היום.

328 רמ"א סתקנ"ב ס"ב. לוח כולל חב"ה.

329 שם – בנוגע לשבת ערב ת"ב.

330 וכו"ה בלוח כולל חב"ד (שהושמטה אמירת פרקי אבות בשבת זו). ולהעיר גם משיחת ש"פ ואתחנן תשמ"ה (לענין ת"ב שחל בשבת) שנתפשט המנהג כן. וראה שיחת ש"פ ואתחנן תשמ"ח. ש"פ ראה תנש"א. ש"פ עקב תשל"ח. ובלקו"ש ח"ט הנ"ל שכן המנהג בכ"מ – אף שנוטה להקל (אפי' בת"ב שחל בשבת. וכו"ה להקל, בנוגע לעת"ב שחל בשבת, בשיחת ש"פ עקב תשל"ז. ושם, שבחסיד'ישע לחות נדפס שאומרים). ולהעיר גם מלקו"ש חל"ד ע' 60 בשוה"ג להע"י 16.

331 שיחת ש"פ ואתחנן תשמ"א. וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 748. ובכ"מ.

332 בסה"ש תרצ"ט ע' 321 שפ"א [בשנת תרס"ג – ראה סה"ש תרפ"ט ע' 27. לקו"ד ח"א קלז. א. ושם, שסעודה המפסקת היתה בשעה ה', עיי"ש] על עת"ב בשבת, והיתה אז הסעודה שישית – א מילכיגע סעודה – מצד בריאות.

333 נוהגים ליטול ידיים עוד פעם (וכ"מ בסה"ש ולקו"ד שם), אף שמדינא א"צ – גם בחול – לאכול סעודה מפסקת (שהרי יכול לאכול קודם חצות ולהפסיק בה וזא וא"צ ליהרר בדיני סעודה המפסקת ואוכל כל מה שירצה). ומנהג ישראל תורה היא ואין לבטלה בחנם.

וכ"כ במקור חיים לחו"י סתקנ"ב בקיצור הלכות ס"א, דאי בעי לא אכיל לה כלל ומ"מ מנהגן של ישראל תורה. וכן מוכח גם בסידור יעב"ץ דיני עת"ב ס"ח–י. ודלא כשו"ת שבה"ל ח"י ספ"ג, שנראה שנקט שחובה בדבר. ולהעיר משו"ת הלק"ט ח"ב ס' קלה דאיכא קצת מצוה דרך הבראה שעושין לאכל. ונראה דטעמא דמנהגא קאמר. ובעובר אורח לאהדר"ת סרע"ג כתב שיש בזה מצוה מדרבנן כבערב יו"כ. ודבריו תמוהים. ומ"מ, אם אין ראי' לדבר, רמז לדבר איכא. (ולהעיר משה"ש תנש"א ח"ב ע' 726. אבל שם מיירי כשחל בשבת).

ע"ג קרקע – ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפי' כסעודת שלמה בעת מלכותו³³⁴. ויש להוסיף יותר מבשאר שבתות השנה³³⁵. ומברך³³⁶ בזימון³³⁷.

הלוקחים כדורים להקל על הצום³³⁸, יש מקום להקל להם לקחתם בשבת³³⁹. ומ"מ, כדאי לערבם מערב שבת במאכל³⁴⁰.

י"א שאסור לומר בפירוש שאוכל בכדי שיהי' לו כח לצום בערב³⁴¹.

בשנה זו, א"צ להתנות בגמר הסעודה (כבשאר סעודה המפסקת) שיוכל להמשיך לאכול עד שקיעת החמה³⁴².

אסור ללעוס שורש מתוק שקורין לאקרי"ן (וכל כיו"ב) בערב ט"ב לפי שישאר המתיקות בפיו וכשבולע הרוק בולע המתיקות³⁴³.

צריך להפסיק לאכול ולשתות לפני שקיעת החמה³⁴⁴ [כאן בשכונה בשעה 8:09], כי מיד בשקיעת החמה אסור באכילה שתי, רחיצה וסיכה³⁴⁵. ונכון להודיע זה לרבים, שלא יטעו כבשאר שבתות השנה³⁴⁶.

חליצת מנעלים, וישיבה על הארץ אינן נוהגות עד צאת השבת [כאן בשכונה, בשעה 8:56]³⁴⁷. אסור להכין הקינות או נעלי תשעה באב לפני יציאת השבת. מנהיגו, שאין מחליפים בגדי שבת עד לאחר קינות.

מותר ליטול מים אחרונים כדרכו, גם אם הוא כבר אחרי השקיעה.

אם שכח מלברך ברכת המזון עד שחשיכה, אומר רצה אבל לא יאמר נחם בברכת המזון³⁴⁸.

(334) שו"ע סתקנ"ב ס"י.

(335) סה"ש תנש"א ח"ב ע' 684. שם ע' 723 – בנוגע לת"ב. וכן בלקו"ש חל"ט ע' 9 הע' 19.

ובסה"ש תנש"א שם ע' 726 – ע"ד עיו"כ כפי שיעור ב' ימים.

(336) משנ"ב סתקנ"ב סקכ"ג. לוח כולל חב"ד.

(337) וראה מג"א סקי"ד (הובא בלוח כולל חב"ד) שמ"מ ישב בדאבון נפש ולא ישב בסעודת חברים, והיינו – פרט לב"ב (משנ"ב שם סקכ"ג).

אבל יש מקילים. ובפרט ברגיל כל בכל שבת, שאז אסור לו להמנע (בכור שור תענית כט, ב. הובא ביד אפרים, שע"ת סקי"א ובמשנ"ב שם. ועוד). וראה שערים מצויינים בהלכה לאזמור"ז זצ"ל סקכ"ה סק"א. ולהעיר גם מסעודה המפסקת דשנת תרס"ג – בסה"ש תרפ"ט שם. תרצ"ט שם. לקו"ד שם.

ואף שבין אנ"ש לא רגילים כ"כ בס"ג – בכ"מ נהגו בזה בימי הקיץ הארוכים. וכן ביישובות ובמושבים דאנ"ש לימי הקיץ – נהגו בהתוועדויות בזמן ס"ג.

(338) להעיר מאג"ק חיו"ח ע' תע.

(339) ול"ג מנפל למשכב או חלה כל גופו, שהתירו לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה. וה"ה על העתיד – בחושש שיפול למשכב במוצ"ש.

ועוד, שלכמה דעות, אי"ז בגדר רפואה, הן מצד פעולתו, שאי"ז פעולת רפואה [וע"ד כדורי שינה וכיו"ב]. ועוד שבלא"ה מקום לומר ולהקל ברפואה מונעת, וע"ד לשמור על המכה, וה"ה בעניינו. והן מצד מהותו (ועדף מויטמינים), שה"ה תחליף למזון והוא בגדר מאכל בריאים.

וגם י"א שבבריא בכלל ל"ש איסור רפואה אא"כ בחלש ולחזק מזגו – ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סנ"ד סק"א. והרי נתפשטה ההוראה (ומפי השמועה – גם ע"פ הוראה ואכ"מ) להקל גם במשככי כאבים.

והנה אם מדין הכנה, מסביר אין מקום לחלק בין זה לאוכל בשבת בס"ג לחזק גופו למחר. וגם אינו ניכר במעשיו שמכין לחול. ובאו"א, שפעולתו ניכרת כבר היום.

(340) ויש המחמירים לקחתם דוקא במוצאי שבת בלי מים.

(341) וצ"ע בשיטת אדה"ב בענין זה – ראה ס"ח סרס"ו. מג"א סר"צ. שש"ז סק"א. א"ר ותו"ש שם. אדה"ז סר"צ ס"ו. סש"ז ס"א.

(342) משנ"ב סתקנ"ג בשעה צ"ז סק"ז.

(343) אבל משום בליעת הרוק לבדו אין איסור.

(344) רמ"א סתקנ"ב ס"י.

(345) קיצור שו"ע סקכ"ה ס"א.

(346) משנ"ב שם סקכ"ד.

(347) ראה שד"ח פאה"ש מערכת בין המצרים ס"ב אות יח. שש"כ פס"ב הע' פח.

(348) שעת"ת סתקנ"ב סקי"ג (וחולק על הל"ט ח"ב סקל"ג, הביאו בנו בלקט הקמח הל' ת"ב (נג, סע"ד). והב"ד בשו"ג סתקנ"ז סק"ז ובש"ת" סתקנ"ב סקי"ט). וכוות"ל דהשעת"ת – כ"פ בכה"ה סתקנ"ב סקס"א. ולדיון, ודאי דינא הכי, דאנן קייל"ן אפי' באוכל בע"ש וקידש עליו היום ולא אכל משחשיכה שאינו מזכיר של שבת. וכש"כ בנדו"ד (שהרי אפי' בת"ב גופא נסתפקו בזה, והבו דלא לוסף עלה. ואף

מוצאי שבת קודש בשעה 8:56.

מוצאי שבת קודש, ט' מנחם-אב, תשעה-באב

"אין שמחה בא אלא בתשעה באב"³⁴⁹

תשעה באב חמשה דברים אירעו בו: נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ. וחרב הבית בראשונה ובשניה. ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורובבות מישראל והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא מלך המשיח ונפל ביד הרומיים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן בית המקדש. ובו ביום המוכן לפורענות חרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל ואת סביביו לקיים מה שנאמר ציון שדה תחרש.

הלכתא למשיחא: כל הצומות עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ישון ושמחה.³⁵⁰

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית): ולעתיד לבוא יהפכם ה' לישון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות, שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לשון ולשמחה".

ובכמה מקומות³⁵¹ שלעתיד לבוא יה' תשעה באב יום טוב הכי גדול, יותר משאר הימים טובים, ויותר משאר הצומות שיהפכו לימים טובים.

באגרות קודש³⁵²: עס איז באוואוסט דער חסידישער ווארט³⁵³, עבדו את ד' בשמחה, אז אפילו תשעה באב – יהפך במהרה לישון ולשמחה – בביאת משיח צדקנו, דארף דער תענית און זאגען קינות, בשעת מעשה זיין אויך בשמחה-געפיל, וואס מען האט דעם גרויסען גליק און מעגליכקייט צו מקיים זיין דעם ציווי מלך מלכי המלכים הקב"ה, און לויט ווי עס [איז] אפגע'פסק'נט געווארן אין רמב"ם סוף הלכות לולב, אז דער וואס פארמיידט זיך פון שמחה, ראוי להפרע ממנו וכו' און דער וואס טוט דאס עבודה גדולה היא כו' עיין שם.

איתא בירושלמי שביום שחרב הבית (ת"ב) "יליד מלכא משיחא". ובפרט ע"פ הידוע שביום הולדתו של אדם מזלו גובר, דלפי זה נמצא, שביום ת"ב מתגבר מזלו של משיח צדקנו, והוא יום מסוגל לענין של ישועה וגאולה. וענין זה נוגע להלכה למעשה, וכמ"ש הרח"ו בשם האריז"ל שזהו מהטעמים שאומרים "פסוקי נחמה" ביום ט"ב במנחה . . כי אז במנחת ט"ב נולד המשיח הנקרא מנחם, וי"ל שזהו הטעם הפנימי שנק' ט"ב בשם "מועד"³⁵⁴.

למ"ד לאומרו בת"ב – א"י מדין "מעין המאורע", שהרי בת"ב אין קרבן מוסף ואי"ב חובת הזכרת מעין המאורע.
(349) פס' פ"ל על נהרות בבל בסופו. ושם: לפי שקבעו אבל בזמן הזה ועתיד לפני הקדוש ברוך הוא לעשותו יום טוב שנאמר והפכתי אבלם לישון ונחמתים ושמחתים מיוגם. ובמדב"ר (פ"ג, ה בסופו): אף היא אינה צרה אלא שמחה שבו ביום נולד מנחם. ולהעיר מפ' הידוע (קדושת לוי ועוד) במאחז"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה", שזוכה הוא מלשון הזדככות שמדכך ורואה עתה בשמחה, קצת משמחת ירושלים איך יה' לעת"ל, שע"י שמצטער ומתאבל על חורבן ירושלים מעורר הגאולה, ולכן זוכה מיד לראות בעוה"ז הנחמות של עתיד, שמראים לו תיכף הנחמות העתידים. וראה פרי צדיק דברים טו.
(350) ההנהרות וציונים לקטע זה ושלאחריו, תמצא לעיל דיניי שבעה עשר בתמוה.
(351) ראה ד"ה ציון במשפט תשל"ה הא' (סה"מ מלוקט ח"א ע' קנד) הע' 41*. לקו"ש ח"ח ע' 313. סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 611 הע' 27. ר"ד משיחת ש"פ דברים תש"ג. ובכ"מ.
(352) ח"ב ע' רצז.
(353) ראה גם שיחת כ' מנ"א תשל"ד. ולהעיר משיחת ש"פ ואתחנן תשכ"ח בנוגע לשון המאמר בד"ה נחמו תרכ"ו ע"ד "ההפרש . . בין ט' באב לשמח"ת", שלכאורה ה"ז לשון מוזר. ועיי"ש הביאור שט"ו באב דומה לשמח"ת, וממילא גם ט' באב שעל ידו בא העילוי דט"ו באב דומה לשמח"ת, רק שבת"ב הוא בקו הירידה והעלם, ובט"ו באב ושמח"ת הוא בקו העלי' והגילוי.
וכ"ה בס' תורת שמעון השלם (תשע"א) ע' קלא בשם הר"ש מייערסלאוו, עיי"ש. וכן מסופר על הר"ד לייקעס תלמיד הבעש"ט (אדמו"ר טשורנוביל ע' צה). וראה ייטב פנים אבני זכרון לד"ה אות ק, הובא בשיח השדה ס"פ דברים אות קצד.
ולהעיר מעבודת ישראל פ' מסעי (חלקו הועתק באוה"ת, כנ"ל אצלנו דיני בין המצרים): אפילו בתשעה באב שהוא חושך למראה עין הגם שיש לבכות בחר נפש על כל אשר מצאתנו ביום ההוא מכל מקום יש לשמח לב המלך בשמחה העתידה שבו יולד מנחם ויגאלנו במהרה וישמח ה' במעשיו.

ובס' מגן אברהם (מטריסק) ס"פ מסעי, שאע"פ שהם ימים הנמוכים בשנה, עכ"ז בת"ב נולד משיח שאז הלידה והתגלות אורו של משיח, ולכן אדרבה היא שעת הכושר שע"י שיתאמץ ויסיר מאתו החשכות יזכה לאור גדול להרגיש האור של מלך המשיח.
(354) לקו"ש חל"ט ע' 8 (משיחות ש"פ דברים תשמ"ז-מ"ח).

בכמה ספרים נזכר שכ"א ימי בין המצרים מי"ז בתמוז עד ערב תשעה באב הם כנגד הימים מראש השנה עד הושענא רבה, ותשעה באב – כנגד שמיני עצרת (ושמחת תורה)³⁵⁵. ועוד מצינו, שתשעת ימים הראשונים של חודש מנחם אב כנגד ימי חג הסוכות, ותשעה באב – כנגד שמחת תורה.

אף שאין להסיח דעת מהאבילות³⁵⁶, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה³⁵⁷, כמ"ש שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה³⁵⁸, אסור ליפול בעצבות ח"ו, שהרי כתיב עבדו את הוי' בשמחה³⁵⁹.

בספר השיחות תש"ג ע' 41 (שפעם באה קבוצה של יהודים מליטא לאדמו"ר הצמח צדק, ואמרו שיש להם קושיות וכו'): האבן זיי געזאגט, אז זיי האבן געזעהן א גרויסן חסיד האט ער שמח"ת געוויינט און תשעה באב געזונגען, און האבן מסיים געווען: מילתא דמתאמרא באפי מארי' לית בה משום לישנא בישא. האט הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק זיי געענטפערט, אז ביי א חסיד איז דער ניגון נישט קיין שמחה און די בכל' איז נישט קיין עצבות. די בכל' איז מרירות. . . תשעה באב בעת החורבן איז ער זעהט ווי עס איז נתקיים געווארן דער חורבן, איז דאך בכל עצב יהי' מותר און גלויבט בקיום יעודי הגאולה, הנה אין פון דעם זינגט ער, דער ניגון איז להתענג על הוי'.

מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שאירעו צרות לאבותינו ותכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה³⁶⁰. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה³⁶¹. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטיול ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם³⁶².

(355) כן מצינו בספרים, שעשירי באב כנגד שמחת תורה. ובאו"א קצת, ששלשת השבועות על הסדר כנגד שבעת ימי פסח שבועות (וימי תשלומין) וסוכות, ות"ב – כנגד שמע"צ. [ובכ"מ דקודם מ"ת ה' יו"כ בעשירי באב].

(356) וגדר היסח הדעת – שקובע עצמו לדבר אחר (ולכן מותר במלאכה שאי"ב שיהיו). אבל בשעת הקינות, לא יפסיק לבו מהאבל בכלל. (כן מוכרח מזה, שבשעת הקינות אסור אפי' לספר דבר ולצאת חוץ, משא"כ בשאר היום). וראה בסוף הקובץ במילואים (ח).

(357) והובא לדינא בשו"ע או"ח סוס"י תקנז.

(358) ובלקוטי תורה פ' נצבים מז, ב ואילך, משמע שע"י הבכ"ב בת"ב מעוררים רחמים להיות נמשך אח"כ יגמה"ר באלול.

(359) ראה אצלנו בשו"ת אהרן דרב סי' הקפג. ושו"י. ולהעיר מהסיפור דהר"ש מונקעס, הובא בלקוטי ספורים (פערלאו, תשכ"ו) ע' נג, ובשינוי נוסח – בשמועות וסיפורים ע' 38. וראה בכי"ב אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשצט.

(360) וראה שו"ת חת"ס או"ח סר"ח שכתב לדייק מל' הרמב"ם תעניות פ"ה ה"א "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה" שד' צומות נקבעו על התשובה ולא לאבל. וכתב שם, שלכן נהגו לומר וידים וסליחות. וכדברי הרמב"ם, כ"ה מפורש יותר במאירי ברכות ו, ב: שהתעניות כולם נתקנו מפני התשובה. אבל ראה ב"ן תענית ט, א בדפי הרי"ף, הובא בתיו"ט תענית פ"ד מ"א, שנקבעו לאבל ולא לתפלה. וראה שם בר"ן ז, א. וכ"מ קצת בריטב"א מגילה ה, א ד"ה אבל. שם תענית י, א. ובמאירי פסחים נד, ב לגבי ת"ב (אבל לכאן קאי בכל ד' צומות): אינו אלא לזכר אבל. ומה שחייב להתענות – היינו מחמת צער להרגיש העינוי. ומצינו כע"ז באבילות, כתענית ביום שמת אביו או רבו, וכן התענה דוד כשמתו שאול ויונתן בנו, וכן היו מתענים ביום מיתת החכמים (ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז, הובא בטורי יו"ד ששע"ח).

אמנם, גם אם נקבעו רק לאבל, הרי המתאבל ג"כ צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה (ראה רמב"ם אבל פ"ג ה"ב). ולהעיר מרמב"ם תפלה פ"ג ה"ח שבשאר תעניות קורין ברכות כדי שישבו, משא"כ בד' צומות. ובשו"ת הצ"צ או"ח סי' קי (במהרה"ח) הביא ד' הרמב"ם ה"ה, וסמך לה מש"ב בר"ן כ"ל. ועלה כתב שחובת קריה"ת בד' צומות היא לפי ש"חייב לזכור האבל והחורבן כו' וכמ"ש הגד להם את הבית ויכלמו מעונותיהם כו", ונמצא שג"ז משום תשובה. ובפשוט, שכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו החרבו לפי שלא עשה תשובה (מדרש תהלים עה"פ קלז, ז. ילקוט שמעוני שם רמז תתפו). וראה שערים מצוינים בהלכה לאאזמו"ר סי' קא סק"א, שכתב שלכן תיקנו סליחות ויודיו (וכבר הקדימו בענין זה בשו"ת חת"ס כ"ל) וזקקת י"ג מדות בשעת קריאת ויחל. והביא מש"כ בערוה"ש סתקס"ו ס"ג שמה"ט מפטירים דרשו במנחה לעורר לתשובה, לפי שבת"צ מתודים בסוף היום.

וראה בארוכה לקו"ש חל"ג ע' 159 ואילך, שיש בתעניות אלו שני הענינים, שהפצא הדיוט שהוא בעצם "יום רצון לה" גם ללא פעולת האדם (ראה שם הע' 40), אבל היותו "יום רצון" מתגלה ע"י הצום והנהגות התענית שביום זה, וכן שהדך להרגיש ולנצל מעלת היום היא ע"י עינוי הגוף שזה מעורר את האדם לתשובה.

(361) ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד.

(362) וראה פלא יוניץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבאל תשובה עליו נאמר זבה רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עש"ת].

וממשיר: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכנע לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישבו אל ה' וירחמנו, ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [כנראה הכוונה לתענית פ"א ה"ה] כי מה יתן ומה יסיוף להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוא אלא עיקר התענית הוא כדי שניתן לב שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא הטהרנו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכן נשוב אל ה' וירחמנו.

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. וכתב השל"ה: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העינוי שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו שכינה, כן יתהנה גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם³⁶³.

דברים האסורים בתשעה באב

בקביעות שנה זו שחל תשעה באב במוצאי שבת, **בשקיעת החמה** אסור באכילה ושתיה, רחיצה וסיכה והרחקות לבני זוג, **ובצאת השבת** אסור בנעילת הסנדל ויושבים על הארץ. ואסור בכל אלו הדברים (חוץ משיבה על הארץ, כדלקמן) כל היום ואפילו בין השמשות עד צאת הכוכבים במוצאי התענית³⁶⁴.

אכילה ושתיה

אכילה ושתיה אסור אפילו במשהו, אבל ליגע באוכלין מותר.

עוברות ומיניקות מתענות בט' באב, ומשלימות כדרך שמתענות ומשלימות ביום כפור. אולם אם הריגה בסיכון או הריגה קשה או שמרגשת חולשה יותר מן הרגיל או שיש חשש שתפסוק החלב תאכל ותשתה כצרכה³⁶⁵.

יולדת תוך ז' ימים, ואפילו לאחר ז' – אם הוא תוך שלשים יום, כל שעדיין חלושה, אינה מתענה. אך אם מרגשת בעצמה שהיא בריאה לגמרי והתענית לא יזיק לה, יש לה להשלים אפילו תוך ל' יום.

חולה שהוא חלוש וחש בגופו וצריך לאכול אע"פ שאין בו סכנה מאכילין אותו.

קטנים פטורים מלהתענות.

הפטורים מלהתענות צריכים שיאכלו בצינעא.

בעל ברית משלים תעניתו ונותנין הכוס לתינוק לשותות והסעודה עושין בלילה.

אין שוטפים את הפה ביום התענית³⁶⁶.

שכח ואכל מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית זה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקרה התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

363) ושם: וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעליו כל נדוד עבירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבעולם, כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתיה, על כן יגבור על הכעס.

[ומקרא מפורש הוא (ישעי' נח, ד): הן לריב ומצה תצומו וגו'. וכן הובא בראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ועוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפנינו לא נמצא). ובספר חסידים סתרי"ז (הובא בר"ח שם): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יה' כעסו בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסן ואם יכעוס מוטב לא שלא יתענה ויה' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא יועץ שם: וצריך לזיזו ביום התענית מכל מכשול והרהור עון שלא יבא כטובל ושרץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחר מקצץ בנטיעות וביותר צריך לזיזו מן הכעס שביום התענית הוא מעותד מאד לכעוס על עילה כל שהוא ומאחר שהכעס הרי הוא כעו"ז נמצא שההפסד גדול על השבח וההעדד טוב ממציאות הרע אם לריב ומצה יצום לכן יתגבר מאד ויעמוד על המשמר לכל יגע לריק].

ועוד שם: גם לא ישיח שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דקותו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום היא באמונה ובנחת וימרה לחזור לדבוקתו.

ועוד שם בשל"ה: גם אחר התענית לא ירבה בענוגין, וביום התענית לא ידבר מענין אכילת הלילה באם אפשר לו – דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל – לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתיה. 364) ואין מוועיל לזה מה שיתפלל מערים מקודם.

365) ראה הליכות שלמה פט"ז, א–ב ובהערות שם.

366) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמי–פה וכדומה) ויכפור ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתר דרב סי' א'תתקפח.

מי שאינו מתענה לא יעלה לתורה³⁶⁷. קראו לתורה למי שאינו מתענה וצר לו להודיע מפני חילול ה' יעלה.

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן³⁶⁸.

גם מי שפטור מלהתענות, וכן קטן שיש בו דעת להתאבל, לא יאכל מעדנים³⁶⁹ רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.

מי שאינו מתענה³⁷⁰ צריך להבדיל³⁷¹ לפני אכילתו³⁷². ויתן היין לקטן שהגיע לחינוך לשותות³⁷³. [אבל בנשים, כיון ו"א שאשה אינה חייבת בהבדלה, וא"כ יתכן שהקטן אינו יוצא יד"ח הבדלה ממנה³⁷⁴, ולכן נתן לקטנה]. ובאם אין קטן, יבדיל על חמר מדינה³⁷⁵ וישתה

(367) גם מי ששכח ואכל ככותבת או שתה מלא לוגמיו לא יעלה לתורה לכתחילה – שו"ת באתרא דרב סי' כ"ט/ז.

(368) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את היום שכתב לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב ט"ז/מה.

(369) ולא בשר ויין (ראה בלוח לת"ב נדחה לענין הבדלה. ובפס"ר שהובא שם משמע להדיא גם בנוגע לבשר. ובלא"ה, גם בשאר תעניות אין לחולה לענג עצמו בבשר ויין רק כפי מה שצריך, בכדי להשתתף עם הציבור).

יש שכתב שאין לו לאכול ב' תבשילין בדאפשר, דלא גרע מעת"ב (ראה עד"א בביהגרא סתקנ"ה סק"ד בנוגע לזה שימעט מכבודו ומנהגותיה בת"ב (שם ס"ב), שאף בסעודה המפסקת אמרו ימעט וכו'). ולא נהיגי הכי. (ול"ד ליין שא"צ לו, ועוד שבשר ויין אסור גם לאונן, משא"כ ב' תבשילין שהותר למי שמתו מוטל לפניו, ואין לנו לחדש איסורים מעצמנו. ועיקר איסור ב' תבשילין בסעודה מפסקת (לא מדיני אנינות ואבלות אלא) שתהא סעודה עני' ושפלה. וכבר העיר בזה בהגהות אמרי ברוך לט"ז רס"ו תקנב שבאיסור שני ובתבשילין חמור סעודה המפסקת מאנינות. איברא, שמצינו כע"ז באונן, ראה בירושלמי מ"ק פ"ג ה"ה "ולא אוכל כל צרכו". אמנם, בב"י י"ד שש"א כתב שהמשמיעו הפוסקים (אף שנזכר בתוה"א לרמב"ן) דכיון דלא אידכר בברייתא דתלמודא דידן משמע דלא קיימא לן הכי. ועוד, שד"מ אינו דומה לאונן, שבאונן לא אסור ב' תבשילין. ובכלל, שאני סעודה המפסקת שהאיסור שוה בכל ולא גזרו לחולה בת"ב שהוא רק ליחיד. וגם כשאסור רק פחות מכשיעור, שאסור אפי' לטעום קודם הבדלה, ויתן לקטן. ובאם אין קטן, כיון שלא הותר לו (מאיזה סיבה שתה"ק) לאכול ולשתות פחות מכשיעור אין לו להבדיל, שאין לנו להורות לו לשתות מלא לוגמיו ולבטל התענית (ראה שו"ת הצ"צ או"ח סי' קי. וקשה לסמוך על הדעות שחובות הכוס בשיעור חצי מנה מעכבת אדם בהבדלה, ואף שלא נעקר התענית א"כ בשתה רביעית). ודומה למי שאין לו יין, שבאדם חלש יכול לסמוך להקל שמותר לו לאכול מיד. וראה בתור"ד פסחים ק, א ד"ה קפיד, דכל היכא דאיכא דררא דאיסורא מותר לטעום קודם הבדלה. וכה"ג מצינו בשו"ע אדה"ז סתקנ"ז ס"ז במי ששכח להבדיל שטועם ירקות קודם הבדלה שלא יהא כמוסיף על הכוסות. וראה מה שהארכנו בזה במקורות ועיונים להלכה יומית אות תקנח. והה"ל בנד"ז שהותר לו לטעום קודם הבדלה שלא יעבור בביטול הצום. וראה כע"ז בשש"כ פנ"ו הע' לו (לענין קידוש, אף שדבריו צע"ג. והו"ע סיים עלה שלא נזכר כלל בפוסקים ד"ז). וחזי לאצטרופי הדעות שחולה פטור מהבדלה בת"ב, אף שאי"ז עיקר לדניא.

(371) שו"ת בעי חיי או"ח ח"ב סע"א. דגמ"ר סתקנ"ט ס"ח. שע"ת סתקנ"ז ס"א. קצור שו"ע סתקנ"ה ס"ח.

ובנוגע לקטנים – נחלקו הפוסקים, ודעביד כמר עביד [ועי' מג"א רס"ו תקנו ושו"ע אדה"ז סתקנ"ט ס"ס"ז] ועכ"פ ודאי שמותרים הם לאכול לפני הבדלה (שו"ע אדה"ז סרס"ט ס"ג – בנוגע לקידוש. וה"ה להבדלה, ע"פ תוד"ה אשתלי – פסחים ק, ב).

(372) כה"ח סתקנ"ז סק"ט. והכי נהוג. אבל בשו"ת בעי חיי הנ"ל שמבדיל מיד בלילה. וצ"ל בכונתו דמיייר כשאוכל מיד בלילה. וכ"ג שהבין בכה"ח שם. וכ"כ בשו"ת יחוד"ח ח"ג ס"מ. וראה שו"ת מנח"י ח"ח ס"ל סק"ד. ח"י סל"א סק"ט. שש"כ פס"ב סמ"ו.

(373) כבכל מוצאי שבת בתשעת הימים.

ובאמת, כ"ה גם בת"ב (מדין אנינות), וכדמוכח מהמנהג שגם במוצאי ת"ב אסור בבשר ויין מפני אבילות של יום, וכן ממה שזקקו להתיר בת"ב שחל בשבת. וכ"ה להדיא בשו"ת תשב"ץ ח"ב סע"א. וכ"מ בפס"ר פל"א, הובא בהגמ"י תעניות פ"ה ה"ד (ובמהדורות פרנקל).

ואולי מקום לחלק שאחר חצות מותר ביו, ע"פ או"ז הל' ת"ב סת"ו ו"ו רס"ו תקנו בשם הריטב"א, שה"ה כאחר סתימת הגולל. ויש לחלק. ובפרט לז' הטור סתקנ"ב שהאיסור בשתיית יין בסעודה המפסקת לא משום שמחה (וראה משה"ק בהגהות אמרי ברוך) אלא שלא ישכח רישו ומצוה שזיכור החורבן. (ומה"ט אסור גם בבשר עוף). ומה שהותר ליולדת לשתות מיין המילה – ראה לקמן בהע'.

וראה לעיל בהערה במוצ"ש שבתשעת הימים.

(374) נתבאר לעיל במוצ"ש שבתשעת הימים.

(375) ואולי מקום לחלק בשם ממש"כ בהגהות רעק"א י"ד שש"א ס"א בשם מוצל מאש להסתפק שמה אונן אסור גם בחמר מדינה, וא"כ לא הרווחנו במה שמבדיל על חמר מדינה – דהתם מיירי במידי דמשכר דוקא, וכמפורש בשו"ת מוצל מאש ח"ב סכ"ב. והחוששים מלהבדיל על חמר מדינה, או כשאין חמר מדינה – מבדילים על היין (כדעת שו"ת דברי מלכאל ח"ו ס"ט. ועוד), ועדיף – על מיץ ענבים (ע"פ משנ"ב סתקנ"ב סק"ז), וישתו רק כשיעור. (ונראה שמותר לשתות רביעית ולא רק מלא לוגמיו, שלא להכנס לספק ברכה אחרונה. וצ"ע בשו"ת דברי מלכאל שם).

אמנם, בת"ב נדחה, בהבדלה אחרי ברית מילה, ולאחרי מנחה, לבז"ע מבדילים על יין, וישתה א' מבעלי הברית שאינו מתענה (לפי שו"ת) שלהם הוא (שו"ע סתקנ"ט ס"ט) והותר בבשר ויין (ערוה"ש שם ס"ט. אבל ראה שו"ת שו"מ מהדורא ה' סל"ט).

[ולכאורה אתאי בקי' מכוס ברכת המילה שנותנים ליולדת לשתות גם בת"ב שאינו נדחה (שו"ע שם ס"ז). ובפשטות הכוונה ליין ולא לחמר מדינה, והרי ו"א שא"פ לברכה על חמר מדינה, אא"כ נאמר שהכוונה ליין מגתו. וכנראה שבמקום מצות מילה הקלו. וי"ל, שגם כשאינו נדחה – אהני כסברא זו דיו"ט שלה הוא (אף דלא"ה הכי רק לגבי נדחה) לגבי איסור שתיית יין בת"ב שהוא רק מדרבנן. ויש שנדחקו לאוקמי בצריכה ליין מחמת חולי. וראה אות ברית יו"ד סרס"ה סק"ה שפ"י בד' המחבר בשו"ע יו"ד סרס"ה ס"ד שאין היולדת יכולה לשתות יין בת"ב – דאכן מיירי מצד איסור שתיית יין ולא מצד דין תענית. וכבר האריכו בסתירת המחבר שבסתקנ"ט כ' ששותה יין. וגם בב"י סתקנ"ט כתב לברך ללא כוס. וראה בארוכה הנסמך בבירור הלכה זילבר יו"ד שם. ואכ"מ. וגם להעיר שכ"ז רק לדעת המחבר שהתיר בשבוע שחל בו לשתות מיין הבדלה, וכן שאר יין דמצוה, אבל להרמ"א שגם מ"ח נותן לתניק, הרי שבביר"מ בת"ב צריך ליתן לתניק. וכ"ה בד"מ

בעצמו³⁷⁶. וה"ה באשה³⁷⁷.

אשה שאינה מתענה, באם אינה רוצה להבדיל בעצמה, יכולה לבקש מבעלה להבדיל עבורה גם אם הוא מתענה, וגם הוא יוצא יד"ח בהבדלה זו³⁷⁸ ובתנאי שישקה מהיין לבר חיובא שנתכוון לצאת יד"ח בהבדלה זו, ואפי' קטן שהגיע לחינוך, אבל לא לאשה³⁷⁹. ובנוסח ההבדלה אומר כרגיל, הנה א"ל ישועתי וכו'³⁸⁰, חוץ מברכת בשמים. ברכת מאורי האש אומר רק באם מבדיל במוצאי שבת (ולא אמרו לפני זה במוצאי שבת).

הפטורים מלהתענות שאכלו כזית פת³⁸¹, יאמרו נחם בברכת המזון³⁸² לפני ובנה ירושלים, ויחתום "מנחם ציון ובונה ירושלים"³⁸³. שכח ולא אמר נחם, יצא ואינו חוזר. אף שמן הדין מותר לעשן בתענית ציבור למי שרגיל בזה³⁸⁴, בתשעה באב ראוי להחמיר בדבר.

סתקנ"ט סק"ב. רמ"א יו"ד סרס"ה ס"ד. וכ"פ אדה"ז סתרכ"א ס"ד.

ואם מחמירים להתענות, או בהבדלה שלפני הברית, נותנים לקטן שהגיע לחינוך (אבל לא ליולדת שספק אם חייבת בהבדלה).

(376)

ראה כה"ח סתקנ"ו סק"ט.

(377) ופשוט שאף נשים המקפידות שלא לשתות מיין הבדלה, אין להן להקפיד בכח"ה (ראה משנ"ב סרצ"ו סקל"ה).

ולהעיר, דל"ש כ"ז בחמר מדינה כ"א ביין (לפי הטעם שבשל"ה, הובא במג"א סרצ"ו סק"ד. ובשו"ע אדה"ז השמיטו. ושם (שם בס"ו): א"צ להטעים מכוס של הבדלה להשומעים. וי"ע בשכר העשוי מחטים, ע"פ ברכות מ, א). ועי' עו"ש בהלכה היומית שבה' לעיל בענין מנהג הנ"ל.

(378) ע"פ שו"ת שם – בחולה המבדיל. וראה שו"ת צ"ח צ"ח סמ"ד. שש"כ פס"ב סמ"ח.

(379) כ"ה ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"ה ס"ד בסוגריים. אבל ראה סק"צ ס"ד. סרס"ט ס"ג. סתרכ"ד ס"ב. וראה תהל"ד סרצ"ה. קצוה"ש סצ"ז בבדה"ש סק"ו. וראה בה"ל היומית הנ"ל.

(380) ובמנהגו במוצאי יו"ט – ע"פ לבוש ופמ"ג סתצ"א במ"ז סק"א. וראה מגדל עז ע' רכו. וגם אבל אומרם – משנת יעקב ח"ג קצב, ב, בהגהות ע"ס משמרת שלום. ודלא כפת"ש יו"ד שש"ע"ו סק"ב ושסצ"א סק"א.

י"א כשכשמדיל ללא בגדי שבת (כגון שמבדיל בבוקר יום א') לא יאמר פסוקים אלו. אבל כמדומה ברור שאין המנהג כן.

ובפרטיות: דהנה, י"א ששייך רק למוצ"ש, אבל למנהגו אומרים גם במוצאי"ט (כנ"ל).

וגם ל"א שאכל אינו אומרן משום שמחה (שהוא לסימן טוב), או משום איסור ת"ת – הנה, למנהגו כל דבר שהוא סדר היום אומרים בשופי כולל חת"ו. וצ"ג לומר שפסקי הנה גרע טפי מהנ"ל. וכמדומה שכן המנהג הפשוט גם בימי אבלות.

אלא, שבלוח כולל חב"ד כ' במוצאי ת"ב שמתחיל מבפנה"ג. ובבית חיינו נהגו בפשיטות לאומרם במוצאי ת"ב (ראה להלן בזה). ועדיין י"ל שבת"ב גופא, בזמן אבלות, לא יאמרוהו. אבל כנ"ל לא נהירא.

(381) ובקביעות שנה זו – להעיר מהשק"ט (שו"ת לב חיים ח"ב סקנ"ט). וראה הנסמן במעדני איש (שושן) ס"ב ס"ב) אם בחולה הפטור מתענית חייב במלוה מלכה. ולמעשה, הוכרע שבת"ב אין חיוב ומצוה בדבר.

(382) ואומרים שיר המעלות לפני ברכת המזון (ולא על נהרות בבל).

(383) כבתפילין. רמ"א סתקנ"ז ס"א ובמג"א ס"א ק. וראה בבירור הלכה ח"ד סתקנ"ז שהביא מכ"כ מקורות שכן נקטו לדינא.

וראה גם פסקי הסידור (להגרא"ח נאה) אות קפה (לענין יו"ב), שהשיג על עשה"כ פל"ד ס"ט, ודבריו הובאו בקיצור בהגהות לסידור רבינו הזקן ע' ע. והרי גם למאי דחש לדעת החולקים בשו"ע אדה"ז סקפ"ח ס"א – היינו רק לגבי ברכת אשר נתן, משום ברכה לבטלה, אבל אין חשש מהזכרה באמצע הברכה. ובת"ב – קול טפי מיו"כ, שהרי הוא משם מתוכן וענין הברכה גם בשאר הימים, וכנוסח הרמב"ם בברכה שלישית דברה"מ שאומר "נחמנו ה"א בירושלים עירך", וחזותם "מנחם עמו בבנין ירושלים". וכן"ה בטושו"ע (וראדה"ז) סקפ"ח ס"ד: "מנחם שכן בבנין ירושלים". וידוע מתלמיד הארז"ל שאמר נחם בכ"י (וראה שיחת ש"פ בהו"ב תשט"ז. ל"ג בעומר תשכ"ב ותשל"ה. ש"פ תצוה תשכ"ז. אחר"ק תשכ"ח. ש"פ אמור תשל"ח. פסח שני תשמ"ג. ובלק"ש ח"ג ע' 1003 מפורש שהכוונה לברה"מ. אבל ראה לקו"ש חל"ז ע' 138 הע' 67. לקו"ש חכ"ב ע' 330 ואילך. ואיך שיהי', ברה"מ איתא בק"ו מתפלה). וראה שו"ת אג"מ אור"ח ח"ג ספ"ד שהאומר נחם בתפלה בכל יום אין מחזירין אותו בדיעבד. ואף גם בט"ז סתרי"ח סק"י שתולק הן בנוגע ליו"כ הן בנוגע לת"ב, איכא למישמע מיני, דת"ב עדיף, ממש"כ בסו"ד "ואף לענין ת"ב נראה כן", ומשמע שאינו כביו"כ.

הן אמנם בשבט"ח בני חיי סע"א (הביאו בברכ"י סתקנ"ז סק"ב) כתב הכנה"ג לחלק בין יו"כ לת"ב, כיון שבת"ב אומרים נחם רק לעת המנחה. אבל כבר כתב במג"א סתקנ"ז סק"א, שמדינא אומרו בכל התפלות (וכ"ז ר"ה, וכפי שהעיר בברכ"י שם על הכנה"ג), ורק ממנהגא אומרים רק במנחה, ובברה"מ שאין מנהג אומרו כל היום (ראה מג"א ומחמ"ש סתקנ"ז סק"א). ובברה"מ"ז יש גם טעם אחר לאמירתו – ראה שו"ת דברי יציב א"ח סרמ"ד. [אבל להעיר שבמל"ח ס"י סק"פ, וכן בבא"ח דברים ש"א סכ"ז, כתבו לומר נחם רק אם אכילתו מזמן מנהג גדולה. אבל שתיתקל כל פוסק במכירה דלא ס"ל הכי. ואדרבה].

ואף גם מש"כ בביהגרא"א סתקנ"ז סק"א, דשאני ת"ב שאי"ב קרבן מוסף וממילא אין חובת הזכרת מעין המאורע – אה"נ, שאי"ז מדין מעין המאורע (ראה שפ"א שבת כד, א. ובס' החיים סתקנ"ז, מדין ברכת האבלים בברה"מ. ושוב דחה וכתב שהוא מדין מועד. וכבר ביאר בכ"מ, שההזכרה בברה"מ היא "מעין הברכה" ולא מעין המאורע" – ראה ברכת מרדכי חנוכה סכ"ז. נזר המלך גולדברג ס"ה. דביר הקודש מועדים ע' קלט. אגרות הגרי"ד ע' מג). וראה עוד בדמשק אליעזר לביהגרא"א שם. שדה אליהו שבת כד, א. ועוד.

ומש"כ בט"ז סקפ"ח סק"ג שלא לשנות חתימת הברכה בשבת, שהפתיחה והחתימה צ"ל שוות (והביאו עה"ג בשו"ע אדה"ז שם) – אינו שייך לנדוד, שבאמת רחמים ונחמה היינו הך, ורק מי שמקפיד לשנות החתימה בשבת, ואינו אומר "בונה ברחמי" דס"ל שאין לבקש רחמים בשבת, גילה דעתו דרחמים שאני מנחמה, אבל כשמשנה בת"ב בכדי להזכיר נחמת ציון לית ליה כה. וכמו שחותמים בברכה שלישית בבית האבל (ראה שו"ת יו"ד שש"ע סק"ד).

(384) וראה במאורי אור ח"ה בספר עוד למועד פסחים סתע"ח (לא, א – העתיקו בשו"ת זכר יהוסף אור"ח סקצ"ח): דברי המחבר ההוא

ועכ"פ גם מי שדחוק לו מאד כיון שמורגל בו ביותר, יעשן רק בצינעא בתוך ביתו. ויש שכתבו גם בזה להתיר רק אחר חצות. ונקיי הדעת אינם מעשנים כלל בתשעה באב. אבל אם אינו צריך בכך, אין להקל (שיש שכתבו ששומר נפשו ירחק מזה אפילו בד' צומות, וכ"ש בת"ב, והחמירו מאד עד שכתבו שמי שמעשן בת"ב ראוי לנדונו). ובזמננו שנתפרסם גודל הסכנה בעישון, יש להימנע מהעישון גם במשך כל השנה.

רחיצה

רחיצה אסורה בין בחמין בין בצונן. ואפילו להושיט אצבעו במים³⁸⁵. בבוקר נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו³⁸⁶. ולאחר שנגב ידיו ועדין לחות קצת, מעבירם על עיניו. ואם היה לפלוג על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים, רוחץ ומעביר.

מותר לשרות מפה במים בערב תשעה באב (ובקביעות שנה זו – בערב שבת) ומוציאה מן המים והיא מתנגבת – עד שאין בה טופח ע"מ להטפח³⁸⁷ (ובלאו הכי אסור) – ומקנח בה פניו ידיו ורגליו³⁸⁸.

גם הנוהגים לטבול במקוה בכל יום אסורים לטבול בתשעה באב.

נגע במקומות המכוסים נוטל עד קשרי אצבעותיו. היוצא מבית הכסא יגע במקומות המכוסים ויטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו³⁸⁹. באם עומד לפני תפלה – נוטל ידיו גם בלי לגעת במקומות מכוסים.

אם נגע בנעלי, ואפילו בנעלי בד (באם אינם חדשים), נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו.

נתלכלך בטיט או בצואה רוחץ מקום המלוכלך לבד.

חולה³⁹⁰ רוחץ כדרכו.

[שכנה ג'] שמנדין אותו מי נתן רצועה ומקל בידו על דבר שאינו כלום ואולי במדינתו שיושבין בביהכ"ס כל היום כמ"ש בשו"ע לכך החמיר ואיים במקומו בשעת אמירת הקינות . . ומי ביקש זאת ממנו והבו דלא לוסף כי הטפל משכח העיקר מן ההמון שעומדים בט"ב אחר ביהכ"ס כל היום בנעילת הסנדל שאסור גמור.

והוסיף על דבריו בשו"ת זכר יהוסף סקצ"ח: אין להחמיר במה שאין בו חשש מדינא . . [ד]היכי שסובר שהוא מעיקר הדין אסור להחמיר . . ועל המפסיקים מוטל להסיר מ"ש בקיצורים בבאר היטב וחיי אדם, ולכל הפחות להזכיר דברי התשובות בזה, ושאלו להחמיר בזה יותר ממשא ומתן דמקילין מדינא אחר חצות . . (ושבו העיתק מש"כ במאורי אור שם) ועל כיוצא נאמר ולא תוסיף ולא תגרע, כי ריבוי חומרות נוספות שאינם לסייג גורם לגרוע גם במה שמחוייבים מהדין, ואולי שהחמיר השיורי [בעל שכנה ג'] במקומו בפרהסיא למזלזל על דרך שאמרו מנדין על כבוד הרב, ובפרט כנודע שהשיורי נכשל אז לבטל לגמרי התענית בט"ב, שהאמין לשמועת שקר שהגיע הזמן שיהפך לשמחה, וכנודע שמינהו אז ש"ץ שר"י לרב באזמיר . . ולזה החמיר השיורי לשנה הבאה גם בשאר עניינין שאין מחוייבין מהדין להוציא מלב של צדוקים הנתנים באותה העת.

ובא"א מבוטשטש ספי' תקסז (לענין עישון בתענית ציבור בכלל): פשיטא שאין שום פתחון פה על הנוהגים להתיר, וגם אותם שכתבו להחמיר היתה כוונתם רק וכו' משא"כ במדינתנו אין שום פתחון פה כל שהוא לחשוש בזה וכו' והמחמירים היתה כוונתם רק למיגרד מילתא מקלות ראש. ובשו"ת מחנה חיים ח"ג או"ח סמ"א (לענין תענית בכלל): דבר זה יה' גיאיות גדולה להשיב בו מה שכבר נתפשט בעולם להתיר וכו' אני מחמיר מנעורי נהגתי כן לעצמי, אבל מי ישער לאחרים בשתיית טאבאק, טבע אנשים אינו שוה בו, יש שהוא אצלו תצי חיות ויש שיכול למנוע עצמו וכו' אך לא נאה ולא יאה לשאול עליו לדינא כלל. וראה בארוכה שו"ת יבי"א ח"א סל"ג ובחזו"ע דיני ארבע תעניות ע' לב.

ועכ"ז, בהיות שכמה אחרונים החזיקו בתוקף בדעת המחמירים ואף כתבו דברים חריפים למאד (וראה גם במח"ב סר"י סק"ג מה שגילו מהשמים להר"י אזולאי בדבר), ראוי להחמיר בדאפשר, ככפנים.

(385) ואם חל ל"ט בליל ת"ב תטבול במוצאי ת"ב, ולכתחלה תרחוץ ותחוף מעט בערב תשעה באב ולמוצאי ת"ב חופפת עוד הפעם וצריכה ליהרר מחציצה ושלא תלך יחף לגמרי שידבק בה טיט ורפש. ואם לא רחצה וחפפה בערב תשעה באב יש לה לרחוץ ולחוף במוצאי ת"ב ותשעה שעה אחת בעסק החפיפה – ראה שו"ע סתקנ"ד ס"ח. מג"א שם סק"י. שע"ת סק"ח. כה"ח סקמ"ג.

מותר להפסיק בטוהר בת"ב. אבל הרחיצה צריך לשנות קצת שלא תרחץ רק באותו מקום ובין ירכותיה בין בחמין בין בצונן.

(386) אף שהטוואה מתפשטת עד מקום חיבור היד לקנה הזרוע "ול אשר בת"ב מפני החלישות שבקדושה אינה מאוואה כ"כ לשרות, וע"ד מש"כ בשו"ע רבנו מהדו"ב בסופה, ומתפשטת רק עד קשרי אצבעותיו. וטעמא דמסתבר הוא" (אג"ק ח"ג ע' קמח).

(387) פירוש, כשנמניח דבר אחר עליו אותו דבר הוא טופח ויכול להטפח אחרים.

(388) מטעם זה מותר להשתמש בממחטות לחות כל זמן שאינן טופח ע"מ להטפח.

(389) והנוהגים בכל השנה ליטול ידיו ג"פ, יכול ליטול גם היום ג"פ אבל רק עד קשרי אצבעותיו.

אבל אם נכנס לבית הכסא קבוע ולא עשה צרכיו שם ויצא לא יטול ידיו אם נשאר נקיים בכתחלה, רק יש לו לנקות בצרור או בכותל וכו' אפילו אם מחמיר בכל השנה ליטול ידיו בכה"ג.

(390) ויולדת מותרת לרחוץ אפילו בתשעה באב, ואין להקל בזה [אלא אם כן צריכה לכך משום רפואה] שאין אנו רגילין כ"כ ברחיצה –

כלה אחר נשואיה כל שלשים יום מותרת לרחוץ פניה.
נשים המבשלות וצריכות לרחוץ את הבשר מותר אף שממילא רוחצת גם ידה. וכן בהדחת כלים³⁹¹.

הצריך לאכול לחם בת"ב יטול ידיו עד פרק הזרוע³⁹². ונטל מים אחרונים כדרכו כל השנה.

סיכה

סיכה בשמן ובמשחות וכדומה לתענוג אסורה.

בכלל זה, בושם וכל אבקות וחומרי קוסמטיקה שונות.

להעביר זוהמא מותר³⁹³. ולכן מותר להשתמש בדאודורנט בלי ריח.

כלה אחר נשואיה כל שלשים יום מותרת בסיכה³⁹⁴.

סיכה לרפואה מותר.

מותר להתזיז על גופו דבר נזולי נגד יתושים³⁹⁵. והוא הדין קרם הגנה מהשמש.

נעילת הסנדל³⁹⁶

אסור לנעול נעלי עור ואפילו מחופים בעור³⁹⁷. [ובספר המנהגים חב"ד: "הולכים בקאלאשי" או סנדל שאינו של עור. ודלא כהמחמירים].

מג"א סתקנ"א סק"מ. וכ"כ בא"ר סק"ה משמו, שיוולדת מותרת לרחוץ אבל בת"ב אין להקל. ובדרה"ח סי' קל ס"ז בשם הא"ר שבת"ב עצמו אסור. ובמשנ"ב בשעה"צ סקצ"ד בשם דרה"ח, שבת"ב עצמו צריך להזהר מזה.

והמוקף בחצא"ר – כ"ז פשוט. ובשו"ע יו"ד ספ"א ס"ג: יולדת אבלה שצריכה לרחוץ. ובנוגע לאבלות ביום הראשון, בב"ח שם (דס"ל שאסורה מדינה ביום א' כאיסטניס). "מיהו אם היולדת צריכה לרחוץ ע"פ הנשים הבקאות אין להחמיר אפי' ביום הראשון". וראה בדרישה שם. (וצ"ע, דלשיטתו שאסור מדינה, מאי שנא בצריכה, שהרי באו"ז אבלות סת"ל"ה שהתיר לילדת משום איסטניס, כתב לאפוקי ביום הראשון, והרי מיירי בצריכה לכך, דאל"ה אינה כאיסטניס. ואולי מה"ט הוסיף ע"פ הנשים הבקאות, אף שרק ביו"כ"פ מצינו חובת אומדנא ע"פ הבקאין – שבכנון דא עדיפא מאיסטניס). אבל בש"ך שם סק"ב "מותר אפילו ביום הראשון מיהו אם אין לה צורך כ"כ יש להחמיר ביום הראשון". וכ"ה בדרה"ח סרנ"ה ס"ב. חכמ"א כלל קסה ס"ג. קיצור שו"ע סר"ט ס"ב.

ובפשטות, היתר הרחיצה לפי שרפואה היא לה – כ"ה ברא"ש מו"ק פ"ג סל"ז: שצריכה לרחוץ לרפואה. וכ"כ בלבוש יו"ד שם. ולפ"ז, אין ההיתר משום צער היולדת בכלל, אלא מחמת שהרחיצה כאן אינה של תענוג. ועפ"ז, מש"כ המג"א שאין אנו רגילים כ"כ ברחיצה, קאי גם בזמננו שרגילים לרחוץ, אבל אינו רגילות בזה דוקא לילדת להקל צערה. ולהעיר ממרומי שדה ברכות טז, בלתו"ה ד"ה איסטניס.

ובגדר יולדת – היינו כל' כל' יום. אבל ראה זה חדש בס' הנייר הל' יוה"כ פ"ה בהגה בשם הר"ש משאנץ: יולדת בג' ימים הראשונים דליכא תענוג רוחצת בימי אבלה וכן בט' באב. אמנם, במרדכי מו"ק הל' אונו ססת"ז, שרבינו שמשון התיר לילדת שמת לה מת ביום י"א ללדידתה לרחוץ מיום ראשון ואילך. ומממש"כ מיום ראשון ואילך – היינו גם אחרי י"א יום. ולכאורה היינו ל' יום, שדינה כחושאבי"ס, וכמו שהתיר האיטניס הוא גם כשבא לידי מיוחד מחמת העדר הרחיצה, הה"נ ביולדת שדינה כאיסטניס (ראה תוס' ברכות שם. רא"ש מו"ק שם), כיון שהיא כבר כחושאבי"ס (ולא רק מחמת העדר הרחיצה כבאיסטניס, אף שלאידך היא הנותנת לחלק, שביולדת החולי אינו שייך לענין הרחיצה. אבל ברא"ש כתב שהיתר יולדת הוא במכ"ש מאיסטניס. ובאו"ז אבלות סת"ל"ה: דלא גרעה מאיסטניס).

שוב כתב אלי בעל פניני הלכה שליט"א: אף שבימינו רגילים לרחוץ, אבל הדעת נותנת שלא תלוי רק ברגילות כי אם במידת הצורך הרפואי, ולכן גם בזמנינו שמעתי שההוראה היא להחמיר.

ויצוין שדין זה מקורו מהמג"א והעתיקו הא"ר וממנו הדה"ח, והשעה"צ ציין לדה"ח, והיינו כי הדה"ח פירט יותר את המצב המדובר 'וכן יולדת או מי שהוא אדם חלוש ואמר לו הרופא שצריך לרחוץ בכל יום בחמין'. ויש להוסיף הדה"ח כתב שבת"ב 'אסור', והשעה"צ שניה וכתב 'מולדב בט' באב עצמו צריך לזהר מזה'. ונראה פשוט דכוונת המשנ"ב לבאר שהכל לפי הענין, ואם יש צורך רפואי מובהק מותר גם בת"ב. עכ"ל. והוא כדברינו.

(391) ומותר להיחם גם בחמין.

כמו כן, מותר לרחוץ הקטנים שלא הגיעו לכלל חינוך אם רגילים לרוחצם כל יום. ויש שהחמירו להלביש כפפות כשרוחצים אותם, שלא ליהנות מהרחיצה. וראה שו"ת באתרא דרב ית'טו. וש"נ.

(392) כה"ה סתקנ"ד סקנ"ג.

(393) ולא כיוה"כ"פ שאסור, ראה שו"ע סי' תריד ס"א. וראה בשו"ת באתרא דרב סי' כב'תתצט.

(394) ואפילו להמחמירים ביוה"כ"פ, ראה שערים מצוינים בהלכה לאאזמו"ר זצ"ל סימן קל"ג ס"ק ב, דשאני הכא שרואה אותה. ויש להביא קצת ראי' מזה שבסתר"ג סק"ו (לגבי יוה"כ) כתב המשנ"ב שבוה"ז שאינו רואה אותה כל היום לא שמעתי שגוהוין בזה היתר, ומשמטו בסתקנ"ד סק"ט (לגבי ת"ב).

(395) שאינו לתענוג ואדרבה אין בו ריח נעים – שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קצא סק"ד.

(396) באג"ק ח"ד ע' ט, שאף שהאיסור דנעילת הסנדל ביו"כ ובת"ב הוא מטעמים הפכים (וראה אג"ק ח"ג ע' קמח), מ"מ גם בת"ב הענין דחליצת סנדל שהוא למעלה מסנדל. ולהעיר שכע"ז הוא בזכר דוד מ"ג פנ"ג, עיי"ש.

(397) ואפילו מקצתו מחופה בעור. ואם יש רצועת עור קטנה העשויה רק לחזק את הנעל, מותר. אבל אם הרצועה העשויה להגנה על הרגל אין ללבושו.

יולדת כל ל' יום וחולה שהצינה קשה לו ומי שיש לו מכה ברגליו מותרים בנעילת הסנדל. וטוב שיחליפו מנעל של שמאל בימין וכו' (באם אפשר). ובזמננו שמנעלים שאינם של עור מצויים, כתבו הפוסקים שאין להקל. והוא הדין לקטנים אפילו לא הגיעו לחינוך כיון שמנעלים שאינם של עור מצויים, ראוי לחנכם באיסור נעילת הסנדל.

אם ירדו גשמים ורוצה לילך לביתו מביהכ"נ או להיפך והוא איסטניס³⁹⁸ (דהיינו איש מצונן וה"ה אם הוא איש חלש ויכול להזיק לבריאותו כשילך במקום הגשמים בלא מנעלים) מותר לנעול מנעליו של עור (אם אין לו מנעלים שאינם של עור) – עד שמגיע למקומו.

תשמיש המטה

לבני זוג – אסור בתשמיש המטה.

יש לנהוג כל ההרחקות בין בלילה בין ביום³⁹⁹.

לימוד התורה

אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובתלמוד בהלכות ובאגדות משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבימימה ואם יש ביניהם פסוקי נחמה צריך לדלגם. ומותר ללמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין וכן ללמוד פירוש איכה ופירוש איוב. והוא הדין אגדת החורבן בפרק הניזקין ובפרק חלק ולקרות בחורבן הנזכר ביוסיפון מותר.

אפילו תינוקות של בית רבן בטלים בו. ותינוק שמבין מה שהוא אומר מותר ללמוד עמו דברים הרעים.

יש מי שאוסר ללמוד על ידי הרהור⁴⁰⁰.

אפילו במקום שמותר ללמוד היינו שילמוד בפשוטן של דברים, אבל לא דרך פלפול. וכן אסור ללמוד איזה דרוש או בדרך קשיא או תירוץ אפילו בדברים הרעים מפני ששמחה היא לו.

מותר לקרות כל סדר היום, דהיינו ק"ש וברכותיה וכל מה ששייך לברכת התפלה, ופרשת הקרבנות, ומשנת איזהו מקומן, ומדרש רבי ישמעאל. ובעל קורא מותר לחזור על הפרשה⁴⁰¹.

גם בתשעה באב יש לערוך סיומים באופן המותר ע"פ שו"ע⁴⁰², בענינים המותרים ללמוד בתשעה

(398) ובערוה"ש סתקנ"ד ס"ט דאע"ג דגבי יוה"כ אין היתר רק לאסטניס, מ"מ בת"ב דרבנן מותר לכל.

(399) כ"ה ההוראה המקובלת. וראה ד"מ סתקנ"ד סק"ז. מג"א שם סק"ט. מחה"ש שם סק"ט. משנ"ב שם בשעה"צ סקמ"ד. בא"ח ש"א דברים סכ"ג, והב"ד בכה"ח סתקנ"ד סקפ"ה.

וכ"מ קצת בשו"ע יו"ד סקפ"ד קו"א סק"ב (בדין פרישה בעונת הוסת, לענין שינה במטה אחת וחזו"ג, ד"לא דמי ליו"כ ות"ב", כיון שבת"ב האיסור הוא מדינא ולא משום גזירה. ואולי סברתו שהשוו דין ת"ב שהוא מד"ק ליו"כ (ראה שו"ע אדה"ז סתרט"ו ס"א) בכל מילי, וכעין דאורייתא תקון, ומשו"ה ל"ד נמי לאבלות. וראה שם סק"א. ועצ"ע. וראה שו"ע אדה"ז ס"מ ס"ח (והוא במוסגר שם, וידוע בכללי רבינו שכל ספק העמיד במוסגר – ראה שו"ת שארית יהודה או"ח ס"ו, הב"ד בשעה"כ פ"א ס"ב, והובאו באג"ק ח"ב ע' קמ, והל' נדה חיבר לעת זקנותו), ובקו"א לשם (שאינו לחלק בין יום ללילה. אבל קאי רק לענין שינה במטה אחת). ולהעיר שלאחרונה יש שהנזוז אם הדברים אכן מוכרחים לגמרי בכונות ודעת אדה"ז בקו"א סקפ"ד שם, ועכ"ז כתבו שמצינו שהמג"א החמיר (עכ"פ בליל ת"ב) גם לענין שאר ההרחקות, ודרכו של אדה"ז לפסוק כוונת" בכל מקום (ראה בארוכה בקובץ חדר"ת כפ"ח י"א ניסן תשע"ה). וראה שאילת משה קליין ס"ו פ"ג. ואכ"מ).

(400) אף דהרהור לאו כדבור דמי שאני הכא דעיקר טעמא משום שמחה – מג"א סתקנ"ד סק"ה.

(401) ואפילו הקריאה שיקרא במנחה או בשבת – ראה שו"ת באתרא דרב ס' ליתא.

(402) ונת' בארוכה בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תש"מ הטעמים בדבר – שהמוכרח לאכול מחמת בריאות, לכה"פ ישמע סיום. ועוד, שעצם הענין דעשיית סיום פועלת שמחה, וממילא בת"ב שהוא זמן שבו נמצא בגלוי הענין ד"מפני חטאינו וכו'" רוצים לפעול שיהי' כמה שפחות עצבות ומרירות, ולכן דבר נכון לעשות סיום בדברים המותרים בלימוד, וע"פ תורה נפועלת בזה ענין השמחה עד כמה ששייך בת"ב (וע"ד אמירת נחם בת"ב אחר חצות בכדי לנחם בנ"י מאבלותם). ועוד זאת, שע"ז שיעשו סיום יתוסף שילמדו עוד ענין בתורה.

ובר"ד שיתח ש"פ דברים תש"מ נתבאר, שאין להקשות איך אפשר לערוך סיום בתשעה באב והרי יש בזה משום שמחה – לפי שאינו דומה להאיסור בת"ב ללמוד בתורה "משמנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות" שהם עצמם בגדר "פקודי הו' ישרים משמחי לב", ובת"ב אסור בשמחה, משא"כ כשלומד בדברים המותרים סיום בדברים מסכתא בת"ב, אין כוונתו לשמחה שבלימוד זה, שהרי אין לו שמחה מיוחדת ממימרה פרטית זו הנלמדת בסיום, וכוונתו היא רק להסיום כשלעצמו, והשמחה שיש בזה אינה אלא תוצאה הבאה לאחר מעשה אחרי הסיום, ולכן הסיום עצמו אינו נחשב לענין של שמחה. ועיי"ש דוגמא לדבר בהלכה (לחלק בין התוצאה הנגרמת מהדבר לעצם הענין), מהמובא בס' החקירה להצ"צ (סד, א) בענין עדות שתחילתה בדיני ממונות אבל יש לה תוצאה בדיני נפשות (ובדיני ממונות העדים אינם צריכים דרישה וחקירה, אבל בדיני נפשות צריכים דרישה וחקירה), שכיזון שתחילתה של העדות בדיני ממונות אין העדים צריכים דרישה וחקירה, "ואי

באב, כגון מסכת מועד קטן או מסכת שמחות⁴⁰³. [וגם אחרי ביאת משיח יצטרכו לעשות סיום בתשעה באב, והסיום יערך בנוכחותו של משיח צדקנו, ובאופן של שמחה גדולה ביחד עם בשר ויין, כסעודת שלמה בשעתו ועוד יותר מזה⁴⁰⁴. ובספר השיחות תש"נ⁴⁰⁵. כיון שמשיח צדקנו בודאי יבוא לפני תשעה באב, ותשעה באב יהי יו"ט הכי גדול, יערכו בתשעה באב "סיום" באופן של משתה גדול ושמחה גדולה. ובהערה: ויש לומר – "סיום" על כללות לימוד התורה בזמן הזה, שהוא הבל ("זכר") בלבד לגבי תורתו של משיח].

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ה' לומד בכל שנה ושנה בתשעה באב איכה רבה וסוגיית רבי יוחנן דפרק הניזקין⁴⁰⁶.

חסידות: בלקוטי שיחות⁴⁰⁷: "מהנכון שהלימוד במעל"ע זה יהי בעניני דיומא וכמחז"ל שואלין ודורשין בענינו של יום כו' – ברישומות כ"ק אדמו"ר הצ"צ למגילת איכה". ועיי"ש במעלת הלימוד בפנימיות התורה בת"ב⁴⁰⁸.

בספר השיחות תר"צ⁴⁰⁹: [כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ] ראה את אדנ"ע לומד דא"ח בט' באב, וכנראה למיגרס בעלמא⁴¹⁰.

בנתיב החיים⁴¹¹: שמעתי מהרה"צ המפורסם בשמו ר' הלל פאריטשער שמותר ללמוד בחכמת

משום שיכול להביא לד"ן אין להחמיר בו כ"כ, דהיינו רק גורם לדבר דד"ן ואינו כהדבר עצמו, דכל גרמא אין בו חומר כמו עצמות הדבר". וראה המסופר ביומן הריל"ג ע"ה משנת תשל"ה (נדפס בהתקשרות גל' תיט), ופרטים נוספים בס' לשמן תן כבוד ע' 55, בקשר להסיום בכותל המערבי בת"ב. וכן בליקוט מענות מילואים ח"ד ע' 396 (לאחרי ת"ב תשל"ה). וראה צילום המכתב שי"ל מטעם צא"ח ז' מנ"א תשל"ה ("הוראות כ"ק אדמו"ר שליט"א... שהגיעו אנוש" – התקשרות גל' ששה).

וראה יתירה מזו במאמר סלאנים ח"ב ע' רו (ונדפס בס' שני המאורות (קאמינקא) מהד"ח ע' 61) בשם הרה"צ מרוזין (אבל בכ"נ נדפס בנו"א). ואולי ילה"ע מדוגמתו בשו"ת מהר"י מברונא סי"ד, שמשמע מדבריו שאפשר לקדש הלבנה גם בליל"ת גופי' (אף שאין מקדשין הלבנה אלא מתוך שמחה – כמה מהמלקטים העתיקו מדבריו בזה"ל "שנוכל לקדש הלבנה בת"ב גופי", אבל ל"כ כך בפנים, עיי"ש. ועכ"ז, כ"מ בלשונו). וראה לקו"ש חל"ט ע' 232. ואף שלכא"ו יש לקבוע סיום בשעת הכושר וזמן שמחה – ל"ג משאר תשעת הימים שמפורש שמותר לעשות בהם סיום מסכתא, ואפי' בעת"ב.

(403) אבל לא עמ"ס מכות – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ל'ורסד. ושנ"ת.

(404) ר"ד משיחת ער"ח מנ"א תשל"ה. ש"פ מטו"מ תשמ"ג.

(405) ח"ב ע' 579 ובהע" 190.

(406) מסכת גיטין דף נה ע"ב – נח ע"א.

(407) ח"ט ע' 250 (משנת תשל"ל. וראה שם בפרטיות ע"ד משמרות ללימוד. וביומן הריל"ג ע"ה משנת תשל"ה – נדפס בהתקשרות גל' תיט – שנמסר לו ששייך גם השנה (תשל"ה). ובצילום המכתב שי"ל מטעם צא"ח ז' מנ"א תשל"ה (הנ"ל), דהיינו שאר הפרטים שם ולא ע"ד המשמרות ללימוד).

(408) וראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' של הע' 14 במעלת הלימוד בפנימיות התורה, ובפרט בענין האור, בשבת ת"ב נדחה.

(409) ע' 134.

(410) ובסה"ש תורת שלום ע' 202: יום א' תשעה באב (נדחה) בשעה 4 נכנסתי לכ"ק אאמו"ר הרה"ק שליט"א מצאתיו כותב דא"ח, וכפי שראיתי התעסק אז בתיקון הדרושים שהגיד, והיינו לא שכתב כדרכו בהתעסקות בהענין שעומד בו, כ"א בקונטרס ההגהות, ואפשר דהוי דבר האבוד.

ולהעיר שבר"ד כ"ה תשרי תשל"ל (בעת ניחום אבלים, נדפס בתורת מנחם מנחם ציון ח"ב עמ' 370) שמה שאירע (בשנת עדר"ת) שנמשכה החזרה (במצב ת"ב נדחה) בלילה (כנ"ל) הוא "דבר פלא".

וראה ר"ד משיחת י"ג תשרי תשי"ב שנוכר סיפור שסיפרו חסידים (ושפספס אם אמת הוא, עיי"ש) שאדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בימי השבעה הלך עם הרי"מ בעזפאלאו "מיט זאקען איבערין זאל און גערעדט חסידות".

וראה המסופר בלשמע און (מהדורות תש"נ) ע' רטו: א"ז רמ"י נ"ע פלעגט דערגיילן, אז ער איז איינמאל עקומען פון ליובאוויטש פון אדמו"ר צ"צ, ער איז נאך געווען א יונגער בחור, האט ביי אים הרה"צ ר' אייזיק האמלעיר ארומגעפרעגט דעם סדר הנסיעה וכו'... אז עס איז געקומען צו תשעה באב, פרעגט ער: וואו ביסטו געווען? זאגט ער אין קארמע. נו, און וואס האט מען געטאן? זאגט ער: גע'חור'ט חסידות. זאגט ר' אייזיק: אזוי גרויס ביסטו ביי זיך, ת"ב רידן חסידות?

וראה ר"ד כ"ה תשרי תשל"ל בנוגע אמירת מאמרים בימי אבלות.

(411) לדרה"ח סרנ"ח. ונת' בר"ד כ"ה תשרי שם (ובארוכה יותר – בהמלך במסיבו ח"ב ע' סא). ובס' המנהגים ע' 77 (ומציין לשם): אבל בימי האבלות, ר"ל, לומד פנימיות התורה. וראה שלחן מנחם ח"ו ע' רעג (ונדפס בשלימות בליקוט מענות תשמ"ח ע' 35) במכתב השואל, שלומדים בימי אבלות שיעור חת"ת [ובפשטות כוונתו לשיעור תניא היומין] ושאר פנימיות התורה.

ולהעיר משעמ"צ פ' ויחי: וענין עסק התורה בימי האבלות ע"ה הסוד ה' מוגמם בהם לפי שהם משמחי לב ועי' ההפצרה שהיינו מפעילים בו ה' מתחיל להתעסק בהם והי' פוסק באמצע הדרוש. אבל בטעמי המצות שם כתב "ענין עסק התורה בדיני האבלות". וכ"ה בגותיק"מ מהרח"ו. ואינו סותר, דאכן מיירי בימי האבלות שהותר אז ללמוד בדיני האבלות, ועכ"ה ה' מוגמם בענין עסק בהם ע"ה הסוד, כנ"ל.

הקבלה⁴¹² בט"ב שאין מוסרין רזי תורה אלא למי שלבו דואג בקרבו עכ"ל⁴¹³.

בשנת תנש"א אמר כ"ק אד"ש שיחה ביום א', עשירי באב (לפני תפלת ערבית), ונדפסה בספר השיחות תנש"א⁴¹⁴. וראה שם בהערת המו"ל (בשוה"ג): בשעה 8:35 בערב נכנס כ"ק אדמו"ר שליט"א לבית הכנסת ואמר שיחה וכו'.

בספר השיחות⁴¹⁵: אפילו בתשעה באב, שעד שנה שעברה היו בו הגבלות בנוגע ללימוד התורה, ש"אסור לקרות בתורה כו' משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב" – חייבים ללמוד תורה בכל רגע ורגע, אלא שהלימוד הוא בחלקי התורה המתאימים ליום זה. [ובר"ד משיחה הנ"ל⁴¹⁶: ולא כפי שהעלו כמה (מספרי האחרונים) "א מאדנער איינפאל פון א גדול ישראל"⁴¹⁷ שבת"ב אין את החיוב של לימוד התורה, ומה שכתוב שישנם דברים שמותר ללמוד בתשעה באב, אין הכוונה שחייבים ללמוד בהם, אלא כשאחד כבר אמר את כל הקניות וכו' ואינו יכול להירדם, התיור לו ללמוד ענינים מסויימים בתורה... ומביאים ראי' לדבריהם – דאם לא כן היה צריך להיות כתוב בפירוש שהם דברים ש(מותרים, וממילא) מחוייבים ללמוד בהם בתשעה באב... ובהנחה אחרת: שסברא זו לא כתובה לא בראשונים ולא באחרונים⁴¹⁸].

בר"ד משיחת יום ב' דחה"ס תשנ"ב: ההגבלות – מפני חטאינו – שבתשעה באב אינם אלא בנוגע

(412) ראה המסופר ביומן הריל"ג ע"ה משנת תשל"ה (נדפס בהתקשרות גל' תיט), ופרטים נוספים בס' לשמך תן כבוד ע' 55, ובצילום המכתב שיל' מטעם צא"ח ז' מנ"א תשל"ה (הנ"ל), בנוגע לחזור מליקוטי הש"ס לאהריל"ע עמ"ס ברכות ושבתניא באנה"ק סי"ז, בהסיום עמ"ס מו"ק בת"ב (בכלל ו) בכותל המערבי (בפרט).

(413) וראה המסופר בתשורה שמולבין-לרנר כ"ד טבת תשע"ע ע' 22.

ולהעיר מל' שו"ת מהריל"ס ס"א (הביאו בבי"ר רס"י תקנד) דמשמע מיניה להתייר ללמוד עניני תוכחה. וכ"כ המאירי מו"ק כא, א, שלא זו בלבד אלא שראוי לעשות כן. וכל שהכוונה לא לשם לימוד אלא להתעורר מזה מותר – ראה שד"ח אס"ד אבלות סוף סקכ"ה בשם נזה שלום ספ"ד. והביאו בדרכי החיים סט"ו בהגה סק"ד. [וראה מאירי תענית ל, א (בנוגע לפסוד"ז): כל שהוא נאמר דרך שבח ודרך שיתעורר האדם בהם להכניע לב האדם לתפלה אין בהם משום שמחה ומותר]. ומה שאין אומרים פרקי אבות – לפי שנאמר לשם לימוד. וכן הותר תהלים דרך תחינה. והה"נ בדא"ח. אבל ראה ר"כ כ"ה תשרי שם.

(414) ח"ב ע' 721.

(415) תשנ"ג ע' 574 ואילך. וראה שיחת יום שמח"ת תש"מ. מקץ תשמ"ה. ועוד.

(416) פינחס תש"נ.

(417) ובר"ד שנדפס בהערות וביאורים ספר היובל ע' תמט: מ'האט געשריבן א סברה משונה ומוזרה. ועיי"ש הרקע.

(418) וכן נקטו רוב ככל האחרונים. ודעת החולקים, דחוי' קרינן לה. ובכמה פוסקים נזכר להדיא בנוגע לעת"ב שהוא ביטול תורה. ויל"ד. ולהעיר משי"ת חת"ס אה"ע ח"א סוסי' קכא בשם בעל ההפלאה. וכן מוכח בדגו"מ למג"א סתקנ"ד ס"ב שם לקטנים איכא משום ביטול תורה. ובשו"ת שיעת ציון ס"ס א' בנוגע לקטן שהגדיל תוך שבעה, דל"ש חינוך לאבילות שא"כ אתה מבטל מות"ת. (וראה חכמ"א כלל קנב סי"ז). וראה גם שו"ת ר' טיאה ויל' ס' קיא להתייר שלא להודיע לבן תורה שאמו נפטרה בכדי שלא יתבטל ז' ימים מלימודו. [והרי מבדלים ברכה"ת גם בת"ב (ובשבה"ל סרס"ט מחמת הלימוד בדברים הרעים). וגרע מנשים, גם להסוברים שלימודם בגדר רשות, ושיכולות לומר "וצוננו" כיון שעכ"פ אנשים חייבים בתורה, משא"כ בת"ב. ואפי' את"ל ובדוחק שאפשר לברך על ההיתיר ללמוד, אף כשאין חובה – יצטרך לברך בכל פעם שמסיח דעתו מלימוד (ראה לקו"ש ח"ד ע' 154 לגבי נשים).

ויש מהאחרונים שצידדו בראיות קלושות שהוא רק רשות. וכבר נדחו דבריהם בקל. וגם בערך השלחן סתקנ"ד ס"א שכ"כ – תיקון הדברים לאחמ"כ במילואים סה"ס (תיקון ערך השלחן לשם – קד, ב), וכתב להוכיח משי"ת חכ"צ ס' ק (שהתייר ללמוד משניות לאבל שלא ישב בטל) שאינו כן. ומה שיש שה"ר מהריטב"א מו"ק טו, ובהרמב"ן בתוה"א ענין אבלות, שהקשו דאבל אסור בת"ת ול"כ שמותר בדברים המותרים – חזא, ההם מיידי לאבל ולא בת"ב, ובא ליישב גם להשיטות שאבל אסור גם בדברים הרעים, אבל לדינא שאבל מותר בדברים הרעים ודאי חובה גמורה היא (ערוה"ש י"ד ספ"א ס"א). והרי י"א שבאבל דין בפ"ד ההאנק דום, ולא רק משום צער החורבן ככתב, ב, שלכן אסור לגמרי גם בדברים הרעים (ראה מאירי מו"ק טו, א). המכתב מו"ק כא, א. א. הגהות הרמ"ן לרמב"ם פ"ה ה"א. ועוד). ועוד, שהריטב"א עצמו נסתפק בדבר (בחדושי' למו"ק כ"א, א). אם ההיתיר שבת"ב ללמוד דברים הרעים קאי גם באבל. וכ"מ בדעתו ממש"ק (שם טו, א), בטעם האיסור לאבל בת"ת, אף שאינו בדין לפרוק ממנו עומ"ש. וכן גם ברמב"ן שם הביא שנחלקו בדבר ולא הכריע. ובשמחת יהודה (שמחות פ"ו) כתב שדעת הרמב"ן נוטה יותר שאבל אסור בדברים הרעים. ויתירה מזו, שבריטב"א (שם כא, א) כתב שההיתיר דלימוד הלכות אבלות לאבל הוא רק "כדי שידע מה לעשות" (ובהערת המהדיר לשם הביא מפי' אחד הקדמונים: "כדי לקיים אבלותו כדינו"), ולא כהדעות שהותירו לגמרי. ועוד שיש מהממיתים י"ל שאבל שאני מת"ב בגדר ההיתיר. וכבר כתבו לדייק בל' החלבו, שבאבל כתב "יכול לעסוק", ואילו בת"ב "קורא הוא", שהיא חובת קריאה ומצות ת"ת. ושו"ר שדרך עד"ז בשו"ת דברי יציב או"ח סר"מ לחלק בין ת"ב לאבל, אבל לא נחית לכל הנ"ל.

ובאמת, גם באבל אא"פ להוכיח מד' הריטב"א, שיל"פ כוונתו שפטור מת"ת בנוגע לשאר חלקי התורה. (ושו"ר עד"ז ובארוכה בתשובת הגריש"א בציוני הלכה אבלות ע' שלד). ובסגנון אחר, שחייב בתורה אבל לא בגדר "משמחי לב" שבת"ת (וא"ש גם לת" בתרא, שם"ש הותר אף אם "משמחי לב"). ועו"ל דמיייר במי שאין לו אפשרות ללמוד דברים הרעים (קובץ תשובות ח"ג סקס"ח. וראה ציוני הלכה אבלות ע' שלג ואילך בהנ"ל, ועוד כמה אופנים, ושעפ"ז סרו גם שאר הראיות). ועכ"פ, גם אם מצינו סברא כזו (וכ"מ דעת הגאונים בשבה"ל הל' שמחות סכ"ו, שא"א ברכה"ת בת"ב ובאבל, אלא שדחה דבריהם) – אי"ז להלכה למעשה, דאנן קייל' להתייר דברים הרעים לאבל, ושחייב בברכה"ת. ומינה, שגם באבל וגם בת"ב חובה גמורה ללמוד תורה. ושו"ר שהארזך כבעי"ז בקובץ העו"ב גל' א"מ, עיי"ש.

ללימוד ענינים מסויימים בתורה, אבל מעצמו מובן שאותם הענינים שישנו היתר גמור ללמד, הרי לימודם נעשה חיוב גמור, וזכות גמורה. ואדרבה, דוקא בתשעה באב מחפשים עצות כיצד להפטר מכל עניני תשעה באב, ועד להפיכתו "לששון ושמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו" כפי שהי' בתשעה באב האחרון.

בר"ד משיחת ש"פ דברים תשל"ד⁴¹⁹: לכאורה יש להקשות איך ממלאים מה שנחסר ע"י העדר לימוד התורה בתשעה באב? ואין לומר וליישב הענין, שמותר ללמוד דברים המותרים בתשעה באב, שהרי א. ישנן הגבלות בהלימוד המגבילים את הלימוד רק לדברים המסויימים, וממילא חסר ב"בלעולם ילמד אדם במקום שלבו חפץ". ב. גם בדברים המותרים גופא יש לעסוק ללא פלפול וכו', וממילא ישנה הגבלה באיכות הלימוד. (וההגבלה בכמות ואיכות – ג"ז בגדר "ביטול תורה"). והביאור בזה על דרך המבואר⁴²⁰ בענין האיסור דנטילת ידים בתשעה באב ויום כיפור, שגם בזה מצינו הגבלות "עד קשרי אצבעותיו", ולכאורה מכיון שהנטילה ענינה הסרת הטומאה, איך אפשר לומר שבתשעה באב ויום כיפור חסר בזה. ונתבאר במק"א, שיש בזה ב' אופנים: א. שביו"כ מאירה הקדושה ביותר, ומצד קדושת היום אין צורך בנטילת ידים. ב. ולהיפך, בתשעה באב – הקדושה דבני ישראל היא בחלשות, וממילא אין ה' לעומת זה' מתאמץ להשיג ניקה. (ומה שצריך ליטול ידיו "עד קשרי אצבעותיו" עכ"פ – מפני שבענינים מסויימים דרושה נטילת ידים דוקא). וישנו אופן שלישי: שכיון שהקליפות הם מעשיו של הקב"ה, והרי "רחמיו על כל מעשיו", לכן נתנו להם ניקה, שמזה יש להם קיום. וזהו הטעם לכך שמצינו שניתנו להם כמה ענינים. ולדוגמא: שחמץ מותר במשך כל השנה, וגם בפסח – ישנן הגבלות מסויימות בפרטי דיני בדיקה וביעור ושריפת חמץ, והטעם – בכדי שתהי' ניקה לחיצונים לצורך קיומם. ועד"ז, מה שבית הכסא פטור ממזוזה (שאין לומר שענין המזוזה נפעל שם מצ"ע ח"ו, ע"ד הביאור בנוגע לתקיעת שופר בר"ה שחל בשבת, שהענין דתק"ש שבר"ה נפעל בשבת ע"י השבת, אלא הביאור בזה הוא), שכיון שענין המזוזה לבטל ניקת החיצונים ולעו"י, לכן בביה"כ ששם מקומם – לצורך ניקתם וחיותם – א"צ במזוזה, ואדרבה. ועד"ז בנוגע ללימוד התורה בביה"כ. (ומה שמותר לפעמים ללמוד תורה בביה"כ, לאפרושי מאיסורא או לאונסו – שכיון שרואה שישנו ענין שצריך לפעול ע"י לימוד התורה, מוכרח שבמצב זה חייב לעשות כן. ועיי"ש, שזהו הטעם מה שהזכיר כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ענין המזוזה, בדרך שלילה, בבית האסורים, שאז הי' צורך בכך – "לאפרושי מאיסורא"). ועד"ז, הוא בנוגע להגבלות בת"ב בלימוד התורה, שההגבלות הן – לצורך ניקת וחיות הקליפות, והחובה ללמוד תורה – שבענינים אלו, כיון שרואה אפשרות ללמוד תורה, מוכרח שבפרטים אלו חייב בכך.

שאיילת שלום

אסור ליתן שלום בתשעה באב. ואלו שאינם יודעים ונותנים שלום, משיבין אותם בשפה רפה ומודיעים להם שהיום אסור ליתן שלום.

גם לומר צפרא טבא, שבוע טוב וכדומה אסור בת"ב.

מותר לברך לחברו בשאר מיני ברכות כגון אריכות ימים ורפואה והדומה, ואפ"ל ברכת מז"ט לא מצינו שיהא אסור, דהא רק בשאלות שלום אסור.

אסור לשלוח מתנה לחבירו בתשעה באב⁴²¹. אבל לעני ובפרט כשהוא תלמיד חכם, לא רק שאין איסור, אדרבה מצוה בדבר, וכל שכן אם שולח מעות להוצאת בני ביתו וכו' ובלאו הכי כבר נהגו בכל תפוצות ישראל לחלק צדקה לעניים ביום תשעה באב.

טיול והיסח הדעת

לא ילך ויטייל בשוק, כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות והיתול⁴²².

419) התוכן דלקמן – ע"פ המובן מההנחה בלתי מוגה שנכתבה בקיצור נמרץ. שוב נדפס בעריכה מחודשת בתורת מנחם. אלא שכמה פרטים שם לא נתבארו כל צרכם.

420) ראה לעיל בדיני רחיצה. וש"נ.

421) שזהו בכלל שאלת שלום.

422) שו"ע סתקנ"ד סכ"א. וראה כה"ח שם ס"ק צה.

לא יקח תינוק בחיקו שמא יבא לידי שחוק⁴²³. אבל כשבוכה וצריך להרגיעו הותר⁴²⁴.

ניחום אבלים: אין לדבר דברי תנחומין⁴²⁵ לפני חצות היום, ולכן אין ניחום אבלים לפני חצות⁴²⁶.

ישיבה על הארץ

ליל תשעה באב ויומו יושבים לארץ עד חצות (1:02).

ע"פ הקבלה אין לישב ישר על הקרקע רק יפסיק בדבר שאינו לבוש בו בינו להקרקע.

מותר להניח תחתיו שק או כר קטן. וגם יוכל לישב על ספסל נמוך⁴²⁷.

אם צריך לפסוע בין היושבים רשאי לעשות כן, ובלבד שלא ידלג מעליהם ויפסע מעליהם ממש שנחשב כזלזול בכבוד הציבור⁴²⁸.

מי שהוא חלוש בבריאותו וכן מעוברת ומינקת בשעת הנקה מותרות לישב על כסא רגיל⁴²⁹.

מי שנוסע ברכב מותר לו לישב בדרכו⁴³⁰. וכן בבית הכסא.

בעל הגבהה וכן סנדק יושבים על כסא רגיל.

בספר אמרי פינחס בשם הר"פ מקארץ: בתשעה באב כשיושבים על הארץ יכולים לפעול אצל

הש"ת מה שצריכים כיון שהש"ת שורה ג"כ בבחינה זו.

עשיית מלאכה

אין עושים מלאכה עד חצות (1:02). מי שהוא ירא שמים יש לו להחמיר כל היום. אף שמותר לישא וליתן אחר חצות לא ימשוך בעסקיו כדי שלא יסיח דעתו מהאבילות⁴³¹.

נהגו להחמיר בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת, אפילו מעשה הדיוט, אבל דבר שאין בה שיהוי, כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה, מותרת.

כתיבה מותרת בתשעה באב⁴³².

(423) כ"ה בשו"ע יו"ד ששצ"א ס"א לגבי אבלות. והה"נ בת"ב. וכן להרמב"ם אבל פ"ה הכ"א, שנקט משום טעמא דהאנק דום – הה"נ בת"ב שאסור בש"ש. וכן מובן מביהג"א סתקנ"ד סכ"א בדין טיול שסמכה לאיסור לקחת תינוק בחיקו. ומצינו כן להדיא בראשונים – בס' מנהג טוב שאין לקח תינוק בחיקו בת"ב. וכ"כ בפלא יועץ ערך ת"ב. והרי כל המצוות הנוהגות באבל נוהגות בת"ב, עכ"פ ל"ת שבאבל. ואף למש"כ בשו"ת מהר"ם חלאווה ס"י שאין ללמוד ת"ב מאבל – היינו באיסורים (או חיובים) ככפיית המטה וכדומה, אבל בנדו"ד דמאי ממש לטיול וכבביהג"א הנ"ל. וכן העלה בתשעה"ח ח"ב סרג"א.

(424) ובזה נדחית הסברה דשאני ת"ב מאבל, שכולם אבלים, ומי יקחנו – דאה"נ בצריך לכן הותר גם לאבל.

(425) ונוסח "המקום ינחם" יכול לומר גם לפני חצות.

(426) אה"כ לא יהיה בעיר אחר חצות, שאז צריך לילך לפני זה, שבוה שבא להאבל והאבל יודע שבא לנחמו יש בזה ג"כ מצות ניחום אבלים אף שלא יאמר דברי תנחומין, ולכן עליו לקיים מה שאפשר. וראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס"כ סכ"ב.

(427) כ"מ בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה: סמוך לארץ. והובא בבלי יו"ד ששפ"ז. וראה בפס"ד להצ"צ או"ח סתקנ"ט סק"א, אפי' לענין אבל. וכש"כ בת"ב שהוא רק ממנהגא (וראה פמ"ג סתקנ"ט בא"א סק"ב. וראה פס"ד להצ"צ שם בארוכה). ובמס' סופרים פ"ח ה"ז (לגבי ת"ב): ויש שיורדים מספסליהם למטה. ומשמע שאין העיקר שיהא על הארץ. וכבר העירו מרש"י יומא יא, ב ד"ה ולא כלום. תוס' כתובות לא, ב ד"ה רב אשי. ועוד. וראה ילקוט הגרשוני סתקנ"ט סק"א. חיים וברכה שמחות אות י סמ"א. ערוה"ש ששפ"ז ס"ז. (ובערוה"ש סתקנ"ט ס"ד: לא דוקא על הארץ וכו' ספסל קטן נמוך לארץ). דע"ת שם ס"ב. שם סתקנ"ט ס"ג. (ועיי"ש שהביא מפירש"י ישעי' ג (כצ"ל שם), כו: לארץ תשב מגובה לשפלות ישוב וכו' בת"ב. וראה חיים וברכה שם). אמנם לדעתו אסור שיהא חלל אויר טפח בינו ובין הקרקע (ראה גם חיים וברכה שם), ולא ראינו מקפידים בזה. וברוח חיים פלאני סתקנ"ב ס"ח ובבא"ח ש"א דברים וכה"ח סתקנ"ב סק"מ החמירו יותר שצ"ל נסר שאינו גבוה טפח. ונראה שהכל לפי הענין, שיהא שינוי דמינכו. וראה גם רוח חיים יו"ד ששפ"ז ס"א. וראה גם בדה"ש ששפ"ז בציונים סק"כ.

והנהו מותר פחות מל' טפחים. והרבה מקילים גם בגבוה יותר, כל שנמוך מהרגלי.

(428) ראה שו"ת משנת יוסף ח"ה סכ"ז. יוסף לקח פרץ מועדים ח"ג סכ"ח ואילך. שבות עמי מימון ח"א סט"ז. ה' אור לי בקובץ טובים השנים תשע"ד ס"ח (ושינת לו – בקובץ ועתה כתבו לכם הל' שויו"ט חולון ע' תפג ואילך).

(429) ראה ערוה"ש יו"ד ששפ"ז ס"ג.

(430) ויש שהחמירו לישב ע"ג קרש המונח ע"ג המושב ברכב. וכן ראינו במעשה רב.

(431) ואף אהל' שנתעם משום היסח הדעת באבילות ל"ש כ"כ אחר חצות היום, אינא נמי לשאר הטעמים (ראה לעיל לפני "דברים האסורים בת"ב" בהערה).

(432) אבל המעתיק ספרים בשכר נחלקו הפוסקים, "במג"א מסיק דאסור". (כ"כ בא"ר סק"כ). וכוונתו עפ"מ"כ במג"א סק"כ שאף שמותר לישא וליתן אחר חצות לא ימשוך בעסקיו, כך פ' בתורת חיים סופר סק"ט).

בנוגע כתיבת סת"ם – מותר בערב תשעה באב, אבל לא בתשעה באב (ע"פ שו"ת סתקנ"ד סק"ה, עיי"ש). ואף שנראה שאינו בגדר ת"ת דבעבדית' טריה, אבל הוא בגדר מלאכה ומלאכת אומן והיסח הדעת גמור, ודלא כמלאכה גרידא שרק גורמת היסח"ד).

מלאכת דבר האבד מותר אבל לא יעשה זה בפרהסיא.

אפילו קודם חצות מותר לעשות מלאכות⁴³³ אפילו בביתו על ידי גוי.

כל העושה מלאכה בתשעה באב, ואפילו לאחר חצות, אינו רואה סימן ברכה מאותן מעות שמרויח מאותה מלאכה. ודוקא כשקובע עצמו למלאכה ומסיח דעתו מהאבילות.

אין מצייעין המטות ולא מכבדין הבית עד אחר חצות היום, ומהראוי שלא לכבד כל היום כולו⁴³⁴. באם אפשר, אין להדיח כלים עד אחר חצות⁴³⁵. ואפשר לשרותם במים.

מאה ברכות

להשלים מנין מאה ברכות⁴³⁶, יכוון לברכות העולים לתורה ולברכות המפטיר בשחרית ומנחה, או אפילו לחזרת הש"ץ. ואין לברך על בשמים בת"ב⁴³⁷.

סדר ליל תשעה באב

נהוג שמאחרים תפלת ערבית יותר מהרגיל⁴³⁸. לאחר צאת הכוכבים אומרים ברוך המבדיל בין קודש לחול, ומחליפים המנועלים לנעלי תשעה באב, ולוקחים הקינות לבית הכנסת⁴³⁹.

[433] ויש שכתבו רק בנוגע מלאכות צרכי ביתו. ושאר הפוסקים סתמו.

אכן לבנות בנין דאושא מילתא, אסור.

[434] כשעזרת נכרית מנקה הבית, אפשר ליתן לה לנקות כדרכה, אם אין היסח הדעת לבעלים מזה (כגון שצריך להראות לה בכל דבר מה לעשות).

וראיתי למי שנסתפקו בדבר. ולדידי ברירא מילתא דליכא איסורא, שהרי גם מלאכה ממש מותר ע"י גוי. וכש"כ בצרכי ביתו. (והרי בלבוש התנה להתיר מלאכה ע"י גוי דוקא בצרכי ביתו דקילא טפי, כדלעיל). ובתנאי דליכא היסח הדעת ע"י (ראה בביהגר"א סתקנ"ד סכ"ב ד"ה ואפי. משנ"ב שם בבה"ל סכ"ב ד"ה ע"י עכו"ם. כה"ש שם ס"ק קא).

ואף את"ל שסידור הבית והצעת המטה לאו משום היסח"ד נגוע בה, אלא להראות אבילות (וע"ד הדין שימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב בכל מה שאפשר, והה"נ בכבוד הבית) – אדרבה א"כ אינו מדינא (וכדמוכח גם מזה שהותר לאבל, כמפורש בשו"ע י"ד שש"פ סכ"ב. וראה זה השולחן ח"א סתקנ"ד סכ"ב (ע' מה). אבל בברכ"י סתקנ"ט ס"ק"ז משמע קצת דאיסורא איכא. וכנראה מדין מלאכה. וכ"מ קצת ביוסף אומץ שבהערה הבאה. ואולי לישנא ד"לא מיחא" לאו דוקא, שמעיקר הדין היתר גמור הוא אלא שנמנעו עד חצות, ולאחר חצות הניחום על מנהגם. וכ"כ בשו"ת יצחק ירנן ח"ג סכ"א), ואין להחמיר כולי האי במנהג זה.

ויותר נראה ש(אם נאמר שאינו רק משום היסח"ד, עכצ"ל ש)משום סרך מלאכה נגוע בה (כהדחת כלים, שבשו"ת שמלת בנימין שבהערה הבאה), וכ"מ מסמיכות הענינים בערוה"ש סתקנ"ז סכ"א (אבל ראה סוסי' תקנט דמשמע מחמת היסח"ד כשאר צרכי אכילה), ושאינו באבל שלא החמירו כולי האי במש"ז ימים (ראה עד"ז בשו"ת אול"צ ח"ג פכ"ט ס"ד), והיתירו רק מחמת הצורך (ראה גם לבוש י"ד שם סכ"ב: הוי להו גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה לפיכך לא גזרו עליהם והתירו לעשות מהם כל הצריך לו ולא יותר. אבל בשו"ת מהרי"ק שרש"ל מוכח איפכא, דאף דליכא בהו צורך כולי האי שאפשר בלא כיבוד הבית ובלא הדחת הכוסות כשיש לו כוסות אחרים מודחים ונקיים אלא דניחא ליה להשתמש באלה אפ"ה שרי). והדר דינא כשאר מלאכה שמותר ע"י גוי. (ויש שהביא ממל"ח ס"י סכ"ב "הצביע המטות בליל ת"ב", ופשוט שאינו שייך לנדוד, ומיירי בהצעה שיוכל לישון, ולא עלה על הדעת להחמיר).

ומש"כ במקו"ח (שבהע' הבאה) לאסור הדחת כלים גם ע"י שפחה, אם לא נפרש שכוונתו למשרתת יהודי (וכ"נ פשוט בכוונת יוסף אומץ שם במש"כ "משרתת", וכל"ה שו"ע בעניניו יו"ד שש"פ סכ"ב, ושבקי' דאיהו דחיק ומוקים אנפשי', שהרי כתב לאסור מה ש"מבערת המשרתת אש לבשל לילדים קטנים אכילתן", וקרי לה "איסורא רבה", וכנראה היינו על צד ההפלה) – נצטרך לומר שהכוונה באופן שגם בעה"ב מסיח דעתו מחמת זה, ואף גם זאת, דקאי בהדחת כלי שבת שאינן בהם צורך כלל כעת. ויותר נראה שהוא להרחקה בעלמא. ובכלל קשה ללמוד הלכה למעשה מדבריו בקיצור הלכות שנכתבו בקוצר אמרים ור"פ בלבד, ורב הסתום על הגלוי, ושמא כתב סבא בעלמא ורצה להשיג ע"י, ובפרט שלא מצינו דוגמאות בפוסקים. ולהעיר שבלבוש שם בהיתר כיבוד הבית הדחת הכוסות והצעת המטות לאבל כתב בטעמא דמילתא "דלאו כולי עמלא עשירים וניהו שיש להם משרתים שיעשו להם מלאכות אלו בימי אבילותם", והרי לנו שבמשרתת מעיקרא לא עלה על הדעת לאסור איסור. והעיקר, ששגם בגוף הענין לסדר הבית בעצמו לא ברירא מילתא לאסור, ששתיקת וסתומת כל הראשונים דלא אישתמיט חד מינייהו לפרש לאיסור מוכיחה שאינו איסור מן הדין.

[435] ראה יוסף אומץ (מנהגי פראנקפורט) סתתפ"ג. ובמקו"ח להחוי" סוסי' תקנד – גם ע"י שפחה.

[436] משו"ק פת"ש (איסורין) שם (על שו"ת שמלת בנימין ס"ב שאסור) מהדחת כוסות לאבל שביו"ד שש"פ סכ"ב – הרי מפורש שם שמותר גם לאשה לאפות ולבשל בימי אבילה כל הצריך לה, משא"כ לענין ת"ב כבשו"ע סתקנ"ט ס"י. ועוד דשם מיירי בצריך להכוסות.

[437] בסדר התפלה, אם מניח טלית ותפילין, מברכים 89 ברכות במשך ת"ב.

[438] ראה שו"ת באתרא דרב סי' תצ"ע.

[439] כך נהגו למועל ב'70, כפי שהתפרסם ברישומים שונים: בשנת תנש"א (שנכנס לתפילה רק ב'30:9, למרות שהכריזו שמעריב ב'10:9 – הוא הזמן שה' רשום בלוחות כמוצא"ק). וגם לפנ"ז, בשנים: תשמ"ח (שהכריזו לכתחילה על זמן מאוחר בכעשר דקות – ראה ביומן הנ"ל שהתפרסם לאחרונה [לאא שצריך ביור עד כמה הרישום מדויק] ובנוגע לכמה פרטים). ויתכן שרק נשלל המנהג, שהובא בס' ת"ב שחל בעבת, להחליף בגדי ש"ק; תשמ"א (שנכנס לתפילה מספר דקות לאחר צאת השבת); תשל"ח (משך זמן לאחר צאת השבת) ותשל"ז (נכנס למעריב ב'30:9). על תשל"ד נמצא רשום שנכנס למעריב ב'10:9.

[439] ברמ"א סתקנ"ג ס"ב שחולצים אחר ברכו מלבד ש"צ. אבל המנהג כנ"ל. וראה דעת קדושים יו"ד סי' ת. שש"כ פכ"ח הע' קעט.

כשחולץ מנעליו יזהר שלא יגע בהם בידיו⁴⁴⁰. ואם נגע בהם (או בנעלי בד שלובש עתה באם אינם חדשים⁴⁴¹) נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו⁴⁴².

מנהגו שלא להחליף בגדי שבת עד לאחר קינות⁴⁴³. כמובן, שבתשעה באב ביום, אחר שפשט בגדי שבת, אסור ללבוש בגדי שבת⁴⁴⁴, במכל שכן משאר תשעת הימים.

צריך להזהיר הנשים שאינן מתפללות שלא יעשו שום מלאכה עד שיאמרו ברוך המבדיל⁴⁴⁵. מסירין הפרוכת מלפני הארון הקודש⁴⁴⁶.

אין מדליקים האורות⁴⁴⁷ בבית הכנסת⁴⁴⁸ רק מה שצריכים כדי לומר קינות ואיכה⁴⁴⁹.

כתב הרמ"א: מתפללים בנחת ודרך בכי כאבלים וכן עושים בקריאת איכה.

אומרים אתה חוננתנו בתפלת מעריב⁴⁵⁰. טעה ולא הזכיר אתה חוננתנו אינו צריך לחזור ולהתפלל⁴⁵¹. וכפשוט, שצריך ליזהר שלא לעשות שום מלאכה עד שיאמר ברוך המבדיל⁴⁵². אמנם, אם טעה ולא אמר אתה חוננתנו, וגם שכח ואכל, צריך לחזור ולהתפלל⁴⁵³.

מברכים בורא מאורי האש כשרואים הנר במוצאי שבת⁴⁵⁴. ונוהגים לברכה בבית הכנסת לפני אמירת איכה⁴⁵⁵, אא"כ מברך בבית בכדי להוציא בני⁴⁵⁶ ביתו⁴⁵⁷. אין מברכים על הבשמים⁴⁵⁸.

לא בירך ברכת הנר מברך כל הלילה, אבל אינו מברך אח"כ⁴⁵⁹.

חולה האוכל בת"ב [ומבדיל לפני אכילתו כדלקמן] מברך ברכת האש בשעת הבדלה, באם מבדיל

ומש"כ בשו"ע אדה"ז סרצ"ט ס"ט (בסוגריים) – אינו שייך לחליצת מנעלים. וראה בקצוה"ש סצ"ה בבדה"ש סק"ו שאין המנהג כן גם לגבי מלאכה, לפי שמאריכין הרבה לתוך הלילה.

(440) מג"א סתקנ"ג סק"ו. ולהעיר משו"ע אדה"ז סקכ"ח סכ"ז.

(441) כה"ח סתקנ"ד סקע"ג.

(442) מחה"ש סתקנ"ג סק"ו. כה"ח סקי"ג. ודלא כמשנ"ב סק"ו. והארכנו מזה בשו"ת באתר דרב סי' טו'קמב. ורק באין לו מים יטול בכל מידי דמנקי.

(443) ראה א"א מבוטשטאטש מהדו"ת סתקנ"א. וכן מעשה רב. ולהעיר משד"ח פאה"ש מערכת בין המצרים ס"ב אות יח. וראה ארח דוד ע' קכ. וכבר העירו מס' הפרנס סרע"ד, והב"ד במנהגי מהר"ל, הביאו במג"א סתקנ"ט סק"י (ובמהרי"ל הוא בשינוי – ראה ביאורי רמ"ב לס' הפרנס. שו"ת רבבות אפרים ח"א ששע"ט). וראה ציוני הלכה אבלות (הגריש"א) ע' תט דל"ד למילה שפושטין בגדי שבת אח"כ.

(444) ובמכ"ש מתשעת הימים בכלל. וראה סידור הארז"ל להר"י קאפיל כוונות ת"ב (רח, א ואילך – הובא באג"ק ח"ג ע' קמח) שמבאר ע"ד הסוד מה שאסור ללבוש בת"ב בגדי שבת ובגדים נאים רק בגדי חול ובגדי שחרות וליקל בלי נעל וסנדל.

(445) שלה"מ מס' תענית. א"ר סתקנ"ו סק"א. קצור שו"ע סקכ"ה ס"ו. וראה שו"ע אדה"ז סרצ"ט סי"ח שיש לדרוש ברבים שילמדו בנותיהם לומר ברוך המבדיל מיד במוצ"ש.

(446) רמ"א תקנ"ב. ויש שנהגו גם להוריד המפה. ונהרא נהרא ופשטי'. וכמדומני שהמנהג בפועל אצלנו להשאיר המפה של בימת קרה"ת. בנוגע ל700 – בווידיאו מתשעה באב שחרית תש"נ רואים שהשאירו המפה. אבל בסטנדר הורידו המפה. וכן מעשה רב בעצמו (יומן משנת תשכ"ז).

(447) ובעל יאריציט מדליק כרגיל (ראה מקו"ח סתקנ"ט בקיצור הלכות ס"ג). ונראה שכמו כן מדליקים האבלים ה' נרות כרגיל.

(448) ויש שכתבו למעט התאורה גם בבית. אבל להעיר מריטב"א פסחים נג, ב.

(449) וראה יומן הרש"ז לבקיבקר תשכ"ט. ולהעיר מהמסופר (ללא פרטים) בקובץ העו"ב גל' א'קצח ע' 44 הע' 2 ס"ב.

(450) רמ"א סתקנ"ט ס"א.

(451) שו"ע סרצ"ד ס"ד. אדה"ז שם ס"ו.

אבל אם גם עשה מלאכה קודם שאמר ברוך המבדיל, לכא' צריך לחזור ולהתפלל תפלת נדבה (ראה קצוה"ש סצ"ג בבדה"ש סק"ח), דדינו כטעם (להרשב"א ברכות לג, א. וכ"ה בסוגריים בשו"ע אדה"ז ס"ג (ע"פ תהל"ד סק"ב)).

(452) אדה"ז שם ס"ג.

(453) כ"מ בשו"ע אדה"ז שם.

(454) שו"ע סתקנ"ו ס"א.

(455) ט"ז שם. לוח כולל חב"ד.

(456) להעיר ממנהר"ל הל' ת"ב.

(457) ובפרט להנוהגים שאינה מברכת בעצמה ברכת הנר – ראה משנ"ב בבה"ל סרצ"ו ס"ח ד"ה לא. וראה קצוה"ש סצ"ו בבדה"ש סקי"ב. [ויכול להוציא יד"ה גם כשאינם קבועים במקום אחד אלא זה בכה וזה בכה – ע"פ שו"ע אדה"ז סרי"ג ס"ה. ודלא כס' ת"ב שחל בשבת ע' רכז ע"פ בה"ל סרי"ג ד"ה על כל. אבל ראה קצוה"ש שם בבדה"ש סק"ח].

(458) וכן אין לברך על הבשמים בת"ב בכלל, ואפילו כדי להשלים מאה ברכות, משום שעונג הוא לו ואין לעשות נח"ר בת"ב. ויש חולקים.

(459) שו"ע סרצ"ט ס"ו. אדה"ז שם ס"ט. ולעניינו – ט"ז סתקנ"ו סק"א. קצור שו"ע סקכ"ה ס"ו.

במוצאי שבת⁴⁶⁰. אבל אינו מברך על הבשמים⁴⁶¹.

אחר שמו"ע אומרים קדיש תתקבל⁴⁶², ברכת הנר כנ"ל, וישיבים לארץ⁴⁶³ וקוראים איכה⁴⁶⁴ (בלחש עם החזן) וקינוט. אחר קריאת איכה וקינוט אומרים ואתה קדוש⁴⁶⁵, קדיש שלם בלא תתקבל, עלינו. וא"א ויהי נועם⁴⁶⁶.

בספר גירושין להרמ"ק⁴⁶⁷: ליל תשעה באב להיות שאנו מראים אבלות ועצבות היה באפשר שיתעוררו הקליפות, ואבל הוא מקום סכנה ונתן רשות למזיקים, לכן אנו מבטלין אותם, וזהו טעם הזכרת הגאולה בסדר גאולה (וי"ג קדושה) זו [ואתה קדוש⁴⁶⁸], מפני שאז בטול הקליפות באמיתות בה.

בקריאת איכה יפסיק בין כל פסוק מעט ובין כל פרק יותר מעט ופסוק האחרון שבכל איכה אומר בקול רם.

כשמגיע החזן לפסוק "השיבנו", אומרים אותו הקהל תחילה בקול רם, ואחר כך קורא החזן שני פסוקים אחרונים, וחוזר הקהל ואומרים "השיבנו" תחילה בקול רם, ואח"כ החזן.

כתב הלבוש⁴⁶⁹: וכל ימי תמהתי כיון שנוהגים לקרות איכה בצבור . . מדוע לא נהגו באיכה כמו במגילה לכתוב אותה על קלף וספר בפני עצמו כדין הספרים שצריכים לצאת בהם ידי חובתם בצבור . . ואפשר שנהגו כן מפני שהסופרים לא נהגו לכותבם משום שאנו מחכים ומצפים בכל יום שיהפך לנו יום זה לששון ולשמחה ולמועד ואם היו כותבין מגילת איכה היה נראה כמייאשין מן הגאולה ח"ו משא"כ במגילת פורים כי ימי פורים לא יהיו בטלים ולפיכך ע"י הדחק נהגו לקרות איכה מתוך החומשין.

בכמה שיחות קודש הובא שברשימות כ"ק אדמו"ר הצמח צדק על מגילת איכה⁴⁷⁰ נתפרשו כו"כ פסוקים במגילת איכה שבח ולמעליותא ("ע"ד שהקללות יהפכו לברכות וכו' י"ל ג"כ איכה לעליות"), שהם ברכות נעלות ביותר⁴⁷¹.

מובא בשם הרלו"צ מבארדיטשוב⁴⁷² שלעתיד לבוא יברכו שהחיינו על מגילת איכה, ויקראו המגילה בנחת, למעליותא, בתענוג גדול, מה שאין הפה יכול לדבר⁴⁷³.

(460) פשוט.

(461) שו"ע יו"ד סרס"ס ס"ד וש"ד שם סק"ב. הובא במג"א סתקנ"ז סק"א. ולגבי חולה – שו"ת לב חיים פלאגי ח"ב סקנ"ט.

(462) טעה ולא אמר תתקבל – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

(463) כ"ה בכל בו (סדר התפילה) ובהג"מ מנהיג ט' באב. ובפתיחתא דאיכה רבתי (פתיחה זו): "וישבין וקוראין קנין ונהי ואיכה".

(464) ואין מברכין עליו.

(465) טעם אמירתו, דכתיב בה "וישב תהלת ישראל", שבתשעה באב (וכן בפורים) לא נשתייר שריד ופליט משונאיהם של ישראל לולא הקב"ה וישב תהלתם – סדר טרוויש ע' 38. ובערוה"ש סתרצ"ג ס"א שכל ענינו ית' תהלת ישראל ולכן בעת שצר לנו ח"ו, עמנו הוא בצרה ובכל צרתנו לו צר. ובשו"ת הלק"ט ח"ב סי' קלט שהעולם מתקיים בזכות קדושה דסידרא והוא במקום תורה שאסורה בת"ב. וראה עוד לקמן בהערה.

(466) שו"ע סתקנ"ט ס"ב. לוח כולל חב"ד.

(467) ספ"ט.

(468) ואולי קאי לשיטת הראשונים שאומרים גם פסוק ובה לציון גואל בליל ת"ב, ראה שבה"ל סרס"ז לבקש רחמים על הגאולה. וכו"ה בתיאור רבתי הל' ט"ב. ועד"ז באבודרהם דיני אשרי ולמנצח – משום נחמה. אבל בשו"ע סתקנ"ט ס"ה נפסק שמתחילים מואתה קדוש. ואולי כוונתו לסיום הענין שזוכה ונחל ונראה וכו' לשני ימוה"מ. וראה שלחן גבוה סתקנ"ט ס"ב שהביא בשם הר"י מולכו שכתב שאומרים ואתה קדוש רמז לגאולה שלא יתיאשו העם ובפרט לרמוז לידת משיח.

(469) סתקנ"ט ס"א.

(470) נדפס בפ"ע, ולאח"י – באוה"ת נ"ך ח"ב ע' א'לד ואילך.

ובסה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 617 הל' 70: ראה בספרו [של הרלו"צ מבארדיטשוב] קדושת לוי שמפרש כו"כ פסוקי איכה למעליותא. ולהעיר שבס' קול בוכים למהר"א גלאנטי (ספר שהובא כמ"פ באוה"ת. ובתורת שמואל הובא בשם קינת סתרים) מפרש ג"כ פסוקי איכה ע"ד הסוד ולמעליותא. ויתירה מזו, שנראה במוחש שרשימות הצ"ח הם הנהגות לס' הנ"ל.

כן מציינו ספר נחמת ציון (להבא"ח – שו"ל מכת"י בשנת תשד"מ) ע"ז.

(471) בתורת כ"ק אד"ש – ראה ד"ה איכה תשל"א (סה"מ מלוקט ח"א ע' קיט ואילך). ד"ה ציון במשפט תשל"ד. ועוד.

(472) קדושת לוי השלם ח"ב לקוטים חדשים לת"ב ע' תקכו.

(473) וראה גם מדרש אליהו (מאימיר) על מגילת אסתר (בד"ה וגדולה – בהוצאת ווארשא תרל"ח: פ, א) שתשנה קריאתן לטובה דרך ישועה ונחמה.

וראה פירוש בעלי התוספות (איכה א, כב): לכן נכתב ספר קינוט [מגילת איכה] להודיע כשם שהוא כל הקללות שנכתבו בידי נביאים

המתפלל ביחידות אומר איכה וקינוח.

בקביעות שנה זו, כשחל ת"ב במוצאי שבת מוסיפים הקינות "איך מפי בן ובת וכו'".

בהנוגע ללימודי יארצייט [משניות שלאחר התפלה] בתשעה באב (וכן לאבל תוך י"ב חודש), הנה עד חצות היום הרי לימוד משניות דאחרי התפלה הוא בפרקי דתענית ומועד קטן הידועים [ואין אומרים משנה דר' חנניא בן עקשיא וכו'], ולאחר חצות היום הרי נוהגים בזה כמו בשאר השיעורים היינו שהעוסק בזה בכל ימות השנה שומר עליהם גם בת"ב⁴⁷⁴.

ילכו לביתם כאבלים וכמנוחין לשמים במיריות לב ואנחה וכבוד ראש⁴⁷⁵.

שאלת שלום אסורה בתשעה באב, ולכן גם אין לאחל שבוע טוב.

אין אומרים ויתן לך⁴⁷⁶.

באם אפשר, אין להדיח כלי השבת עד למחר אחר חצות⁴⁷⁷.

אומרים כל סדר קריאת שמע של המטה כרגיל, מלבד הוידוי (מדלגים מאו"א תבא לפניך וכו' עד אנא בכח ולא עד בכלל).

ימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב בכל מה שאפשר. אבל אין נוהגין לישן על הארץ או לשום אבן תחת מראשותיו.

יום ראשון, ט' אב – תשעה באב

בנטילת ידיים בבוקר נוטל ידיו רק עד קשרי אצבעותיו ומברך "על נטילת ידיים".

אין מברכים "שעשה לי כל צרכי" עד למחרת.

מי שאינו לובש טלית, אינו מברך על טלית קטן בבוקר. וכדי שלא יכניס עצמו לספק חיוב ברכה⁴⁷⁸ לא יחליף את הטלית קטן⁴⁷⁹ עד לפני מנחה ואז יברך עליו.

בשחרית משכימין קצת לבית הכנסת⁴⁸⁰. ואם יש חשש שעי"ז יגמרו לומר קינות ויצאו זמן הרבה קודם חצות מבית הכנסת טוב שלא ישכימו כל כך.

אין אומרים תחנון⁴⁸¹ משום דמיקרי מועד⁴⁸². ולכן מדלגים כל חלקי התפלה שאין אומרים בימים

הראשונים כן כל הטובות שאמר המקום ע"י הנביאים יבואו וכו' וזש"ה וכו' טוב ויחיל ודומם לתשועת ה' לכן נכתב ספר זה באלף בית להיות רגיל בפייהם כשירה.

בזמן בית שני, קראו מגילת איכה בשמחה לזכרון לפנייהם על בית ראשון – ראה פתיחתא דאיכ"ר יז. איכ"ר ג, ה. עט"ז שתקנ"ב. פרי צדיק דברים אות יז. ובפרט צדיק שם, שכמו כן לעתיד לא תתבטל מגילת איכה שהיא מכ"ד ספרים אך אז יה' להם פירוש אחר שיהי' מורה על טובות ונחמות.

(474) אג"ק ח"א ע' שו.

(475) מהר"ל מנהגים הל' ת"ב. סידור יעב"ץ. סדה"י סדר ט"ב. ועוד.

(476) רמ"א שתקנ"ט ס"ב. קצור שו"ע סק"ה ס"ה. ואין אומרים גם אחרי יום ראשון. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תשיג.

(477) ראה יוסף אומץ (מנהגי פראנקפורט) סתתפ"ג. מקו"ח להחז"י סוסי' תקנ"ד – גם ע"י שפחה.

ומשה"ק בפת"ש (איסורין) שם (על שו"ת שמלת בנימין ס"ב שאסר) מהדחת כוסות לאבל שבי"ד ש"פ סכ"ב – הרי מפורש שם שיותר גם לאשה לאפות ולבשל בימי אבלה כל הצריך לה, משא"כ לענין ת"ב כבשו"ע שתקנ"ט ס"י. ועוד דשם מיייר בצריך להכוסות.

(478) ראה משיב"ב סי' תקנה סק"ב.

(479) בשו"ע הלשון ש"לובשים טלית קטן תחת בגדים בלא ברכה". וכ"ה בכמה ראשונים. ובמדרכי תענית סתרל"ז (ועוד): ובבוקר לובש ט"ק לפי שאין נראה לעולם. אבל המנהג אצלנו (וכן בכ"מ) שלובשים כרגיל, ובאופן שהציציות נראים (אף שיש שנוהרו בזה עד חצות). ואכן, בכמה אחרונים השמיטו התיבות "תחת בגדים", וכנראה ס"ל שתלוי במנהג, ובזמנם נהגו בכלל בלבישת ט"ק תחת בגדים. (ראה לדוגמא במדרכי מנחות פ' התכלת סתתקמ"ג. וגם בזמן השו"ע, ראה ב"י או"ח ס"ח, אף דלא ס"ל הכי, כמ"ש בשו"ע שם סי"א. והעתיק כאן כפי שמצא הלשון בראשונים, כנודע בכללי השו"ע. ועוד, שגם בזה אפ"ל שהכוונה להבגד, ולא להציציות. (אלא שבפשוטות כיסו גם הציציות, כדמוכח בכ"מ. וראה הנסמן בעוזר ישראל זילביגר ציצית ע' לג ואילך. ובכללות הענין, ראה בארוכה לקו"ש חל"ג ע' 95 ואילך. ואכ"מ). וראה דעת נוטה ח"ב ע' פד. קובץ אור ישראל מאנסי גל' כח ע' (קע).

(480) והוא אחד מחמשה ימים משכימים לתפלה: ר"ה יו"כ הושע"ר פורים ות"ב.

(481) וכן א"א צדוק הדין.

(482) ועוד טעם, דאיקרי אבל דכתיב שישו אתה משוש כל המתאבלין עליה ואבל איתקש לחג דכתיב והפכתי חגים לאבל. אלא שלטעם זה במנחה הואיל ושעת נחמה הוא נופלין על פניהן וכן במנחה שלפניו נופלין על פניהן לפי שאין מקדימין את הפורענות (שבה"ל ענין

שאינ אומרים תחנון.

הטעם שנקרא מועד⁴⁸³ לסיון כי אנו מובטחים מה' יתברך שעוד יתהפכו הימים האלה למועדים ושמחה וימים טובים. ועוד, שכיון שהחושך גורם ליתרון האור, הרי ט' באב בעצמו גורם מועד גדול לעתיד. וגם, לפי שבו ביום נולד משיח⁴⁸⁴.

אין מדליקין נר תפלה בביהכ"נ בט"ב שחרית.

סדר תפילת שחרית

אין מתעטפים בטלית ואין מניחים תפילין. ולכן אין אוחזים הציצית ב'ברוך שאמר' ובק"ש⁴⁸⁵. מתפללין שחרית לימי החול כרגיל ואומרים מזמור לתודה⁴⁸⁶. רק הש"ץ אומר ענונו⁴⁸⁷ בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. (שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח). הש"ץ אינו אומר ברכת כהנים⁴⁸⁸. לאחר חזרת הש"ץ – חצי קדיש. ואין אומרים תחנון ולא סליחות ולא א–ל ארך אפים. מוציאם ס"ת וקורין ג' גברי⁴⁸⁹ בפרשת 'כי תוליד בנים'⁴⁹⁰. חצי קדיש⁴⁹¹. מפטירים 'אסוף

תפלה ס"ל). וכ"ה להטעם ע"ש שם תפילתי (רוקח שש"י).

(483) וראה לקו"ש חכ"ט ע' 376 בהתייחס עם מה שתיבת "מועד" קאי על ר"ח אב (תענית כט, א). וראה שיחת ש"פ בדריש תשל"ג ס"ו. שו"ת חלקת יעקב ענינים שונים סכ"ח סק"ב.

(484) מועד ע"ש העתיד – ראה סדה"י סדר ט"ב. של"ה פ' בלק תורה אור. מאמר סתקנ"ז סק"ד. ערוה"ש סתקנ"ב ס"ד. ש"ת ב' גורם המועד – של"ה פ' יוצא תורה אור. וראה גם של"ה מס' תענית בתו"א.

שבו ביום נולד משיח – שו"ת יד אפרים ס"ט. וכ"ה בלקו"ש חל"ט ע' 8. וראה גם שלחן גבוה סתקנ"ט סק"ו.

ועוד טעמים מצינו, ששפך חמתו על העצים ואבנים (וכ"מ בסה"ש תנש"א ח"א ע' 23 ה' 77). וכן שהאבלות מראה שלא נשתכח מן הלב ושיש תקוה (ראה דרשות חת"ס ח"ג פד, ב). ועוד, שלמעלה יש יחוד וזיווג ולא זזה שכונה מישראל ביו"ט (נחל אשכול לחיד"א איכה א, טו. חומת אנך ישע"י כב, יד. משנה למלך בפרשת דרכים דרך עצב דרוש כג).

(485) כן המנהג. וכ"כ כמה אחרוני זמננו, והוא מטעם שלובשים תחת הבגדים (כדלעיל בהערה). ולפ"ז, למנהג שלובשים בגלוי (עכ"פ הציציות) אין טעם בדבר. ואולי האחיה גרע טפי. כן להעיר שבלובש ציצית קודם שיעלה עמוד השחר ממשמש בהן בכדי לברך עליהן, והרי בת"ב הלבשה היא ללא ברכה. (הדעות בזה – ראה בשו"ת רבבות אפרים ח"א שפ"א. תורת המועדים סתקנ"ה ס"א. קרא עלי מועד ספטימוס פ"ה הע' לה). וכן מעשה רב בדריש ובפרהסיא (אלא שרא"י גמורה אינה, כידוע שמנהג רבותינו נשיאנו, שהתפללו בתפילין בחדרם שלא ירגישו בדבר, ובעת שהתפללו אמרו תהלים וכי"ב. ועכ"ז, ההנהגה היתה כלפי חוץ כאילו מתפללים כעת).

(486) שהרי בזמן שבית המקדש היה קיים היו מקריבין תודה גם בט' באב – שו"ע אדה"ז סנ"א ס"א.

(487) באם אין עשרה מתענים: הש"צ אומר ענונו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור. וראה לעיל בלוח שבעה עשר בתמוז.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה – אע"פ שלכתחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), בדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר – אומר ענונו בשומע תפילה ובנוסח "ענונו ביום צום התענית הזה" (מג"א סתקנ"ו סק"ז).

(488) בתשנ"ה היתה הוראה שהש"ץ (הריב"ק) ברכת כהנים. ובמענה לשאלת הירל"א ח"ב, כתב כ"א דש"ץ (נדפס מכת"ק בס' בחדרי תורת ח"ג ע' 46, ופגענונו – שם ע' 176), בנוגע לגוף הענין "כמנהג המקובלים בירוש"ו עתה, הרע"ג ונעוד" [למנהג המקובלים

– ראה חס"ל סק"כ סק"ח. מל"ח ס"ה סקנ"ח. בא"ח ש"א פ' תצוה סק"ב. כה"ח סק"כ ס"ק רסב. תקנ"ט סק"ל. כתר ש"ט נאגין ע' 63. וראה שו"ת יבי"א יו"ד ח"ד סל"ב סק"ד. ולגבי נ"כ – סידור רב עמרם גאון סדר ת"ב. חילופי מנהגים שבין בבל ובין בני א"י סכ"ב,

והובא בס' המנהגים ה' תעניות ס"ח. וכן לגבי אמירת או"א – אר"ח סדר תפלה ת"ב סי"ט. מנהגים דק"מ וורמייא סק"ג. מקו"ח להח"י סתקנ"ו. א"ר שם סק"ג – במנהג אדמו"ר. שו"ת עולת שמואל סע"ט. כנסת יחזקאל סי"ב. מנהגי אמשטרדם פ"ג סי"ג סק"ה.

ועל השאלה "אם ההוראה היום בעת חזרת הש"ץ שחרית. . . זוהי רק הוראת שעה", ענה (בסימון בחץ ובעיגול התיבות מלשון השאלה): "זוהי רק הוראת שעה". וכ"כ גם ביומן הריב"ק שמאז.

(489) ואין נוהגין לברך דיין האמת.

(490) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא בתורה אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים. (וראה לעיל בלוח שבעה עשר בתמוז בדיני קריה"ת).

ובאמת, בת"ב בשחרית אפשר להקל יותר ולקרוא גם כשאין אפי' ג' מתענים. (וכל עיקר השקו"ט בפוסקים הוא לענין קריאת ויחל בד' צומות. ובשו"ת רעק"א פסקים סכ"ד אכן כתב לחלק כה"ג בין שחרית יו"ב למנחה. וכ"ה בכ"מ. וכבר העירו שכן מדויק ברמב"ם ה' תפלה פ"ג ה"ח, גם לענין ת"ב. ובשו"ת חת"ס או"ח ס"א קזו כתב להקל בת"ב שחרית ומנחה (לענין העלאת לתורה מי שאינו מתענה.

ומ"מ ישירי באלקות למו, לענין לקרוא בתורה כשכל הציבור אינו מתענה בת"ב מנחה, בכותבו שהאור רק להלכת, "למעשה צריך מיתון קצת", וש"צ"ע לדינא אם יקראו ויחל". ונראה מדבריו שלא נסתפק רק לענין ת"ב מנחה ולא לגבי שחרית. אבל להעיר שאף דקאי התם רק לענין ת"ב – י"מ כוונתו שבאמת דעתו להקל (להלכה עכ"פ) גם בשאר צומות). וגם בשו"ת הצ"צ או"ח סי' קי (במהדור"ח) דן רק

בנוגע קריאת ויחל, אף דקאי התם בת"ב. ובין הדברים כותב "הרי קריאת ויחל בד"צ וכ"ש קריאת דט"ב ששחרית הם שייכים רק עבור מה שאירע באלקותינו". וכן בשו"ת דברי חמאי או"ח סמ"ב שכתב להקשות על הצ"צ, כתב נמי למיסב בשרא להחל בנוגע לת"ב שחרית.

וראה גם דברי קהלת (במשלי שלמה לחוברת השלישית ליום כ"ד ס"ב – ע' 102): היעלה על הדעת שבשחרית ת"ב לא יקראו בתורה אם אין ג' מתענים בבכ"נ. (ועי' שמה מוכיח ש"ה גם בשאר צומות). ודלא כשו"ת חלקת יעקב או"ח סרט"ו סק"ב שגם בת"ב שחרית

החמיר שצ"ל לכה"ג ג' מתענים. וראה שו"ת משנת יעב"ץ או"ח סמ"ט.

(491) כך הלכה רווחת בפוסקים. וכ"כ הרבה ראשונים להדיא. וכן המנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל ומעשה רב. והאריכו בזה בכ"מ.

אסיפם'. יהללו ומחזירים הס"ת. קוראים כל הקינות⁴⁹² ומאריכין עד מעט קודם חצות. אשרי ובא-לציון, ומדלגים את הפסוק "ואני זאת בריתי". קדיש שלם בלי תתקבל. עלינו. קדיש יתום. משניות (המותרות בתשעה באב). קדיש דרבנן.

אין מלבישים הס"ת בשחרית בתכשיטי כסף⁴⁹³.

אין אומרים מי שברך לעולה לתורה בשחרית⁴⁹⁴, אבל לחולה עושים מי שברך. מברכים ברכת הגומל גם בשחרית⁴⁹⁵.

נער שנעשה בר מצוה נכון שיעלה לתורה במנחה⁴⁹⁶.

מי שאינו מתענה לא יעלה לתורה⁴⁹⁷. קראו לתורה למי שאינו מתענה וצר לו להודיע מפני חילול ה' יעלה.

המגביה את הס"ת יושב על כסא רגיל.

מנהגנו לקרות ההפטורה אסוף אסיפם בניגון הרגיל של כל השנה⁴⁹⁸.

לתשומת לב: נוסח ברכות ההפטורה שבספרי "קינות" הנפוצים אינם כנוסח חב"ד. וניתן למצוא הנוסח המדויק בסידור.

יושבים על הקרקע⁴⁹⁹ כל זמן שאומרים קינות וקורא הקינות בבכי' ויללה כמי שמתו מוטל לפניו. ולא כמקצת אנשים מריקים שמרימים קולם בשמחה בכל מיני זמר וכו' והס שלא להזכיר. ובעונותינו הרבים וכו' באים אנשים לבית הכנסת ולא די שאין אומרים קינות בבכי ובקול מר אלא עוסקים בשחוק וקלות ראש ומשיחים ושוחקים בפה מלא כאילו הם עוסקים בשמחת תורה וכו'⁵⁰⁰.

בשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת חוץ, כדי שלא יפסיק לבו מן האבל. וכל שכן שלא ישיח עם גוי. "וכ"ש שרע עלי המעשה במה שקצת נוהגין קלות וזורקין זה לזה בביהכ"נ. ועון גדול הוא דאפילו שלא בט"ב אסור להראות קלות בביהכ"נ וכ"ש בט"ב ובשעת קינות שעם ישראל מקוננים

וראה מה שאסף איש טהור והביא כל המובא בית ה' בנר ציון (סניור) בין המצרים פ"י ס"ו. ואכ"מ.

492 ספר המנהגים ע' 47.

493 כן המנהג בבית חיינו. וכ"ה במענה מ"ח מנ"א תשל"ה (תשורה לאזאר ט"ו מנ"א תש"פ ע' 32. ליקוט מענות קודש תשל"ה ע' 178. וראה גם יומן ת"ב תשל"ד. ולהעיר ממס' סופרים פ"ח ה"ז: ויש שמנחים את [תיקן] תורה על הקרקע (באבלות) [בעטיפה] שחורה, והובא בטור סתקנ"ט.

494 בנוגע ליולדת וקריאת שם לבת - בכמה אחרוני זמננו העתיקו כדבר הפשוט שלא לעשות מי שבירך ליולדת ותינוק. וציינו למהרי"ל ומנהגי וורמיישא ופירדא. ועוד. אלא שבכל הנ"ל נזכר רק בנוגע למי שבירך לעולה. ומסברא, טובא יש לחלק, דלא גרע ממי שבירך לחולה, שפשוט שעושים גם בשחרית. ואדרבה, יולדת תוך שבעה בחזקת סכנה, ונוגע יותר ממי שבירך לחושאיב"ס. ובכלל, מנהגנו שלא לאחר קריאת שם לבת. ובבית חיינו אכן נהגו הגבאים לעשות מי שבירך ליולדת (אף שפשוט שאין להביא רא' מהנהגת הגבאים, שלפעמים היתה "שלא ברצון חכמים" ולא מיחו בידם - ראה אג"ח ח"ג ע' קג. שיחת יו"ד שבט תשכ"ג. ש"פ מט"ו תש"מ. יום שמח"ת תשמ"ג. המלך במסיבו ח"א ע' מז. שם ע' קטז. ח"ב ע' רנו. בצל החכמה ע' 117. היכל מנחם ח"ג ע' רמה. רשימות דברים חיתריק ח"ב ע' צח. ושוב כע"ז כמה שנים לאחר - ברשימת ענינים וסיפורים להרב"ש (עשרה בטבת העת"ר). לקוטי ספורי התועדויות ע' 323. ובכ"מ).

495 דלא גרע מאבל שמברך הגומל. וראה גם פחד יצחק ערך ברכת הודאה. פתה"ד ח"ב סרי"ט סק"ז. מל"ח ס"ט סכ"ד. ס' חיים סכ"ו ס"ט. יפ"ח ח"א שם סק"ה. שו"ת ועין אברהם חאו"ח ס"ט. וראה שד"ח אס"ד מערכת ביהמ"צ ס"ב סק"ג. ודלא ככה"ח סתקנ"ט סקל"ח, ונגררו אחריה בכ"מ.

496 ראה שו"ת באתרא דרב ס' ישיד. וש"נ.

497 גם מי ששכח ואכל ככותבת או שתה מלא לוגמיו לא יעלה לתורה לכתחילה - שו"ת באתרא דרב ס' כ"פ.

498 כן מעשה רב. והוא דלא כמ"ש במג"א ס' תקנט סק"ו ועוד (לאומרו בניגון איכה). ולהעיר, שבסדר טרויש ע' 13 שאומרים בניגון דרשו ולא בניגון שבת חזון, ובדרשו ראיתי מהוגנים שלא משנים נגינה משאר הפטורות רק מקצרים בה.

ובכ"מ כתבו לאומרו בניגון "מלמדי מקרא וברכות" (או "בניגון המקרא ולא בניגון אחר [שאר] ההפטורות"), ויש שכתבו לאומרו ללא ניגון הטעמים, ויש שכתבו בניגון בכ" (ואולי היינו ניגון הרגיל אבל בכ"י).

499 בכ"מ, שדוקא בישיבה ולא בעמידה. [משכ"כ בט"ז סתקנ"ט סק"ד, דאה"נ אם רוצה לעמוד ודאי אין עליו חיוב לישב דוקא ולישב על הארץ - א"ז שייך לנדו"ד, ומיירי לענין אבל, וכונתו להוכיח גוף החובה דיישיבה ע"ג קרקע, לפי שהוא ל"ת שבאבל ולא מ"ע שבאבל, עיי"ה. ואכן, יש שכתבו שבזמן אמירת קינות הוא כבשעה שבאים מנחמים שצ"ל בישיבה. ואכ"מ].

500 ראה לבוש סתקנ"ט ס"ד. נהג כצאן ויסף ס"ז. קב הישר ספצ"ד.

על בית ד' שנחרב ועל עמו שנפזרו בכל העולם⁵⁰¹.

נוהגין לומר הפזמון "אלי ציון" חזן וקהל ובעמידה⁵⁰².

מי שלא הספיק לגמור קינות לפני חצות ימשיך לאחר חצות.

בספר תורת חיים⁵⁰³: "שמעתי מאמ"ו ז"ל שהמחשה"ק לא הי' כורך סדר הקינות שנדפס עם איכה, וקנה בכל שנה ושנה מחדש, ובת"ב אחר הקינות הניח הקינה בביהכ"נ הפקר, שאם יכרוך אותו ויקחהו לשמרו על שנה הבאה נראה כמתיימש מן הגאולה"⁵⁰⁴. ויש שכתבו שלעתידי יאמרו כל הקינות בדרך שירה ויתהפכו כל הקינות לשמחה⁵⁰⁵.

לאחר התפילה, נכון שכל אחד יקרא מגילת איכה.

אחר התפלה הולכים מבית הכנסת כבני אדם הנזופין למקום ואין נותנים שלום זל"ז⁵⁰⁶.

אחרי חצות היום (1:02) ואחר סיום הקינות – יושבים על הכסא כרגיל.

"בענין הליכה לבית הקברות הרי אף שנזכרה בספרי הוראה לא ראיתי את כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע נוהג כן, אפשר אחד מהטעמים כיון שאי אפשר לטבול ביום זה מקודם לזה במקוה, ועד"ז מצאתי בנימוקי או"ח תקנ"ט להרה"צ ממזקאטש. ומ"ש שם שיש הולכים מבחוץ, גם באופן זה לא ראיתי נוהג כ"ק מו"ח אדמו"ר, ויש לבאר גם זה ע"פ מ"ש בכ"מ שגם ע"י ההבטה וראי' בבית החיים נעשה איזה קישור ובמילא גם זה יש לקשר עם העדר הטבילה הנ"ל"⁵⁰⁷.

נוהגין שלא להכין צרכי סעודה עד אחר חצות⁵⁰⁸. ולצורך סעודת מצוה מותר גם קודם חצות⁵⁰⁹.

אבל אם אינו מתעסק בקינות וכיצא, יותר טוב להתעסק בצרכי סעודה שלא יהי' מתעסק בדברים בטלים ויבוא לידי שחוק.

לא ילך ויטייל בשוק כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות והיתול⁵¹⁰.

בלקוטי שיחות⁵¹¹: להשתדל במשך ימים אלו, ובפרט ביום הת"ב (בהשעות שמותר להניח תפילין), לזכות יהודים במספר גדול הכי אפשרי במצות הנחת תפילין.

בספר השיחות תשמ"ח⁵¹²: יש להציע . . . אז די וואס עשירי באב [בקביעות שנה ההיא – ת"ב נדחה] פארן . . . אין פארשידענע ערטער בכדי רעדן מיט אידן וועגן אידישקייט בכלל און תשעה באב בפרט – זאלן מיטנעמען א צדקה-פושקע וואס דערמאנט און רופט ארויס נתינת הצדקה, און אויך "מיטנעמען" דברי תורה (מענינא דיומא) וועלכע מ'קען יענעם זאגן בעל-פה, באותיות המתאימות

501 ראה קיצור של"ה ריש מס' תענית. מקו"ח רס"י תקנט. יוסף אומץ (האן) סתתפ"ו. א"ר סתקנ"ט סק"ז. משנ"ב שם סק"ב. כה"ח שם סק"ג. שו"ת אהל אברהם יג, ב.

ולהעיר מהמובא להלן בסדר תפלת מנחה.

502 וכן מעשה רב.

503 סופר סתקנ"ט סק"ב.

504 וכ"ה בספורי חסידים בשם הרה"צ מטשעכנוב.

505 ראה מנהגי קודש רוזין ע' קכח בשם הרה"צ מרוזין. ובכ"מ.

506 וראה שער המלך (על מועדים – נדפס בשנת תקל"ד) שהזהיר על כך שיש שהולכים מביהכ"נ ומיד הוא להם כמו שהולכים לחירות מינון לשמחה וממלאים שחוק פיהם, ולא כן הוא, שכל היום כשר למול ערלת לבבו וכל היום דוה לבנו על חורבן בית אלקינו וכו' ולכן יציאתו מביהכ"נ תהא ג"כ בכפיפת ראש ובכפיפת קומה.

507 אג"ח ח"א ע' שז.

508 כדי שיהא יושב ושומם באבלות של ירושלים להתעסק ולהתאונן בנהי וקינות ולא בדברים אחרים המשמחים ומסיחים מן האבלות.

509 בערוה"ש סתקנ"ט ס"ט: שנצרך לצורך סעודת מצוה שלא תספיק ההכנה לאחר חצות דאז יכולים להכין גם קודם חצות ולא שכיח דבר זה.

510 כ"ה בכלכל"ב, והביאו בשו"ע סתקנ"ד סכ"א. ובמהר"ל ומחז"ו עוד כתבו, שהרי תורה בטילה משום דכתיב בה פקודי ה' ישרים משמחי לב, ומי יקל ראשו אז לשמוח עצמו בטוילים. ובשלחן שלמה סתקנ"ד סק"ב, דפשיטא שאסור לטייל ולשמוח מה"ט, ובעו"ה העולם אין נוהרין בזה ועושים ת"ב כשמחת תורה ולא פסיק חוכא מפומיהו כולא יומא וכו' עיי"ש.

511 ח"ט ע' 251 (משיחת ש"פ בדברים, ש"פ חזון, תש"ל. וביומן הריל"ג ע"ה משנת תשל"ה – נדפס בהתקשרות גל' תיש – שנמסר לו שהצטעל הנ"ל ע"ד הוספה בתורה ובצדקה וכו' – שבו גם הוראה האמורה – שייך גם השנה (תשל"ה)).

512 ח"ב ע' 575.

לו בדרכי נועם ובדרכי שלום, "האמת והשלום אהבו"⁵¹³.

מנהג ישראל להרבות בצדקה⁵¹⁴ ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב⁵¹⁵. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

סדר תפילת מנחה

אין ליובאוויטש ביום התענית פלעגט מען דאווענען מנחה שפעט. דאס איז געווען א דיוק. איך מיין ניט שפעט נאך דער זון אונטערגאנג. נאר אין די שפעטערע שעות, למשל, זייגער אכט אום שבעה עשר בתמוז, און זייגער זיבען אום תשעה באב⁵¹⁶.

למעשה, ב-770 נהגו להתפלל בשעה הרגילה⁵¹⁷. ועכ"פ יש להקדים תפלת מנחה שיהא קודם בין השמשות (היינו, לסיימה קודם שקיעת החמה בשעה 8:08)⁵¹⁸. ובתשעה באב בפרט, מחמת הנחת תפילין, כדלקמן.

אין להניח תפילין אחר תחילת השקיעה. ולכן יזהר לסיים תפילת מנחה ולהניח תפילין דר"ת לפני השקיעה. ואם היו עליו מקודם אין צריך לחלצן⁵¹⁹. ולאחר צאת הכוכבים צריך לחלצן אם הוא ברבים שמא יטעו לומר שמותר להניחן לכתחילה בלילה. נוהגים להחזיר הפרוכת לפני מנחה. וכן מדליקין הנרות כרגיל.

סדר תפלת מנחה:

* לובשים טלית (מי שאינו לובש טלית, יחליף הט"ק ויברך עליו) ותפילין של רש"י ומברכים עליהם.

* קוראים את השמע (כל ג' פרשיות⁵²⁰). אין כופלים ג' התיבות "אני ה' אלוהיכם" אבל אומרים "אמת"⁵²¹.

* שיר של יום⁵²² (וקדיש יתום).

513 ובר"ד משיחה הנ"ל (ש"פ דברים תשמ"ח): מהעצות לזה (בענין הצדקה, למשל) – להביא קופת צדקה: כשמביאים קופת צדקה – לא צריכים להאריך בדיבורים ולעורר אודות נתינת הצדקה, שכן, תיכף ומיד כשרואים קופת צדקה מבינים שצריכים לתת צדקה בפועל, ליקח הכסף ולהכניס בתוך קופת הצדקה, ובמילא, עושים כן בפועל. משא"כ ע"י הדיבור ע"ד נתינת צדקה – הרי (נוסף לכך שפלוגי עלול להפגע מהרושם שבאים לעורר אודות קיום מצות הצדקה) גם לאחר הדיבור, נשאר עדיין הכסף במקום אחד, הנותן במקום שני, קופת הצדקה (או גבאי צדקה) במקום שלישי, והמקבל במקום רביעי! ומובן, שהפעולה בכל זה צריכה להיות בדרכי נועם ודרכי שלום, באופן שיתקבל אפילו בהרצון דנפש הבהמית, ובפרט ב"יום רצון", שלכן, יש להשתדל שלא ליצור רושם שבאים לספר לו דבר שאינו יודע אודותיו, ועאכ"כ שבאים לעוררו לתקן הנהגתו וכיו"ב.

514 צדקה זו – לא מכספי מעשר.

515 לפירוש הדברים – ראה בדיני שבעה עשר בתמוז בהערה.

516 לקוטי דבורים כרך א קח, ב.

517 להעיר ממל"ח ס"י סקפ"ב דקס"ד לומר דלא טוב עושים המתפללים מנחה גדולה שעדיין אינו זמן לומר נחם. ושוב כתב ליישב שהכל זמן אחד, ועוד דשלימים וכן רבים סוברים לומר בכל התפלות ואינו לעיכובא לדקדק כולי האי.

518 והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות – ראה בדיני שבעה עשר בתמוז.

519 ולהעיר בשער הכוונות להאריז"ל (ענין תפלת שחרית בסופו – נא, ד): בתפלת המנחה אם ה' אומרה סמוך לשקיעת החמה וה' רואה שכבר שקעה החמה ה' תיכף מסיר מעל ראש תש"ד ואח"כ ה' מוריד הטלית בין כתיפו משום דלילה לאו זמן ציצית הוא וכשהוא בין כתיפו אין חשש אם הוא לילה. (וראה שומע ומוסיף תפלין סכ"א שנדחק ליישב דברי האריז"ל, שאף שהלכה ואין מורין כן, ס"ל שהכוונה רק שבצינעא שלא בפני איש או מכוסה, ולא הזהיר האריז"ל רק שלא להשאירם עליו במגולה. ושם, שמ"מ לכאורה לא נראה כן, ושלחאריז"ל בכל גוויי אסור).

520 ויאחז הציצית, כיון שלא אחז הציצית בק"ש בבוקר. וגם לאלו שלא נהגו כן (ראה לעיל בשחרית ע"ד הדעות בזה) – מ"מ נכון לאחוז כעת. ולהעיר שגם בק"ש בתפלין דר"ת מנהגים שונים – ראה שו"ת באתרא דרב ס' יט' שלד.

521 ראה היום יום י"ז אייר (בנוגע לתדר"ת). וה"ב בק"ש בתפילין דרש"י היום, שקורא בכדי שלא יה' כמעיד עדות שקר בעצמו, מחמת שבשחרית קרא ללא תפילין).

522 בנוגע לאמירת "בית יעקב", לא נתבאר הענין להדיא. אמנם ב-770 נהגו כמה פעמים להתחיל מ"בית יעקב", כמובא ביומנים (תשל"ב), וכן נשמע כן בהקלטות משנים תשמ"ז, תשמ"ט ותש"נ. אך אין הכרח שניעשה הדבר עפ"י הוראה או ברצון חכמים.

ובידידא משנת תשמ"ז נראה בבירור שהרבי מדפדף בסידור תורה אור לעמ' 64, מקום הדפסת "בית יעקב", לשניות מספר. ואחרי-כך לעמ' 66, שם נדפס "שיר של יום" ליום שלישי (בו חל תשעה באב באותה שנה). ואין אתנו יודע עד מה.

ובשער הכולל (יא, כג) דן באמירת "בית יעקב" בראש חודש, ואינו מענייננו.

* אין כאלקינו (וקדיש דרבנן).

* תהילים⁵²³ (וקדיש יתום) וכל השיעורים השייכים לשחרית, ואח"כ סדר תפילת מנחה.

"השיעורים השייכים לשחרית" היינו אותם השיעורים קבועים שלומדים בהמשך לתפילת שחרית, "משא"כ אלו שאין שייכים (לתפלת) שחרית⁵²⁴."

בתפילת העמידה אומרים כולם⁵²⁵ "עננו" בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה

ולכאורה אין טעם שלא לומר "בית יעקב" ביום שאין בו תפילת מוסף, אף דאיקרי מועד. ואפשר שנכלל הוא בכלל "שיר של יום", ולא הוצרכו לפרט. והרי גם "אין כאלקינו" ו"הושיענו" לא נזכרו.

וחכם אחד העיר מסביר, שאין לומר "בית יעקב" ביום זה, מפני שתוכנו בקשת קבלת התפילה, ודומה למה שאין אומרים "תתקבל" משום ש"שתם תפילתי" וגם אינו מתאים לבקש על קבלת התפלות לאחר זמן רב מהתפילה. אך טעם זה דחוק. ולהעיר ממנה ק"ק בית א-ל-יכב"ץ (בתנא דבי אלינו להג"א מני' ע' טט) שאומרים בית יעקב כבשאר הימים ללא שינוי. אלא שמנהגם לומר גם תתקבל. ובכתר ש"ט גאון ע' תרנח, בטעם המנהג לדלג בבית האבל כמו בת"ב, לפי שהוא בגדר שירה. ואי"ז טעם מספיק שלא להשלים במנחה, ומאי שנא מתהלים.

ויש מי שכתב להשלים גם פסוק "ואני זאת בריתי", ולא מצאנו לזה מקור בשום מקום.

(523) כפי שנחלק לימי החדש. וכמובן, בהקדמת המזמור למנצח יענן, כמנהגו שבימים שאין אומרים בהם תחנון ובמילא א"א למנצח יענן אומרים אותו אחר התפלה לפני אמירת תהלים, אבל לא בתור סדר התפלה כי אם בסדר תחנונים.

כן אומרים הקאפיטל תהלים המתאים למספר שנותיו, וכן הקאפיטל תהלים של שנות האדמו"ר.

מי שיום הולדתו חל בתשעה באב, ילמוד הקאפיטל תהלים החדש אחר חצות (יחידות לברמ"צ – נדפסה בתשורה לברמ"צ ברוין י"ב טבת תשע"ז).

(524) ש"ברובא דרובא לכל אחד יש שיעורים" – ע"פ מענה מז' שבט תשמ"ח – נדפס בליקוט מענות קודש תשמ"ח ע' 53. וסימן קו-מחיקה על התיבות "האם הכוונה גם לחת"ת?". ובהסבר הענין – במענה מ"ט אדר תשמ"ח (שם ע' 70), שמשלימים לפני מנחה דוקא השיעורים "השייכים לשחרית", כלומר, "שייכים (לתפלת) שחרית". (ובליקוט מענות נשמט הקטע שבכת"ק שבפנים). ואולי הכוונה "שכל שהוא דבר היום אין בו משום דת' לאבל". (וראה גם עד"ז באג"ק ח"א ע' שו, בנוגע לשיעורי משניות שאחר התפלה, שאחר חצות דינו כשאר השיעורים שהעוסק בזה בכל ימות השנה שומר עליהם גם בת"ב. ואולי הכוונה גם שם לשיעורים קבועים ושלאחר התפלה. וכ"מ מהציון שם להיום יום. וראה לקמן באו"א. שוב נתפרסם שבו' מנ"א תשמ"ח (ליקוט מענות ע' 124) נתקבלה תשובה, בנוגע פרסום המענה הנ"ל: "בשמי לא להדפיס בזה כלום כיון שאין אצלי בירור בזה").

באשר לזמן השלמת שיעורי חת"ת במשך היום, ראה לקמן בפנים (ודלא כהנבט השואל שם שאין לומדים אותם כלל בת"ב). ופשוט, שעד"ז הוא במי שרגיל ללמוד "הלכות בית הבחירה" בהמשך לתפילת שחרית דוקא. אמנם, כל שאין הדבר כן, אפשר ללומדם במוצאי היום. וראה להלן מזה.

ומכלל הדברים עולה, שהותרו הן שיעור שרגיל בו בהמשך לשחרית (שהוא ע"ד סדר היום), אף שאינו שיעור שנתפשט בכלל ישראל, ויש להשלימים לפני מנחה, והן שיעורי חת"ת שנתפשטו ונתקבלו אצל אנ"ש כחובה גמורה, אף שאינם בהמשך לשחרית. אבל כל שיעור אחר שרגיל בו אבל אינו שייך לשחרית לא הותר. ונראים הדברים, שהוא כעין פשרה והכרעה בין שיטת הטו"ז והמג"א, בההיתר לחזור הפרשה בת"ב (ראה שו"ע סתקנ"ד ס"ד ובנו"כ. וראה סיכום הדעות בכה"ח שם סקכ"ב. וראה שו"ת יהודה יעלה יו"ד שס"ח. ועוד), שבשיעור שנתפשט ונתקבל כחובה לרבים הותר מדין "חובות היום" (ראה ס' המנהגים טירנא מנהג ת"ב. לבוש סתקנ"ד ס"ד. ט"ז יו"ד ס' ת ס"א. הגהות מהר"א אזולאי ללבוש שם, והב"ד בברכי" סק"ג בשם מט"מ שתשכ"ב. לחה"פ – הובא בבלי" יו"ד שם סק"ג. וראה הרי" קדם ח"ב סי' קמח), ובשיעור שרגיל בו לשחרית (אף שאין בו אדם אומר אותו – ראה מג"א סתקנ"ד סק"ז. ובנוגע לעצמדות – מנהגי וורמיישא שמש ע' קצו. הגהות למנהגי וורמייזא קירכום ע' רעא. ברכ"י סתקנ"ד סק"ג. ועוד. וכן בנוגע לחק לישראל – מועד לכל חי פלאגי ס' סק"צ. וכל"א אות ט – סתקנ"ד ס"ט, הב"ד בכה"ח סק"ט. ויש שהקלו בזה – ראה אמרי פינחס השלם ח"א אות ט – ע' קמט. וכן נהגו להקל בכ"מ – ראה שו"ת פרח מטה אהרן (האדאס) הגהות לשו"ע סתקנ"ד. וראה גשה"ח פכ"א ס"ה בנוגע מאן דקפיד ללמוד לחם חוקיך בסדר חק לישראל. וראה דובר שלום פישל סתקנ"ד סק"ח (ח"ה) וכן סדר התפלה "ראה ערוה"ש סתקנ"ד ס"ו. שו"ת דברי מלכיאל ח"ו ס"ט). וצ"ע בקס"ה תרצ"א ע' 219. ואולי מדין להוט אחר התורה (ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ב'תנג) ולאונסו שאני. גם באג"ק ה"ל משמע קצת להיתר בכל שיעור קבוע).

(525) ומי שאינו מתענה מחמת חולי – יאמר "עננו ביום צום תענית זה" (כ"כ כמה פוסקים: ב"ח סתקס"ה ד"ה ומ"ש לא שנא, והובא במקו"ר סתקס"ב ס"ב, בעטרת קצנים רס"י סתקס"ב ס"ג, חיי"א כלל קלב ס"ג, שת"י סתקס"ה סק"ג, ועוד. ורק שבמאמר סתקס"ה סק"א (ושם סק"ד) סתקס"ו סק"ב) כהנבט, לא להשיג (כדלקמן). ויש שהעיד בעצמו שלא מצא להאחרונים שהעירו בזה על הב"ח. (ומש"כ שם שבאל"ה נוסח הטור הוא "ביום צום תענית זה" – הנה, באמת י"א לדלג כל התיבות, או שיאמר "ביום תענית ציבור זה" (כ"ה בב"ח, ע"ט, א"ז, ועוד. אבל במג"א דלקמן כתב כנ"ל. וצ"ע מש"כ בשת"י סתקס"ו סק"ה בש"ץ שאינו מתענה שיאמר "ביום צום תענית זה", למרות מש"כ שם סתקס"ב סק"ג שהנוסח בכלל הוא "ביום צום תענית זה". ושם שבאינו מתענה יאמר "צום צבור זה").

[ובדעת הב"ח, נראה דס"ל להב"ח שבמתפלל עם הציבור שאני. ואפשר גם במתפלל לעצמו, כיון שאינו קובע ברכה בפ"ע (והרי לדינא ש"צ שאינו מתענה ואירע שעבר לפני התיבה אומרה בש"ת כיחיד ואומר "ביום צום תענית זה" – מג"א סתקס"ה סק"ג. ומזה משמע שגם במג"א נקט כהב"ח. איברא, ושאני ש"צ עדיף שהוא שלוחו של הציבור. ומש"כ במג"א סתקס"ה סק"ג (והעיר מזה במימי שלמה קמחי סתקס"ה ס"א) – קאי בשאר צומות ולא בד' צומות. וג"ז רק בדרך "משמע" ולא לדינא. ועוד דסיים עלה לעיין בסתקס"ו ס"ה ובב"ח. ומנא לן שבוש"ל לא הכריע כב"ב. והרי הכריע כב"ב פסק כות"ל עכ"פ בדיעבד). וגם לא מיחזי כשיקרא מחמת דילוג התיבות כנ"ל. וראה גם בב"ח סתקס"ה ד"ה יש מהגאונים, במה שלדעת הגאונים אין אומרים אלא במנחה מחשש בולמוס, שלא לשנות הנוסח לכל הציבור בשחרית – כן נראה ככוונתו. ותמוה מה שבשו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלא הכריע נגד כל הני רבוותא מחמת דעת הגאונים שאין אומרים אלא במנחה מחשש בולמוס, והרי הב"ח עצמו נזקק לזה, כנ"ל. וגם בט"ו סתקס"ה סק"ב כתב להדיא שאפשר לומר גם בשחרית באם מדלג התיבות].

בטבלא שבסוף הלוח.

בתשעה באב במנחה אומרים בברכת בונה ירושלים "נחם" ⁵²⁶ ה' אלהינו את אבלי ציון וכו' ¹⁵²⁷, וחזרתם "מנחם ציון ובונה ירושלים". טעה או שכח ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), ונחם בבונה ירושלים כיחיד, וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

סדר התפלה למנחה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קוראים ג' גברי בפרשת ויחל ⁵²⁸ ומפטירין בדרשו ככל תענית ציבור, יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו" ו"נחם"), חזרת הש"ץ, קדיש תתקבל, עלינו, קדיש יתום, משניות (כרגיל) וקדיש דרבנן.

המניחים תפלין דרבינו תם שימושא רבא וראב"ד בכל יום, גם בתשעה באב עושים כן לאחר תפלת מנחה. ואומרים ג' פרשיות שמע, קדש והי' כי יביאך כרגיל.

שיעורי חת"ת: באגרות קודש ⁵²⁹ שאין דוחים לכתחילה שיעורי חת"ת למוצאי תשעה באב.

שיעור רמב"ם: במורה שיעור לרמב"ם היומי – "השיעור של תשעה באב ללמוד במוצאי תשעה באב" ⁵³⁰.

והנה, במשנ"ב סדר משנתו לכאורה, שבסתק"ס ח"ט ס"ג כתב בשם נה"ש (והב"ד בכה"ח שם סק"ח). אבל בסתק"ס ה"ב כ"ל אחרי שהב"ד החי"א כתב בשם המאמר דמיחזי כשיקרא, ושדבריו נכונים (והביאו בכה"ח שם סק"ו). ויש שכתבו לחלק בין הפטור מתענית למי ששכח ואכל. ודוחק. ועוד, שדבריו המשנ"ב הם בשם נה"ש, ונימוקו עמו מחמת שהוא יום תענית, ומה לי אם שכח ואכל או חולה הוא. ואף גם זאת, שבבב"ל שכתב שלא לומר עננו, הב"ד המאמר דסתק"ס ח"ט ס"א, שהכריח כן מהט"ז שם סק"ד (ואכן בפמ"ג במ"ז שם הקשה על הט"ז, דשאני כשאומר ביום צום תענית זה. וכנ"ל שב"כ הט"ז בעצמו בסק"ג שיכול לומר אף בשחרית בדילוג התיבות), ובט"ז שהביא להקשות בהחילוק בין ש"צ שאינו מתענה לשמא יאחזנו בולמוס – עכ"ל דלא חילק בהכי, אם הוא מחמת חולי שפטור מעיקרא, או שאחזנו בולמוס שכבר התענה וגם משלים אח"כ. וי"ל. (וראה עד"ז בס' זכרון עיונים בתעניות ח"א ע' תקיח. וחזר ע"ז בשינוי – בשיעורי שלמי תורה ביהמ"צ ע' יט, ושם נטה קו. ומחזורתא כדמיקרא). ועוד צ"ב, שאם בשכח ואכל שם תענית עליו מחמת שמשלים תעניתו, מדוע הוצרך לשנות ולומר "ביום צום תענית זה".

ויש שכתבו לחלק באור"א בין ד' צומות שמד"ק (ואכן בנה"ש כתב הסברא "כיון שתיקנו חכמים להתענות בו") לתענית שגזרו הציבור. (ועיקר החילוק כבר נמצא יסודו במג"א כנ"ל. וראה העמק שאלה ס"ו סק"ג. והביא גם ממאירי. אלא שהמנהג שאומרים עננו רק במנחה (מחשש בולמוס) גם בד' צומות). וראה גם במק"ח שם, שהוא ע"ד ההזכרה "ביום חגה"ס הזה" גם כשאוכל בבית ולא בסוכה. ונראה, דס"ל שהוא בגדר מעין המאורע. [ולהעיר שגם בערוה"ש שסתק"ס ח"ט ס"ב שמימי לא שמע מי שיהנוג כן לומר עננו ביחיד שאינו מתענה – איכא לדחוק דקאי בשאר ת"צ ולא בד' צומות. והר"ע כתב בסתק"ס ח"ט ס"י שבת"צ הקבועים יכול ש"צ לומר עננו (ואפי' ביום צום תעניתו), אף ש"ל דש"צ עדיף, כנ"ל]. ויש שר"ל שמש"כ בסתק"ס ח"ט ס"א דעת המחבר, שאומר עננו בכל התפלות, ולא לרמ"א שאומרים רק במנחה מחשש שיאחזנו בולמוס. וכ"ז דחיק ואתי מרחיק (בכוונת משנ"ב ובהכ"ח שהב"ד). ובפרט שבנה ציון מקום מקום. ובד"כ, מש"כ במשנ"ב עיקר לגבי דבריו בבב"ל, ובפרט שבמשנ"ב נכתב באחרונה – בסתק"ס ח".

ולמעשה, נראה ששני החילוקים גם יחד אמת לקולא, שמי ששכח ואכל אפי' בתענית שגזרו ציבור יכול לומר עננו. וכש"כ, שבת"צ מד"ק גם החולה יכול לומר עננו. וזוהי בכתבי רמ"א ביחאווסקי, נדפס מכת"י בקובץ הערב ג' תמוז תשס"ז ע' 3 (וראה שם ע' 2), שהעמים בל' התענית. ש"מ שכן הורה הרש"ז ירג מבריסק (כאלו תערוג שטיינמן עובדות ע' תשפח. והחולקים, אינה ס"ל שגדול שאינו מתענה אינו אומר). ועיקר הסברא ש"ל שאם הקטן מתענה יאמר עננו, אינו מובן, שאם פטור הוא, מופקע הוא מתענית, ומאי מהני מה שמתענה). ⁵²⁶ בסידור תהלה ה' "ויירשנה עובדי זרים". וכו' בסידור עם דא"ח וסידור העבודה ועוד. אבל בסידור תורה אור (ועוד) "עובדי פסילים". וכן בסידור אדה"ה הנקרא דפוס ראשון (שלאו, תקס"ג). וכן בכמה סידורים הישנים. וכ"ה בהכנת דרמב"ם בסדר התפלות. וכן נדפס בחוברת בין המצרים ש"ל לקראת בין המצרים תש"ד. ובכ"מ ש"זרים" הוא משינוי הצנונה. וגם ה' "עובדי זרים" אינו מדייק. ⁵²⁷ מה שאומרים נחם בזמנו בירושלים – ראה לקו"ש ח"מ (ב) ע' 53.

⁵²⁸ באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים. (וראה לעיל בלוח שבעה עשר בתמוז דיני קריה"ת במנחה).

⁵²⁹ חז"ג ע' שלא, עיי"ש הטעם.

⁵³⁰ ולהעיר, שבשיעורי תהלים "כיון שאמרה דרך בקשה שרי לאומרה במנחה", ובשיעור תנאי – להעיר מההיתר עד"ז לאכל (ראה ס' המנהגים ע' 77, והארכנו מזה לעיל), וגם בשיעור חומש – ה"ז בכלל "לחזור הפרשה" (רמ"א או"ח סתק"ד ס"ד, וע"פ פ' הט"ז סק"ג. אבל שם לכא' מיירי ללא פירש"י).

והארכנו בכלללות הענין, בקובץ הארבעים.

⁵³⁰ וכבר נתחבטו רבים ושלמים בהחילוק בין חת"ת לרמב"ם. ונאמרו בזה כמה ביאורים. וראה בארוכה אצלנו בקובץ הארבעים. ודרך כבעי"ז בהתקשרות גל' לו.

שיעור הלכות בית הבחירה: באופן המותר, כמובן, לאחר חצות היום, או להשלים במוצאי היום⁵³¹.

בכמה פוסקים⁵³² הובא שמנהג העולם לומר פסוקי נחמה בערב, ו"אין למנוע אמירתה כדי לקבוע בלב ההמון כי יגאלנו ה' ברחמי ויקיים לנו כל נחמות נביאיו בקרוב".

בת"ב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים⁵³³) פרשת היום ע"ד... "צום החמישי" (ע"ד שבכל יום אומרים שירו של יום וכיו"ב). ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לע"ל, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים ע"ד הצומות; אלא **שבתורת אמת** ותורה **אור** – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר (כמבואר במ"א בענין יעקב ועשו האמורים בפרשה⁵³⁴), היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים **טובים** לע"ל, ואדרבה – ע"י הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, ה"ז מגדיל השמחה והיום טוב⁵³⁵.

בספר המנהגים, מנהגי בין המצרים: דער צ"צ פלעגט רופן דעם רוזינער "דער הייליגער רוזינער", וסיפר: דער הייליגער רוזינער האט מרחק געווען עצבות ואפילו מרירות, איז בא חסידים געווארען – שטיפעריי. תשעה באב האט מען זיך געשפילט אין בערעלאך⁵³⁶. דערנאך איז געבליבען אז מען זאל עפענען דעם דאך פון בית המדרש אראפלאזען א פעטליע און ווער עס וועט אריינגיין זאל מען ארויפוארפען אף עס די פעטליע און אויפהייבען עס אפן דאך, וכן עשו. דערווייל איז אריין דער רוזינער. די וואס זיינען געווען אפן דאך האבען דאך ניט געזען גענוי האט מען עס אויך אנגעהייבען אויפהייבען אז מען האט עס דערקענט – האט מען עס אראפגעלאזען צוריק. האט דער רוזינער געזאגט: רבונו של עולם, אויב דייןע קינדער האלטען ניט דיין יום טוב, טא נעם עס צו פון זיי.

בר"ד משיחת ש"פ ויגש תשכ"ה: וזהו מה שבליבאוויטש היו שעות בת"ב אשר היו בשמחה, ולכאורה ווי איז דאס אויסגעהאלטן דהרי גם תורה שהוא למעלה מזמן ומקום מותר רק ללמוד איזה הלכות (מצד אבילות), ואיך שייך לומר שיהי' שמחה? אלא הוא כנ"ל שאין העיקר הבכי', אלא צ"ל העבודה בפועל ממשי, שדוקא עי"ז בונים את הבהמ"ק הפרטי, וכמ"ש באגה"ק שע"י הגאולה הפרטית באים לגאולה הכללית כו'.

כתב בברכי יוסף (להחיד"א)⁵³⁷: כי במנחת ת"ב נולד משיח הנקרא מנחם כו' ומצאתי כתוב דמזה

531) הנתקע בפנים הוא מסה"ש תנש"א ח"ב ע' 691 ובהערה 87 (ע"ד הספק אם צריך ללמוד הל' ביהב"ח בעשירי באב, כשת"ב חל בשבת ונדחה), וזכר שם (בין הדברים) בסוגריים ב' אופנים בדבר.

וראה לעיל בנוגע לשיעורים השייכים לשחרית, שעד"ז הוא במי שרגיל ללמוד "הלכות בית הבחירה" בהמשך לתפילת שחרית דוקא, ושכל שאין הדבר כן, אפשר ללמודם במוצאי היום. ואולי הכוונה גם כאן שתלוי ברגילותו.

גם יל"פ בפשטות, דלא נחית לדינא כאן, ונדרכו בקדש, ור"ל שהלימוד צ"ל באופן המותר, והיינו איך שתהא ההכרעה בדבר, אחרי חצות או במוצאי ת"ב, וכפי הדין העולה אחרי העיון בפוסקים.

ויתכן גם לפרש שהכוונה כאן "באופן המותר, כמובן" – ללמוד בדברים המותרים דוקא. ואח"כ מוסיף אופן (וענין) אחר בנוגע לזמן הלימוד. והל' צע"ק. וכ"ה בר"ד מההתוועדות (ש"פ בלק תנש"א): "אמנם אין מקום (ס'האט קיין ארט ניט) ללמוד אז ענינים שאסור ללמוד בת"ב, אך אפשר ללמוד זאת במוצאי ת"ב, או ללמוד ענינים המותרים בלימוד בת"ב. ובתוכן קצר: "אלא שמצד איסור לימוד התורה בת"ב – פשוט שיש ללמוד הלכות אלו באופן (או בזמן) המותר, או ללמוד ההלכות במוצאי היום".

[ולאחרונה י"ל ירחון האוצר גל' צו, ויש שהעלו שם סברות מחודשות להתייחס לימוד ביהב"ח בת"ב בכלל, ואין בדבריהם כדי השב, כנראה לכל מעיין, ומקצת מסתירת דבריהם נזכר ע"י א' הכותבים בגל' צד. אלא שתלה ברבינו שדעתו להיתר. ואכ"מ]

532) ראה ברכ"י או"ח סתקנ"ט סק"ז שהביא מכמה פוסקים לכאן ולכאן. וכתב ששו"ר שכ"ה בס' הכוונות להאריז"ל (הועתק לקמן). והלשון שבפנים – בספרו מורה באצבע ס"ח סרל"ח.

533) מלכים ב כה, כד. – ירמיה לט, ח. – יח, יט.

534) לקו"ש ח"ב ע' 341 ואילך לקו"ש ח"ל ע' 145. (עוד)

535) סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 547 הערה 63.

536) להעיר מר"ד משיחת כ' מנ"א תשי"א, עיי"ש.

ובשו"ת דברי ישראל (וועלק) ח"א סי' קנה, מבאי מה שהתירעו הפוסקים, ומסיים שמ"מ אין לבטל מה שנהגו התינוקות כי לא לחנם נהגו כן.

537) סתקנ"ט סק"ז.

ומצינו כדוגמתו כבר בכלבו הל' ת"ב סס"ב (וכ"ה בארחות חיים הל' ת"ב סי"א (בשינויים קלים). והובא בב"י דלקמן (הביאו במג"א סתקנ"ב סק"א), וביוסף אומץ (האן) סתתצ"ג. (עוד), שאחרי שהביא איסור הרחיצה בת"ב כל היום, ושמי שמיקל לרוחץ מן המנחה ולמעלה עובר על דברי חכמים, כתב: "אבל מנהג קדום שהנשים רוחצות ראשן מהמנחה ולמעלה בתשעה באב והזקנים הראשונים נהגו זה ולטובה נתכוונו ועשו סמך לדבר על מה שאמרו באגדה כי המשיח נולד ביום תשעה באב. וכמו שעשינו זכר לחורבן ולאבילות כן צריך לעשות לגאולה ולמנחם כדי שלא יתייאשו מן הגאולה. וזה האות לא הוצרך רק לנשים ולקיצא בהן שהן חלושי כח אבל אנו כולנו

הטעם לא מיחו חכמים על רבות בנות דאחר חצות מתעסקות בכל כחן לכבד הבית ולתקן המטות וכיצא מתקוני הבית וזה מנהג קדום בערי איטאליא לנשים. ויען שדעתן קצרה וחלושי אמונה אדרבא חיזקו ידיהם לקבוע אמונת הגאולה ולא יתיאשו ח"ו. וראה בספרו מורה באצבע⁵³⁸ שכתב: כל מה שאסרו רז"ל בט"ב הוא עד הלילה ואין להקל אחר חצות בשום דבר רק שמקילים לנשים לסדר הבית קצת וזה לקבוע בלבם אמונת הגאולה.

בשער הכוונות ענין תשעה באב: מה שנהגו ביום ט' באב במנחה לומר פסוקים של נחמות וגם לקום ולשבת על הספסלים למעלה, ואדרבא נראה מן התלמוד בבלי כי לעת ערב הציתו אש בהיכל ביום ט' באב ונשרף בעת המנחה, וכפי זה היה ראוי להחמיר במנחה יותר מבשחר, אבל הענין יובן במה שדרשו בגמרא על פסוק⁵³⁹ מזמור לאסף אלקים באו גוים כו', והקשו מזמור קינה מבעי לי', ותיצו כי בתחילה התחילו האויבים להרוג את בני", ואז חשבו ישראל שלא תהי' תקומה למפלתם ויכלו ח"ו בחרב האויבים, ובראותם שהציתו אש בהיכל לעת ערב שהוא זמן המנחה אז אמרו מזמור ושמחו שמחה גדולה וקיבלו נחמה, כי אם ח"ו לא ה' משליך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים לא היתה תקומה לשונאי ישראל, וכמשז"ל כלה את חמתו ויצת אש בציון כו', ונלע"ד ששמעתי ממורי ז"ל טעם אחר והוא כי אז במנחת ט"ב⁵⁴⁰ נולד המשיח הנקרא מנחם, כנזכר במדרש איכה רבתי.

בר"ד משיחת ט"ו מנחם-אב תשד"מ (מסרת הקלטה): שטייט אין ספר הכוונות א' דבר נפלא, און ברענגט דאָרטן אויך אַראָפּ, אַז וואָס איז דער ענין וואָס מ'זאָגט תשעה באב לאחרי חצות זאָגט מען "נחם", מיט נאָך כמה ענינים של נחמה, "יושבים על הספסלים" – ווי ער ברענגט דאָרטן אַראָפּ – לאחרי חצות היום; לכאורה – ווי ער פרעגט דאָרט די שאלה – האָט דאָך געדאַרפֿט זיין איפּכא מסתברא, אַז וויבאַלד אַז לערב הציתו אש במקדש – האָט דאָך דעמאָלט געדאַרפֿט זיין דער חומר בענינים אלו, און דאָ זאָגט מען אַז דוקא דעמאָלט איז יושבין על הספסלים און מ'זאָגט "נחם"? זאָגט ער, אַז דעמאָלט ווען הציתו אש במקדש איז געווען ביי אידן אַ שמחה גדולה! אַזוי איז דער לשון אין ספר הכוונות. ניט ער זאָגט אַז ס'איז געווען איבער-א-יָאָר אַדער בזמן הארז"ל וכיצא בזה; ער זאָגט "באותו היום" איז געווען ביי אידן אַ שמחה גדולה. און איז ער מבאר אין וואָס ס'איז באַשטאנען די שמחה, אַז מצד דעם מצב הענינים דעמאָלט איז געווען רחמנא ליעלן די אפשריות פון "כילה חמתו" אויף "שונאי ישראל"; בשעת זיי האָבן געזען בערב, וואָס בערב איז געווען דער חומר הדין, דער חומר העונש, איז וואָס איז געוואָרן? "הציתו אש בהיכל", "כילה חמתו על העצים ועל האבנים" – אַט דעמאָלט איז געווען "מזמור לאסף", ווי ער פרעגט אין מדרש תהלים: "בכ" לאסף מיבעי לי"? וואָס איז געווען דער "מזמור לאסף" – איז געווען וואָס "כילה חמתו על העצים ועל האבנים", זיינען אידן געווען בטוח אַז עס ישראל חי לעד ולעולמי עולמים! אפילו אין אַזאַ מעמד ומצב האָט זיך דאָס אויסגעלאָזט צו עצים ואבנים. און כאמור, דער חידוש אין ספר הכוונות איז, אַז ער שרייבט אַז דעמאָלט איז געווען אַ שמחה גדולה ביי אידן, אין דעם תשעה באב פון חורבן בית שני, לאחרי חצות היום! און ס'איז ניט געווען אַ דבר לשעתו – דערנאָך איז דערפֿאַר געווארן מידי שנה בשנה, אַז לאחרי חצות היום איז "יושבין על הספסלין ואומרים נחם", און דערפֿאַר איז אויך גלייך אַז ס'ווערט נאָכט, וואָס דעמאָלט אין זמן קידוש הלבנה – לייגט מען דאָס ניט אָפּ אויף שפּעטער, נאָר מ'איז גלייך מקדש את הלבנה במוצאי תשעה באב.

מאמינים ובוטוחים בנחמות הכתובות שנויות ומשולשות בספרי הנביאים אך הנשים שאינן יודעות ספר צריכות חיזוק. ועד"ז הוא במכתם תענית ל' א. ועוד. ובמאירי תענית ל' א: על שאמרו במדרש שהמשיח נולד בו ביום ורמז לנחמה וגאולה. ושם ל' ב: שלא מיחו בידם חכמים ולא עוד אלא שסועדים בידם וכו' ואין הדבר נאה. וראה הנסמן בהגהות המהדיר לכלבו שם.

וכבר כתב על זה הבית יוסף סוס'י תקנז: ואני אומר כי המנהג ההוא נשתקע ולא נאמר וכל הבא להקל בדבר בין איש בין אשה כופין אותו שלא יעבור על דברי חכמים. וראה גם ד"מ שם.

538 ס"ח סרל"ז.

539 ובר"ד ש"פ עקב, כ"ף מנ"א תשד"מ: ולהעיר מ"ש בגמרא ש"תשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור", קאי על חורבן בית שני. אמנם מכיון שבשער הכוונות מקשו ענין זה עם מ"ש בספר תהלים "מזמור לאסף גו" דקאי על בית ראשון, מובן, שגם בבית ראשון "תשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור".

540 וראה לקו"ש חל"ט ע' 229 ד"ה במנחת, במש"כ בכ"מ (בבא"ט סתקנ"א סקכ"ה ובפמ"ג שם במ"ז סק"ח ועוד) "במוצאי ת"ב" שצ"ל "במנחת ת"ב". (ובלקו"ש שם נזכר גם שצ"ל בא"ר. אבל בא"ר לפנינו סתקנ"א סקמ"א כתב בסתמא "בט"ב". ואולי גם בזה צ"ל "במנחת ת"ב").

בכמה מאמרי דא"ח ושיחות קודש⁵⁴¹ נזכר מה שאמרו בגמרא ובמדור⁵⁴² על הפסוק⁵⁴³ "כמער איש ולויות", ש"בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים"⁵⁴⁴ המעורין זה בזה, "כאיש המעורה בלווי' שלו". וידועה הקושיא⁵⁴⁵, שהרי "כרובים מעורין זב"ז" מורה על גודל החיבה בין הקב"ה ובנ"י, שהוא "בזמן שישאל עושין רצונו של מקום" (ב"ב צט, א), והלא זמן החורבן הוא ההיפך ממש מזה. ונתבאר, ע"פ המבואר בחסידות בכ"מ שכלל שגדול ההעלם, זה עצמו מורה על גודל הגילוי, והיינו הגם שבחיצוניות נראה גלות וחורבן, בפנימיות הוא תכלית הגילוי ביותר, הגילוי דגאולה העתידה. (ולכן, כדאי החורבן והגלות לפי שעה בחיצוניות, בכדי שסו"ס יגיעו להגילוי דגאולה העתידה). וזוהי הסיבה שכשנכנסו לקדש הקדשים ראו הכרובים כמער איש ולויות, "כאיש המעורה בלווי' שלו", שזה מורה על הקירוב והאחדות דהקב"ה וכנס"י בתכלית, עד למעמד ומצב ד"והיו לבשר אחד", כי בקדש הקדשים נמצא ה"פנימיות" בתכלית הגילוי, ובפנימיות – זמן החורבן הוא עת רצון, שתוקף האהבה הוא בגילוי, ולעין כל, עד לאוה"ע ("בשעה שנכנסו נכרים")⁵⁴⁶. וע"ד המבואר במה שבשעת שריפת ביהמ"ק "שמחו שמחה גדולה", לפי שהקב"ה כילה חמתו על עצים ואבנים, שבוה מתבטאת אהבתו העצמית של הקב"ה לכנס"י, שגם כאשר נמצאים בתכלית הירידה, מציאותם קיימת לעד ולעולמי עולמים (אלא, שבזמן החורבן היתה הפנימיות בגילוי רק בקדש"ק, ובעולם כולו ה' חורבן וגלות). ומכיון שבאותו זמן היתה תכלית אהבתו העצמית של הקב"ה לבנ"י בגילוי, לכן ה' אז זמן הכי מתאים ומוכשר ומסוגל לעשות תשובה.

ובעומק יותר, שהוא ע"ד מארז"ל חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, דמכיון שבזמן הגלות כנסת ישראל היא כאשה שהלך בעלה למדינת הים, לכן, לפני יציאתו של הבעל (הקב"ה) לדרך היתה הפקידה⁵⁴⁷, ולכן היו אז הכרובים כמער איש ולויות (אלא שהפקידה שהיתה אז היתה בהעלם, ובגילוי ה' החורבן והגלות, והכוונה בזה היא, שע"י העבודה שבזמן הגלות, ובפרט ע"י עבודת התשובה, תהי' הפקידה בגילוי בבנין ביהמ"ק השלישי). ויתרה מזו, שגם כשכבר יצא הבעל לדרך, ה"ז רק בחיצוניות, אבל בפנימיות הענין לא הלך הבעל למדינת הים, אלא נמצא ביחד עם אשתו. ויובן ע"פ תורת הבעש"ט שב"מקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא", וממילא אפילו בשעה שבנ"י נמצאים בגלות, נמצאת מחשבתו ית' כביכול עם בנ"י, וכן גם אצל בנ"י שבפנימיותם "לבי ער" להקב"ה (ולכן "היתה כאלמנה" בכ"ף הדמיון, ולא אלמנה ממש ח"ו). ומכיון שכן הוא בפנימיות, ה"ז פועל על החיצוניות ג"כ (ולא שמבטלת את החיצוניות, כ"א שהפנימיות היא העיקר, והחיצוניות טפלה אליו), באופן שהחיצוניות נגדרת אחרי הפנימיות, שבגלות (חיצוניות) גופא נרגשת הפנימיות (גאולה). וההסברה בזה: ע"פ הידוע שהגלות נמשלה לעיבור והגאולה ללידה, וכמו שלמטה, לאחר הפקידה נעשה יצירת הולד, אלא שבתחילה הוא בעיבור בבטן אמו (בהעלם), ובמשך זמן העיבור הולך וגדל עד שמגיע זמן הלידה שאז יוצא לאויר העולם (בגילוי) – עד"ז הוא למעלה, שבשעת הפקידה שברגע שלפני התחלת הגלות נעשה מיד המשכת האור (יצירת הולד) גם למטה, אלא שהמשכה היא בהעלם, באופן דגלות (עיבור), ובמשך זמן הגלות הולך וגדל מיום ליום, עד שבקרוב ממש תהי' הלידה והגילוי בגאולה העתידה.

541 ראה בב"ז: ל'קו"ש ח"ב ע' 360 ואילך. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רסט. ח"ד ע' שנ. ח"ה ע' רה. ר"ד משיחת ש"פ פינחס תשכ"א. ש"פ ראה תשכ"ג. ש"פ דברים תשמ"א. יום ב' דזה"ש תשד"מ. ש"פ עקב תשד"מ. ליל שמח"ת תשמ"ז. ובכ"מ.
וכבר הביאו שבע"ז מצינו בכ"מ בספרי חסידות הקדומים, ואף קודם לזה – ראה הנסמן היכל הבעש"ט גל' יט. ולמש"כ שם שהובא בשם הרמ"ע – הנה, מפורש הוא במעין גנים מ"א קרוב לסופו ד"ה כשהיו. וראה גם פלח הרמון להרמ"ע (שער ח מהות והנהגה פ"ט – כג, א). ויש להוסיף להנ"ל: ס' עבודת ישראל להר"י קמחי (קסא, א).
542 יומא נד, ב. פתיחתא דאיכ"ר ט.
543 מ"א ז, לו.

544 במהות הכרובים שנו' כאן – האריכו בכ"מ. וראה בארוכה מש"כ הרה"ג הר"ש ש'י קראוס בקובץ לשמוע בקול דברו. וש"נ.
545 ראה רמב"ן ב"ב צט, א וריטב"א שם וביומא שם בשם הר"י מייגאש. (ושם, שנעשה להם נס שלא לטובה. ועוד ביאורים – במפרשים).
546 להעיר משטמ"ק ב"ב שם שרצה להראות לגוים חיבתו של ישראל. ובפרשת דרכים דרוש כג, שנעשה להם נס לטובה שרצה הקב"ה להורות לנו, דאכתי חביבותי' גבן והשרה שכינתו בינינו להורות שהוא מצטער בצרותינו. ואפשר שכדי שידעו הגוים שהקב"ה נתרצה לישראל הוצרך להראות להם שהשכינה עמנו. וביעירות דבש ח"ב דרוש יג כתב, שלפי הירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) החורבן ה' בר"ח אב, וחל בשבת, וא"כ היתה השכינה שורה בנו.

547 ומכיון שהפקידה היתה לפני יציאתו של הבעל (הקב"ה) לדרך, נעשה יצירת הולד לפני החורבן, וברגע שלאחרי החורבן נולד מושיעו של ישראל.

בכ"מ בשיחות קודש⁵⁴⁸ הובא הסיפור שבירושלמי ומדרש⁵⁴⁹ בקשר ללידת⁵⁵⁰ משיח בתשעה באב מיד לאחר החורבן⁵⁵¹, שה' יהודי שחרש שדהו וגעתה פרתו⁵⁵², ועבר לפניו ערבי שה' מבין שיחת בהמות, ואמר לו שמצעתק הפרה יודע הוא שעתה חרב ביהמ"ק, וכאשר מיד לאחר⁵⁵³ געתה פרתו פעם שני', אמר לו הערבי שעתה נולד מושיעין של ישראל ("יליד מלכא משיחא" "דאיתייליד פריקהון דיהודאי"), ואמר לו ומה שמו, א"ל מנחם שמו. ונקודת הענין, שכבר ברגע שלאחרי החורבן⁵⁵³ מוכן וממתין המשיח לגאול את עם ישראל. ואחד הטעמים, שכשמאזיה טעם שיה' יש ענין בלתי רצוי הקב"ה מביא בהקדם עידוד חזק שלא יפלו ח"ו ברוחם וכו'. ויתירה מזו, שמכיון שלידת משיח היתה ברגע שאחר החורבן, מובן שהתחלת העיבוד שלו היתה תשעה חודשים לפני החורבן, וכמזרז"ל שהקב"ה מקדים רפואה למכה. ומאז בכל דור ודור⁵⁵⁴ ישנו המשיח שבדור שממתין ומצפה לגאול את עם ישראל. ובפנימיות הענין: ידועים דברי הילקוט שמעוני "עלה אריה במזל אריה והחריב את אריאל . . על מנת שיבא אריה במזל אריה ויבנה אריאל", שמטרת החורבן אינה אלא הכנה ועל מנת לבנות ביהמ"ק השלישי (סותר על מנת לבנות), ולכן, לא רק שברגע שלאחרי החורבן מוכן משיח לגאול את ישראל, שביחד עם החורבן ישנה הכנה, התחלה ואפשריות הגאולה (וכמובן ההכרח לזה בפשטות⁵⁵⁵): כיון שכשבנ"י עושיין תשובה מיד הן נגאלין מוכרח שמשיח יהא מוכן מיד ברגע שלאחרי החורבן בכדי שתוכל להיות הגאולה⁵⁵⁶), לא יותר מזה, שהחורבן והגאולה אינם בהפסק זמן, בהפסק רגע ביניהם, שתיכף ממש לחורבן היתה למטה התחלת הגאולה, נולד מושיעין. כלומר: כלומר אצל בנ"י לא שייך ענין של חורבן בפני עצמו, כי התורה היא תורת חסד, וא"כ כאשר ישנו ענין של חורבן הרי יחד עם זה באה מיד גאולה וזוהי הכוונה הפנימית של החורבן והגלות – בכדי שעל ידו יוכלו לבוא

(548) ראה בלקו"ש ח"ה ע' 149 הע' 51. ח"ט ע' 511. חכ"ז ע' 364. חכ"ט ע' 14. סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 574 ואילך. תשמ"ט ח"ב ע' 611 ובהערה 27. תנש"א ח"ב ע' 721 ואילך. שם ע' 744 ובהע' 114. ר"ד משיחת אחש"פ תשי"ב. ש"פ צו תשי"ד. כ' מנ"א תשכ"א. מנ"מ תשכ"א. מוצי"ק יו"ד שבט תש"ל. ד"ה ושנתם תשל"ח. אחש"פ תשמ"ב. וראה אג"ק ח"ג ע' קסו. חט"ז ע' עט. ועוד. (549) ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד. איכ"ר פ"א, נ"א. וראה במדבר יג, ה' "בכל מקום שנאמר ויהי צרה והיה שמחה אתיבון ליה . . והכתוב ירמיה (לח) והיה כאשר נלכדה ירושלים אמר להם אף היא אינה צרה אלא שמחה שבו ביום נולד מנחם".

(550) בנצח ישראל למהר"ל פכ"ו: לידה זאת אינה לידה ממש גשמית כמו שהיה ענין כל לידה, כי אין החכמים מדברים מענין הגשמי כלל, רק מופשט מן הגשמי. ורצונם לומר שנולד המשיח, דהיינו מצד עצם כח המשיח שהוא נמצא בעולם. וזה כי קודם שחורב הבית לא שייך משיח בעולם כלל . . וכאשר חרב הבית, אז יש בעולם כח מה שלא היה קודם . . סוף סוף נולד שם משיח, שלא היה דבר זה קודם, כי קודם אין ראוי שיהיה המשיח כלל בעולם. ועד"ז כתב האברבנאל בספרו ישועות משיחו ח"ב פ"א: שלא נולד משיח בפועל כשנחרב בהמ"ק אבל עלה במחשבה ית' להולידו ולהביאו בזמנו שהיתה לידתו בכח לא בפועל. והובאו בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 744 בהע' 93. וראה גם בספר בית אלקים להמב"ט שער היסודות פנ"ב.

אבל בכ"מ שנולד בפשוטו. וראה יפה מראה ליר' שם (ועד"ז ביפה ענף השלם לאיכ"ר שם – נסמן בלקו"ש ח"ט ע' 8 הע' 12 ובסה"ש תנש"א ח"ב ע' 722 הע' 13) שצ"ל שנולד ממש (ודחה שם הפי' שנולד היינו במחשבה או שר"ל שמן היום הוא בכל דור ודור נולד אדם ראו להיות משיח אם יהיו ראויים). וראה זכר דוד מנ"ג פנ"ג שהשיג על האברבנאל והוכיח שהדברים כפשוטו.

ובלקו"ש חכ"ט שם הע' 62: ואף שאומרו "דאיתייליד פריקהון דיהודאי" (ואיך שייך שיה' מוכן תיכף לגאול את ישראל) – הרי מצינו דוגמתו קודם המבול דביום שנולד עוזר לאמו וכו' עיי"ש. ועד"ז הוא בסה"ש שם בשוה"ג. וראה גם יפ"מ לירושלמי שם. ובר"מ משיחת אחש"פ תשמ"ב: לכאורה אינו מובן – איך יכולה להיות הגאולה מיד לאחר החורבן, והרי מושיעין של ישראל היה אז תינוק בן וימז! אך הענין הוא, דכיוון שעניינו של משיח הוא יחידה הכללית – למעלה ממדידה והגבלה לגמרי, הרי כאשר מדובר אודות משיח, אפילו אם הוא תינוק בן וימו – אי"ז סתירה לענין הגאולה כו' מאחר שזהו ענין שלמעלה לגמרי מכללות המדידה והגבלה דזמן ומקום! אמנם, בסה"ש תנש"א שם: "נולד מושיעין וגואלן של ישראל, ולא עוד אלא שגם לאחר שנעשה גדול, כולל ובמיחד גדלות רוחנית". ובהערה שם: "ומסתבר יותר לומר שגם זה ככלל ב"נולד מושיעין של ישראל" – שאין הכוונה להיציאה לאוויר העולם, שאז בפועל אינו מושיעין של ישראל" "ואלה להתגלות (דוגמת לידה כפשוטה) של משיח" "דמושיעין של ישראל", שכבר ראו ומוכן לגאול את ישראל בפועל ממש". וראה רשימה קצרה משיחת ש"פ בדרים תש"ל – בס' מבחיני רבי ע' 164.

(551) בית שני – כ"ה ביפה ענף למדרש ויפה מראה לירושלמי. וכ"כ באור יקר לרמ"ק דלקמן.

(552) בר"ד משיחת הושע"ר תנש"א שהיתה פרתו של הערבי, עיי"ש הביאור. (והוא לפי הגי' בילקוט מכירי משלי בסופו).

ומה שגרסו ע"י צעקת שור דוקא, לרמז גם על משיח בן יוסף שנא' בו בכור שווי הדר לו, שמשיח בן יוסף יקדים לחרוש כל העולם (אגדת אליהו לירושלמי שם).

(553) ובגיפה ענף לאיכ"ר שם, מה שלא נולד לפני החורבן, דמינכרא מילתא שנולד לגאולה משא"כ אילו נולד מתחילה.

(554) וראה פרי צדיק (ר"ח אב): וכן כל דור נולד בחינת משיח בת"ב ותיכף ביום החורבן כשנכבשו בבוקר מיד עלה הרהור תשובה בלבם ואחר כך לעת ערב כשנשפר ההיכל מזה נולד בחינת משיח.

(555) עוד טעמים שנולד מיד: כדי להודיע לו שהוא המשיח ועל ידו נגאלים ישראל, וצויע על צרתם של ישראל בגלותם והקב"ה רואה בצרתו ובעבורו מרחם על ישראל. ועוד, שכיון שקדם מלך המשיח לצאת לאויר העולם ביום החורבן כבר ניתן מתנה גמורה לעם ישראל וצריך לגאלם, דמשמאי מיהב יחבי משיקל לא שקלי, וצריך לפדותם אף שיהיו דור שכולן חיוב. ועוד, שיראו שיר אוה"ע שכבר הכין והזמין משיח לישראל לגאולם, ולכן מקילים השעבוד, באומרם למחר כשיפדו מידינו מה תהא עלינו, וזה לטובתם של ישראל – אגדת אליהו ליר' שם.

(556) וכ"כ באור יקר להרמ"ק פ' קלך ש"ב ס"ד (ע' קלט) שלא הי' ראוי שישלטו אוה"ע בישראל אלא יום אחד ולכן נולד גואלנו מיד כפי שאם יזכו ונגאלנו מיד. ועיי"ש באורכה בפ' המדרש. ובסי' יעב"ץ הל' ת"ב: שמידי הי' ראוי לחזור ולהבנות ביהמ"ק אם היו ראויים.

לענין הגאולה. זמן לידת משיח הוא דוקא בשעת תכלית הירידה, בשעה שהציתו הנכרים אש בהיכל, כי כשהחושך גדול ביותר ה"ז גופא ראי' לגודל הגילוי, ולכן דוקא בשעה זו נולד משיח הנקרא מנחם, ונתגלה פנימיות האהבה והחיבה דהקב"ה לישראל, ועד ש"אז אמרו מזמור ושמחו שמחה גדולה וקבלו נחמה".

ו"בכל ט"ב נולד משיח, כמ"ש בו אני היום ילדתיך, היום אם בקולו תשמעו כו', אך זהו למעלה מעלה בבחי' הרוחני' דנשמו' באבי"ע עד ג"ע התחתון דעשי', אבל לא בא ונמשך למטה בגילוי בגשמיו⁵⁵⁷. וכן מבואר בשיחות קודש, שענין זה – לידת משיח – חוזר מחדש בכל שנה (ובכל שנה באופן נעלה יותר) בתשעה באב, וכיון שביום הולדת של אדם מזלו גובר⁵⁵⁸, הרי שבתשעה באב גובר מזלו של משיח צדקנו, וזהו יום מסוגל לגאולה האמיתית והשלימה. וכל זה נוגע **להלכה למעשה**, כמבואר בכתבי הארז"ל שהסיבה לאמיתות תפלת נחם במנחת תשעה באב – "כי אז במנחת ט"ב נולד המשיח הנקרא מנחם", ומטעם הנ"ל אומרים ברכת הלבנה (הקשורה במיוחד לגאולה) במוצאי ת"ב דוקא "כי בט"ב באב נולד משיח".

בר"ד מליל ב' דחה"ס תשנ"ב: בתשעה באב מחפשים עצות כיצד להפטר מכל עניני תשעה באב, ועד להפיכתו "לששון ושמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו" כפי שה' בתשעה באב האחרון [תנש"א].

בשיחת יום א', עשירי באב – תשעה באב נדחה (לפני תפלת ערבית) ה'תנש"א, נדפסה בספר השיחות תנש"א⁵⁵⁹, בהערת המו"ל: בשעה 8:35 בערב נכנס כ"ק אדמו"ר שליט"א לבית הכנסת ואמר שיחה. ואח"כ נתן לכא"א שטר של דולר ע"מ לתת אותו או (חילופו) לצדקה ובהוספה מדילי. ואח"כ התפללו תפלת ערבית. ולאחרי התפלה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן ניגון הקפות דאביו ז"ל.

מיומן עשירי באב (ת"ב נדחה) תנש"א (כפי שנכתב בשעתו): על תפילת ערבית הכריזו שתה' ב-8:50. בשעה 8:37 יצא כ"ק אדמו"ר שליט"א בפתאומיות מחדרו ויצא מג"ע התחתון וניגש **לבדו** למעלית. א' שנכח שם רץ מיד ופתח את דלת המעלית וכ"ק אדמו"ר שליט"א נכנס ובינתיים הצטרפו גם המזכירים, ונכנסו אחרי הרבי למעלית. למטה, בפרוזדור הכניסה ל'זאל' אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א להר"ג בזה הלשון בערך: "איך וועל זאגן אפאר ווערטער דערפאר בין איך אראפ פריער". בינתיים קמה מהומה דקדושה, כל הת' מהזאל למעלה הגיעו במהירות למטה וכל הקהל הלך אחרי כ"ק אדמו"ר שליט"א לעבר בימת התפילה (כאשר לרוב הקהל שלא שמע שהרבי מתכוון לומר שיחה עדיין לא היה ברור מה קורה בדיוק, וכל זה הוסיף לדריכות מה הולך להיות). כ"ק אדמו"ר שליט"א הגיע למדרגות ובמקביל סידרו את הסטנדר שעמד מוכן לתפילה, והעבירוהו למקום אמירת השיחה. כ"ק אדמו"ר שליט"א המתין מעט, עלה וניגש לסטנדר ופתח בשיחה. השיחה ארכה כ-17 דקות. ומיד בסיומה (ב8:56) – כפי שהזכיר בשיחה שיש ענינים ששייכים עוד **לפני מעריב** – ירד לחלק שטרות לצדקה. לאחר שהמבדיל גמר ברכה אחרונה, התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א במפתיע לנגן את הניגון דשמחת תורה (המיוחס לאביו ר' לוי יצחק זצ"ל), וכל הקהל הצטרף בהתלהבות עצומה. כשקרר למדרגות עודד בידו בתנועה של שמחה גדולה מאוד וכו', וכן עודד בדרכו. (לא קידשו את הלבנה, כיון שהיתה מכוסה בעננים). מאליו מובן, שגם לאחר צאת כ"ק אדמו"ר שליט"א לא פסקה השירה, ואדרבה הלכה וגברה. הקהל יצא בריקודים סוערים מתוך שמחה רבה גלויה ופנימית, בהמשך לשיחה וכו' והניגון דשמח"ת. רק כעבור זמן ארוך ניגש הקהל לאכול סעודה לאחר הצום.

מתוך מאמר שכתב אחד התמימים לאחר מכן: כתמימים הנמצאים אצל הרבי שליט"א וחיים עם השיחות והאווירה הגאולתית המיוחדת שהוא משרה עלינו, הרגשנו שכל הענין הזה של תשעה באב (שנדחה ליום ראשון) לא כל כך 'משתלב' פה... הרבה יותר הרגשנו את שבת חזון – בה הרבי מעורר תמיד לשלול כל ענין של היפך השמחה. אבל בשנה הזו ראינו את זה בצורה מיוחדת, כשבמשך

(557) מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"א ע' קב – נסמן בלקו"ש חל"ט ע' 8 הע' 12 ובסה"ש תנש"א ח"ב ע' 722 הע' 13. וראה גם מאמרי אדהאמ"צ קונטרסים ריש ע' רלו.

(558) כולל מזל מלשון "ונוחלים", שממזלו של משיח (שישנו בכל דור ודור במצב שראוי לגאול את ישראל תיכף ומיד) נוזל ונמשך לכל ישראל (ובפרט בניצוץ משיח שבכא"א מישראל). וזה צריך לעורר אצלו התגברות בעבודתו להוסיף מצוה אחת שתכריע הכף "וגרם לו ולהם תשועה והצלה".

(559) ח"ב ע' 721.

ההתוועדות הרבי חזר שוב ושוב על הווארט (שבמוגה הוא מופיע רק פעם אחת, אבל בהתוועדות זה היה הציר המרכזי) "כל האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי", כשהרבי מדגיש כי בשנה זו זכינו לאכול בתשיעי, ובמילא נזכה ל"כאילו התענה" שיתבטל כל הענין של הצום וכו'. הרבי האריך אז גם במעלה של חמשה עשר באב והשמחה הגדולה שצריכה להיות בו, כשהוא מקשר זאת לשמחת סיומי המסכתות של ימים אלו. ראו כיצד הרבי מחפש לעסוק רק בענינים של טוב ושמחה. זכורני שלאחר מכן, ישבנו בסעודה מפסקת בשבת קודש ב־770 ובאווירת ההתוועדות כולם החלו לעשות כמה שיותר סיומים (מי על מסכת משניות ומי על פרקי אבות, העיקר לערוך עוד ועוד 'סיום' ולהוסיף בשמחה...). כשהגיעה שעת השקיעה, כבר לא יכלו עוד לאכול – אבל עדיין המשיכה השמחה והריקודים הסוערים, ממש כמעט עד כניסת הצום... גם בצום עצמו ראינו הנהגה מיוחדת שלא היתה מעולם, כשמיד אחרי איכה הרבי סימן על חלוקת דולרים, ובעוד שבכל פעם, היו מוכנים הדולרים מראש, כעת רק יצאה השבת והרבי עמד וחיכה (כשכמובן בינתיים אי אפשר לשיר...) עד שילכו להביא את הדולרים לחלוקה. למחרת אחרי שחרית, התקיימה חלוקת הדולרים הרגילה של יום ראשון. אני זוכר כיצד אנחנו יושבים בזאל הקטן, בשעת אחר־צהריים של תשעה באב, ופתאום מתקבלת הידיעה שהרבי ירד למטה, אנחנו מסתכלים בשעון ורואים שעוד לא הגיע הזמן לתפילת מעריב. כמובן אנו רצים מהר למטה ורואים את הרבי עולה לבימת התפילה ומסמן על רצונו לומר שיחה – גם זה היה הלם גדול, לא היה תקדים להנהגה זו. השיחה עצמה שוב הרעיש הרבי אודות הענין של משיח, שיום זה הוא "יום לידתו". אם חשבנו שבכך תמו ההפתעות, נכונה לנו הפתעה נוספת – כשאחרי השיחה, שוב סימן הרבי על רצונו לחלק דולרים, כשחלוקה זו היתה **השלישית באותו יום!** דבר שעד אז, לא קרה מעולם... אחרי מעריב והבדלה החל הרבי במפתיע בשירת "ניגון ההקפות" לאביו רלו"צ, כשהקהל כולו נסחף בריקודים סוערים במשך שעה ארוכה, כשזמן רב לקח להיזכר כי בעצם צמנו היום וצריכים ללכת לאכול משהו... ראינו איך הרבי משתדל לצמצם את הענינים הבלתי רצויים של הצום (אך כמובן, בגבולות הברורים של השולחן־ערוך) למינימום האפשרי..."

מוצאי תשעה־באב, אור ליו"ד מנחם־אב

צאת הצום⁵⁶⁰ [וזמן תפלת ערבית] בשעה: 8:39 (כמובן, רק **לאחרי הבדלה**, כדלקמן).

אין לאחר תפלת ערבית משום טירחת הציבור שהרבה אנשים שהתענית קשה להם ובפרט מעוברות ומניקות, ותענית ציבור אין צריך תוספת.

ערבית כרגיל [המתפללים בזמן הנ"ל, יזהרו לקרוא עוד פעם קריאת שמע בזמנה], ואין אומרים אתה חוננתנו, אפילו לא אמרו במוצאי שבת⁵⁶¹.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים **קטנים**. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים⁵⁶² – לפי שאין אנו בקיאים בהם⁵⁶³ צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים⁵⁶⁴. ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך⁵⁶⁵.

נוטלים ידים ג"פ בסירוגין בלי ברכה [ונועל מנעלי⁵⁶⁶ ורוחץ פניו ופיו⁵⁶⁷] לפני קידוש לבנה כמו במוצאי יו"כ⁵⁶⁸.

560 זמן כוכבים בינונים לאדה"ז.

561 ש"ע"ת סתקנ"ו סק"א.

562 שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגדול גופם ברקיע ובאורים.

563 והארננו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלח הבד"צ שבועות תשע"ה.

564 ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיין [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

565 והעיר המזכיר הריל"ג ע"ה, שבפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהיה הוא רב פוסק דינים, ולבקש שישכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחר שיה' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן ה' – ואולי יותר מפעם אחד – שהורה להכריז הנ"ל.

וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג'רג. ושנ"ת.

566 הלכות ומנהגי מהר"ש מנוישטט ותי"ג. וכ"ה בפמ"ג סתקנ"ד בא"א סק"א לענין קדוש לבנה.

567 בנוגע לקדוש לבנה: פניו – בעבודת הקדש להחיד"א במורה באצבע סרל"ט. ופיו – בלוח כולל חב"ד.

568 אג"ק ח"ב ע' רפד.

בספר סדר היום: ילך לביתו ויקבל תנחומין על אבלותו ויאמין באמונה שלימה שאלקינו יתברך ויתעלה ינחמנו מאבלנו כאשר הבטיח ע"י נביאיו.

אומרים הבדלה אחר תפילת ערבית, בנוסח ההבדלה הרגיל (הנה א"ל ישועתי וכו')⁵⁶⁹, אבל אין מברכים על הבשמים ועל הנר⁵⁷⁰. ויכול לשתות היין בעצמו⁵⁷¹.

אחרי הבדלה, קידוש לבנה⁵⁷² – בחגירת אבנט ובסידור. [בנוגע אכילה לפני קידוש לבנה – ראה בהערה⁵⁷³].

בפרי עץ חיים⁵⁷⁴ בהגהת צמח: שמעתי בדמשק ששאלו להרח"ו ז"ל למה אומרים ברכת הלבנה במוצאי תשעה באב והשיב לי לבשר ללבנה ולישראל כי כשנחרבה הבית וגלו הרי הם עתידין להתחדש כמותה הרי ישראל והשכינה עתידין להתחדש וזה בשורה אז וגם כי בט' באב נולד משיח.

ממכתב מוצאי ת"ב תשד"מ⁵⁷⁵: מנהג ישראל תורה היא לקדש את הלבנה דוקא במוצאי תשעה באב, ומפורש הטעם בכ"מ, כי בשו"ט היא כי ישראל והשכינה עתידין להתחדש כמותה, וגם כי במנחת ט"ב נולד המשיח.

ובספר השיחות תש"נ⁵⁷⁶: ולהעיר ממנהג ישראל לקדש הלבנה במוצאי תשעה באב, ד"ל שלאחרי שנתברר בט"ו באב בטבלה הגזירה בתשעה באב, יש מקום לקדש הלבנה תיכף במוצאי תשעה באב, שקידוש לבנה מורה על קידוש ועל לבנה, ובישראל הדומין ומונין ללבנה. ולהעיר מהמובא בספרים שקידוש לבנה הוא סגולה לאריכות ימים ולנסיעות כל' (וי"ל הטעם ע"פ מ"ש בפנים בנוגע להוספה באריכות ימים הבאה ע"י הוספה בלימוד התורה מט"ו באב ואילך).

שכח ולא הבדיל – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

איש שכבר הבדיל אינו יכול להבדיל עבור נשים⁵⁷⁷. באם רוצה להבדיל אח"כ עבור אשתו, יכונן שאינו רוצה לצאת בהבדלה שבביהכ"נ⁵⁷⁸.

569 כ"ל. וכן נהגו בבית חיינו. ומפי השמועה, שעובדא הוה בשנת תשמ"ח שהתחיל המבדיל כ"ל, וביקשו להפסיקו והורה שימשיך. ובלוח כולל חב"ד שמתחיל במבפ"ג. וצ"ב מ"ש ממוצי"ט למנהגנו. וי"ל. וראה ביומן הרריל"ג ע"ה דשנה הנ"ל.

570 שו"ע סתקנ"ו ס"א.

571 (כ"מ מסתימת הרמ"א סתקנ"ו ס"א ממה שלא הג' בדברי המחבר. וכ"כ בדגמ"ר סתקנ"ו (דמוצאי ת"ב קיל מתשעת הימים. וראה גם מג"א סתקנ"ח בתחילתו, אף שהעתיק בהמשך דעת מהרש"ל בשו"ת סצ"ב דלא גרע ליל עשירי מתשעת הימים). ונגררו אחריו בכרם שלמה סתקנ"ו ופתי"ע שם סק"ה ובתוספת חיים כלל קלו סי"א ובמשנ"ב שם סק"ג. וכ"כ א"א מבוטשאטש מהדו"ת סתקנ"ו. ועוד. (אמנם, מה שיש שהביאו מלקט יושר ע' 110 במנהג בעל תרומה ד' – הרי שתה בעצמו גם בתשעת הימים, ראה שם ע' 107). ושם מיירי בחל תשעה באב ביום א'. וכ"ש בנדו"ד. וראה שו"ת שבה"ל ח"ו סי' ע סק"ט.

ויש מחמירים ליתן לקטן כשאפשר – א"ר סק"ד, ה"ב בפמ"ג שם בא"א סק"ב (ומלשונו "בליל עשירי", איכא למידק שרק כשחל ת"ב ביום א' – הכי ולי בנדחה). וכ"מ במקו"ח שם בקיצור הלכות. וכ"ה במנהגים דק"ק וורמיישא קרב (ובהגהות המקו"ח לשם). מנהגי ק"ק פיורדא סי' ע"א. (אבל, בדברי קהלת ע' 96 שנתנו לתינוק רק כשהבדילו מבעו"י). וכ"כ בערוה"ש ס"ב. וראה בתורת חיים סופר סק"ג שהעמים בדעת הא"ר שישתה בעצמו. אבל בפמ"ג אאפ"ל כך.

572 ואין לדחות קידוש לבנה ליום אחר (נוסף על הטעם שבכמהאריז"ל כדלקמן פנים) דשהוי מצוה לא משהינן.

573 פשוט הלשון בס' המנהגים אודות מוצאי יוה"כ משמע כהדעות שיש להדר לאכול לפני קידוש לבנה. וראה גם ר"ד דיוס א' דהגה"ס תע"ל, וכן נהגו במוציא יוה"כ עד תשל"א. אבל בפועל נוהגים כעת דלא ככ"ל. ולהעיר גם מאג"ק מוהרי"צ ח"ג ע' רכח.

574 שכ"ג – כוונת ט"ב ובין המצרים בסופו. וכ"ה במשנת חסידים סוף מס' תמוז.

575 לקו"ש חל"ט ע' 229.

576 ח"ב ע' 614 הערה 66.

577 שו"ע אדה"ז סרצ"ו סוסי"ט.

578 שו"ע סרצ"ו ס"ז. אדה"ז שם ס"ז.

והמתנה בשעת ההבדלה בביהכ"נ שבאם בני ביתו לא שמעו עדיין הבדלה, מכון הוא עכשיו שלא לצאת (ע"פ שו"ת שו"מ מהדו"ח ד"ג סקכ"ז. ברכת הבית שמ"ז ס"ה. וראה שו"ע אדה"ז סתפ"ט סי"ב. ולהעיר משו"ע אדה"ז סמ"ו ס"ט – ושם רק בנוגע לוחא"ש. ובפס"ד להצ"צ סתנ"ה, דאפי' בדאורייתא, תנאי ל"ש לברירה) – אולי י"ל שלאחרי שמיעת הבדלה, לא גרע מהתחיל בהיתר, ומותר לו לאכול מיד. (ואף שיתכן שיתברר למפרע שלא יצא יד"ח הבדלה, וקעבר איסורא דטעימה קודם הבדלה – כי באיסור התלוי בזמן, דקיל טפי (וקיל גם מקידוש בהתחיל בהיתר), ואין עליו חלות שם חפצא דאיסורא, ל"ש לחוש כן. ובפרט שה"ה ספק בדברנו. (וכע"ז בב"י, הובא במג"א סרס"ז סק"ב ובנו"כ שם, ובט"ז סרל"ג סק"ג. וכ"כ בשו"ת מגדנות אליהו ח"ב סכ"א בהגה).

ובמוציא הצום ש"א שא"צ הבדלה קיל טפי, כדלקמן בנוגע לנשים. ובסגנון אחר – ספק ספקא בדברנו.

ומה גם שכבר עבר עיקר זמנו במוצ"ש (ע"פ שו"ע אדה"ז סרע"א ס"ט בטעם האיסור לטעום לפני הבדלה).

וגם י"ל דל"ש לגזור שמא ישכח (כמשמעות אדה"ז שם בטעם איסור טעימה. וכ"מ במג"א סרל"ה סק"ד, הובא בשו"ע אדה"ז סרצ"ט בקי"א סק"ב. ודלא כהגהות רע"א למג"א סרע"א שם. וכדעתו, כ"ה בנהר שלום סרצ"ט סק"ב, הובא בשעה"צ שם סק"ו) כיון שכבר שמע

נשים שמתענות וקשה להם להמתין לבעליהן עבור הבדלה יבדילו בעצמן (על יין או חמר מדינה), ואם אינן יודעות להבדיל, מותר להם לשתות מים לפני הבדלה⁵⁷⁹, ובמקום הצורך – סודה, ואפילו תה וקפה בלי סוכר ובלי חלב⁵⁸⁰. ובאם נצרך ביותר – יש מקום להקל להן לאכול ולשתות ולשמוע הבדלה אח"כ⁵⁸¹.

באם בדעתו לאכול לחם או מזונות⁵⁸² מיד אחר הבדלה, ונמצאים על השולחן בשעת ההבדלה, יש לכסותם⁵⁸³.

ברכת בורא פרי הגפן על יין הבדלה פוטר שאר משקים מברכה ראשונה ואחרונה, אם היו לפניו על השולחן כשבירך בפה"ג או שהי' אז בדעתו לשתותם, אף שלא נתכוון לפוטרם בפירוש⁵⁸⁴. אם לא היו לפניו כשבירך בפה"ג וגם לא הי' אז דעתו עליהם, צריך לברך על המשקים שהכל, אבל נפטרים בברכת על הגפן⁵⁸⁵.

המבדיל על היין לפני סעודתו, ושתה כשיעור, כיון שאין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה [כדלקמן בסעיף הבא] צריך לברך אחריו ברכת על הגפן לפני סעודתו (אא"כ יברך ברכת המזון על הכוס. אולם, אין נוהגים כן במוצאי הצום). ואם שכח ולא בירך לפני הסעודה יברך בתוך הסעודה לפני ברכת המזון. אבל אחר ברכת המזון לא יברך עוד⁵⁸⁶.

בתשעה באב לעת ערב הציתו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי. ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר⁵⁸⁷ ולשתות יין בליל עשירי ויום עשירי עד חצות היום. ומכ"ש שלא יהיה שם כלי שיר עד אחר חצות יום עשירי (מחר בשעה 1:02). וה"ה שלא לרחוץ במרחץ ולספר ולכבס עד חצות⁵⁸⁸.

קטן שהגיע לגיל שלש שנים בימי בין המצרים: הנה, גזיזת השערות יש לדחותה לאחר בין המצרים. והיינו, בעשירי באב אחר חצות היום.

האחרונים קיבלו "מקומי עד שכבי קומי" – פירוש מזמן אמירת קומי רוני בלילה (במגילת איכה) בט' באב⁵⁸⁹ ועד זמן שכבי עד הבוקר (במגילת רות) בשבועות, צריך להיות קומי רוני בלילה – להוסיף בלימוד התורה בלילות.

בנוגע תחנון בק"ש שעל המטה (לפני חצות) – ראה בהערה⁵⁹⁰.

הבדלה. (ואף גם אם יתברר דלא יצא, נעשית אשתו כשומר).

אלא שבמשך כל השנה [שמברכים גם ברכת הריח והנר] צריך לזהר שלא לברך להן ברכת הריח אא"כ חוזר ומריח (שו"ע אדה"ז סרצ"ז ס"ח), וכן טוב שלא לברך להן ברכת הנר מחשש ברכה לבטלה (שם ס"ט ובקו"א שם סק"ב), ויברכו לעצמן, והוא לא יענה אמן מחשש הפסק. (579) ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"ז ס"א. אלא שאין מנהגו כן, ראה ספר המנהגים – חב"ד ע' 35. וראה בכה"ח סרצ"א סק"ז וסרצ"ט סק"ו.

אבל מסתבר שזהו רק במוצ"ש. ועוד שבכגון דא, ובונוגע לנשים, יש להקל.

(580) שיש מקילים שדינם כמים. אבל ראה בילקוט מעם לועז יתרו ע' תקצח.

(581) בעזר מוקדש מבוטשאטש סי' סב ס"ז – בנוגע לנשים בכל מוצ"ש. וכ"ש בנדו"ד.

ולהעיר מתורת שבת סרצ"ט סק"ג (ע"פ תוד"ה מניחו – פסחים קב, ב) להתייר לאכול במקום צורך. אלא שלדבריו (שם סק"ו) מותר גם לשתות מכוס ברהמ"ז. ואין כן דעת אדה"ז (שם ס"ו).

ועוד, שבכל מוצ"ש, באין לו יין להבדלה, א"צ להתענות כ"א זמן אכילה אחת (טור רס"י קפב, הובא בקו"א סרצ"ו סק"א. וראה מג"א סתר"ב סק"ד), וכשלא ימצא יין בלילה עד למחר, מותר לאכול מיד, באדם חלוש (שו"ע אדה"ז סרצ"ו ס"ב), וא"כ אולי יש לדון מזה להקל במוצאי הצום, כשאי אפשר להבדיל מיד, אחרי שכבר עברו זמני כו"כ סעודות, בפרט להסביר שיעקר זמן הבדלה גם בשנה זו הוא במוצ"ש (ראה לבו"ש למג"א ריש סי' תקנו דדמי למי שאין לו כוס. ועיי"כ שו"ת צ"א ח"ד סמ"ד).

וראה שו"ת מנח"י ח"ח ס"א. דברי יציב ח"ז ס"ג. קובץ מבית לוי ח"ג ע' נג.

(582) שו"ת לבושי מרדכי ח"א סמ"ו.

(583) שו"ע סרצ"ט ס"ט ושו"ע אדה"ז שם ס"ד.

(584) שו"ע אדה"ז סקע"ד ס"ד.

(585) סדר ברה"ג פ"א הכ"א.

(586) שו"ע אדה"ז סקע"ד ס"ו וס"ז. סדר ברה"ג פ"ד הי"ב.

(587) בתבשיל של בשר – לפענ"ד מקום להרוצה להחמיר שלא לאכול תבשיל ש"ב. וראה בסוף הקובץ במילואים (ט).

(588) טוב שלא לשמש מטתו בליל יו"ד אם לא בליל טבילה או יוצא לדרך או בא מן הדרך.

(589) אבל פשוט הגמ' סוף תענית שמת"ו באב מוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה. ובמג"א סרל"ח סק"א הביא מהעולות שבת מט"ו באב עד ט"ו באייר. וראה לקו"ש ח"ד ע' 206 וחיי"ט ע' 447 ד"ד בנתנם, דלא פליגי ומוסיפים על הש"ס, עיי"ש דוגמא לדבר.

(590) הדעת נוטה שלא לומר תחנון. וראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תלג. וש"נ.

יום שני, יו"ד מנחם-אב

פרטי הדינים עד חצות – ראה לעיל במוצאי הצום. חצות היום בשעה: 1:02.

בשיחת ש"פ דברים תנש"א: היות אז די ימים שלאחרי תשעה באב – ביז חמשה עשר באב – זיינען א המשך צו תשעה באב – איז טאמער משיח וועט זיך ח"ו פארהאלטן אין די הימים הבאים – איז מען מציע אז מ'זאל ממשיך זיין מאכן "סיומים" ביז חמשה עשר באב, ועד בכלל.

ביוסף אומץ (האן)⁵⁹¹: אחר שעבר תשיעי ועשירי יסח אדם דעתו מן החורבן ויזכור לנחמה וכו' שהאבלות אחר זמנה היא איסור.

משחרב בית המקדש תקנו חז"ל שבכל שמחה יהא בה זכר לחורבן⁵⁹², כמו שכתוב: "אם אשכח ירושלים וגו' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי".

משחרב בית המקדש תיקנו חכמים שבאותו הדור וגזרו שלא יבנה לו ישראל בניין מסוייד ומצוייר כבנין המלכים, ולא יסייד את כל ביתו בסיד, אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומניח בו אמה על אמה כנגד הפתח⁵⁹³ בלא סיד, כדי לזכור החורבן. ומה שלא נהגו כן עתה לא ידענו טעם ברור⁵⁹⁴. דין זה חל גם על המשפץ בית דירתו, שישיר מקום בגודל אמה על אמה, במקום גלוי מול דלת הכניסה לבית, בלי סיד, צבע או טפט⁵⁹⁵. וכן הצובע ביתו – שישיר אמה על אמה. ונחלקו הפוסקים האם מותר לכסות מקום זה.

וכן גזרו שלא לגנן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמח בהן ואסור לשומען מפני החורבן. ומכל מקום, לצורך מצוה מותר. וכן כתבו הפוסקים להתיר כשהמטרה לעורר הלבבות לעבודת השם. ויש שהתירו גם אם שומעים בכדי להפיג עצבות. והרבה נוהגים להקל לגנן ולשמוע מוזיקה גם לשם תענוג והנאה. ומצינו שכתבו הפוסקים ללמד זכות עליהם בכמה אופנים. אמנם, שורת הדין היא כנ"ל⁵⁹⁶.

אמרו חז"ל שאסור⁵⁹⁷ לאדם שימלא שחוק⁵⁹⁸ פיו בעולם הזה⁵⁹⁹ שנאמר: "אז ימלא שחוק פינו". ומכל מקום, כשהיו החכמים מסתכלים בבירור נחמת ירושלים היו שמחים ושוחקים.

בספר השיחות תנש"א⁶⁰⁰: לפרסם בכל מקום ומקום שעומדים בסיום וחותרם דמעשינו ועבודתינו ובהתחלת התקופה דתשלום השכר, ובהתאם לכך צריכה להיות העבודה גם בענינים השייכים לימות המשיח, החל מלימוד התורה בעניני משיח וגאולה וביהמ"ק, ועוד ועיקר – מתוך מנוחה והתיישבות, שמחה וטוב לבב, כולל גם ע"י עריכת התוועדויות של שמחה, ובמיוחד בשייכות לשמחת נישואין ושבעת ימי המשתה, מעין ודוגמא והכנה לקיום היעוד "אז (לעתיד לבוא) ימלא שחוק פינו", אשר, בדורנו זה שנשיא הדור, כ"ק מו"ח אדמו"ר, ששמו השני יצחק, ע"ש הצחוק והשמחה, הוא נשיא השמיני ("אז" בגימטריא שמונה) להבעש"ט, נעשה הענין ד"ימלא שחוק פינו" (לא בלשון עתיד, "אז", אלא) בלשון הווה.

כתב השל"ה⁶⁰¹ בביאור דברי המדרש "עתידין ישראל לומר שירה לע"ל": "כלומר עתידין

(591) סתתצ"ג ואילך.

(592) וראה שו"ת באתרא דרב סי' כא' רבז במה שלא נהגו ליתן אפר על ראש החתן, וכן לא באמירת אם אשכחך.

(593) יש שכתבו שצריך לשיר בכל חדר וחדר. אך לדעת רוב הפוסקים, די שיהא כנגד הפתח בכניסה לבית.

(594) וכתבו הפוסקים, שמה שלא נהגו כן עתה לא ידענו טעם ברור. וראה גם משנ"ב סי' תקס סק"ב. דע"ת שם. ועוד.

וראה אצלנו בהלכה יומית אות שמד. שו"ת באתרא דרב סי' ה'תצח.

(595) ואינו מועיל להחסייר משלימות היופי של החדר באופן אחר, וצריך להיות דוקא אמה על אמה ללא סיד בקיר כנגד הדלת. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ד'תתקעח.

(596) ראה בכ"ז בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' טז'תקמד.

(597) והוא ממדת חסידות – ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשצט.

(598) האיסור רק ב"שחוק", הרגשת השמחה ביותר, ולא בשמחה גרידא, ובה גופא – רק בממלא פיו שחוק. וראה לקו"ת במדבר יח, ד.

מאמרי אדה"ז תקס"ה ח"א ע' תקח. אוה"ת שה"ש ח"ב ע' תשט. ד"ה אלפיים שנה תשי"א. ובשיחת אחש"פ תשי"ז, שלמלא פיו שחוק היינו שמחה בל"ג. וכע"ז באוה"ת בראשית ח"א ע' מ. שם ח"ד ע' תשצד.

(599) ונחלקו הפוסקים בנוגע לשמחה של מצוה – ראה אצלנו שם. וראה שיחת יום ב' דחה"ש תשמ"ח. ובשיחת פורים תשכ"ח – באו"א.

(600) ח"ב ע' 808. ונעתק כאן בקיצור. ונת' אצלנו שם.

(601) חלק תושב"כ פרשת בשלח (נעתק בסה"ש תנש"א ח"א ע' 300 הע' 153) בביאור דברי המדרש "עתידין ישראל לומר שירה לע"ל".

כשיתבשרו להגאולה יאמרו שירה על מה שעתידי לבוא דהיינו על הנסים שיבואו שיתבשרו עליהם יקדימו לשורר מיד ויהיו בחזק אמונתם כאילו נעשה כו".

בספר השיחות תשנ"ב⁶⁰²: כשם שביציאת מצרים "מובטחות היו צדקניות שבדור" שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תופים ממצרים", כך גם בהגאולה מגלות זה האחרון, שנשי ישראל הצדקניות צריכות להיות מובטחות **ובודאי מובטחות הן** שתיכף ומיד ממש באה הגאולה האמיתית והשלימה, ועד **שמתחילות תיכף** (ברגעי הגלות האחרונים) **בהשירה** [ובהערה שם: בתכלית הצניעות, כמובן וכו'] **ובתופים ובמחולות, על בוא הגאולה האמיתית והשלימה!** ובפרטיות יותר: ביחד עם התפלה, הבקשה והדרישה מהקב"ה שייביא את הגאולה תיכף ומיד ממש, שהיא מתוך רגש של **צער ומרירות** ("מרים על שם המירור") על אריכות הגלות, שבאה לידי ביטוי בהצעה מקרב ולב עמוק **"עד מתי, עד מתי, עד מתי!"** ... חדורות הן (גם ובעיקר) ברגש **השמחה**, ושמחה גדולה ביותר שבאה לידי ביטוי **בהשירה**, מצד גודל הבטחון ש"הנה זה (המלך המשיח) בא", וכבר בא!

בספר השיחות שם⁶⁰³: בנוגע להתפלה על הגאולה האמיתית והשלימה (ובפרט לאחר ששכר "כלו כל הקיצין" ונשלמו כל עניני העבודה, כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו) – שנוסף על רגש הכוסף והתשוקה והגעגועים להגאולה (עד עתה), צ"ל **עכשיו** גם ובעיקר רגש **השמחה** מזה שהגאולה באה בפועל ממש ברגע זה ממש.

הרואה [המקומות בהם היו מקודם] ערי יהודה בחורבן [שבדואי כמה מהם נמצאים בין לוד וירושלים] מברך "ברוך דיין האמת" בלא שם ומלכות⁶⁰⁴, ואומר: "ערי קדשך היו מדבר" וקורע⁶⁰⁵.

הרואה ירושלים⁶⁰⁶ בחורבנה מברך "ברוך דיין האמת" בלא שם ומלכות, ואומר: "ציון מדבר היתה ירושלים שממה"⁶⁰⁷ וקורע [עוד הפעם]. ראה ירושלים תחילה וקרע, אינו קורע עוה"פ על ערי יהודה.

כשרואה [מקום] בית המקדש [היינו כיפת הסלע או כותל המערבי – מה שרואה תחילה], מברך "ברוך דיין האמת" בלא שם ומלכות, ואומר: "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה", וקורע [שוב פעם].

צריך לקרוע צד שמאל של בגדו העליון ושל חולצתו, אבל לא יקרע את הטלית קטן או בגד התחתון (גופיה). הקרע צ"ל בגודל טפח. הקריעה צ"ל מעומד. יכול לקרוע אותו הבגד כמה פעמים, ויבדיל בין קרע לקרע כשיעור ג' אצבעות.

כל הקרעים האלו – בידו (ויכול להתחיל ע"י סכין) ומעומד.

גם בימים שא"א בהם תחנון – קורעים. אבל לא בשבת ויו"ט.

היה הולך ובא לירושלים, הולך ובא – תוך שלושים יום, אינו קורע קרע אחר. ואם לאחר שלושים יום, חוזר וקורע (והוא הדין בערי יהודה ובמקדש).

אחד האיש ואחד האשה שוים לענין קריעה, אלא שהאשה קורעת התחתון ומחזירתו לאחריה,

602 ע' 307.

603 ע' 320. ובהערה 142 שם, בנוגע לשמחה: שפורצת גדר – לא רק פריצת גדי הגלות, אלא גם ובעיקר פריצת גדי הגאולה, שהגאולה עצמה היא באופן ד"נחלה בלי מצרים" כו' עיי"ש.

604 (כ"כ בב"ח או"ח סתקס"ד ד"ה מצאתי בשם ליקוטים, והב"ד במשנ"ב שם סק"ו וכה"ח סק"ה). שערי צדק שער משפטי ארץ פי"א ס"ז. פאה"ש פ"ג ס"ב. וכ"ה ביומן כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"י ב' מנ"א תרפ"ט: קרענו את בגדינו וביכרנו ברכת דיין אמת. אלא שלא נתפרש שם שהוא ללא שו"מ. וראה שו"ת אג"מ יר"ד ח"ג סי' קכט סק"ה. ולהעיר מאג"ק דלקמן: ברכות אלו.

605 ראה שו"ת באתרא דרב סי' ב'תקנ. 606 קאי על ירושלים העיר העתיקה. בנוגע לעיר החדשה – פלוגתא בדבר.

607 כ"ה בלשון הפסוק (ישעי' סד, ט). וכלה"ב – כ"ה במו"ק כו, א ובפיר"ח שם ור"ף (ושם: ירושלים מדבר שממה) ורא"ש ומרדכי שם, וכן גם בטור (אבל בדפוס ונציא"ש – כבשו"ע). וכ"ה בשאלתות פ' ויחי שאילתא לה. וכן בתורת האדם לרמב"ן (וכ"כ בתפלה על חרבות ירושלים שלו, נעתק בסוף פירושו עה"ת, שכן עשה), הל' שמחות למהר"ם (אבל בכמה דפוסים: וירושלים), אשכול, רי"ף גיאת הל' אבל, המאורות (ושם: וירושלים. וכ"ה במאי"ס הבתים שערי תענית ש"ז), פסקי רי"ד (ושם חסר תיבת ירושלים) ורי"א, כפתור ופרח פ"ו, רי"ו נ"ח ח"ב (ושם נעתק רק ציון מדבר היתה).

אבל בשו"ע או"ח סתקס"א ס"ב: "ציון היתה מדבר שממה". וכ"ה בלבוש שם. וכן העתיק באבל השטים דיני קריעה סט"ז ועוד. וברמב"ם תעניות פ"ה ה"טז בנוסחת הדפוסים שלפנינו: ירושלים מדבר וגו'. אבל בדפוס ונציא"ש י"א ושל"ב הובא כלה"ב. ובכמה כת"י דפוסים יש שם דילוג בכלל. וראה קרית מלך שם שהג"ה ברמב"ם כבפסוק. וכן תימן בהגהות לבו"ש על השו"ע. וכ"ה בגליון המשנ"ב. וכן העתיק בטור ברקת וערוה"ש שם ועוד.

וחוזרת וקורעת העליון, כדי שלא תגלה את לבה ויבואו האנשים העומדים שם לבוא לידי הרהור. אין להקל בימינו בדינים אלו. ואדרבה – ראה באגרות קודש⁶⁰⁸ "ועתה נוגע עוד יותר להוציא מדעת האומרים שהחלטת U.N. בשנת 1948 ביטלה ברכות אלו"⁶⁰⁹.

בספר השיחות תשמ"ח⁶¹⁰: ענין השמחה קשור ושייך **להגאולה**: שמחה בתכלית השלימות – תהי' בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, שאז **יבטלו** כל העניינים הבלתי רצויים, ועד כמ"ש "ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים", ואדרבה, העניינים הבלתי-רצויים עצמם **יהפכו לטוב**, שע"י יתוסף בענין השמחה ביתר שאת וביתר עוז, בתכלית השלימות, "שמחת עולם על ראשם". ואולי י"ל שענין זה מרומז בתיבת **"שמחה"** – ששרש התיבה היא **"שמח"**, והרי ג' אותיות אלו הם גם השרש דתיבת **"משיח"**.. ובהמשך לזה באה הצעה ובקשה מיוחדת – **(להוסיף בענין ה) שמחה כדי להביא את משיח צדקנו והגאולה האמיתית והשלימה בפועל ממש**. ובהקדמה: במשך כל הדורות דזמן הגלות ציפו בנ"י והתפללו בכל יום ויום לביאת המשיח, ועאכו"כ צדיקי ונשיאי ישראל שאצלם היתה התשוקה והגעגועים כו' לביאת המשיח בתוקף הכי גדול, וכמה מהם מסרו נפשם לדחוק הקץ (למרות האזהרה שלא לדחוק את הקץ), כידוע בדברי ימי ישראל: אבל אעפ"כ, אין זה מגיע לה"שטורעם" ע"ד ביאת המשיח שהתחיל כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בהכרזתו הידועה ב"קול קורא" שנדפס בשעתו (לפני יותר מארבעים שנה) בהקריאה והקדושה – **"לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה"** – לאלתר דייקא, תיכף ומיד ממש.. אמנם, מאז ההכרזה **"לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה"** וה"שטורעם" להביא את המשיח – עברו כבר עשרות שנים, ומשיח צדקנו עדיין לא בא... א"כ נשאלת השאלה: מה עוד לעשות שלא עשו עדיין?!... ויש לומר, שהדבר שעדיין לא עשו בשביל להביא את המשיח הוא – **עבודת השמחה הרצו' בשביל להביא את המשיח**: נוסף לכך ששמחה פורצת כל הגדרים, גם גדי הגלות, יש בשמחה סגולה מיוחדת להביא את הגאולה – כמבואר בהמשך שמח תשמח.. שהשמחה של המצוה מגעת למעלה יותר מהמצוה עצמה, ועל ידה דוקא מעוררים השמחה העצמית דלעתיד לבוא. ואף שבדאי היתה שמחה של מצוה בכל הדורות שלפנ"ז.. מ"מ, בשמחה של מצוה עיקר ההדגשה היא על **(אופן) העבודה**, שהעבודה צריכה להיות בשמחה, ואילו המדובר כאן אודות השמחה להביא את המשיח – הוא על **השמחה כשלעצמה**, שמחה בטהרה, **עבודה של שמחה** לשם מטרה ותכלית **דביאת המשיח**.. והעיקר – שבמקום אריכות הדיבור והשקו"ט כו', יתחילו במעשה בפועל: **לצאת בקריאה והכרזה ע"ד הוספה מיוחדת בשמחה כדי להביא את המשיח**, ובדאי שע"י יביאו את המשיח בפועל ממש, ובזריזות הכי גדולה, "לא עיכבן כהרף עין", ואדרבה – **ינסו ויווכחו!!**

יום ועש"ק פרשת ואתחנן, י"ד מנחם-אב

העברת הסדרה שמו"ת – פ' ואתחנן.

הדלקת נרות שבת קודש בשעה: 7:44 (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת ואתחנן, שבת נחמו, חמשה עשר באב

"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כו"

מהטעמים לכך בגמרא: א. יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. ב. יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל. ג. יום שכלו בו מתי מדבר. ד. יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר לאיזה שירצו יעלו. ה. יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה. ו. יום שפסקו מלכרות עצים למערכה.

בגמרא⁶¹¹, ש"מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה כו' מכאן ואילך דמוסיף יוסיף", ופרש"י:

(608) חט"ו ע' תנב (משנת תשי"ז).

(609) וראה גם שיחת שבת הגדול תש"ל.

ובאג"ק כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ח"ב ע' רה: עס שטייט אז מיא דער זעהט ירושלים דארפמען רייסין קריעה (און איצטערדיקן ירושלים ואס מיא האט דארטין אנגיבויט די טיאטערס און אז וייטער מאגמען 2 מאהל רייסין). [כתוב שכשרואים ירושלים צריכים לקרוע. ועל ירושלים העכשווי, שבנו שם התיאטרונים וכדומה מותר לקרוע פעמים].

(610) ח"ב ע' 627.

(611) סוף מס' תענית.

"מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו". וענין זה מובא גם להלכה⁶¹²: "ויש לאדם להתחיל ללמוד בלילה מט"ו באב ואילך", ו"מט"ו באב ואילך יוסיף מעט מעט".

בביאור הענין "שבהן בנות ירושלים (ו"ג: ישראל) יוצאות וחולות בכרמים" – ראה בהערה⁶¹³.

בספר השיחות תנש"א⁶¹⁴: "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב", גרעסער פאר דער שמחה פון "מועדים לשמחה" אין די שלש רגלים. . און גרעסער אפילו פון דער שמחה "עד דלא ידע" פון פורים און די שמחה פון שמחת תורה בשנים שעברו.

ב'לכה דודי' אומרים "גם ברנה".

נוהגין שמחמשה עשר באב ואילך מברכים ומאחלים "כתיבה וחתומה טובה" (שהיא גם הגמטריא ד"חמשה עשר באב").

בשלשלת היחס (בתחילת לוח "היום יום") תש"נ: "מורה לפרסם הוראת חז"ל דמט"ו באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו".

בפע"ח (דרוש על ט"ו באב): "ט"ו באב. . שהוא [שלימות] מילוי הלבנה". ובמאמרי חסידות נתבאר שעיקר היו"ט הוא כי אז הוא שלימות מילוי הלבנה. והענינים שאירעו בחמשה עשר באב הם כמו תוצאות מענינו העיקרי של יום זה – שלימות מילוי הלבנה.

ברשימות הצ"צ למגילת איכה ש"בט"ו הוא עיקר שלימות הלבנה, וט"ו באב בפרט יש לו בחי' גבוה יותר משאר ט"ו בחודש. . כל שהירידה למטה יותר. . עי"ז העלי' יותר. . ולכן עד"ז לפי שבת"ב עיקר ירידת המל', פני לבנה כו', ע"כ העלי' שלה בט"ו באב גבוה יותר כו'. ונתבאר בכמה מאמרי דא"ח.

משיחת ש"פ דברים תנש"א⁶¹⁵: בקשר מיט חמשה עשר באב. . איז כדאי אז מ'אל מאכן בכל מקום ומקום א התוועדות גדולה בשמחה גדולה, צוזאמענקלייבן אידן, אנשים נשים וטף, און רעדן דברי תורה, ומה טוב – מאכן א "סיום" מסכת, און געבן א נתינה לצדקה, און אננעמען החלטות טובות צו מוסיף זיין בכל עניני תורה ומצוות ובכל ענינים טובים. . ובהדגשה – א התוועדות מתוך שמחה וטוב לבב, בהתאם צו דעם וואס "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב", ביז מיט א שמחה הכי גדולה, בדוגמא ווי שמחת נישואין, וואס דערמיט איז פארבונדן די שמחה ויו"ט גדול פון ט"ו באב (שבהן בנות ירושלים (ו"ג: בנות ישראל) יוצאות כו' וחולות בכרמים כו').

בריבוי שיחות קודש נתבאר מעלת חמשה עשר באב וההוראות מזה בעבודת ה'. כאן הובאו כמה נקודות:

יום טוב גדול ביותר: כל אחד מישראל צריך לעשות כל התלוי בו שמיד בתחילת ובראשית היום של ט"ו באב יהי' ניכר ש"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כו'" כמבואר ענינו גם בהלכה ש"מט"ו ואילך צריך להיות הוספה בלימוד התורה וכו' (תשמ"ט).

מעלת היום: בכ"מ הובאו דברי המהרש"א ש"ביום שמחת לבו – זה בנין בית המקדש" אחמשה עשר באב קאי, שטעמי שמחתו תלוים בבנין המקדש; מעלת היום טוב דחמשה עשר באב לגבי שאר ימים טובים – להיותו לאחר גודל הירידה דתשעה באב, ענין החורבן והגלות, אשר, ירידה זו היא צורך עלי', עד לעלי' הכי גדולה – גאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, ובחמשה עשר באב מאיר מעין הגילוי דלעתיד (ביטול הירידה דתשעה באב, ויתירה מזה – שנהפך לששון ולשמחה וליום טוב), ולכן נעשה יום טוב גדול יותר מכל שאר הימים טובים (תשמ"ח); הטעמים שבגמרא שלא היו יו"ט כחמשה עשר באב הם ענינים שבינוגוד והיפך הדברים שאירעו בתשעה באב (חכ"ד; תשמ"ז); יש בו עילוי לגבי ט"ו באב שבשנים שעברו, מכיון שבינתיים ניתוסף במעשינו ועבודתינו (תשמ"ט); מתחילה ההכנה לחודש אלול, שמתחילין לברך ברכת כתיבה וחתומה טובה (ש"פ עקב תש"ג); מאיר בו הגילוי דפנימיות עתיק, והמעבר מתכלית הירידה דת"ב לתכלית העילוי דפנימיות עתיק הוא ענין שבאין ערוך כלל, ללא סדר והדרגה כלל, וגם יהודי פשוט שאין לו ידיעה כלל אודות פנימיות עתיק, מבין בפשטות ש"ארי שאג" קאי על עצמות ומהות, וא"כ יודע

(612) רמ"א יו"ד סרמ"ו סכ"ג. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ח.

(613) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1336. ח"ט ע' 261. ח"י"ט ע' 80. חכ"ד ע' 57.

בהשאלה בהחיתר מצד צניעות וכו' – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תו וסי'קסו. וש"נ.

(614) ח"ב ע' 735.

(615) סה"ש ע' 721 ואילך.

הוא בפשיטות שישנו הגילוי דעצמות ומהות, למעלה מהגילוי דבחי' פנימיות עתיק (ש"פ ראה תשמ"ב); עבודת התשובה שבדרך דילוג דט"ו באב היא בתכלית העילוי, שלא ע"פ סדר והדרגה כלל, זוהי הנתנית כח לעבודת התשובה דחודש אלול שהיא עבודת התשובה ע"ד הרגיל ע"פ סדר והדרגה (שם).

עריכת התוועדות: כדאי שיעשו בכל מקום ומקום, לאנשים נשים וטף, התוועדות גדולה בשמחה גדולה, בהתאם לכך ש"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב", עד לשמחה הכי גדולה, בדוגמת שמחת נישואין (תנש"א); מן הראוי שהתוועדות תהיה באופן של "משתה ושמחה" על ידי אכילה ושת' ועד לסעודה ממש (תשמ"ט); מובן ופשוט שהשת' צריכה להיות מתוך זהירות שלא תביא לבלבול הדעת והמוחין, אבל לאידך גיסא, צריכים לשתות משקה "המשמח אלקים ואנשים", רק שהשת' היא בכמות קטנה ביותר, עם כל ההגבלות בזה (שם); בהתוועדות ידברו דברי תורה, ומה טוב – לערוך "סיום" מסכת, לתת נתינה לצדקה, ולקבל החלטות טובות להוסיף בכל עניני תורה ומצוות ובכל ענינים טובים (תנש"א); להוסיף ולהרבות בהתוועדויות של שמחה בהתחלת היום, במשך היום, בסיום היום ובמוצאי היום, כולל גם ההמשך והשלמות בימים הסמוכים, ובאם יהי צורך – אפשר להשלים ולערוך התוועדות בשבת שלאחרי זה (תשמ"ט); אפילו אלו שעשו התוועדות רק שהם מסופקים אם זה ה' כדרוש או שהי' אפשר לעשות יותר, יש לפשוט את הספק בפשטות, על ידי שעושים מיד עוד התוועדות באופן של כפליים לתושי' (שם).

הוספה בתורה ובאריכות ימים ושנים טובות: בהתוועדות יש לעודד ולחזק איש את רעהו להוסיף בלימוד התורה, "מכאן ואילך דמוסיף יוסיף", "מוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו" – להוסיף הן בנגלה דתורה והן בפנימיות התורה (תשמ"ט); ההוספה בלימוד התורה שייכת גם אצל נשים (בפרט בהלכות הצריכות להם) וגם אצל טף, תינוקות של בית רבן ובפרט בימי הקיץ בהן הם שוהים במחנות קיץ (תש"נ); כדאי ונכון לפרסם ולהכריז בכל מקום ומקום את הוראת חז"ל ש"מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו". (שם); ובפשטות – שגם כשהגיע לגיל ק"ב שנה, הרי, ע"י ההוספה בלימוד התורה ניתוסף אצלו אריכות ימים ושנים טובות – עד ק"פ שנה, כשנות חייו של יצחק, שזהו מספר השנים הראוי להאבות (ועל ידם – לכל בני ישראל) (שם); ה"הכרזה והפרסום" צריכים להתחיל בו בעצמם, ובכך יתעורר כל אחד להוסיף בלימוד התורה, בכמות ובאריכות, וכמו כן יפרסם ויעורר את בני ביתו, ואת כל יהודי שיכול להשפיע ולעורר אותו (שם); ההכרזה והפרסום בנוגע להוספה בלימוד התורה צריכה להיות מתוך הדגשת המשך הענין – שעל ידי זה "יוסיף חיים על חייו", הדבר יחזק יהודים להתמסר ללימוד התורה באופן של "כל עצמותי תאמרנה" בהתעמקות ונעימות ("געשמאק")! (שם); נוסף לכך שגם עד עתה יש לכל אחת ואחת קביעות עתים בלימוד התורה, בודאי שהקדוש ברוך הוא נותן את היכולת והכח להוסיף בלימוד התורה, ועבודתו של האדם היא להמשיך ולגלות היכולת והכח בפועל ממש (תשמ"ט); כדאי לנצל את ההוראה מחמשה עשר באב – להוסיף במיוחד בשיעורי תורה **ברבים**, על ידי יסוד שיעורים חדשים במקומות שעדיין לא קיים בהם שיעור, ולחזק ולהרחיב השיעורים שכבר קיימים (תש"נ); ובהוספה גופא – כמה וכמה דרגות בעילוי אחר עילוי: כללות העבודה על דרך הרגיל צריכה להיות באופן של הליכה, ועד להוספה באופן של חידוש. ומזה מובן, שכאשר מדגישים ענין של הוספה בזמן מיוחד – הרי זו הוספה שלא על דרך הרגיל, באופן **שבאיין-ערוך!** (תשמ"ח); גם אם יש לאדם דאגות הפרנסה וכיוצא בזה הרי הוא מקבל החלטה שהדבר לא יפריע לו להוספה בלימוד התורה, ועל ידי עצם ההחלטה בזה – הקדוש ברוך הוא מברך אותו, שמלכתחילה לא יהי' לו דאגות ולומד תורה במנוחת הנפש ומנוחת בגוף, ובפרט שכך צ"ע"פ דין שכל יהודי ראוי לקבל ע"פ דין והלכה "כסעודת שלמה בשעתו", ואף יותר מכך באריכות ימים ושנים טובות, מתוך בריאות הגוף והנשמה (תש"נ).

ביאת המשיח: בספר השיחות תשמ"א⁶¹⁶: על ענין עיקרי זה – שגם "מי שאינו מחכה לביאתו . הוא כופר . . בתורה ובמשה רבינו" – לא שמים לב (כראוי), ולכן, יש צורך "להרעיש" ע"ד החיוב וההכרח **לחכות לביאתו**, "אחכה לו בכל יום שיבוא", ו**כהודעת** כל אחד ואחד בתפלתו לפני השם "ליושעתי קוינו כל היום", לא רק בכל יום אלא גם כל היום". ופשוט, שכיון שמפורש הדבר בתורה, אין כל תועלת להתעלם מזה, ר"ל, כי "דבר אלקינו יקום לעולם".

בספר השיחות תנש"א⁶¹⁷: ע"פ האמור לעיל ע"ד הדגשת ענין הגאולה (במיוחד) בזמן זה – מתעוררת תמיהה הכי גדולה: **היתכן שמבלי הבט על כל הענינים – עדיין לא פעלו ביאת משיח**

צדקנו בפועל ממש!?!... דבר שאינו מובן כלל וכלל! ותמיהה נוספת – שמתאספים עשרה (וכמה וכמה עשירות) מישראל ביחד, ובזמן זכאי בנוגע להגאולה, ואעפ"כ, אינם מרעישים לפעול ביאת המשיח תכף ומיד, ולא מופרך אצלם, רחמנא ליצלן, שמשיח לא יבוא בלילה זה, וגם מחר לא יבוא משיח צדקנו, וגם מחרתיים לא יבוא משיח צדקנו, רחמנא ליצלן! גם כשצועקים "עד מתי" – הרי זה מפני הציווי כו', ואילו היו מתכוונים ומבקשים וצועקים **באמת**, בוודאי ובוודאי שמשיח כבר היה בא!! מה עוד יכולני לעשות כדי שכל בני"י ירעישו ויצעקו באמת ויפעלו להביא את המשיח בפועל, לאחר שכל מה שנעשה עד עתה **לא הועיל**, והראי', שנמצאים עדיין בגלות, ועוד ועיקר – בגלות פנימי בעיני עבודת השם. הדבר היחידי שיכולני לעשות – למסור הענין אליכם: **עשו כל אשר ביכלתכם** – ענינים שהם באופן דאורות דתוהו, אבל, בכלים דתיקון – **להביא בפועל את משיח צדקנו תיכף ומיד ממש!** ויה"ר שסוכ"ס ימצאו עשרה מישראל ש"יתעקשו" שהם מוכרחים לפעול אצל הקב"ה, ובוודאי יפעלו אצל הקב"ה – כמ"ש "כי עם קשה עורף הוא (למעליותא, ולכן) וסלחת לעווננו ולחטאתנו ונחלתנו" – להביא בפועל את הגאולה האמיתית והשלמה תכף ומיד ממש.

בספר השיחות תשנ"ב⁶¹⁸: בלשון חז"ל "כל ימי חיך להביא לימות המשיח": "כל ימי חיך" – פירושו בכל רגע ורגע שהאדם חי, הן ביום והן בלילה, הן ער והן ישי, שגם אז הוא חי ע"י נשימת האור ("כל הנשמה תהלל י-ה", "על כל נשימה ונשימה שאדם נושם כו") שמוכרח להיות בכל רגע ורגע (משא"כ אכילה ושת''). ו"כל ימי חיך להביא לימות המשיח" – פירושו שהחיות שלו (בכל רגע ורגע) הוא בהבאת ימות המשיח, כלומר, לא רק בשעה שחושב ומדבר ועושה פעולות להבאת המשיח, אלא עצם חיותו ("חיך") הוא להביא לימות המשיח.

בשעת קריאת עשרת הדברות עומדים ופניהם אל הספר תורה.

"שבת שאחר תשעה באב מפטירין נחמו נחמו עמי.. מפטירין בנחמות ישעיהו באחר תשעה באב עד ראש השנה", "שבע דנחמתא" – שאז מתחילה הנחמה ("נחמה בכפלים") על החורבן והגלות ע"י (ההפטרה בדברי הנביאים ע"ד הבטחת הקב"ה על) הגאולה האמיתית והשלמה.

הסדר ד"שבע דנחמתא" הוא באופן שהולך וניתוסף בענין הנחמה מצד בקשתם של ישראל שאינם מסתפקים בנחמה שלפני זה, כידוע מה שכתוב באבודרהם שההפטרות ד"שבע דנחמתא" הם באופן של שקו"ט בין הקב"ה לכנס"י, שלאחרי ההפטרה הראשונה "נחמו נחמו עמי", ש"הקב"ה אומר לנביאים נחמו נחמו עמי", משיבה כנס"י "ותאמר ציון עזבני ה'", כלומר, "איני מתפייסת מנחמת הנביאים", ו"הנביאים חוזרין ואומרים לפני הקב"ה הנה כנסת ישראל לא נתפייסה בתנחומין שלנו", "עני' סוערה לא נוחמה", ו"על זה חוזר הקב"ה ואומר אנכי אנכי הוא מנחמכם וכו'".

שבת נחמו היא השבת הסמוך לתשעה באב וישמחו כל העם ויבטחו לנחמת ביאת הגואל⁶¹⁹.

אין אומרים "אב הרחמים".

נהגו לעשות סעודה בשבת שלאחר תשעה באב. ועושים אותו כיום טוב והיא מצוה גדולה שהוא יום נחמה. וראוי להתענג בו יותר מבשאר שבתות השנה. וכל השמח בו זוכה בנחמת בנין בית המקדש⁶²⁰.

בר"ד משיחת שבת נחמו, ט"ו באב, תשל"ז: מ'האט דאך גערעדט פריער וועגן דעם עילוי פון שבת נחמו אז דאס איז די נחמה בכפלים שלאחרי הירידה דת"ב, און אויך וועגן דעם עילוי פון ט"ו באב, וואס דאס קומט גלייך נאך די ירידה פון ת"ב, און אויף דערויף זאגט די משנה לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב.. און איצטער איז דא מערניט ווי דער מנהג ישראל אז בט"ו באב זאגט מען ניט קיין תחנון.. איז דאך אבער פארשטאנדיק גודל הענין פון מנהג ישראל דוקא, דערפון וואס ס'איז מבואר גודל מעלת ההקפות (אז) מצד דערויף וואס דאס איז א מנהג ישראל.. וואס דערפון איז אויך פארשטאנדיק בנוגע צו דעם ענין פון ט"ו באב ווי דאס איז בזמן הזה, אז מצד דערויף וואס איצטער איז דאס מערניט ווי א מנהג ישראל, איז דאס אן ענין נעלה ביותר ע"ד מעלת ההקפות. און דער ענין פון ט"ו באב איז דאך פארבונדן מיט א שמחה גדולה ביותר, ביז אז דאס קומט אראפ אין א ענין של ריקוד, "בנות ישראל יוצאות וחולות כו'", וואס דער ענין פון ריקוד באווייזט אויף גודל מעלת השמחה.. א גרעסערע שמחה וואס קומט אראפ אין ריקוד דוקא. און אין ריקוד גופא קען זיין א ריקוד וואס איז במדידה והגבלה, און

(618) ע' 131.

(619) מהר"ל.

(620) ריטב"א תענית ל, ב. דרשות ר"י אבן שועיב (תל' הרשב"א) פ' ואתחנן. יוסף אומץ (האן) סתתצ"ד.

ס'איז דא א ריקוד וואס ער איז אין אן אופן פון בל"ג. וואס לכאורה איז נישט פארשטאנדיק ווי אזוי קען זיין ביי אן אדם מוגבל אן ענין של ריקוד אין אן אופן פון בל"ג? איז דער סימן אויף דערויף – דער ענין העיגול א מחול, וואס דאס באווייזט אויף אן ענין של בל"ג. . און אזוי ווי ביי חסידים האט מען דאך מתיר געווען זינגען און אפי' טאנצן בשבת – זאל מען איצטער זינגען א ניגון, צי "לכתחילה אריבער" אדער "ופרצת" אדער אן אנדער ניגון אן ווערטער, און זינגען דאס אין אן אופן פון בל"ג כו'. און נישט אז מ'זאל דאס זינגען אין אן אופן פון "ויפתוהו בפייהם ובלשונם וגו' ולבם לא נכון עמו", אז בשעת מעשה טראכט מען וועגן דעם עסק און וועגן דאלארן און וועגן דרייעריי וכו', נאר מ'זאל זיך אריינלייגן אין דעם ניגון עכ"פ אין די פאר מינוט וואס מ'זינגט אים און נישט טראכטן וועגן אנדערע זאכן. און יעדערער זאל ארויסגיין פון זיין גלות פנימי, וואס מ'איז שקוע אין דעם בויז און מ'האט דערפון הנאה, כידוע דער משל פון כ"ק מו"ח אדמו"ר. און פון דעם "אם לא תדעי לך היפה בנשים" (המדובר לעיל) בהמאמר זאל מען קומען צו דעם ענין פון "עד דלא ידע", אז ס'זאל זיין א שמחה למעלה ממדידה והגבלה. (חסר הסיום).

בספר השיחות תשמ"ח: 621 בעמדתו בשבת נחמו, בסמיכות ממש ליום טוב דחמשה עשר באב, זמן המוכשר ומסוגל ביותר לתיקון כללות ענין החורבן והגלות – יש להוסיף ("דמוסיף יוסיף") ביתר שאת וביתר עוז ב"מעשינו ועבודתינו" הממהרים ומזרזים את הגאולה, להוסיף עוד פעולה ועוד פעולה כדי להחיש ביאת משיח צדקנו בפועל ממש.

ובפרטיות יותר – להוסיף בלימוד התורה ("מוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה"), נגלה תורה ופנימיות התורה ו"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" – תוספת הידור בקיום המצוות, כולל ובמיוחד – מצוות הצדקה, השקולה כנגד כל המצוות. . ובאותיות פשוטות: לכל לראש – וממילא צריך כאו"א לעשות חשבון צדק בנפשו בנוגע ללימוד התורה, נתינת הצדקה וכללות המצוות, האם עבודתו היתה כדבעי, כפי החיוב על פי דין, ללא חסרון. וגם לאחר שמשלים את החסר ובאופן של שלימות – אין להסתפק בזה, אלא צריך להוסיף עוד יותר, הן בכמות והן באיכות [ובהערה: ולדוגמא: בלימוד התורה – להוסיף הן בכמות זמן הלימוד, והן באיכות הלימוד, באורך רוחב ועומק כו'. ובצדקה – להוסיף הן בכמות הממון, והן בענין דסבר פנים יפות, ובכמות הממון גופא – לא רק לפי ערך ההוספה בעשירות שלו שסכים ה"מעשר" גדול יותר, אלא גם הוספה מ"מעשר" ל"חומש", להוספה יתירה מ"חומש" כו']. . והוספה זו הולכת ונמשכת (ואדרבה – בעילוי אחד עילוי) במשך כל התקופה ד"שבע דנחמתא" (עד ראש השנה, שבו יומשך חיות חדש ונעלה יותר כו'), כלומר, אין זו הוספה חד-פעמית, אלא הוספה באופן של קביעות, מיום ליום, במשך כל ה"שבע דנחמתא". . דבר ברור הוא שדורנו זה הוא דור האחרון של הגלות ודור הראשון של הגאולה – דוגמת הדור שנכנס לארץ לאחר חמשה עשר באב שבו "כלו מתי מדבר", ואז נעשו "כולם שלמים ועומדים להכנס לארץ מאותן שכתוב בהן (בפרשתנו) חיים כולכם היום". ולכן בעמדתו בסמיכות ממש לחמשה עשר באב, שבו מודגש ביותר שנמצאים בסיום הגלות ד"מדבר העמים" ו"עומדים להכנס לארץ" באופן של גאולה נצחית שאין אחר גלות – צריכה להיות הדגשה והוספה מיוחדת בכל הקשור לקירוב הגאולה, כולל ובמיוחד – הצפי', הבקשה והתפלה על הגאולה (ע"ד ובדוגמת תפלת משה, **תקט' תפלות**, כדי לפעול הכניסה לארץ באופן של גאולה נצחית). על כל אחד ואחת לעשות חשבון צדק בנפשו: מה עשה עד עתה לקירוב הגאולה?!... ובפרט על ידי התבוננות שמשח צדקנו עומד ומצפה בקוצר רוח לגאול את ישראל. . לאחר שכאו"א ואחת ישלים את התלוי בו להחיש את ביאת המשיח, ומכיון שמשח צדקנו בכבודו ובעצמו עומד וממתין לפעולה שלו, הרי מובן גודל האחריות המוטלת עליו, ביחד עם גודל הזכות כו'.

בספר השיחות תשמ"ט: 622: ה"נחמה בכפלים" שבהתחלה ו"ראש ה"שבע דנחמתא" הו"ע כללי שלמעלה מכל פרטי הדרגות ד"שבע דנחמתא", ונמשכת בכלן, שבכאו"א מהן הנחמה היא "בכפלים". . בנחמה בכפלים נכללת גם הנחמה הכי נעלית שאין למעלה ממנה – נחמה ממהותו ועצמותו ית'. . מובן שה"כלי" לקבל נחמה זו, שתומשך ותתגלה ותחדור בפועל ממש, הוא, על ידי עבודה דוגמתה באופן ד"כפלים לתושי", הן בנוגע לעצמו, והן בפעולה על הזולת, היינו, שעבודתו בעצמו היא באופן ד"כפלים", ועבודתו עם הזולת היא באופן ד"כפלים".

אין אומרים צדקתך. פרקי אבות פרק ג'.

מוצאי שבת קודש בשעה 8:46.

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם
תמוז אב ה'תשפ"ה

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
א'	י"ז בתמוז	פרק יג-יד. הלי מעשר שני ונטע רבעי... בפרקים אלו. פרק א.	פרק כז.	מ"ע קכז. כח. מל"ת קנב.
ב'	י"ח בתמוז	פרק ב-ד.	פרק כח.	מל"ת קנ. קנא.
ג'	י"ט בתמוז	פרק ה-ז.	פרק כט.	מל"ת קמא. קמב. קמג.
ד'	כ' בתמוז	פרק ח-י.	פרק ל.	מ"ע קיט.
ה'	כ"א בתמוז	פרק יא. הלי בכורים.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	הלי זכיה ומתנה... בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע קלא. קכה.
ו'	כ"ב בתמוז	פרק ג-ה.	פרק ב.	מל"ת קמטי. מ"ע קלב.
ש"ק	כ"ג בתמוז	פרק ו-ח.	פרק ג.	מ"ע קלג. קמג. קמד.
א'	כ"ד בתמוז	פרק ט-יא.	פרק ד.	מ"ע פ. פא.
ב'	כ"ה בתמוז	פרק יב. הלי שמיטה ויובל... בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק ה.	מ"ע פב. קלה. מל"ת רכ. רכא. רכב.
ג'	כ"ו בתמוז	פרק ג-ה.	פרק ו.	מל"ת רכג. מ"ע קלד. קמא. מל"ת רל. רלא.
ד'	כ"ז בתמוז	פרק ו-ח.	פרק ז.	מ"ע קמ. קלו. קלז. מל"ת רכד. רכה. רכו.
ה'	כ"ח בתמוז	פרק ט-יא.	פרק ח.	מ"ע קלח. מל"ת רכז. מ"ע קלט.
ו'	כ"ט בתמוז	פרק יב-יג. שאלו שלום וגו'. ספר עבודה והוא ספר שמיני... הלי בית הבחירה.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ט.	מל"ת קסט. קע. מ"ע קפג. מל"ת רכח. מ"ע כ.
ש"ק	א' במנחם-אב	פרק ב-ד.	פרק י.	מל"ת עט. פ.
א'	ב' במנחם-אב	פרק ה-ז.	פרק יא.	מ"ע כא.
ב'	ג' במנחם-אב	פרק ח. הלי כלי המקדש והעובדים בו.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק יב.	מ"ע כב. מל"ת סז. מ"ע לח. מל"ת פז.
ג'	ד' במנחם-אב	פרק ג-ה.	הלי שכנים.. בפרקים אלו. פרק א.	מל"ת פה. פב. מ"ע לד. מל"ת פו.
ד'	ה' במנחם-אב	פרק ו-ח.	פרק ב.	מ"ע כג. מל"ת עב. מ"ע לב. לו.
ה'	ו' במנחם-אב	פרק ט-י. הלי ביאת המקדש.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ג.	מ"ע לג. מל"ת פח. פז. עג. קסג. קסד.
ו'	ז' במנחם-אב	פרק ב-ד.	פרק ד.	מל"ת סח. קסה. מ"ע לא. מל"ת עז. עח.
ש"ק	ח' במנחם-אב	פרק ה-ז.	פרק ה.	מל"ת עה. עו. מ"ע כד. מל"ת סט. ע. עא.
א'	ט' במנחם-אב	פרק ח-ט. הלי איסורי מזבח.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ו.	מל"ת עד. מ"ע סא. מל"ת צא. צב. צג.
ב'	י' במנחם-אב	פרק ב-ד.	פרק ז.	מל"ת צד. צה. צו. צז. מ"ע פו.
ג'	י"א במנחם-אב	פרק ה-ז.	פרק ח.	מ"ע ס. מל"ת ק. צח. מ"ע סב. מל"ת צט.
ד'	י"ב במנחם-אב	הלי מעשה חקרבנות.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק ט.	מ"ע סג. מל"ת קמו. מ"ע סד.
ה'	י"ג במנחם-אב	פרק ד-ו.	פרק י.	מל"ת קלט. קיב. מ"ע סה.
ו'	י"ד במנחם-אב	פרק ז-ט.	פרק יא.	מ"ע פט. מל"ת קמה. קמחי.
ש"ק	ט"ו במנחם-אב	פרק י-יב.	פרק יב.	מ"ע סו. מל"ת קמז. מ"ע סז. מל"ת קב. קג. קלח.

* השיעור של ערב תשעה באב – ללמוד קודם חצות היום.
** השיעור של תשעה באב – ללמוד במוצאי היום.

לקט הלכות לימי הקיץ

כולל הלכות לנסיעות, טיולים וימי הנופש

הנוהגים לנסוע בתקופת הקיץ ל'קאנטרי', עליהם ללמוד הדינים השייכים ומצויים במיוחד במקומות אלו, וכן להשתדל לעמוד בקשר עם רב מורה הוראה לברר את המעשה אשר יעשו ואלה אשר לא תעשינה בשאלות המתעוררות. מס' טלפון בד"צ: 718-604-8000

הנסיעה לקאנטרי

הלכות רבות הקשורות לנסיעה לקאנטרי, מתחילות כבר משעת היציאה לדרך. נפרט כאן כמה מהן:

זמן היציאה

1. אמרו חז"ל² "לעולם יצא אדם בכי טוב", ולכן יש להשתדל לצאת לדרך באור יום³.
2. אם כבר הגיע זמן תפילה – לכתחילה לא יצא לדרך קודם שהתפלל [עיין בהערה]⁴.
באם כבר יצא לדרך, מצוה מן המובחר שימתין מלהתפלל עד שיגיע למחוז חפצו, בכדי שיתפלל שם מעומד⁵.
- בנוגע לנסיעה לנופש במקום שאין שם מנין בכלל – שלכתחילה אין לנסוע למקום כזה⁶, אבל אם צריך לשהות שם לצורך בריאות וכיו"ב, יש להקל⁷.
3. אם יוצא לדרך בערב שבת, יראה לצאת בעוד היום גדול, כשלפי החשבון יש לו מספיק זמן להגיע למחוז חפצו. כמובן יש לקחת בחשבון את "פקקי התנועה" ("טראפיק") שיתכן ויהיו בדרך⁸.
ומובן שזה רק כאשר צרכי שבת כבר מוכנים עבורו (כשמגיע לשם בתור אורח וכדומה), אבל אם עדיין צריך להכין צרכי שבת, יחשב בדעתו את הזמן הנחוץ לכך⁹.

אופן היציאה

1. מצד אהבת ישראל ומצוות גמילות חסדים¹⁰ ישתדל לפני הנסיעה לקאנטרי [וכן גם בעת נסיעתו

(1) מתוך שיעורים שמסר הר"ג יוסף ישעיה ברוין שליט"א, מד"א וחבר הבד"צ, בהמשך לנדפס מכבר בקונטרס "הדרך הבטוחה לקיץ מוצלח", סיון תשע"א, ובגיליון ג' של "משולחן הבד"צ", קיץ תשע"ב, ובקונטרס "א געזונטען זומער", קיץ תשע"ג.
(2) פסחים ב. א. וראה שו"ע אדה"ז סי' קי"ט.
(3) וראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמ"ר זצ"ל סס"ח סק"ד שבזמנינו יש מקום להקל. ולהעיר מלקט יושר ע' 41. אולם, במקומות חשוכים בדרך לקאנטרי שקשה להבחין בתמרורי השילוט וכדו' – יש מקום להחמיר, כפשוטו.
(4) שו"ע אדה"ז ספ"ט ס"ד – בנוגע לתפילת שחרית. בנוגע לתפילות מנחה ומעריב – משמע דעת אדה"ז להתיר. ודלא כרבינו מנוח, הביאו בכס"מ תפלה פ"ו ה"ד, וכ"פ בפר"ח ספ"ט סק"ג. משנ"ב ספ"ט סק"ט. ועוד.
וביודע שיוכל להתפלל כשמגיע למחוז חפצו, ודאי אין להחמיר כשהגיע זמן מנחה וערבית, כדמוכח ברבינו מנוח שם. וראה מעדני אשר ברכות סקמ"ח. שו"ת שבה"ל ח"ח סי"ח.
– באופן שאם יתעכב מליסוע עד אחר תפלת שחרית יהי' "פקק תנועה" ("טראפיק") – יש מקום להתיר ליסוע לפני התפלה, באם בירך כבר ברכות השחר לפנ"ו. כמו"כ, אם במקום יציאתו אין לו מנין אך במקום לשם הוא נוסע יהי' מנין, וברור לו שישפיק להגיע למקום ההוא בזמן, ייסע ויתפלל שם במנין – שו"ת שבה"ל ח"ח סי"ט. ח"י סי"ז.
(5) שו"ע אדה"ז סצ"ד ס"ה. – כמובן, באופן שיוכל להתפלל בתוך זמן תפלה.
(6) וראה שו"ע אדה"ז סי' צ"ז.
(7) וראה שו"ת שבה"ל ח"ו סכ"א סק"ג. ח"ח סס"ח.
(8) ואף גם בזמנינו שרוב בני"א מכינים צרכי שבת בריח – ראה קצוה"ש סי' סט בבדה"ש סק"ה. ועיי"ש שבנסיעה במכוניות גרע טפי. וראה ערוה"ש סרמ"ט ס"ג. שולחן הטוהר שם ס"ב.
– יש שמצויינים שלא כדאי לצאת לדרך אם אין לפניו עד שבת זמן כפול מזמן הנסיעה, ולדוגמא: אם הדרך אורכת בדרך כלל 3 שעות, לא יצא אלא אם כן יש לפחות עוד 6 שעות עד שבת. – ולהעיר משיחת פורים תרצ"א – סה"ש תרצ"א ע' 210.
(9) ראה שו"ע אדה"ז סרמ"ט ס"א-ג.
(10) רמב"ם הל' אבל רפ"ד. שאלות שאילתא ג. שערי תשובה לר"י ש"ג סי"ג. שו"ע אדה"ז סקנ"ו ס"ג וס"ה.

חזרה מהקאנטרי לעיר] להודיע לאחרים שהוא נוסע כדי שמי שירצה יוכל להצטרף אליו¹¹.

2. "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם"¹², ולכן יש לזכור:

על הרכב להיות תקין עם מספיק דלק לנסיעה¹³.

להיות הוא וכל הנוסעים חגורים בחגורות בטיחות וכו'.

אם הדרך אינה מוכרת לו ויש באפשרותו יזכור לקחת עמו מפת דרכים (ג'י. פי. עס. וכדומה).

חובה לנסוע בזהירות ובדרך ארוכה יש לוודא שהנהג ערני. על פי דברי הרב¹⁴ יש לעצור

בנסיעה בדרך ארוכה פעם בשעה להתרעננות.

ברכב יהיו ספרי קודש בדוגמת חת"ת¹⁵ וגם (להבדיל) קופת צדקה.

3. גם יזהר שלא יהיה בעיה של "יחוד" בעת הנסיעה¹⁶. בנסיעה ברכב בשעות הערב (או אפילו ביום: ברחובות צדדיים במקום שאין עוברים ושבים, או כשהחלונות צבועים וסגורים) יתכנו בעיות של יחוד. מדיני יחוד: אסור לאשה (וכן בת מעל גיל בת מצוה) להתייחד עם זכר מעל גיל 9. וכן אסור לגבר (או בחור מעל גיל בר מצוה) להתייחד עם בת מעל גיל 3. באם איש א' נמצא עם שתי נשים או יותר משתים הרי זה יחוד. אמנם, שתים או שלש אנשים עם אשה אחת אינו יחוד (ותלוי בנסיבות). ועדיף לשאול אצל הרב באיזה אופן שייך לנסוע, כי הרבה פרטי דינים בזה.

בספר השיחות נגש"א¹⁷: "ויש לעורר על הזהירות שצ"ל בנסיעת אשה ובת מישראל בטקסי [=מוניות] או אוטו כשהנהג הוא גבר (שאפשר להיות בזה חשש של יחוד כו') – וכידוע השקו"ט בזה בספרים. ובכגון דא – יש לברר חילוקי הדינים ופרטים בזה – אצל רב מורה הוראה".

4. ישתדל להשמיע ברכב עניני תורה ויראת שמים¹⁸.

הנסיעה

1. בנסיעה בדרך מחוץ לעיר יש לומר תפילת הדרך¹⁹.

וטוב לומר תפילת הדרך מעומד אם אפשר בקל²⁰. הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע: תפלת הדרך בקרון ה' מתפלל בישיבה [אבל "מְצַנֵּה לעמוד"²¹ כלומר לעצור] ובמרכבת מסילת-הברזל [=ברכבת] – בעמידה²².

זמן אמירת תפילת הדרך הוא "משעה שמהלך בדרך אבל לא כשעדיין הוא בתוך העיר"²³.

2. תפילה: באם נצרך מאיזו סיבה לעצור ולהתפלל באמצע הדרך, טוב שלא להתפלל במקום

(11) אא"כ נגרם לו הפסד ממון עי"ז – ראה שו"ת אבקת רוכל סקצ"ה. פי' הר"ש ריש פאה. חדא"ג מהרש"א נדרים לט, ב ד"ה בקור. שלמי נדרים שם. וראה שו"ע חו"מ סדס"ד ס"א.

(12) ואתחנן ד, טו. וראה ברכות לב, סע"ב ובחדא"ג מהרש"א.

(13) וכאן המקום להעיר גם משה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 531 (ובהערות) ע"ד ההכנות לנסיעה [לא רק לעבודת ה', אלא גם – הגשמיית] בדרך הטבע.

(14) ביחידות בשנת תשי"ז.

(15) על כך עורר הרבי פעמים רבות. ולדוגמא: לקו"ש חכ"ג ע' 402. ועוד.

(16) ראה שערים מצוינים בהלכה לאדמו"ר זצ"ל סי' קנב סק"ג – צויין בסה"ש דלקמן בשוה"ג.

(17) ח"א ע' 87 הערה 116.

(18) ראה שו"ע אדה"ז סק"י ס"ט. ונת' בארוכה בלקו"ש חל"ה ע' 198 ואילך.

(19) וכפי שהרבי עורר פעם על כך לגבי נסיעה למונטריאל – ראה יומן אראנו נפלאות ע' 224. וראה שיחת ש"פ שלח תשכ"ג – בנוגע לנסיעה לקאנטרי.

(20) סידור אדה"ז.

ובפי' "מעומד" – לעמוד מלכת או שלא בישיבה – תלוי באופן הנסיעה, כדלקמן.

(21) ספר המנהגים דלקמן.

(22) ספר המנהגים ע' 23. וראה שו"ע אדה"ז סק"י סוס"ד. ערוה"ש שם סי"א. ולהעיר מלקו"ד ח"ד ע' 1375.

(23) שו"ע אדה"ז סק"י ס"ו. ועיי"ש הפרטים. ולהעיר מספר המנהגים שם. ובלקו"ד שם – באו"א קצת. וי"ל. מפי השמועה – בביקור במחנה "גן ישראל" אמרו תה"ד לאחר הגשר טאפאן-זי החוצה את נהר האדסאן. יש מי שכתב שביציאה מעירנו לכיוון הקאנטרי יש לאומרה כשעוברים גשר וואשינגטון.

פתוח, אלא יתפלל בצד (בין האילנות או סמוך לכותל או ליד המכונית וכדומה)²⁴. גם יזהר שהמקום יהיה ראוי לתפילה מבחינת צניעות.

בשעת התפילה יש להיות לבוש כדבעי, עם כובע, חליפה, גארטל וכו', כפי ההלכה²⁵.

3. אם רואה בעת הנסיעה רכב של יהודי אחר שנתקע בדרך וכדומה, מצוה לעצור – בזהירות – ולסייע בכל מה שיכול ולא ישאירו לבד על אם הדרך²⁶.

מקום הנופש

מקום הנופש אליו נוסעים צריך להיות מתאים לרוח היהדות והחסידות – לא רק מקום הראוי לדירת הגוף אלא אף (ובעיקר) לדירת הנשמה.

על כן יבדוק תחילה מי ומי ההולכים, מי יהיו חבריו וידידיו שם. וכבר כתב הרמב"ם²⁷: "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ומעשיו אחרי ריעיו וחבריו כו"²⁸.

השהיה בקאנטרי

זמני היום

1. בדרך כלל יש שינויים בין הלוחות של העיר ניו יורק, לבין הזמן הנכון בהרים ועל כן יש לזכור להשתמש בלוחות שנה המתאימים למקום בו שוהים בקיץ – כדי לדעת באופן מדויק את זמני הזריחה והשקיעה הנראית, זמני השבת וכל הפרטים וההלכות הקשורות בזה.

2. יש להיזהר באמירת קריאת שמע בבוקר בזמנה. ובפרט במקומות נופש שיש המתאחרים לישון ("מאחרי שבת") וקמים מאוחר מהרגילות במשך השנה.

הרואה חברו שישן ועוד מעט יעבור זמן ק"ש מחוייב להעירו²⁹.

הכנה לתפילה ותפילה

1. יש להשתדל לטבול במקוה לפני התפילה.

מקוה של מים שאובים כשר לטבילה זו³⁰. ובלבד שהמים לא יהיו זוחלין, וגם לא יהיו בתוך כלי, כי אם בנוי בקרקע. ולכן אפשר לטבול בבריכה הבנויה בקרקע, אבל יש לוודא שהפילטר סגור בשעה שטובל. [וכשאי אפשר לסגור הפילטר – יש מקום להקל לטבול גם בשעת פעולתו]³¹ אא"כ הפילטר מרוקן את הבריכה בשעת הטבילה]. אין במקומו מקוה ולא בריכה, ישפוך על עצמו "תשעה קבין" [וכמה שיעורים בזה, 2.8 עד 4 גלונים]³². כל שיעור הט' קבין צריכים לזרום עליו ללא הפסק, ויגעו המים כל חלקי גופו, וניתן להשתמש בכמה כלים, אבל לא יותר משלשה כלים, ובלבד שלא יהיה הפסק בין שפיכת כלי לכלי. לצורך זה ניתן להשתמש גם במקלחת [ויש ששיערו

24) ואף שבדרך מותר להתפלל במקום פרוץ (שו"ע אדה"ז ס"צ ס"ה) – היינו בדאא"פ, ראה פמ"ג שם במ"ז סק"ב. ועוד. ועיי"ג בשו"ע אדה"ז סוסי"ז צד.

25) ראה פרטי דינים בשו"ע אדה"ז סצ"א.

26) ע"פ שו"ע חו"מ סי' ערב. שו"ע אדה"ז חו"מ הל' עובדי דרכים וצער בע"ח, ושם ס"ח. ערוה"ש חו"מ סער"ב ס"ח. וראה שו"ת יחו"ד ח"ד סס"ד. שם"ב לאאזמו"ר זצ"ל סקפ"ט סק"א. ואף את"ל לדחות שא"ב צעב"ח וצערא דגופא – סו"ס י"ב משום ואהבת לרעך כמוך וקיום והלכת בדרכיו, כפשוטו.

27) בהל' דעות רפ"ו.

28) ואף כשלא הוחזקו בפריצות – רמב"ם אישות פי"ג הט"ו בפירוש מאמר המשנה אבות פ"א מ"ז ("הרחק משכן רע"). ונת' בלקו"ש ח"ד ע' 1181 ואילך. ובכ"מ האריכו במעלת שכן טוב והפכו. ואכ"מ. וראה בהנסמן בלקו"ש חז"ט ע' 57 ואילך. חל"ג ע' 10 ואילך.

29) ראה שו"ע אדה"ז הל' ק"ש סי' ס"ו: "אם היה ישן מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון".

30) ראה שו"ע אדה"ז ספ"ח – בנוגע לטב"ע. והוא גם לכתחילה. ויש שמהדרים לכתחילה במ"ג. ואכ"מ. ועכ"פ שיהיו שאובים בהמשכה ג"ט ע"ג קרקע הראוי לבלוע.

– בטבילה משום תוספת טהרה – שקו"ט בזה, ראה שו"ת תורה לשמה ששע"ה. דברי תורה ח"ט ספ"ג – הובא בשם"ב לאאזמו"ר זצ"ל סע"ב סקל"ג. וראה קובץ מגדל דוד חוברת ז' ע' 546. חוברת ז' ע' 380. וש"נ.

31) מכמה טעמים: זחילה מעל שיעור מ"ס באם המציאות כך, הדעות שלטבי"ע מועיל זוחלין. ועוד.

32) שו"ע אדה"ז שם. ובשו"ע אדה"ז סתר"ו סי"א – למצטער בטבילה. וי"א שכ"ה גם בטבילה משום תשובה או תוספת טהרה – ראה פמ"ג סתר"ו בא"א סק"ט. וצ"ע בדעת אדה"ז שם סתר"ו. וראה קובץ הנ"ל. וכ"מ במעב"י (מאמר שפת אמת פכ"ה). – יש שהעירו ממש"כ במאמר אמרי נועם פי"ח. אבל, שם מיירי מטב"ע. ולהעיר מלקט יושר ע' 148.

- שצריך לשהות במקלחת בערך 3 דקות]. אמנם אם אח"כ יזדמן לו מקוה כשר יטבול שם³³.
2. אם במקום שנופש יש מנין מצומצם ובלעדיו יתבטל המנין, לא ייסע בזמן המיועד לתפילה במקום אחר, אלא יישאר להתפלל עמהם³⁴.
- אם אין מנין במקומו ויש מנין במקום סמוך, צריך הוא ללכת לפחות עד כדי מהלך מיל³⁵, שהוא מרחק של 18 דקות [וראה בהערה]³⁶ בכדי להתפלל בציבור.
3. כשלוקח אתו ברכבו את הטלית ותפילין, יזהר שלא להניחם במקום שהשמש קופחת עליהם, שלא יתקלקלו מחום השמש.
4. כשנוסע מביתו, אף שנשאר במקום אחד כמה חדשים, אומר בכל יום אחר התפילה תפילת הדרך – בלא שם ומלכות. [ובקשר לשבת – ראה בהערה]³⁷.

לימוד התורה

1. יראה כל אחד לקבוע לעצמו שיעורי תורה ביום ובלילה כנפסק בשו"ע, "כדת הניתנה לכל אחד ואחד בהלכות תלמוד תורה"³⁸. ומי שיש לו שיעורי לימוד קבועים במשך השנה, חובה עליו להמשיך בהם גם בהיותו במקומות נופש³⁹. ואדרבה, עליו **להוסיף** בלימודיו⁴⁰.
- בנוסף לכך, לא ישכח חובת לימודו עם בניו, שהיא מצות עשה מן התורה "ולמדתם אותם את בניכם" (נוסף על מצות "ושננתם לבניך"). ואין מבטלין תשב"ר אפילו לבנין ביהמ"ק⁴¹. ובשיחותיו הקדושות עורר הרבי כמ"פ⁴² שחם ושולום לסגור את התלמודי תורה בחודשי הקיץ. ומובן מכך עד כמה חשוב להקפיד על לימוד קבוע עם הבנים גם במקומות הנופש. ואדרבה, כך ילמד הילד עד כמה חשוב לימוד התורה.
2. ממוצא דבר מובן עד כמה יש להיזהר מקריאת ספרים [או אתרי אינטרנט] שיש בהם משום שיחות חולין⁴³ או עם תוכן ירוד⁴⁴. כמו כן מובן עד כמה יש להיזהר מביקור במקומות שהם בגדר מושב ליצים, תיאטרונים וכדומה⁴⁵. וזאת מלבד חששות אחרים של צניעות וכדומה.

הנהגות נוספות

1. בשעות הלילה יזהר מלהסתובב בדרכים, כבישים או שבילים בהם נוסעים מכוניות והתאורה בהם נעדרת או חלשה, מפני שהנהגים קשה להם לראות ולהבחין בהולכים, ומביא עצמו לידי סכנה ח"ו.

(33) וראה גם אג"ק חכ"ב ע' שלא.

(34) ע"פ שו"ע אדה"ז ס"ה סכ"ה. וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סט"ז. שבה"ל ח"י ס"ט.

(35) שו"ע אדה"ז ס"ז ס"ז. במוסגר. אמנם, בשו"ע אדה"ז סקס"ג ס"א – לענין נטי' – כתב ביושב בביתו שיעור ד' מילין. וראה תהל"ד כאן סק"ו שנשאר בצע"ג. ואכ"מ.

(36) או 24 דקות – ראה קצוה"ש ס"ג בבדה"ש ס"ב. בדה"ש סמ"ד סק"ה. אבל להעיר מקובץ אהלי שם חו' ע' רט. – בנסיעה ברכב, שק"ט בזה אי משערים כשיעור זמן הנ"ל בהליכה או בנסיעה – ראה בה"ל סקס"ג ד"ה ברחוק. ועוד. וראה אג"ק ח"ט ע' מב. חו"ב בש"ס ח"א ע' שמח. וההכרעה המקובלת בד"כ לשער בשיעור זמן הליכה ברגל. ולהעיר, שבלא"ה י"א שבתוך העיר אפי' יותר ממיל חייב ללכת.

(37) היום יום י"ט תמוז – מהנהגות אאמ"ר [כ"ק אדמ"ר מוהרש"ב נ"ע]. והוא ע"פ מש"כ אדה"ז בסידורו. וראה שעה"כ פ"ב סק"ב. קצוה"ש ש"ס"ז בבדה"ש סק"ז.

– בנוגע לאמירתו בשבת – לא ראינו נוהגים כן. ולהעיר ממש"כ אאמ"ר וצ"ל בשמ"ב ס"ח ס"א בקו"א. וי"ל. ואולי יל"ע מל' אדה"ז בשו"ע סרפ"ח ס"ט: אם אירע לאדם (בשבת) מאורע שצריך לבקש עליו רחמים מיד. ולהעיר שתיבת "בשבת" במוסגר.

(38) ל' אדה"ז בתניא פל"ד.

(39) ויש לדון בזה דין נדר – ראה מג"א או"ח סרל"ח סק"א. ואכ"מ.

(40) ובלשון אדה"ז (סקנ"ו ס"א וסט"ז): לא אמרו קביעת עתים לתורה אלא במי שצריך לעסוק בדרך ארץ להחיות נפשו ונפשות ביתו. וקביעת העת אינה אלא להחמיר שלא ימשוך כל היום בדרך ארץ. וע"ז ל' רש"י תהלים קיט, ככו: איש פנוי וטיילן העושה תורתו עתים מיפר ברית, שאדם פנוי צריך להיות יגיע בתורה כל שעות היום. וראה הל' ת"ת פ"ג ס"ה.

(41) ראה בכ"ז הל' ת"ת לאדה"ז פ"א. ושם – ה"י.

(42) חלקם נלקטו בס' שערי חינוך.

(43) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ה"ה. ועיין תניא רפ"א ע"ד חומרת הענין של ביטול תורה. ובכ"מ.

(44) וראה שו"ע אדה"ז שש"ז ס"ל.

(45) ולהעיר מילקו"ש רות רמז תרא.

- במידת הצורך ישתדל ללבוש בגד בהיר יותר או בגד (חגורה) שהוא "מחזיר אור" וכדומה.
2. בשהותו במקום הנופש לא ישכח מצוות כבוד אב ואם, ויתקשר להוריו מזמן לזמן ולדרוש בשלומם וכיו"ב⁴⁶.
3. במקומות נופש יכולים להתעורר בעיות רציניות של יחוד. ולכן צריך ללמוד את ההלכות הקשורות בזה, וגם לזכור את דברי המשנה במסכת אבות⁴⁷ "ואל תרבה שיחה עם האשה".
4. הלכות צניעות שייכות גם לגברים, וכפי שכתב הרבי בלקו"ש⁴⁸ (- באותיות מודגשות): **"אותם המקילים" בכמה עניני צניעות בקיץ . . ונוגע להנהגת אנשים גם כן**".

קניית אוכל ומוצרי מזון

מקום הקניה

- לכתחילה ישתדל לקנות את מוצרי המזון מבעל חנות יהודי וכמ"ש⁴⁹ "או קנה מיד עמיתך"⁵⁰. הלכה זו נוגעת לכל השנה ובמיוחד במקומות נופש, שלפעמים ישנה חנות של יהודי ויש כאלה שמעדיפים לקנות בחנויות (או חברות) גדולות ומפורסמות יותר.
- דבר זה הוא גם כאשר חנותו של היהודי מרוחקת קצת יותר מהחנות של הגוי⁵¹.
- דבר זה הוא גם כאשר המחיר בחנות היהודי הוא קצת יותר יקר מהחנות של הגוי. אך אם ההפרש הוא גדול אינו מוכרח לקנות מהיהודי⁵².

הכשרות

1. יש להקפיד שרמת הכשרות תהיה מתאימה לסטנדרטים שלנו⁵³. ויש לבדוק בכל מוצר האם אכן יש עליו חותמת של הכשרות המתאימה, כי לפעמים אותו סוג מוצר, הנראה מבחוץ כמוצר המוכר לנו, משווק לאזורים מסוימים (כמו למשל, בשכונות החרדיות בברוקלין) עם הכשר, ובאזורים אחרים בלי הכשר (כי אינו מפס היצור הכשר).
2. במקרה והולך לאכול במסעדה חשוב להקפיד מאוד על הכשרות: ראשית, לבדוק שיש תעודת כשרות מהודרת למקום (בפרט אם מדובר במוצרי חלב, בשר, דג ויין וכו'). שנית, שתאריך הכשרות בר־תוקף ושהתעודה נכתבה עבור מקום זה דוקא. שלישית, לוודא שאכן המקום נמצא תחת פיקוח: יש משגיח המסתובב שם, בודק את העלים מחשש תולעים וכו'.
- במקרה ורואים משהו חשוד, כדאי להודיע לרב המכשיר שידע שיש דברים שמצריכים תיקון ובוודאי ישמח הרב לטפל בדבר.

הקפדות נוספות

1. במלונות, קורה שמגישים בבר וכדומה מאכלי חלב, טרם חלפו שש שעות מאכילת הבשר, וסומכים על האורחים שיכוונו את השעות בעצמם. על כן חשוב לבדוק אם אכן חלפו שש שעות מאכילת הבשר.

46 להעיר מס"ח סתקנ"ה ובפ"י יעלוזו חסידים שם. ובספרו פלא יועץ ערך בשורה. מכתבי רעק"א קעא בסופו. שו"ת ישועות מלכו או"ח סי"ד. ועוד. וראה שו"ת להורות נתן ח"ה סג"ן.

47 פ"א מ"ה. ולהעיר מדרך פקודיך מל"ת לה.

48 ח"ג ע' 84.

49 ויקרא כה, יד.

50 וראה שו"ת הרמ"א ס"י. חת"ס חו"מ סע"ט וסוסי' קלד. מנח"י ח"ג סקכ"ט. וראה אג"ק ח"ג ע' רצב, ושקו"ט בזה בקובץ העו"ב אה"ת גיליון תשצח ע' 41. ולהעיר משיחת ש"פ בה"ב תשל"א.

51 ראה שו"ת מהר"ם שיק חו"מ סל"א. וראה שמ"ב לאאזמו"ר זצ"ל סס"ב ס"א בקו"א ולאאמו"ר הכ"מ עמ"ס ע"ז כ, א ד"ה ור"מ. ב"מ עא, א ד"ה עמי.

52 ראה שו"ת מנח"י שם. שמ"ב שם. ועוד.

53 וראה לקו"ש חכ"ח ע' 285. שיחת י"ב תמוז תשכ"ד.

2. לחם שהיה על השולחן בזמן אכילת מאכלי חלב, אין לאוכלו בזמן שאוכלים מאכלי בשר. וכן להיפך.
3. קודם השהות במקום כזה, יש לוודא שבאזור המסעדה או המלון הצניעות היא כדבעי.

טיולים

כשיוצאים לטיול יש לדאוג מראש לתכנן את כל הפרטים, שיהיו מתאימים לכללי ההלכה, הן מקום הביקורים והן כל הדברים השייכים לזה. לפנינו כמה הלכות:

אכילה

1. יש לקחת מראש כלי כשר לנטילת ידים (ספל), מגבת, לחם, מלח, ברכונים לברכת המזון וכו'.
2. לא יטול את ידיו מכלי חד-פעמי. באם אין לו כלי אחר, יטול בו⁵⁴.

אם אין לו מים לנטילת ידים, ילך להשיג מים. עד איזה מרחק עליו ללכת? אם הוא חוזר לאחרי ילך עד למרחק של 18 (או 24) דקות, ואם ממשיך בדרכו קדימה ילך עד למרחק של 72 דקות⁵⁵.

מותר להטביל ידיו בים [אבל אסור ליטול ידיו ממי הים מפני שהם מלוחים ואינם ראויים לשתיית כלב] או במי גשמים המכונסים בקרקע, בתנאי שיש בהם 40 סאה, וגם עומדים במקום אחד ולא זוחלין. במעיין, והוא הדין בנהר⁵⁶ אין צריך 40 סאה, ודי בכך שהידים מתכסים בו, ואפילו זוחלין כשר. אבל אין להקל להטביל במים שאובים שבקרקע [ועיין בהערה]⁵⁷.

המטביל ידיו די להטביל פעם אחת לבד, רק שיעיין בהם שאין בהם שום דבר החוצץ⁵⁸. וכן אינו צריך לנגב ידיו⁵⁹ וכן א"צ להגביה ידיו⁶⁰. נוסח הברכה: לכתחילה טוב לברך "על שטיפת ידים". אבל, אם בירך על נטילת ידים או על טבילת ידים אין צריך לחזור ולברך⁶¹.

אין ליטול ידיו בשאר משקין⁶² אא"כ בשעת הדחק שאין לו מים, שאז יכול ליטול במשקין שעיקרן מים⁶³. והיינו, בתה וקפה ומשקאות קלים. ובמי סודה – מסתבר שמותר ליטול ידיו אף לכתחילה. אבל לא במיצים טבעיים חלב ויין וכדומה.

כשאין לו מגבת, לא ינגב ידיו בחלוק, שקשה לשכחה⁶⁴. וינגב בכל מידי דמנקה. אבל, לא די שיתנגבו מאליו, אלא צריך לשפשפן במפה⁶⁵.

יש שנוטלים ידיהם בבית לפני הטיול, ואוכלים כביצה פת [וראה לקמן בנוגע לדין שינוי מקום],

54) ראה שמ"ב לאאזמור"ר זצ"ל סי' מ ס"ג בקו"א. וראה בהנסמן בפסקי תשובות סקנ"ט סק"ב. ועכ"פ, עדיף שייחד כלי זה להשתמש בו כמה פעמים שאז (בדיעבד) נחשב ככלי.

55) ראה שו"ע אדה"ז סקס"ג ס"א.

56) אא"כ עיקרו ע"י גשמים – קצוה"ש סל"ד בבדה"ש סק"ב. וראה כה"ח סקנ"ט סקפ"ד.

57) סדר נט"י ה"ח.

אבל, בברית שחי' עם מים שאובים שבאו בהמשכה ע"ג קרקע – עדיף טפי וכשר לטבילת ידיו, כשי"ב מ"ס באשבורן (שו"ע אדה"ז סקנ"ט סט"ו) (ועיי"ש בהגהה דמייירי כשאינו כלי) וסכ"ג. משנ"ב שם סק"מ).

ובמקום שיש פילטר שע"ז נע' זוחלין, צ"ל המשכה שוב ע"ג קרקע (עיי"ש בהגהה ובפת"ז סק"ט).

– בשעה", שמהלך בדרך ורחוק מאד מהמים ואין עמו כלי לשאוב ולטיול ממנו, יש לשמוך על יש מקילין להטביל ידיו במי גשמים באשבורן, אע"פ שא"ב מ' סאה.

58) סדר נט"י ה"ט.

59) ומ"מ יש בו משום מיאוס אם דעתו קצה עליו – שו"ע אדה"ז סקנ"ח ס"ז.

60) שו"ע אדה"ז סקנ"ט סכ"ה.

61) סדר נט"י שם. ולהעיר מדיני השכמת הבוקר בסי' – לברך ענט"י. ואולי קאי רק במים הכשרים לנטילה, וכהכרעה בשו"ע אדה"ז שם סכ"ד. ועצ"ע.

62) ובפרט ע"ד הקבלה, ראה בקצוה"ש שם סק"ג. שלחן הטהור סק"ס בור זהב סק"ג.

63) שם ס"ח.

– לדעת המשנ"ב סק"ס בשעה"צ סקס"ט ועוד לא יברך. וצ"ע בדעת אדה"ז.

64) שו"ע אדה"ז סקנ"ח ס"ח.

65) שם ס"ז.

– ועיי"ש שבמטביל ידיו א"צ ניגוב.

כדי שלא יזדקקו ליטול ידיהם במשך הטיול. ניתן לעשות כן, ובתנאי שלא יסיח דעתו – במשך הזמן – משמירתן מנגיעה במקום מטונף. וכן לא יישן ולא יטיל מים. ואם הניחם בכפפות אין לך שמירה מעולה מזו⁶⁶ ואז הרי זה מועיל גם כשישן [ואם ישן שינת קבע אפילו במקום סעודתו – ה"ז הפסק וצריך לברך ברכה ראשונה על מזונו עוד פעם] או עשה צרכיו [ועיין בהערה⁶⁷]. כמובן, צריך להזהר שלא יעבור שיעור עיכול לפני שמברך ברכת המזון. ושיעורו – כל שאינו רעב מאותה אכילה. ומשעה שהתחיל להיות רעב שוב אינו מברך⁶⁸.

3. כשאוכלים בחוץ יש להיזהר לא להשאיר את הסירים או הקערות מגולים, מחשש שיפלו לתוכם חרקים, זבובים, יתושים וכו'. לפני שאוכל יבדוק שאכן לא נפלו למאכלו מעין אלו.

4. כתב הרמב"ם⁶⁹ שהחכם ניכר במעשיו, במאכלו ובמשקלו וכו'. ועל כן יש להיזהר בזה גם במקומות נופש, ובפרט במקום שיש לחשוש לחילול השם.

בילוי במקום של בעלי חיים

1. אם מבקרים במקום של בעלי חיים "פעטיג'זו" וכדומה (וכן בקאנטרי עצמו אם נמצאים שם בעלי חיים מסוימים) יש להיזהר שלא לגרום ח"ו צער בעלי חיים.

2. אין לצוד דגים סתם כך בשביל ה'כיף' בלבד, רק אם בדעתו לאכול אותם (כמובן דגים כשרים). אם הוא צד דגים והורגם מיד (לא לאכילה וגם לא סתם משחק בהם) דנו בזה בפוסקים אם מותר או אסור⁷⁰. ולכתחילה ודאי שאין לעשות כן.

3. אם הבעלי חיים מצערים אותו, כגון יתושים, מותר להורגן⁷¹. אבל יש להיזהר שלא להרוג לחינם. וכתב אדה"ז⁷² שמחוייב "לטרוח בגופו... להציל כל בעל חי מצער".

ויש להוסיף: היו צדיקים שזוהרו לא להרוג בעלי חיים גם כשנצטערו מהן⁷³.

וכן ידוע גם הסיפור שמסופר בספר הזכרונות לכ"ק אדמו"ר הרי"צ⁷⁴ אודות הילד יצחק שאול, והזהירות מצער בעלי חיים.

4. בלקוטי שיחות⁷⁵: שאף שיש לאדם רשות לראות בריות משונות הבאים ממדינות מרחקים וע"ז תקנו חז"ל וקבעו ברכה ברוך משנה הבריות מ"מ לא יראה בהם כי אם דרך עראי כו'. – ועפ"ז

(66) שו"ע אדה"ז סקס"ד ס"א.

(67) ואף שנהגו שלא להתנות על הנטילה, לפי שי"א שאין תנאי מועיל אלא בשעת הדחק (שם). וראה ערוה"ש סקס"ד ס"ג. וראה שו"ת שרה"מ ח"י סס"ז סק"ג) – בנדו"ד שאני, שנכתב בנטי לאכילה ונוטל ידיו סמוך לאכילה וא"צ תנאי (עיי"ש בשו"ע אדה"ז). וז"פ.

[ושו"מ כע"ז בתורת חיים סופר סקס"ד סק"ג ד"ה ולפ"ז (אף שנוטה לומר שמאכילה לאכילה צ' תנאי. וראה גם בשלחן הטהור סקס"ד ס"א לפי דרכו). והוא דלא כמ"ש בכה"ח סק"ח].

ועאכ"כ, באופן שאינו מברך ברהמ"ז עד לסיום כל האכילות (ולהעיר מחי"א כלל מ ס"ב. וראה בפ"י שתי ידות ע"ס שלחן של ארבע ביד אלי' סק"כ).

– בשעת"ד, יכול להתנות [ו"א שצריך להוציא כן בשפתיו], גם באם נט"י שלא לצורך אכילה, שנטילה זו תהא לכל היום [וראה ערוה"ש ס"א שא"מ להלילה. וכ"ה בשלה"ט ס"ד]. והיינו באופן שאין באפשרותו להביא אתו מים, ואין מים מזומנים אצלו בדרך (בשיעור ד' מילין לפניו – כ"ה בראשונים בגדר שעה"ד דיון. וראה בגד"י יעל למג"א סק"א. אבל ראה פמ"ג בא"א סק"א), וגם אינו יכול להסתפק באכילת דברים שא"צ נטילה. אבל, כנ"ל, צריך שלא יסיח דעתו משמירתן מנגיעה במקום מטונף. ואם נזדמנו לו מים, יחזור ויטול ידיו ולא יברך עליהם (שו"ע אדה"ז שם). – ולכא"ז מש"כ אדה"ז רק באופן שא"צ לטרוח אחריהם, וגם בזה כ' רק "טוב" – היינו מעיקר הדין, משא"כ ממנהגא. וראה פמ"ג שם ובמ"ז סק"א ובא"א סק"ד. והכי מדויק בקצוה"ש סל"ו ס"ח.

(68) סברה"ג פ"ה ה"ט.

ואם אכל אכילה מועטת, אא"פ לשער כ"ז שאינו רעב. ושיעורו – ראה שו"ע אדה"ז סקס"ד ס"א. וראה קצוה"ש ס' ס בבדה"ש סק"כ. ועיי"ש בפ"י מ"ד. ובאו"א – בכה"ח סקס"ד סק"כ.

(69) הל' דעות רפ"ה.

(70) ודעת אדה"ז הל' צעב"ח ס"ד מ' להחמיר. וראה שמ"ב לאדמו"ר הכ"מ עמ"ס ב"מ לב, ב ד"ה צעב"ח.

(71) ובינים השבת – ראה הפרטים בשו"ע אדה"ז ששט"ז ס"ז כג.

(72) חו"מ בהל' עו"ד וצעב"ח ס"ד.

(73) ראה ברשימת כ"ק אד"ש משיחת י"ד מנ"א תש"א: "אדמו"ר נשמתו עדן לא הרג היתושים (קאמאר), כי אם ה' מבריהם על ידי נפיהם". וראה שמ"ב שם. וראה גם בהנסמן בקובץ העו"ב תתקצג-תתקצד.

(74) פ"ג.

(75) חכ"ה ע' 309 הערה 2 שמביא מס' קב הישר.

מובן ההליכה לגן חיות וכיו"ב⁷⁶.

שחיה

1. צריך להקיף את בריכת השחיה (וכן כל דבר שיש בו סכנה, כגון בור) במחיצות הראויות שח"ו לא יכלו לתוכו. וזהו בכלל מצות עשה של "ועשית מעקה לגגך", ומצות לא תעשה של "לא תשים דמים בביתך".

2. ילד (ואפילו מבוגר) שאינו יודע לשחות טוב, יזהר לא להיכנס למים עמוקים במקום ובאופן שמסכן עצמו⁷⁷.

אסור להשאיר ילדים קטנים לבד בבריכה, וכן בכל מקום סכנה, בלי מציל או אדם מבוגר המשגיח. 3. השחיה היא אמנם מענייני בריאות הגוף, אבל **לא ירבה** להתענג בתענוגי רחיצה. והוא ע"פ המסופר במסכת שבת⁷⁸ שרבי אלעזר בן ערך התענג מ"חמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסת" והדבר גרם לו שכחה בתורה (הרבי הביא כמ"פ גמרא זו לראיה שעאכו"כ אנשים כערכנו צריכים להיזהר מלהיות מושקעים בתענוגים⁷⁹).

4. גם בבריכה יש להקפיד על כל גדרי ההלכה, ולכן מובן ופשוט שבנים לא ישהו באותו זמן בבריכה עם בנות:

בנים מגיל 9 ובנות מגיל 3 **אסור בשום אופן** שיהיו יחד בבריכה.

יש להימנע שיהיו יחד בבריכה בנים מגיל 5 ובנות מגיל 3.

יתירה מזו: יש להשתדל ולהקפיד גם בגיל צעיר יותר, למטה מגיל 5, שלא יהיו יחד בבריכה, לא רק לשחות יחד אלא אפילו רק לעמוד שם ולהסתכל⁸⁰.

לכן עדיף שבנים מגיל 3 ומעלה ישחו בבריכה עם אבותיהם בשעות המיועדות להם.

5. מציל גבר יהיה עבור גברים ובנים, ומצילה אישה תהיה עבור נשים ובנות.

אין להתיר מציל גבר במקום שחיה של בנות. בשעת הדחק גדול, כשאין ברירה אחרת, יש להתיעץ עם רב מורה הוראה בפועל על פרטי המצב במקום⁸¹.

על דרך זה, לא מקובל שתהיה מצילה אישה במקום שחיה של בנים. במקרה הצורך יש לקבל מרב הדרכה פרקטית מה לעשות.

הלכות השייכות לשבת קודש

ערב שבת

מקום שמצויים קורי עכביש (כמו בחדרי הנופש בהרים, ב"באנגאלאס" וכדומה), יש להסירם לפני שבת⁸².

זמן קבלת שבת לקטנים

1. קטנים שקשה להם להיות ערים בשעה שהאב חוזר בית הכנסת, אם הגיעו לגיל חינוך, יעשו הילדים קידוש מבעוד יום, יברכו על הפת ויאכלו את סעודתם. הדברים אמורים גם לגבי קעמפים שמקדימים תפילת קבלת שבת, קידוש וכו' מבעוד יום. אלא שיש להקפיד שיעשו זאת רק לאחר

76 ובאו"א קצת, בשיחה בלה"ק בהתוועדויות תשנ"ח ח"א ע' 487 הע' 4. ועיי"ש ע' 517. וראה גם התוועדויות תשנ"ח ח"ג ע' 179.

77 וראה שו"ע אדה"ז סתרי"ג ס"ט: "נחל שמימיו רודפין מהר ושוטפין אף בחול אסור לעבור בו אפילו אין המים מגיעין לו אלא מעט למעלה ממתניו מפני הסכנה שלא ישטפוהו המים".

ובהל' שמירת גו"נ סי"א: "אסור לעבור בנחל שמימיו רודפים אם המים מגיעים למעלה ממתנים משום סכנה שלא ישטפוהו המים".

78 קמז, ב. ובפסקי ריא"ז שם: אסור אדם להרבות בתענוגים ולהתענג במעינות הללו יותר מדאי.

79 ראה לדוגמא תורת מנחם ח"א ע' 176.

80 ולהעיר מברכות י, א. ובאדרת אליהו (לבעל משנת חסידים) שם.

81 ראה שו"ת דברי יציב ח"ה סמ"ה.

82 שו"ע אדה"ז סרס"ס ס"ב.

- בדיוק לשונו, ראה מש"כ בקובץ העו"ב תתקצד.

פלג המנחה (כזמן הרשום בלוחות), ולא לפני כן.

אם הם הולכים לישון עוד לפני פלג המנחה, יקדשו בשבת בבוקר בנוסח קידוש הלילה (ולא יאמרו פסוקי "יום השישי...").

2. כך גם לגבי מוצאי שבת, שאם הולכים לישון לפני הבדלה, יבדילו ביום ראשון בבוקר.

מקום אכילת הסעודות

1. טוב שלא לאכול בשבת בגינה וכדומה⁸³, ועדיף לאכול סעודת שבת בתוך הבית בגלל כמה חששות, כגון שלא לעבור ח"ו על מלאכת זורע אם יישפכו מים על עשבים וכדומה.

במקרה הצורך (שאינן מספיק מקום בבית, החום מעיק וכדומה) יזהר מאוד שלא יכשל במלאכות שבת או איסורים אחרים. כמו למשל, בשעה שנוטל ידיו (אפילו רק למים אחרונים) שלא ייטול בחוץ. ויש להוסיף: למרות שיש הבדל בענין זה בין מים לשאר משקין, ראוי לזהר אף בשאר משקין⁸⁴.

2. מצוי שפעמים אוכלים בסמיכות לאילן או תחתיו. ולכן, יזהר לא להשתמש באילן בשבת. אין לעלות על האילן. ואפילו לא לדרוך על שרשיו אם הם גבוהים 3 טפחים מן הארץ⁸⁵. ואף לא לתלות עליו בגד או כובע וגם לא לנגוע בידיו בעשב השדה. אבל מותר לשבת על הדשא בשבת.

טלטול

1. אם החום גדול, מותר לאדם ללבוש בגד באופן שמונח על כתפיו, גם כאשר לא מכניס את ידיו לשרוולים.

2. אסור ללכת מחוץ לעירוב עם משקי' שמש. אמנם, אם הוא אדם שמצטער הרבה מהשמש והולך תמיד עם משקי' שמש יש להתיר.

3. חכמים תיקנו "עירוב חצירות". חצר שהרבה בתים פתוחים לתוכה אסור לטלטל בה עד שיערבו עירוב חצרות. דבר זה נעשה ע"י שכל בית נותן פת או שאחד מזכה עבור כולם. משתדלים לעשות זאת ע"י פת המתקיים זמן רב, כמו מצות.

בענין זה צריך להיזהר **שהבעל הבית שבביתו מונח העירוב, ימצא במקום בשבת**, או שתהיה אפשרות ליטול את העירוב מביתו בשבת (ולדוגמא: שבעל הבית משאיר מפתח אצל אחד מהנמצאים במקום וכדומה).

אבל אם בעל הבית נוסע, הן אם הוא נוסע מהעיר לקאנטרי, ונמצא שבחצרו נשארו חבריו בלי יכולת גישה לעירוב, או להיפך, שנוסע מהקאנטרי למקום אחר – אם חבריו נשארו במקום באופן שלא יכולים להיכנס לביתו רק ע"י עשיית מלאכה **מדאורייתא** (שבירת הדלת וכדומה) יצטרכו הנשארים לעשות עירוב חדש. [באם בעל העירוב השאיר מפתח לביתו במקום אחר בעיר (אצל אחד מבני משפחתו וכדומה), יש מקום להקל].

אם אחד המתגוררים בחצר או בקאנטרי הוא גוי, אי אפשר לערב עמו. העצה לכך היא לשכור ממנו את רשותו שבחצר (אך אין צורך לשכור ממנו את ביתו) ואז ניתן לערב⁸⁶.

פריסת בגד רטוב

בגד או סמרטוט רטוב אסור לשוטחם ליבוש (מטעם שלא יחשדו בו כאילו כיבסה בשבת). מגבת שהשתמש בה במקוה לא ישטח אותה לגמרי ליבוש על גבי מעקה, מחיצה וכדומה, אבל להניחה בלי לשטוח לגמרי מותר (וי"א שבשטח המקוה או הבריכה מותר לשוטחה לגמרי כי שם מוכח שנרטב בגלל שניגב עצמו מהמים).

(83) אם ישתמש שם עם מים – שו"ע אדה"ז ששל"ו ס"ט.

(84) שו"ע אדה"ז ששל"ו שם.

(85) שו"ע אדה"ז ששל"ו ס"ה. ואפילו אם אינם גבוהים מצד אחד – עיי"ש הפרטים בזה.

(86) שו"ע שש"ב רס"א.

הדלקת מזגן

1. אם שכחו להדליק את המזגן בערב שבת, אסור לומר לגוי להדליק בשבת. אבל אם החום גדול מאוד וצער גדול, יש להקל. ובפרט – כשיש קטנים שמצטערות הרבה.⁸⁷
- אבל כל זה במצב של צער גדול, אבל בשביל תענוג אסור אפילו לרמוז להפעיל מזגן.
2. במקרה הפוך: שהמזגן דולק כבר מערב שבת, ובאמצע השבת התקור מזג האוויר בחוץ ונהיה קר מאוד בבית, מותר לקרוא לגוי לכבות, שהכל הם כחולים אצל הקור הגדול. וגם, כשאין הקור גדול כל כך, רק שמצטער מהקור, יש להקל באמירה לנכרי לכבות מזגן.⁸⁸
3. בכלל יש להזהר מאמירה לגוי אפילו בענינים שהן מדרבנן [שלפעמים מקילים בהם], וכ"ש בענינים שהם מדאורייתא. בדבר זה יש הלכות רבות וצריך להיות בקי בהן.

הלכות השייכות לברכת הנהנין

1. ברכת גלידה: שהכל. בנוגע לברכה אחרונה: באם אוכל כזית מהגלידה בכדי אכילת פרס – מברך עליו ברכה אחרונה.⁸⁹ האוכל גלידה בגביע ממיני דגן – אם הגביע פשוט, הרי עיקר מטרת הגביע שלא יטנפו הידים, ואינו מברך עליו.⁹⁰ אבל אם הגביע מתוק, שכוונתו ג"כ על אכילת הגביע, ומברך רק מזונות על הגביע ופוסט הגלידה.⁹¹ בגביע מתוק שמברכים רק מזונות על הגביע – יש לאכול כזית שלם מהגביע עצמו בכדי לברך על המח' לכל הדעות.
2. לחמניות מזונות: כדאי להימנע מלאוכלם, כי אם בתוך הסעודה, והיינו – שיברך המוציא על כזית לחם תחלה, מכמה טעמים.⁹² או שיאכל כשיעור שביעה [= כשיעור ד' ביצים, ושבע ממנו גם אם השביעה נגרמה בצירוף לפתן המשיב] ויברך עליו המוציא וברכת המזון.
3. לכתחילה אסור לעקור ממקומו בתוך הסעודה עד שיברך ברכת המזון. ואם שכח ועקר ממקומו, יחזור למקומו ויברך. כשיש לו עוד פת במקום השני, אף שלכתחילה אינו רשאי לעקור ממקומו, אינו צריך לחזור למקומו אלא יאכל מעט פת במקום שנזכר ויברך ברכת המזון לאחריו.⁹³
- אם בתחילה כשבירך המוציא היה בדעתו לגמור סעודתו במקום אחר מותר לעקור ממקומו. לפיכך נהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים במקום סיום אכילתם מפני שלכך נתכוונו מתחילה.⁹⁴

87) והטעם, לפי שהכל חולים אצל חום גדול מאד, ואדרבה: "יא שבחום יש להקל יותר מבצינה – ראה שמ"ב לאאזמו"ר זצ"ל ס"צ סק"ב ולאאזמו"ר הכ"מ עמ"ס ב"מ (קז, ב ד"ה הכל – ע' תתקטז). אבל להעיר משו"ע אדה"ז שיש"ג ס"ז. ו"ל.

ועוד ילה"ע דמזגן שבימינו עדיף ממדורה, להשי' שאינו מה"ת. ולהעיר מצילום כתי' בקובץ תפארת יהודא קלמן ע' 142. ואכ"מ. וראה בארוכה במ"מ וצינונים להלכה היומית אות רפח ואת ש"א.

88) משא"כ להדליק מדורה, דאסור – אא"כ יש קטנים שמצטערות הרבה, לפי שכבידו הוא רק שבד"ש לצו"ג. ועדיף מהדלקת מדורה.

89) ראה סברה"נ פ"ח ה"ח.

90) ואם אכל תחלה הגלידה והשאיר הגביע ואכלו לבד – ראה שו"ע אדה"ז דלקמן. וצע"ק ממש"כ בסרי"ב ס"ה. וראה משנה ערוכה ברכה"נ ע' שצא. וראה בארוכה במ"מ וצינונים להלכה היומית אות ש"ד.

91) ע"פ שו"ע אדה"ז סקס"ח ס"ט. וכ"כ בענינו בקצוה"ש סנ"ח בבדה"ש סק"י. וראה במדריך לברכות, בסו"ס קובץ תפארת יהודא קלמן.

92) כי רגיל שקובעים עליו סעודה, ואוכלים כשיעור שביעה. ואפי' אוכל פחות מד' ביצים, בשבע ממנו, אפי' בצירוף לפתן המשיב, יברך המוציא על לחם אחר (סברה"נ פ"ב ה"בג). וגם, מצד החומרא לבע"פ בפה"ב"כ שנילוש בשאר משקין (שם ה"ט). ועוד ועיקר, שצע"ג לומר שג"ז בכלל פה"ב"כ, גם לדעת אדה"ז (שם ה"ז) דברוב מי פירות סגי (ואפי' להמקילים בתרכיז מ"פ). ונת' בארוכה בכינוס תורה בהמשך לחגה"ש בבית חיינו ב"ד 770"ש תשע"ז. ואכ"מ.

93) שו"ע אדה"ז סקפ"ד ס"א. סברה"נ פ"ט ה"ז. ועיי"ש בשו"ע אדה"ז ש"א שאפילו אינו אוכל כשיעור במקום שנזכר. והושמט בסברה"נ

94) סברה"נ פ"ט ה"ז. ועיי"ש שבאינו הולך לאכול שם, אסור.

קטעי שיחות ואגרות קודש השייכים לימי הקיץ והנסיעה ל"דאטשע"

טעם הפנימי שנוסעים ל"דאטשע"

עס איז פאראן אזוינע וואס מצד בריאות גופם פארן זיי אויף דאטשע, דארטן אויף דאטשע איז פראן א ספעשילער לופט. עס קאן אפילו זיין א ערגערע לופט, אבער ס'איז א ספעשילער לופט, אין שטאט איז ניטא אזא לופט. ומצד בריאות גופם פארן זיי אויף דאטשע, וואס דארטן איז דא א ספעשילער לופט.

דער אמיתית הטעם וואס זיי פארן אויף דאטשע איז, וויילע די נשמה איז הונגערדיק צו דער דאטשע, די נשמה דארף מקרב זיין די אידן וואס געפינען זיך דארטן לאביהם שבשמים, אבער אז די נשמה זאל דאס זאגען דעם גוף וועט דער גוף ניט פארשטיין וואס די נשמה זאגט אים, מוז די נשמה ריידן מיטן גוף אויף ענגליש, זי דערציילט אים א מעשה מיט א דאטשע, מיט לופט, און אז דארטן אין דאטשע איז פראן אנדערע פליגעלאך - עס קאן זיין אפילו ערגערע פליגעל

אך, אבער אנדערע, א ספעשילער סארט פליגעלאך - במילא דארף מען פארן, אבער דער אמיתית הטעם פון דעם איז וויילע די נשמה דארף דארטען עפעס אויפטאן.

און וויבאלד אז דער עיקר הטעם פארוואס ער פארט אויף דאטשע איז כדי די נשמה זאל דארטען עפעס אויפטאן דארף ער ניט מאכען דעם עיקר פאר א טפל און דעם טפל פאר א עיקר, און דארף טאן בהשתדלות לקרב את לבם של ישראל לאביהם שבשמים.

(משיחת ש"פ מטות-מסעי תשי"ב - בלתי מוגה)

מתביישים אם לא יסעו ל"קאנטרי"...

...בשעת עס קומט צו נתינת הצדקה, קען דאך טענה'ן דער מאן אז ער האט קיין געלט ניט, ער דארף האבן פאר די צרכים און פאר די צרכים, פארן אין קאנטרי וכו' - אז אין שטוב זאל מען עסן נאר לחם צו ומים לחץ דאס ארט אים ניט אזוי, וויילע וואס עס טוט זיך אין שטוב ווייס דאך קיינער ניט. משא"כ אז ער וועט ניט פארן אין קאנטרי וועלן דאך אלע וויסן אז ער פארמאגט ניט קיין תרפ"ט אלפים און דאס איז דאך זייער ניט שיין.

- דער רבי דער שווער האט אמאל גערעדט מיט איינעם א סוחר (זיין מסחר איז געווען מיט האלץ) ער זאל לערנען תורה, האט ער זיך פארענטפערט אז ער האט ניט קיין קאפ צו לערנען. האט אים דעד רבי געזאגט: ווי איז אויב איך וואלט געזאגט אז איר פארשטייט ניט אין מסחר פון האלץ, וואלט איר דאך געווארן אין כעס, געגעבן א קלאפ אין דער טיר און ניט וועלן ריידן מיט מיר מער, און בשעת עס רעדט זיך וועגען תורה, זאגט איר אליין אז איר זייט ניט שייכות צו דעם - אן קיין בושה, ס'איז דאך אדרבה איפכא מסתברא - ...

(משיחת ש"פ נשא תש"כ - בלתי מוגה)

לזול במצוות ופריקת עול רח"ל כשנוסעים ל"קאנטרי"

עס איז דא צו באווארענען דעם ענין וועגן קאנטרי, וואס מ'פארט אין אן ארט שאין מכירים אותו, און מען רעדט זיך איין אז אויב אין שטוב איז מען געגאנגען מיט א גאנצע קליידל, קען

און אוועקגיין אין "קאנטרי",

- וואס דאס איז דאך א דבר פלא: מ'זעט בפועל אז די אלע באקוועמלעכקייטן קאן מען האבן דוקא ווען מ'געפינט זיך בבית - און אעפ"כ פארט מען אוועק אין "קאנטרי" (אין רוסלאנד האט דאס געהייסן "דאטשע", און דא הייסט דאס מיט אלע בארימטע נעמען), און מ'מאכט דערפון א גאנצן "פאראד", און אין וואס באשטייט דער "פאראד" - אז ער האט **ניט** די אלע עבדים ושפחות ומשמשים וואס ער האט זייענדיק בביתו, ער האט **ניט** די אלע באקוועמלעכקייטן פון אכילה ושת' ושינה ווי ער האט זייענדיק בביתו, און ער וואלגערט זיך אין א מקום גלות.

און דא זעט מען ווי אזוי דער רצון האדם קען איבערמאכן א זאך: מ'נעמט אן ענין של גלות (וואס דער ענין הגלות איז ערגער פון אלע עונשים, כמבואר אין ספר החינוך), און אעפ"כ, בשעת מ'האט זיך איינגערעדט אז דער גלות וועט אים ברענגען כל הענינים הטובים, בגשמיות וברוחניות, ובגשמיות וברוחניות גם יחד - איז ניט נאר אז ער ליידט ניט פון דער גלות, נאר אדרבה, ער האט גאר הנאה דערפון, און ער באצאלט פאר די פאר וואכן וואס ער געפינט זיך אין "קאנטרי" מערער וויפיל ער באצאלט פאר דער דירה בביתו, וואו ער האט אלע באקוועמלעכקייטן וואס ער דערף האבן.

וואס ווי די הסברה בזה זאל נאר זיין - זעט מען בפועל, אז "מעשה רב" אז ס'איז אנגענומען געווארן ביי מאות און אלפים ורבבות פון אידן,

[איך וויל ניט זאגן דעם לשון הרמב"ם אז ס'איז אנגענומען געווארן בתפוצות ישראל, ווארום דעמולט וועט דאס ווערן א מ"ע און א מל"ת אז מ'מוז אוועקפארן אין "קאנטרי" - ס'איז ניט קיין מ"ע, און ס'איז ניט קיין מל"ת, אפי' ניט קיין ענין וואס איז "מדברי סופרים", ואני הקטן המתחיל - ואין כאן המקום להאריך בזה;

מען דארט גיין מיט א האלבע, צי מיט א שליש ורביע, און אין שטוב האט מען מהדר געווען אין גלאט כשר פלייש און חלב ישראל, דארט אבער קען מען דאס ניט אויספירן - און כל ענינו של קאנטרי איז פריקת עול.

איך האב געפרעגט ביי איינעם: וואס פארט מען אין קאנטרי, דארט ווערט מען דאך אויסגעריסן, דארט איז ניטא די נוחיות וואס עס איז דא אין שטוב, דארט איז שווער אויסקומען בעניני אכילה, אין שטוב איז דא א "קאלארד טעלעוויזשן", און דארט איז דא א פשוט'ע טעלעוויזשן, און עס איז דאך ניט בדומה א פשוט'ע צו א "קאלארד" [ראה בארוכה בחומר ענין טעלעוויזשן בלקוטי שיחות ח"ח ע' 459. המו"ל].

אין שטוב האט ער דעם "פייפער" פארן דאוונען, און אין "באנגעלאו" האט ער דאס ניט. האב איך אים געפרעגט צי לוינט זיך אויף דעם צו אויסגעבן טויזנט דאלער?

האט ער מיר געענטפערט: איי איר זייט א בטלן; דאס איז דער גאנצער ענין פון "באנגעלאו" - פריקת עול. אין שטאט דארף ער זיך שעמען פאר דעם ראביי, פאר דעם "ספיריטועל לידער", פאר די שכנים. בשעת אבער ער פארט אין קאנטרי, איז דער ראביי בלייבט אין שטאט און די שכנים בלייבן אין שטאט, און מיט דער פרוי טרעפט ער זיך נאר שבת, איז אים כדאי אויף דעם אפילו צוויי טויזנט דאלער!

(משיחת יום ב' דחג השבועות תשכ"ח - בלתי מוגה)

הוה גולה - ל"קאנטרי" - למקום תורה

בשעת ס'קומען ימי החופש, און דעמולט גייט מען אוועק מחוץ לבית, אין אן אויפן פון "הוי גולה" - דארף מען זעהן אז דער ארט וואוהין מ'קומט אן זאל ווערן א "מקום תורה".

וואס בשעת מ'נעמט אויף זיך דעם ענין הגלות, און מ'טוט דאס נאך בשמחה וטוב לבב, און מ'לאזט זיך קאסטן געלט וכו' אבי מ'זאל ארויספארן "מארצך וממולדתך ומבית אביך",

ע"י ה"קאנטרי" ניתוסף בעבודת השם

מ'זעט דאך אבער (כאמור לעיל) אז ס'איז אנגענומען געווארן ביי מאות ואלפים ורבבות פון אידן.

וואס זיי האלטן אז כדי דער מצב בריאות גופם זאל ווערן בעסער - וואס דעמולט וועט אויך ווערן בעסער מצב נשמתם, ווארום יעדער ענין וואס איז דא ביי א אידן, מוז סוכ"ס ברענגען א תועלת אויך פאר דער נשמה - דארפן זיי אוועקפארן, און אוועקפארן אין אן ארט וואס דארטן וועלן אלע זיינע ענינים, אכילתו שתיתו שינתו און טיולו, זיין שלא כדבעי, ווארום ער געפינט זיך ניט בביתו, און דער עיקר איז, אז ער דארף משנה זיין זיינע הרגלים, ווארום ער געפינט זיך אין "קאנטרי"!

וואס דאס איז בדוגמא ווי דער דין איז בנוגע צו תענית חלום בשבת, אז וויבאלד ער וויל האבן דעם ענין התענית, איז דאס ביי אים ניט קיין ענין של צער, נאר אדרבה, ס'איז גאר אן ענין של תענוג **כפשוטו** (וואס דא העלפט ניט קיינע פשט'לאך, ווארום בשבת דארף זיין "וקראת לשבת עונג").

ועד"ז בנדוד: מ'פארט אוועק אין "קאנטרי", און מ'ווערט דארטן אויסגעריסן בכל הענינים - און אעפ"כ, ווען מ'קומט צוריק פון דארטן, און מ'גיט א קוק אויף אים, זעט מען אז ער איז געווארן פרישער און לעבעדיקער, און נאך צוגעקומען אין וואג, מיט אלע דברים טובים,

און דערנאך אז מ'קומט צוגיין צו אים, און מ'הייסט אים געבן א גרעסערע נתינה אויף צדקה, און מוסיף זיין מערער אין לימוד התורה - איז לייכטער פועל'ן דאס ביי אים, וויבאלד אז ער איז ערשט געקומען פון "קאנטרי", און ער איז אויסגערעהט, פריש און פריילעך, בגופו ובנשמתו גם יחד.

אבער אעפ"כ, מ'קען ניט זאגן אז דאס איז "ביתו", ער געפינט זיך פארט אין א מקום גלות, ווארום דארטן איז ניט זיין דירה קבע:

און אפי' די וואס האלטן פון "קאנטרי" עד כדי

כך אז בכל השנה כולה האט מען דארטן א דירה קבועה, אעפ"כ איז דאס מערניט ווי א דירת עראי, ווארום רוב השנה געפינט ער זיך בביתו נאר מזמן לזמן (צי באמצע הקיץ אדער אדער אפטער וכו') פארט ער אויס אין דער דירת עראי (אפי' ווען ער באצאלט דערפאר במשך כל השנה כולה) - ובמילא גייט דאס אויך אריין אין דער גדר פון "הוי גולה".

קביעות עתים והוספה בלימוד התורה

און דעמולט איז אויב דער ארט איז ניט קיין "מקום תורה", האט ער א חיוב ער זאל דערפון מאכן א "מקום תורה" - וואס "מקום תורה" מיינט בדוגמא ווי מ'זאגט אז דאס איז דער מקום פון דעם און דעם מלך, וואס ס'איז ניט דער טייטש אז דארטן איז דא נאך א מציאות וואס איז דער עיקר, און דערנאך קומט צו אז דארטן געפינט זיך א דבר נוסף, נאר אדרבה, דער מלך איז דער **בעה"ב** פון דעם ארט, און אז מ'זאגט אז באתר' דרב הלכה כרב און באתר' דשמואל הלכה כשמואל, איז דאס דערפאר וואס ער איז דארטן געווען דער "מרא דאתרא", דער **בעה"ב** פון דעם ארט - און דאס מיינט "מקום תורה", אז דארטן איז **תורה** דער **בעה"ב**.

וואס אויף דערויף איז ניט מספיק דאס וואס מ'האט א קביעות עתים לתורה, א קביעות **בזמן** (אויפן זייגער), נאר מ'דארף האבן אז ס'זאל זיין אין אן אופן פון קביעות **בנפש** - וואס דעמולט ווערט ביי אים דער ענין פון לימוד התורה אן ענין של "קבע", און אלע איבעריקע ענינים זיינען ביי אים אן ענין של "עראי", אע"פ אז בכמות גייט אוועק **מערער** צייט אויף אלע איבעריקע ענינים, ווי די צייט וואס ער פארנעמט זיך מיט לימוד התורה.

ובנוגע לפועל: די אלע וואס זיינען **גולה** אין "קאנטרי" - דארפן זיי זעהן אז דארטן זאל מקוים ווערן דער ענין פון "הוי גולה למקום תורה":

אויב דארטן איז נאך ניט קיין מקום תורה ח"ו, זאל דאס ווערן א מקום תורה (דורך דערויף וואס דארטן וועט זיין קביעות עתים לתורה); און אויב

המסחר כו' כבכל השנה, אבל אעפ"כ, בידעו שמתקרב הזמן שצריכים לנוח, ומשום מה, החליט שאינו יכול לנוח כי אם ע"ז שיסע למקום מיוחד מחוץ לעיר דוקא, תוך כדי בזבז ממון רב וכו' – מתחיל כבר לחשוב ולדאוג היכן כדאי לבלות קיץ זה, ומדבר עם פלוני ופלוני וכו', עד שמסכם סופית על המקום והמחיר וכו' וכו'.

בחסדי ה', נמצאים אנו במדינת הרווחה, שלכן ישנה האפשרות להנהגה האמורה לנסוע למקום נופש כו'; אבל, יש לזכור שניצול הרווחה צריך להיות באופן שאין כוונתו ליהנות מהגשמיות דעוה"ז, כי אם, "לשם שמים" – ע"ד ובדוגמת הנהגת רבינו הקדוש (שנקרא "קדוש" ע"ש שהי' קדוש ומובדל מענייני עוה"ז) "שלא נהנה מעוה"ז כל ימיו", כדאיתא בגמרא ש"בשעת פטירתו . זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה אמר . . לא נהניתי (מעוה"ז) אפילו באצבע קטנה", שכן, אף ש"לא פסק מעל שולחנו לא חזרת כו' לא בימות החמה ולא בימות הגשמים", הרי, לא עשה זה בשביל ה**נאה** דהיינו שיהנה הגוף רק . . שיהי' חזק לעבודת הבורא"]

ונמצא, שהברכה מחודש ניסן שבת מברכים חודש אייר מהוה נתינת כח (לא רק לחודש אייר, אלא גם) לתקופת הקיץ בכללותה . . – תקופה שבה מתחילה עיקר הירידה לעולם, עד להתגברות הגשמיות וכו' – שגם במעמד ומצב זה יפעול בעצמו ענין של **גאולה**.

(משיחת ש"פ שמיני תשמ"ז – בלתי מוגה)

צניעות בקיץ

וכאן המקום להדגיש בהענין שהזמ"ג: אותם "המקילים" בכמה עניני צניעות בקיץ, ובפרט – כשנמצאים בדירת עראי מחוץ לעיר. ומהם האומרים: אחטא ואשוב – כאשר אשוב העירה. ונוגע להנהגת האנשים ג"כ, ובפרט – לנשים, שהרי כאו"א מהן נקראת "עקרת הבית". ויש להאריך. ואכ"מ.

(לקו"ש ח"י"ג ע' 84 הערה 34 באותיות גדולות ומודגשות)

ס'איז שוין געווען פריער א "מקום תורה", זאל צוקומען אין דערויף נאכמער ווי ס'איז געווען לפנ"ז. . .

[כאמור לעיל אז אפי' אויב מ'האט דארטן אלע צרכים בהרחבה, בנוגע צו אלע ענינים פון אכילתו ושתיתו ושינתו ומשאו ומתנו, מיט אלע צען זאכן וואס דער רמב"ם רעכנט אויס, ביז וואנעט אז ער האט די אלע ענינים בהרחבה גדולה, כסעודת שלמה בשעתו, נאכמער ווי ער האט דעס געהאט בביתו – איז דאס אבער פארט אן ענין של גלות, וואס דער צער הגלות איז א צער הכי גדול, ווי געבראכט פריער פון ספר החינוך – או וויבאלט אז דאס איז אן ענין של גלות, דארף מען האבן דעם רצון האדם, אז דאס זאל איבערמאכן פון דעם צער אן ענין של עונג.

ס'איז טאקע ניט קיין הכרח אז אין "קאנטרי" דארף מען אויסגערירן ווערן בגשמיות – ס'איז מערניט וואס מ'האט דערציילט די עובדא במעשה בפועל, ווי דער מצב איז געווען ביז היינטיקן יאר. אבער אפי' ווען מ'האט דארטן אלע ענינים בהרחבה, איז דאס אויך אן ענין של גלות]. (משיחת ש"פ קרח תשל"ח – בלתי מוגה)

קאנטרי – לשם שמים – לפעול מעמד ומצב של גאולה

א' הטעמים למנהג דאמירת פרקי אבות בשבתות הקיץ, החל משבת לאחר הפסח (שבת מברכים אייר), הוא – מפני שבזמן זה (בסמיכות לחודש אייר) מתחילין האילנות לבלבב כו', היינו, שנעשה חידוש והתגברות בכל עניני הטבע, כולל גם התגברות התאוות הגופניות כו', ולכן, יש צורך להתחזק יותר בעניני מוסר ומדות טובות, ע"י לימוד מסכת אבות, "מילי דחסידותא".

[וכפי שרואים במוחש במנהג המדינה – שמיד לאחר חג הפסח מתחילים לחשוב ולדאוג ע"ד הנסיעה למקום נופש ("דאטשע") למשך תקופת הקיץ.

נותרו עדיין כו"כ שבועות שבהם עוסק בעניני

צניעות לגברים בקאנטרי - שלילת מכנסיים קצרים

.. זיינען דא ענינים וואס מ'דארף שוין באווארענען במיוחד בנוגע צו קיץ.

וואס אע"פ אז עס איז נאך דא צייט ביז'ן קיץ - איז אבער איצטער דער זמן צו באווארענען וועגן דערויף. ובפרט אז עס זיינען דא אזעלכע וואס זיינען מקדים דעם זומער נאך איידער ווי עס שטייט אין "קאלענדאר".

דער ענין מיוחד וואס מ'דארף (איצטער) באווארענען בנוגע צו ימות הקיץ, איז - דער ענין הצניעות:

בשעת עס איז ימות הגשמים - דארף מען ניט אויף אזוי פיל באווארענען דעם ענין הצניעות, וויבאלד אז דעמולט איז סיי-ווי דא דער ענין, ווארום אויב א חלק פון גוף וועט זיין גלוי - וועט דאך אהינצו אנקומען דער גשם, צי דער קור וצינה וכו' - משא"כ בקיץ, דארף מען באווארענען דעם ענין הצניעות.

און אע"פ אז אויך בימות הגשמים דארף מען באווארענען דעם ענין הצניעות, וויבאלד אז די עניני צניעות זיינען אויך בשעת מ'געפינט זיך אין שטוב, ביז ווי "קמחית" (אמו של ר' ישמעאל) האט געזאגט אז "מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שער" [וואס "קורות" איז נאר אן ענין של צומח, און נאכמער, בשעת עס ווערט "קורות ביתי" איז דאס אן ענין דומם; האט זי געזעהן אז אויך קורות ביתה זאלן ניט זעהן את שערות ראשה].

קומט דאך אויס אז אויך דעמולט דארף מען באווארענען בעניני צניעות, ווארום אין שטוב איז ניט קיין מקום גשם וקור וצינה וכו' -

אעפ"כ אבער איז דאס ניט בדומה צו ימות הקיץ, ווארום דעמולט דארף מען דאס באווארענען ניט נאר בשעת מ'געפינט זיך אין שטוב וכו'.

דער ענין פון צניעות, איז שלא כדעת הטועים אז דאס איז נאר בא נשים, וואס "כל כבודה בת מלך פנימה", אבער צו מאנסביל האט עס קיין שייכות

ניט - נאר דער ענין איז דא אויך בא מאנסביל, ווי דער דין איז אין שו"ע אז אויך ביי אנשים איז דא דער ענין הצניעות.

וואס דאס איז במיוחד נוגע צו באווארענען בימות הקיץ, ווארום בשעת עס קומט זמן הקיץ, און איינער פון "שפיץ חב"ד" פארט (אויך) צו א "באנגלא קאלאני" - טוט ער זיך דארטן אן פונקט אזוי ווי עס שטייט בא כהנים.

וואס ווי עס זעט אויס (וואס דאס איז אויך א לימוד זכות אויף אים) - ווייס ער ניט פון דעם דין אין שו"ע אז אויך ביי אנשים איז דא דער ענין הצניעות.

און דערצו טענה'ט ער: אזוי זיינען די כהנים געגאנגען אנגעטאן, מכנסים "ממתנים ועד ירכיים", און דאס שטייט אין תורה - וויל ער אויך אזוי גיין אנגעטאן!

כהנים אבער, האבן געטראגן צו די מכנסים נאך לבושים, דער מעיל וכו', וואס די אנדערע לבושים האבן צוגעדעקט כל חלקי הגוף - משא"כ ער טראגט נאר די מכנסים "ממתנים ועד ירכיים", און למטה פון די "ירכיים" - גארניט, און למעלה פון די "מתנים" - גארניט,

ונוסף לזה - די כהנים האבן זיך דערמיט ניט בארימט, ער אבער גייט און בארימט זיך דערמיט!

וואס צו מיר איז דערגאנגער א "פיקטשער" פון איינעם וואס גייט אזוי אנגעטאן, דלכאורה אז דו גייסט אזוי - וואס דארפסטו אבער אז מ'זאל פון דיר נעמען א "פיקטשער" ווי דו שטייט אין דעם מעמד ומצב, און אזוי זאלסטו בלייבן לזכרון עולם, אז דינע אייניקלעך זאלן קענען זעהן ווי דו ביסט אנגעטאן מיט מכנסים "ממתנים ועד ירכיים"?

און ער מאכט דערפון אזא פרסום - ביז אז די פיקטשער איז צו מיר דערגאנגען.

ס'איז ניט וואס אימעצער האט געוואלט אויף אים מסר', נאר אדרבה: מ'האט געוואלט באווייזן ווי עס פירט זיך דארטן בהידור: מזוזות אויף אלע טירן, נשים און אנשים באזונדער, ווי עס פאסט טאקע פאר שפיץ חב"ד כפשוט - גיב איך א קוק,

אויפטאן אין ענינים פון טוב און קדושה, אין ענינים פון גוף און אידישקייט און ג-טלעכקייט.

ווי דער רמב"ם פסק'ט אפ אין הלכות דעות, אז דער לימוד התורה וקיום המצוות קאן זיין מיט מערער שטורעם און מיט מערער הצלחה, בשעת דער גוף איז דערצו נישט מבלבל, אז ער איז נישט הונגריק און נישט דארשטיק און נישט פארמאטערט, ועאכו"כ אז ער דארף זיין געזונט דערצו.

ביז וואנענט אז ער שרייבט אז "היות הגוף בריא ושלם" איז "מדרכי השם הוא", ווי עס שטייט אין אונזער דרוק, און ווי ס'ווייזט אויס ווי ס'דארף שטיין - "מדרכי עבודת השם הוא" ..

וואס דאס איז דאך נוסף אויפן ציווי כללי "ונשמרתם לנפשותיכם" וואס דאס איז דאך דער טייטש אז מען דארף אויך אפהיטן דעם גוף, און ווי ידוע דער דברי הרדב"ז אז דער גוף פון א מענטשען איז דאס קנינו של הקב"ה, דאס איז דער אויבערשטענס נכסים, במילא האט מען קיין רשות נישט אויף דאס ח"ו מזיק זיין, אז אין לימוד התורה און קיום המצוות דארף מען זען אז דער גוף זאל נישט מבלבל זיין.

וואס דאס איז די כוונה ווי דאס איז אין קדושה, אז דער גוף האט א צייט פון מנוחה ...

דערפון וואס עס איז דא דער מציאות פון חופש פון עבודת הגוף, אין קדושה, איז נשתלשל געווארן . . . אז ס'דא אזוינע וואס הייבן אן געפינען קולות, אז כאטש אפילו ווען ער געפינט זיך אין דער היים איז ער מהדר אין אלע מצוות, בשעת אבער ער פארט אין "וואקיישען", און ס'קומט דער צייט ווען ער איז נישט אין דער היים, אט דעמולט איז ער נישט מחוייב אויף די אלע הידורים וואס אין דער היים קאן ער זיי אויספירן און אין דער פרעמד איז דאס אים שווער,

און דער תירוץ אויף דעם איז, אז מען דארף זיך לאזן א ביסעלע פרייהייט כדי דערנאך זאל ער קאנען זיין נאך פרימער ווי ער איז געווען פריערדיקער יאר.

זעה איך ווי ער, פלוגי בן פלוגי פון שפיץ חב"ד, זיצט אזוי אנגעטאן (וואס ביי מיר איז קיין ספק נישט אז דאס איז ער)!

וואס אזוי איז ער געגאנגען אנגעטאן תחת כיפת השמים, וכמובן נישט במקום וואו נשים האבן זיך געפונען, ווארום וואו עס זיינען דא נשים וועט ער נישט זיין אזוי אנגעטאן, ועאכו"כ נישט בפני אשתו, ווארום די בעל-הבית'טע זיינע וואלט אים געבן מיט א טעלער איבערן קאפ!

בשעת ער געפינט זיך אבער נישט בביתו - גייט ער אזוי אנגעטאן, ווארום ער ווייס פשוט נישט אז צניעות איז דא אויך ביי אנשים.

וואס עס זיינען דא די הלכות ווי מ'דארף זיך פירן באופן של צניעות, נאר מגלה טפח וטפחיים, און ווי מ'דארף זיך פירן לפני זה ולאחרי זה.

און דא איז געווען א סאך מער דערפון, ווארום קומת אדם איז דאך ג' אמות בערך און "ממתנים ועד ירכיים" איז א קארגע אמה - קומט אויס אז דא איז געווען בגלוי צוויי אמות!

וואס אויפן פיקטשער איז געווען קענטיק, אז נישט מ'האט עס אים אזוי אראפגעכאפט, נאר ער האט געוואוסט דערפון, און ער קוקט אויס אז ער האט הנאה דערפון, אז ס'איז געווען ברצון, ווי מ'זאגט "על חטא שחטאנו לפניך ברצון", און נישט נאר ברצון - נאר מיט תענוג!

וואס כל זה איז א מאמר המוסגר בנוגע צו אנשים, אבער דער עיקר וואס מ'ויל באווארענען (דערפאר וואס עס גייט צו קיין) איז - בנוגע צו נשים, און אן ענין כללי אין צניעות אז עס דארף זיין אנשים באזונדער און נשים באזונדער.

[ראה בהמשך השיחה בארוכה ע"ד צניעות] (משיחת ש"פ תרומה תשמ"א - בלתי מוגה)

מנוחה - לא מתורה ומצוות ח"ו

... ווי דאס שטייט אין צד הטוב והקדושה, איז נישט ח"ו חופש פון עניני טוב און קדושה, נאר חופש פון עבודת הגוף כדי דער גוף זאל זיך קאנען אנקלייבן מיט נייער כוחות, אויף מערער

ניט אט די אלע הידורים.

האט דער אויבערשטער ברחמיו המרובים איינגעארדענט אז מען זאל קאנען אויספירן דעם "מאדע" אויף אנטלויפן פון דער היים אויף די עטלעכע וואכן, אויף מאטערן זיך, נאר לויפן צווישן אידן.

פארן ארויס עטלעכע מנינים צוזאמען, מ'נעמט מיט דער בהמה אויך מיט זיך, איז דא חלב ישראל, און מען האט אן אייגענער מנין, (כאן חייך כ"ק אדמו"ר שליט"א): נאר וואס דען איז דער יצה"ר געפאלען אויף אן אנדערע סברא, בשעת דו געפינסט זיך אין דער היים, מוזסט דו טראגן א "טיי" מיט הארטע קאלנער, מיט צוויי פאר שיד, מיט גרינע זאקן, וויבאלד אז דו געפינסט זיך סיי ווי סיי אין א "באנגאלא", קיין "טיי" דארפסט ניט, און קיין היטל - צוויי היטלן דארפסטו ניט,

קיין שיד דארפסטו אויך ניט, טו אויס די יארמולקע אויך, און וואס דארפסטו האבן א וואלענער ט"ק, עס מאכט ניט אויס א פשוט'ער ט"ק, און וואס מאכט דאס אויס גאר אן א ט"ק, און וואס מאכט דאס אויס אז עס וועט זיין ווי די כהנים זיינען געגאנגען "ממתניים עד ירכים" און דער איבעריקער טייל מאכט ניט אויס אז עס וועט זיין גלוי,

פרעגט מען ביי אים, סאיז דאך דא א דין אין שו"ע אז מ'טאר ניט, טענה'ט ער ס'איז "וואקיישען". וואס איז "וואקיישען"? "וואקיישען, טענה'ט ער, איז פריקת עול!... וויבאלד אז עס איז דא פריקת עול המדינה, מאכט ניט אויס אז עס וועט זיין פריקת עול שלמעלה.

ח"ו להקל בעניני צניעות - וגם לגברים

און אט אזוי גייט דאס אוועק, ביז וואנענט דער יצה"ר איז געפאלן אויף אן אנדערע המצאה און האט געזאגט אז הלכות צניעות האט בכלל א שייכות מערניט ווי צו נשים ובנות. אבער ביי אנשים ובנים איז בכלל ביי זיי דער גאנצער ענין פון צניעות ניטא. וואס דאס איז היפך פון שו"ע. אין שו"ע וואס הייבט זיך אן מיט הלכות צניעות,

איי איז דאך די קשיא, אין מצוות און עבירות איז ניטא קיין ענין פון מסחר, וואס מען קאן פארקויפן חס ושלום א קליינינקער עבירה כדי צו פארדינען א גרויסער מצוה, דאס איז א ענין וואס דער אויבערשטער האט אנגעזאגט אויף מקיים זיין מצוות און זיך אפהיטן פון עבירות, און ער האט דאס ניט געגעבן קיין מענשען אויסרעכענען וואס איז א גרעסערע געווינטס, און וואס איז א גרעסערע הפסד, און ער וועט דא מאכן זיינע חשבונות און זיינע מסחרים...

געפינט מען אבער כאמור לעיל, אז פון דער וואקיישען וואס מען האט פון דער הארעוואניע פון דער גוף, וויל מען ח"ו האבן "וואקיישען" פון הידורי מצוה,

אין דער היים איז ער נזהר אין גלאטע פלייש - גלאט כשר פלייש, און חלב ישראל, און פת ישראל וכו' וכו', ס'קומט די צייט פון "וואקיישען" מוז ער זיך ארום פארן מיט א "טריילער", און ווער ווייס וואו ער וועט נתגלגל ווערן, איז מצד "ונשמרתם לנפשותיכם" וועט ער פארבויגן אויף חלב ישראל וכו' ב, אבי אויף מקיים זיין דער "ונשמרתם לנפשותיכם",

לכאורה ער האט דאך די ברירה זיצן אין דער היים, וועט זיין דער "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" נאך מערער, ער וועט דאך אפילו קיין טלטול הדרך אויך ניט האבן.

טענה'ט ער, "אזלית לקרתא עבד בנימוסי". אזוי ווי ער לעבט אין א מדינה וואס עס קומט "פארטה אוו דשוליי" פארט מען ארויס, פארט ער אויך ארויס! איי וואס ער האט קיין כח ניט, ער האט קיין געלט ניט, און האט ניט וואו צו פארן, אין דער היים טאר ער ניט זיין, עס וועט אים שאטן צום "קרעדיט" אין באנק, מען וועט זען אז אלע פארן ארויס, און ער זיצט אין דעם היים.

און במילא אז ער איז שוין אן אנוס ע"פ הדיבור, אויף ארויס פארן פון דער היים, קאן ער ניט מיטנעמען קיין צוויי "סעט דישעס", און ער מוז עסען במקום שאין מכירין אותו, במילא האט ער

בכל אופן ווען דארף זיין דער הידור, ווען דער גוף איז איינגעשפאנט אין לימוד התורה וקיום מצוות, אבער נישט אין די צייט ווען די שיעורים בלימוד זיינען ביי אים שוואכער, דער גיין דריי מאל א טאג אין שול דאווענען איז ביי אים שוואכער, נאר וואס-דען ער האט א תירוץ אז ער געפינט זיך אין "קאנטרי" איז נישט אלעמאל איז דא א מנין, דערנאך איז געפעלט אים נישט דער חזן, דערנאך געפעלט אים נישט דער גבאי, דערנאך געפעלט אים נישט די על"י וואס מען האט אים געגעבן מיט א שבת פריער.

במילא לאזט ער דאס אויס, און דער קדושה וברכו... ער קאן דאווענען ביחידות אן א קדושה וברכו.

איז אט דעמולט איז נישט וואס צו מהדר זיין אין אכ"ש וכו' וכו', עאכו"כ נישט אין אן אופן אז הלכות צניעות לאזט ער איבער צוזאמען מיטן שו"ע אין דער היים, און פארשליסט דאס אויף צוויי שלעסער, און פארט אוועק אין "קאנטרי" אן דעם שו"ע.

בנוגע לפועל: לפעול על אחרים ע"ד הנהגה מתאימה ב"קאנטרי"

און מען האט שוין געזען בפועל, אז די וואס ווילן מיט אן אמת, קאנען אויספירן אפילו בשעת מען פארט אין חופש אז דאס זאל זיין חופש מערניט ווי פון די ענינים וואס זיי פארמאטערן דעם גוף כפשוטו, אבער דאס גיט צו נאך מערער כוחות אין די ענינים וואס מען דארף האבן אויף מאכן שטארקער דער נשמה.

וואס לא לדרשה קאטינא, דאס איז נישט גערעדט, אזוי ווי מען דארף זאגן א "דזשאק" איז במילא האט מען דא אנגעהויבן מיט דער ענין פון צניעות... נאר דאס איז א דבר בעתו, אזוי ווי מען האט געזען אז פאר-א-יארן האט מען גערעדט האט דאס געהאלפן אויף איינעם צוויי, איז קאן דאך זיין אז מען וועט רעדן היינט נאכאמאל וועט דאס אפשר העלפן מער ווי אויף צוויי אדער מער ווי אויף דריי, און בפרט דאך אויב די וואס זיינען דא וועלן דאס דערנאך וועלן איבערגעבן,

גלייך בנוגע להשכמה בבוקר, הויבט זיך אן בשוה אן קיין אונטערשייד בנוגע צו נשים ואנשים.

און אזוי האט מען די טענה אז אזוי פירט זיך מכמה שנים, און אזוי פירט זיך זיין ברודער צי זיין חבר, וכו', ממילא קאן ער נישט זיין קיין פורש מן הציבור.

וכאן הזמן וכאן המקום אויף דערמאנען נאכאמאל, אז עס איז דא א שו"ע וואס איז געדרוקט געווארן מכמה וכמה שנים, און דער שו"ע הויבט זיך אן גלייך ווי א איד דארף אויפשטייען פון שלאף, און הויבט זיך גלייך אן פון די ערשטע סעיפים – אין רמ"א און אין אלטן רבי'נס שו"ע איז ער דאס מעתיק – אז א מענטש דארף זיך אריין-טראכטן אז וואו ער געפינט זיך נישט, געפינט ער זיך צוזאמען מיט מלך מלכי המלכים הקב"ה. און ס'איז דאך אינו בדומה, אפילו א קליינער בעל שכל פארשטייט אויך, אז ס'איז אינו דומה ווי א מענטש פירט זיך אויף ווען ער איז ביי זיך איינגעשלאסען, און קיינער זעט אים נישט, אדער בשעת מען זעט אים, און ווער זעט אים, דער אני הוי' דער אויבערשטער ממ"ה הקב"ה.

וואס דערפער איז די הלכות צניעות זיינען פונקט אזוי ווי זיי זיינען גילטיק אין מיטן ווינטער, אזוי זיינען זיי גילטיק אין מיטן תקופת תמוז, ועד"ז אט די אלע הידורים וואס מען האט ווינטער צייט, איז עאכו"כ אז מען דארף זיי האבן זומער צייט,

דער טעם אויף דערויף איז א פשוט'ער, מילא ווינטער צייט האט ער א תירוץ ער דארף האבן פרנסה, און ע"פ דין דארף ער מפרנס זיין אשתו ובני ביתו. ממילא וועט ער פארמאטערט דארף ער אונטער האלטן זיין געזונט.

זומער צייט אז ער זיצט אויף "וואקיישען" און פאר פרנסה טוט ער גארנישט, לערנען איז מהיכא תיתי, וואס איז אזוי חביב דוקא עסן פינף מאל א טאג, און דוקא טרינקן אזויפיל גלעזער מילך וכו' וכו', ונשמרתם לנפשותיכם איז אויך א מצוה, ס'שטייט אבער נישט אז מען דארף אין איר מהדר זיין און ס'דארף נאך זיין מהדרין מן המהדרין.

- עס איז אמאל געווען א מלמד וואס דאקטוירען האבן אים געהייסן גיין אין וואלד. אזוי ווי ער האט געדארפט האבן פרנסה, איז א גאנצן טאג האט ער געקנעלט מיט אינגלאך, נאך דער קנעלונג, איז קיין געלט אויף פארן אין וואלד האט ער נישט געהאט, איז ער געגאנגען צופוס, האט דאס בא אים גענומען א פאר שעה, דערוויילע איז געווארן מעריב צייט, האט ער געוואלט דאווענען בציבור, איז ער אויפגען געגאנגען צוריק אין שטאט, דאווענען בציבור, איז ער אומגעגאנגען הין און צוריק און געמאטערט זיך, אבי מקיים געווען דעם ציווי הרופא, געווען א וויילע אין וואלד -

אין די קאנטריס גופא איז פאראן טייערער ערטער און ביליגערע ערטער, וועט ער נישט נעמען א ביליגען ארט, ער דארף נעמען אין א טייערען ארט דוקא, איי ער האט קיין געלט נישט ובמילא וועט ער נעמען א אייגענע דירה און אויסגעריסען ווערן, דאס ארט אים נישט, אבי געפינען זיך צווישן אזוינע מענטשן וואס צאלן א סאך "אינקאם-טעקס".

דערנאך אז ער קומט צוריק אהיים פון דער קאנטרי, ווערט ער אין דער היים אויך אויסגעריסן, ווארום זייענדיק אין קאנטרי, האט ער דארטן נישט געהאט קיין כח צו גיין אויף די בערג, איז ער געלעגען א גאנצן טאג אין בעט, איז אים צוגעקומען וואג, במילא הייסט אים זיין דאקטאר - וואס ער האט דאך זיין דאקטאר - צו פאסטן אלע מאנטיק און דאנערשטיק, בכדי צו אפנעמען וואג.

דער סאך הכל איז אז ער מאטערט זיך סיי אויפן ארט און סיי שפעטער, אבי זיין צווישן די מענטשן וואס זיינען פארשריבן אין "הו-הו", און אזלת לקרתא הלך בנימוסי', אז ווי עס קומט דער פארט-אווד-זשולאיי דארף מען ארויספארן פון דער היים אפרוען.

און אחרי כל זה קאכט מען נאך אין דעם, און מען איז דאס מפליא. מען דאנקט דעם אויבערשטן אז אין . . לאזט מען אריין אויך א אידן מיט א

- פריערד א קוק טאן דעם סעיף אין שו"ע - און דערנאך איבערגעבן אז דער רמ"א האט געשריבן אין שו"ע אט דעם און דעם לשון, און דאס איז דער זעלבער שטארקייט צי אין די צייטן פון דער רמ"א צי אין אונזערע צייטן, צי אין א גרויסער שטאט צי אין א קליינער שטאט, צי אפילו אין פעלד בשעת מען איז איינער אליין,

איז אט דעמולט איז דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב ופועלים פעולתם, אז ס'זאל זיין א זומער א ריינער ברוחניות, וועט דאס זיין א זומער א כשר'ע און ריינער אויך בגשמיות,

אז ס'וועט מוסיף זיין געזונט אין דער נשמה און געזונט אין דעם גוף, און מ'וועט זיך אנקלייבן מיט נייע כוחות, "וואקיישען-צייט" נאך מערער מוסיף זיין אין לימוד התורה וקיום מצוות וויבאלד ער האט ווייניקער טרודות פון פרנסה, און דערנאך קומענדיק צוריק זאל ער מוסיף זיין בשיעורי הנגלה והחסידות, ובהידור בקיום המצוות, ומתוך שמחה וטוב לבב. לחיים.

(משיחת י"ב תמוז תשכ"ד - בלתי מוגה)

"קאכן זיך אין דעם זאל'ן גוים, און הנאה פון דעם זאל'ן אידען!"

חודש תמוז איז דאך פון די זומער חדשים, וואס בכלל זומער פארט מען זיך אפרוען, וואס דא אין אמעריקא הייסט דאס "קאנטרי", און אזלת לקרתא הלך בנימוסי'.

אז מען קומט צו מיר פרעגן וועגן פארן, זאגט מען מיר אז די ווייב וויל פארן, עס פאסט דאך נישט זאגן אז ער וויל אליין פארן זאגט מען אז די ווייב וויל פארן...

בכלל אז מען פארט אין קאנטרי איז נישט מוכרח מען זאל זיך דארטן אפרוען, עס איז גאר רעכט אז מען זאל זיך דארטן אויסמאטערן מער ווי אין נוא יארק, קיין אידישע מילך האט ער נישט, דירות קאסטן דארטן טייער, במילא נעמט ער א שלעכטע דירה און מאטערט זיך, נאר אבי טאן דעם סדר פון אזלת לקרתא הלך בנימוסי', אז ווי עס קומט דער פערטער דזשולאיי, דארף מען פארן אין קאנטרי,

לשון "א געזונטען זומער".

און זיי זאלן אויסנוצן זייער זיין דארטן אויף להוסיף בחיזוק היהדות, מיט די אידן וואס זיי טרעפן זיך דארטן, עס שטייט פון בעש"ט'ס וועגען, אז בשעת א איד גייט דורך א ארט, איז דערמיט אליין וואס א איד האט דארטן געטראטן, אפילו אויב ער טוהט גארנישט אויפן ארט, ווערט דער ארט נתברר. ומכ"ש אז מען וועט עפעס מוסיף זיין אין תורה ומצות.

ער דארף טאן, צי ער וועט אויפטאן, דאס איז ניט זיין ענין, ער דארף טאן... וויבאלד אז אזוי פיל מענטשן פארן אוועק אין די קאנטריס ווערט דאך ניו יארק אויך א קאנטרי, איז די וואט בלייבן דא אין דער היגער קאנטרי, דארפן זעהן טאן דא אויפן ארט.

א געזונטן זומער און מען זאל זיך טרעפן אויף חסידישע התועדות'ן. (משיחת יג תמוז תשט"ו - בלתי מוגה)

מצוה גדולה לפרסם

דין מפורש בשולחן-ערוך ובכמה ספרים, מ"מ, הרי זה "דבר בעתו", ובפרט במעמד כו"כ מבנ"י, שבדאי יפרסמו זאת:

כיון שנמצאים עתה בימי הקיץ, שזהו הזמן שנוסעים ל"קאנטרי" (כפי שנקרא בלשון המדינה) – הרי מצוה גדולה לפרסם בה"קאנטרי" אשר "הלכות צניעות" שבשלחן ערוך הם לא רק עבור ימי החורף אלא גם עבור ימי הקיץ, ולא רק בעיר אלא גם ב"קאנטרי", ולא רק לקטנים אלא גם לגדולים, ולא רק לגדולים אלא גם לגדולי הגדולות.

ויעזור השי"ת שיהי' קיץ בריא, קיץ כשר, וקיץ בריא ושמח.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה]. (משיחת י"ב תמוז תשי"ז – בלתי מוגה)

"תכסיס יצה"ר המשונה שקרא לו בשם ימי חופש"

תכסיס יצה"ר המשונה שקרא לו בשם ימי

בארד און א אינגל וואס טראגט ציצית כו', אודאי איז דאס טאקע א פלא ביותר, עס איז טאקע א פלא ווי עס קומט אהין א איד, א איד דארף זיך געפינען אין ביהמ"ד און ניט דארטן, אבער זיך מתפלל זיין על חסדי השי"ת אויף דעם וואס דארטן איז [שמסוגל להיות בקאנטרי עס פיאות וזקן] האט קיין ארט ניט.

עס שטייט אין גמרא אז ראב"ע איקלע להתם ואימשך אבתרייהו, און מצד דעם שכן תלמודו, די עצם חמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסת, איז דאך מצד דעם אליין ניט שכן תלמודו, נאר מצד דעם אימשך אבתרייהו. מילא וואס מען פארט, נו, אבער די קשיא איז, וואס מען קאכט זיך נאך אין דעם. – קאכן זיך אין דעם זאלן גוים און הנאה פון דעם זאלן אידן – אז מען פארט שוין יע, דארף מען דאך ניט זיין מושקע אין דעם, און מען דארף אויך זייענדיק דארטן אויספירן די שליחות, און בשעת מען וועט פארן אויף אויספירן די שליחות, יעמולט וועט שוין די ווייב ניט וועלן פארן, וויילע ער וועט ניט וועלן.

(משיחת י"ב תמוז תשי"ד – בלתי מוגה).

מהשם מצעדי גבר – בקאנטרי

כמו"כ אלו הנוסעים לקאנטרי ג"כ צריכים לומר תפילת הדרך בעת נסיעתם, ולכן שייך הענין ד"מה מצעדי גבר" אצלם ג"כ, הגם שהם חושבים שנוסעים בשביל "פרעש אייר" [=אויך צח], איך בין ניט אויסן אז זיי זאלן טרינקען די ביסל בראנפען, רק שידעו שעליהם קאי ג"כ הענין הזה דתורת אדמוה"ז עה"פ מה מצעדי גבר. (משיחת ש"פ שלח תשכ"ג – בלתי מוגה)

"די וואס פארן איז רובם דארפן זיי ניט

פארן, און די וואס דארפן פארן האבן ניט די מעגליכקייט צו פארן"

עס איז דאך פאראן אזוינע וואס פארן ארויס אין די קאנטריס – אין דעם איז א סדר פון נשמות התועות. די וואס פארן איז רובם דארפן זיי ניט פארן, און די וואס דארפן פארן האבן ניט די מעגליכקייט צו פארן – איז זאלן זיי האבן א געזונטן זומער, ווי דער רבי פלעגט ווינטשן דעם

ושמח, ובגו"ר גם יחד. (ממכתב כ"ו אייר תשט"ו)

"חופש אי אפשר לקחת"

כמדומה שבתקופה זו נוהג לשנות מקומו, או כלשון הרגיל "לקחת חופש" (מובן שסתירה מרישא לסיפא, שהרי חופש אי אפשר לקחת, אלא לקבל. שבאם אפשרי לקחת בעצמו, הרי גם מלכתחלה חפשי הוא. ועוד שהוא בעצם היפך הענין דעבדי הם. ובכ"א – התוכן מובן, וכיון שכוונתו לבריות, ה"ה ע"פ תורה) – ויהי רצון שיהי' בהצלחה, וישמש החופש להוספה בחירות אמיתית, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. (ממכתב י"ג מנ"א תשי"ט)

מטרת הנסיעה לנאות דשא

ויה"ר אשר היותו, עם ב"ב שי', בנאות דשא יביא תועלת הנרצה כפשוטו ממש בהבראת הגוף וחיזוקו, וכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בשם כ"ק אדמו"ר (אביו) נ"ע: ווי טייער דאס (הגוף) איז אז צוליב דעם גיסט מען אזויפיל תורה וכו'.

וראה רמב"ם הל' דעות רפ"ד היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא כו'.

ומזה נלמד במכל שכן וקל [ו]חומר בן בנו של קל וחומר עד כמה נוגע שתהי' הנשמה בריאה. ואם בכל השנה צריך להשתדל בזה, על אחת כמה וכמה שצריך להתחזק בזה בתוספת אומץ בזמנים אשר עוסקים ומתענינים ביחוד בהבראת הגוף שלא יבוא ח"ו להמצב אשר תוקפא דגופא חולשא דנשמתא (זח"א קפ, ב) ועייג"כ שבת (קמז, ב) מייא דדיומסס וכו'.

ולא לדרשא קאתינא, אלא לעוררו להענין, מעין דאתהפכא, לנצל ימי וענין הבראת הגוף לחיזוק הנשמה, היינו להוסיף שיעור לימוד מיוחד לימי החופש ולחפוש הזדמנות לעורר את אחרים הבאים להנפש במקומו וסביבותיו, לתורה עבודה וגמ"ח כל אחד לפי מצבו; ולפעמים כדאי גם להסבירם, אשר אין אתנו יודע בסוד ההשגחה העליונה, ואולי תכלית ביאת כלכם למקום פלוני הוא כדי להוסיף אבנים טובות בכתרו של מלך

מלכי הקב"ה. (ממכתב כ"א תמוז השי"ת – נשלח לכו"כ, בתאריכים כ"א תמוז–ד' מנ"א)

חופש, ולצערנו ולדאבוננו מתקבל אפילו אצל כמה מהחרדים לדבר ה' במשך כל השנה באמרם שימי חופש שאני, ואין אז מקום לעמל ויגיעה ואין מרגישים שזהו היפך התורה, אשר הודיעה שאדם לעמל יולד, לא יגעת ומצאת אל תאמין, ימים יוצרו ולו אחד בהם, (שאין אף יום אחד מיותר ולא שעה אחת כי ניתנו בקצבה לא פחות מהדרוש לאדם למלא תפקידו הפנימי שהוא כמאמר המשנה אני נבראתי לשמש את קוני, אבל לא גם יתר על המדה, שלכן כל רגע שאין מנצלים אותו ולא יהי' בימים האמורים הנ"ל ה"ז אבדה שאינה חוזרת, ימים ערטילאין וכלשון זוהר הק'), והאריכות בדבר המובן לכל אדם ישר הולך, אך למותר. (ממכתב כ"ה תמוז תשט"ז)

"צריכה להיות ההוספה ברוחניות כמו ההוספה בגשמיות"

במענה על מכתבו מכ"ד אייר, בו כתב אודות הקביעות דלימוד תורת הנגלה ודא"ח, ומזכיר אשר אחרי חג השבועות נוסעים הרבה מאנ"ש לנאות דשא, ובודאי בעוד מועד יתחילו לדבר ולעורר על הקביעות שיעשו בנאות דשא ואדרבה בהוספה, כי הרי את זה לעומת זה עשה אלקים, וכשהגוף מתעסק לחזק בריאותו ע"י ענינים גשמיים כפשוטם, בהוספה באכו"ש טיול וכו' (ולא תמיד הכוונה לעבוד את השי"ת – בגלוי), הרי זה דורש הוספה ג"כ בבריאות הנשמה, ועוד יותר מאשר בבריאות הגוף, כיון שהסביבה בנאות דשא ממשכת יותר לענינים פשוטים הנ"ל מאשר בעיר, ולכה"פ צריכה להיות ההוספה ברוחניות כמו ההוספה בגשמיות, והרי מובא שזהו אחד הטעמים ללמוד פרקי אבות תיכף לכניסת הקיץ, כיון שאז הטבע מתחזק האילנות מבלבלים וכו', ומובן ג"כ שמזה אין סתירה כלל וכלל להוראת הבעש"ט עזב תעזב עמו כו', ולא ע"י תעניות וסיגופים כי כח המתאוה יש להלבישו בקדושה וכו', עדי יקוים היעוד המקוה שהגוף לא רק שלא יבלבל להרוחני ולא רק שיסייע בידו אלא שאדרבה נקבה תסובב גבר.

בברכה כלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר לקיץ בריא

מילואים

מילואים א (שידוך להערה 28)

ויצא עת"ק בפניו, מה שהשבנו בתשובה מאהבה לארי נעשה שווא"ל, כענין, במה שכתבנו להכריע למעוברת לאכול ללא שהחינו, דהא מילתא תליא באשלי רברבי. ואמרתא אספרה כמו, ואפרש שיחתי:

דורשין תחילות, שכ"כ בידינו ביהמ"צ "הנהגה והכנעה לביהמ"צ" שדפסו בח"י, הוצאת ליורנו, (ונקרא לפעמים בשם "ח"י חדש"), והוא מעשה ידי המקובל (מגאונים איטליא) הרא"נ פואה, והעתיק משם בברכ"י סתקנ"א סק"ח, והב"ד לדינא בכמה פוסקים (כסא אליהו (ישראל) סתקנ"א סק"ו. קמח סלת דיני ביהמ"צ (קכה, סע"ג). שעי"ת סקל"א. מל"ח ס"ט סכ"ג. ויאמר יצחק (וואליד) הל' ת"ב ס"א (ל, ד). זכרון משה (אזולאי) סתקנ"א ס"ז. מערכות וזכרונות בהלכה מכת"ל לבנו של המט" (נדפס במן הגנונים חוברת א' ע' (כז). דיני ביהמ"צ הל"מ טולדינו (נפ' בשנת תקס"ד) מכת"ל (נדפס ב' זכרון עיינים בתענית ח"א ע' צד). משפט כתוב (פינסו) סתקנ"א ס"ז. גדולות אליעזר סקנ"ז. לקט הקציר בשייני הלקט סקס". שו"ת נחלת בנימין ס' קט (זולת במעוברת הקרובה לעת לידתה, עיי"ש הטעם). שערי עזרא עבאדי סתקנ"א. שו"ת קציני ארץ ס"ח. מעשה בראשית (בן אדהאן) ח"ד ע' 722. מעשה אליהו (מני) ס' קצט. ברכת ישראל אויבראך סע"ח בליקוטי רימ"א סק"ח. משנ"ב סקצ"ט. זרע יעקב (צבאן) ס"ז. ועוד). וכולם הסמיכו בשתיקה לדברי הברכ"י. וכש"כ שכ"ה אצל רובם ככולם של אחרוני הזמן, שעלו בהסכמה כדרכם לדברי המשכ"ב.

(ואף שכבר כתב החיד"א בכ"מ (שו"ת חיים שא"ל ח"א ס"ח. יוסף אומץ ספ"ב. הקדמה למח"ב) שבכל הכתוב לחיים בספרו ברכ"י אין הכוונה שמסכים לענין דינא, בנדו"ז נגדו אחריו כולם. ונראה סביר ורבן, שהביאו בשם "יש מי שכתב", לפי שלא עלה זכרו על ספר אחר, וכדרך השו"ק כשהביא בשם "יש מי שאומר" אף דהכי הלכתא. ובפרט שאחז צדיק דרכו בכ"מ ליהיה מלהביא דברי הח"י בשם אומרו מטעם הידוע לו (אלא שבנדו"ז אף שנמצא הוא בח"י, אין ממעשה ידיו להתפאר)).

וזאת, למרות שהברכ"י עצמו הביא אח"כ בסק"ב דעת הכנה"ג, שבאם שכח ולקח הפרי ובידך ברכת הפרי יבדך שהחינו. ונתחבטו רבים בהחילוק ביניהם, וכן בהחילוק בין מעוברת להאכל פרי שלא ימצא אח"כ או יתקלקל. וכבר כתב בד"ז ביצחק ירין (בס"ס זרעו של אברהם ח"ב): מי יתן ידעתי ואמצאנה את מי נועץ ואבינו וחי' ופירוקי קלי המוח ידעתים ולא אעלם על ספר. (ומשנה שא"צ היא, שאאפ"ל דס"ל להני פוסקים שבפרי שלא ימצא אח"כ אינו מברך, ושדעתם שהמחבר לא כן עמדו – שהרי כל הפוסקים הביאו דעת הרמ"א בפשיטות, ולא עלה על דעתם לאשווי פלוגתא בדבר. וראה גם שו"ת פלא יועץ סכ"ג. וצ"ע בשו"ת יוסף אומץ דלקמן, לחד אוקומתא, דעובדא דמהרה"ו שאכל ללא שהחינו קאי באופן שלא ה' בנמצא הפרי אח"כ. ולהעיר מברית כהונה מערכת ב סקט"ו שמהנהג לא לברך גם כשאין פרי נמצא אח"כ. זאת ועוד אחרת, שעדיין לא יגהה מזור בהחילוק בין ידון דמעוברת לדין השוכח שבידך ברכת הפרי).

ותקצר היריעה להצי"ב ציוני"ם בדבר, שכל האר"ש רחבת ידים היא, ואציגה נא ואשר עמד, זעיר שם: תורת משה רביעאה פ' האזינו עה"פ ודבריו (הוא) (אלא שמהרצאה הדברים כמעט ברור שאינו להחח"ס, שאין דרכו בסגנון זה, ומה גם שנמצא מלה במלה בהתעוררות תשובה דלקמן. וראה בראשי בשמים פאללאק (מש"ח חדש) עניני ברכת שהחינו ס"ב, שהב"ד, אבל העתיק שם בשנינו הניכר, והאי לישנא דשנוני, שיינו קדש, שסיים עלה בשמו "כן יש ליישב שיטת הארז"ל, ומ"מ להלכתא אין לנו אלא דברי שו"ע ופוסקים". אבל כאשר מקור נפתח, באו הדברים בהיפך, שתחילה כתב שהדבר פשוט בחולה שאוכל מחמת בריאות שמברך שהחינו, והב"ד הארז"ל ותמה עליהם,

ושלהלכה אין לנו אלא דברי הפוסקים, אבל שוב כתב ליישב דברי הארז"ל שלא יסתור לדברי הפוסקים, וסיים "כן יש ליישב שיטתו", ותו לא. ומילתא היא). שו"ת התעוררות תשובה ח"ג ססמ"ז. מעשה אליהו (מני) שם. שו"ת שלמת חיים סרכ"ג. תורת חיים סופר סתקנ"א סקל"ד. וגם אצל אחרוני זמננו עלתה להם ארוכה מזה, אפס קצתו תראה – ראה שו"ת אבן ישראל ח"ז סוסי' לו. ח"ט סתקנ"א סק"ז. הליכות שלמה פ"ד הע' 7. הלכות ומנהגי ביהמ"צ ע' 31 בשם הגריש"א. וכהנה רבות. וכתבו ליישב בכמה אנפי, וישיתו בחלקות למו (ומהם: שבמעוברת וחולה שאוכל משום עגמ"ג ליכא משום שמחה; שבאוכל משום פקד"ג אינו יכול לומר "שהחינו וקימנו"; שכשאחרים אינם אוכלים ל"ש שמחה; שבמעוברת יכולה לשמוע הברכה אחרי ת"ב (כמ"ש בברכ"י שם בשם כנה"ג במי שאכל ללא שהחינו. וי"א שמעוברת שאינה אוכלת רק מחמת מניעת ההיזק יכולה לברך אח"כ, שאי"ז אכילה שני', לפי ששמחת חידוש הפרי עדיין קיימת אצלה; שמעוברת אוכלת מחמת התאוה לפרי ולא מחמת ההתחדשות (ועכ"פ, בימי בין המצרים לא יתקנו לברך כבגון דא); שבמעוברת וחולה אם נאמר להם לברך שהחינו יש חשש שימנעו מלאכול ויסתכנו בעצמם; שבמעוברת וחולה דחוי' היא ולא הותרה; שבמברך שהחינו כשיתקלקל הפרי עדיין מקיים זהירות זו בשאר פירות, משא"כ במעוברת שהותרו לה כל הפירות; דמעוברת הותרה לה רק מחמת חשש שמא תתאוה ויזיק לולד, וכנה"ג לא הופקעה מתקנה זו ואינה מבורכת, שבפרי שלא ימצא אח"כ וקבע דינו של הפרי לברך עליו עתה, וממילא מברך שהחינו שאינו כמברך על הפרענות לפי שעתה זמנו, אבל במעוברת הוא רק מצד הברא שהפרי מצ"ע יתא קיים אח"כ, ודיקנו לברך עליו אח"כ, שאל"כ ח"י כמברך על פורענות, דשאני במקום שהתקנה להמניע מהשחיתו בעצמה גורמת לביטול הברכה, אבל כשהפסד הברכה באה תחילה מסיבה אחרת, כבמעוברת וחולה שהותרו לאכול מחמת מצבם, והפסד הברכה באה ממילא כנה"ג אין לברך; כעין הג"ל, שבדבר שזמנו עכשיו מצ"ע מברך, משא"כ במעוברת שברצונה אוכלת כעת (וע"ד החילוק בין מותרת בע"ז לעבר באונס (ראה אג"ק ח"א ע' רלו בהע"ל). וי"ל שישוד האיסור לא לחלק עצמו לידי שהחינו, שנראה כמברך על פורענות, ושפיר יש לחלק בין פרי שיתקלקל שלא הוא בעצמו על"ז). ומצינו בסידור יעב"ץ (שער החרסית חוד ד סק"ח) שכתב, שמברך שהחינו בביהמ"צ אמיד דמזבח, וכן בדבר הרשות שזמנו עתה, "משא"כ זמן דפרי (אף שאי"ז פשטות כוונתו), שכיון שאינו מוכרח באכילה זו ובאה לו מרצונו, ואי בעי לא אכיל, אינו מברך שהחינו. ועוד יצאו לחלק בכמה חילוקי דרבנן. וראה גם קובץ עוז ואורה ג'ה ע' מח ואילך. ולכל הדברות טע"מ, שבברכ"י כתב בעצמו טעמו דשהחינו רשות, ולא מחמת טעמ' דלעיל. ושוב נצטרך ליישב ולחלק בין הדברים, וראה הנלקט בס' הכי איתמר ס"ז סקמ"ה. ונאספו כל האמורים בקובץ עיון הפרשה ג'ל קנח ע' קמ ואילך, יעו"ש).

ובאמת, זאת מצאנו ראינו שכמה מהפוסקים כתבו לחלוק אדינא בתרייתא שבברכ"י בשם כנה"ג, וס"ל שגם בשבח ובידך ברכת הפרי לא יבדך שהחינו. וב"ל דעת השע"ת שם. וב"ל ברוח חיים פלאגי סתקנ"א סק"ט דיש סוברים שאם בידך על הפרי יאכלנו בלתי שהחינו. והב"ד באלון בכות חדש לר"ח הכהן (ליורנו, תרע"ט) ס"ב ס"ה. וכן גם בוכל"א כתב שבכה"ג שווא"ת עדיף (אף דס"ל לעיקר שאסור לאכול ללא שהחינו). וראה גם שו"ת אול"ש ח"ג פכ"ה ס"ג (אף שיצא לחלוק בדיון מעוברת). ולהעיר שגם המשנ"ב השמיטי ד"ז.

(וראיתו למי שכתב דלייק, של הרמ"א שבלא ימצא פרי חדש "מותר לו לברך עליו ולאכול", מסייעת קצת לסברה זו, והיינו שזהירות זו באמת מפקיעה הימנו כל עיקר ברכת שהחינו, ואמטו להכי קאמר, שבפרי שלא ימצא התירו לו הברכה, דאל"ה הול"ל

"מותר לו לאכול" ותו לא, ואנא ידענא שמברך עליו. (וראה זרע יעקב שם). ויתר על כל בל' הב"ח, הביאו בשכנה"ג בהגב"י סקמ"ב, "אין לקנות וכו' מאחר שא"פ לו לברך שהחיינו כל בין המצרים". ולהעיר מערך לחם למחרת"ש ס"ז. וכבר כתב החיד"א בשו"ת יוסף אומץ סנ"ו שהכנה"ג לשיטת' אזיל, שכתב בסר"ה בהגב"י סק"א שברכת שהחיינו חובה היא. והרי המג"א שם סק"ו דחה דבריו. וראה לקמן בדעת אדה"ז.

[ויתירה מזו, ש"א, שבכלל אין מניעה מלאכול פרי חדש בבין המצרים, והאיסור רק אמירת שהחיינו – ראה שו"ת כתונת יוסף מונטקיו ס"א. באר מים חיים מוצרי ס"ו. וחזר להעמיד דבריו הראשונים – שם ח"ב ס"ב. אבל, כמה פוסקים כתבו לדחות דבריהם בכל תוקף עוז – ראה שו"ת יוסף אומץ סנ"ו. ואמרו רבנן בכפילא בספרו שו"ת מראית העין בלקוטים סי' טו"ב. וכ"כ בזכ"ל א"ח אות ט (לד, ב ואילך). מאמ"ר סתקנ"א סק"ד. וראה כסא ישראל (אליהו) שם. זרע יעקב שם. ובפני משה לר"מ הכהן סתקנ"א ס"ז שכיון שברכת שהחיינו רשות יכול לאכול ללא שהחיינו. והוסיף שתמה הוא על האוסר, שטוב לראש לאכול פרי"ח ללא שהחיינו ויאכלנו פעמים הרבה לכל אורך ימי ביהמ"צ ומברך עליו כמה ברכות, דהיינו ברכת הפרי עצמה, מלהימנע בשביל ברכה אחת, ברכת שהחיינו, פעמים רבות].

והעיקר, דחזו מאן גבירא רבה דקמסהיד, בנו של מהר"ח, שכשהפצירו באביו אכל בלא שהחיינו. והובא בח"י שם, ובברכ"י שם סק"ב. ועוד. ובשע"ת סתקנ"א סק"ח הביא שמש"כ בברכ"י בשם הגהת מהר"י צמח שהעיד בשם מהר"ש, כ"ה בפע"ח דפוס קאריץ. (והמציינים שמש שהעיד בשכ"ג ספ"א (בביתו ט"ב – קב, ד). וראה זה מצאתי, ותמינהי שלא הביאו ד"ז חכמי ישראל בספרותם, שכלל הדברים והאמת האלה נמצא הוא בפע"ח שער הברכות ספ"ה, מכלי ראשון מדברי מהר"ח בעצמו, ש"הפצירו בי לאכול פרי חדש ואכלתי בלא ברכת שהחיינו". ובימנו אלה נדפס גם ס' הכוונות בית מועד לראשונה מכת"ר, המיוחס למהר"י בעצמו (אף שאינה מכתבתו, והאריכו בהסכמות ובהקדמה), ונמצא הוא שם בסוד ביהמ"צ (ע' קפח, בהגה "מע"ח"). ודין גרמא שיש כאלה שעלו בספק אם דברים כהווייתם. ואכן בשו"ת אבנ"ז אבנ"ז סתק"ח אכן העתיק הדברים כך מפע"ח שער הברכות. (ועיי' בשע"ת בפענין זה, וכתב שם ליישב הל' באיזהו מקומן שנראה כסותר. וראה בשו"ת יוסף אומץ שם, שנשאר בספק בגופא דעובדא היכי הוה, שאין לא נזהר רבנן קדשיי בזה. (ומסתבר כמ"ש שם (לחד אוקימתא) שה' בשבת. ולפסב. כ"מ בסדר הרצאת הדברים בפע"ח שער הברכות ובבית מועד. וצ"ל דאינהו ס"ל להחיר בשבת). אבל בגוף הענין שאכל ללא שהחיינו כתב ד"האי לחוד" לא קשיא" דס"ל דברכת שהחיינו רשות, עיי"ש. ובשו"ת אבנ"ז שם רצה להעמיד שהיו פירות אחרים שם, וכיון שכבר בירך בברכה הפרי לפנ"ו, אין חובת ברכת הזמן דוחה האיסור שלא לברך שהחיינו, עיי"ש טעמו. ודוחק. ועוד שמש"כ עפ"ז בל' האריז"ל שיש "להימנע מלאכול בימים ההם שום פרי חדש וכו' כדי שלא יצטרך לברך עליו ברכת שהחיינו", כדלעיל שבירך בברכה הפרי מוכרח הוא בברכת שהחיינו – צ"ע שהרי נזכר שם בהאי ענינא "שלא ללבוש שום מלבוש חדש". ובכ"ח ס' יד דחק ג"כ באוקימתא רחוקה. ויש שכתב שכיון שהפצירו בו לא נהנה. והוא נמוח. ויש שהרחיק לכת וכתב דמדיא למי שאנסוהו לאכול שאינו מברך. וגו' אינו מן הישוע. וראה גם בשו"ת בכורי שלמה ח"א ס"ג. מרפא לנפש ח"ד ס"ז. וראיתי באיזהו מקומן שנדחקו לומר שה' במשך השנה, ולא העלו ארוכה בזה, דאדרבה הבחי קשיא טפי, והעיקר שבפע"ח ועוד מוכח דמירי בהמ"צ. ואחתי סתודתא דמהמנותא, שמה"ט הכריע כן למעשה בזכ"ל"א שם (לז, ב) דשוא"ת עדיף (אף דס"ל לעיקר, שבמוכרח לאכול בהכרח לברך שהחיינו. וראה שם במהד"ב אות ט – יא, ב).

וכע"ז"ל גם הרמ"ע מפאנו הביאו בברכ"י שם סק"י, לגבי ת"ב שחל בשבת לאכול ללא שהחיינו.

ואיכא לאוכוחי הכי גם מדין הקטן, שכתב בברכ"י סק"ט (וגו')

מח"י שם, ולכן ג"ז היא בשם "ש מי שאומר", שבמתאוה לאכול פרי"ח מותר לתת לו ויברך שהחיינו, שלא טעה ולא יברך שהחיינו בשאר הימים, והב"ד בשאר פוסקים (בשע"ת שם, וכן בפת"ע סקס"א ובבאר יעקב סקמ"ג ובהכ"ח ס"ק ריב, ועוד). ואח"ל שכל שהותר לו לאכול מחוייב לומר שהחיינו, הרי בלאו האי טעמא חייב בשהחיינו. ודוחק ליישב לדברי החולקים עליו קאמר. ועכצ"ל, דלאו בכל גזוני איתמה, וכנ"ל. ונמצא שדברי הברכ"י במעוברת, ובהנהגת הרמ"ע מפאנו בת"ב שחל בשבת, אין בדין הקטן, הכל עולה בקנה אחד, שאפשר לאכול ללא שהחיינו, ורק בשבח ובירך ברכת הפרי כתב לברך שהחיינו. ובאמת, גם בדין הנ"ל לא הכריע הברכ"י בבירור, שכן אחרי שהב"ד כנה"ג, סיים עלה מעובדא דמהר"ח, והקדים לזה "אמנם", והאי לישנא – לשון חרטה ומסקנא הוא. (ובסוף"א כתב עלה "וק"ק", והיינו שגם קושיותיו אינה מכרעת. אבל ראה שו"ת ישמע לב דלקמן). [ולהעיר שבדעת ס"ז הביא מכתבי הדע"ק שגם ברואה חבירו אחר ל"א יברך שהחיינו. אבל דחה דבריו. וכדברי דע"ת, כ"כ בסידור יעב"ץ שם. וכן הסכמת הפוסקים].

ואעיקרא דמילתא, שבנדו"ד לא מצינו לזולתם שיפסקו איפכא בד"ז. ומאן ספינן וחשיבי למעבד עובדא בנפשי' נגד כל הני רבירי. וגם בכ"ח ס"ק ריא שהשקש בסתירת הדברים אדדי, ל"ב אלא כמעיר, ותפס בלשון "משמע", ולא העלה לדונא כן. ובתורת חיים שם, שעמד גם הוא וימודד אר"ש בסתירת דברי הברכ"י, הכריע למעשה שלתלמידי האר"י שומעים שלא לברך.

ולראשונה מצינו בתוספות חיים (לבעל אלה המגן על מט"א) על חז"ל כלל קלד סק"ג שכתב מדמפשי' לברך שהחיינו, וסיים עלה "כנלפענ"ד. (ואף הוא עמד בסתירת דברי הברכ"י). וכ"כ בדור האחרון ברבית כהונה שם סק"ז, וגם הוא כ"כ מד"ע לחלוק על הברכ"י, ובלשונו – "לעד"ן שמברכת". (ואיזהו נמי מודה ואזיל שדעת הברכ"י אכן שלא לברך). וטעמו הוא מצד המציאות, שבל"ז תמנע מלאכול שנראה לה דפעי דתף להחמיר. (אלא שישב הוסיף מד' כ"ח הנ"ל, שכל שבא לאכול מברך. ולכאורה סותר קצת ד"ע ממש"כ שם בהאי ענינא. וגם לעיל סק"ד, והובא אצלנו לעיל, שמנהגם לא לברך גם כשלא יימצא הפרי א"ח. וי"ל). וגם בחזו"ע בין המצרים ע' קלח ואולי ענינו לדין אפיקי הפוסקים, והאריך למעניתו להחזיק דבריו שמעוברת מברכת שהחיינו, לא מצא מקום לגבות את חובו מדברי שאר האחרונים. (וראה בשו"ת ישמע לב גאגני י"ד ס"ז שהעלה להחיר לברך שהחיינו על פרי"ח או בגד חדש ומחמת צמח פט"ו, ובין הדברים העלה שמדברי הברכ"י מוכח שבכ"מ שמוכרח לאכול מברך. אמנם, תמיה בעיני שלא העיר כלל מדין המעוברת, ולא העלה זכרו לפניו. אלא שבנדון ידי' עיקר סמיכותו להיתר, כטעמא קמיתא שכתב, שברכות אינה מחמת הפרי והמלבוש אלא מחמת המצוה, ובהכ"ל לא חלה האזהרה שלא לברך. ומינה, דלטעם הראשון באמת אין לו לברך שהחיינו גם במוכרח באכילה או בליבשה, וזלת מחמת המצוה. וצ"ע בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סרע"ג, בהגהות לס' תקנב, כמאן א"י, שאף שכתב להקל בחולה ומעוברת, לא כתב להדיא לברך שהחיינו).

והנה, בנוגע לחולו וסתפקו אם גם בזה הכוונה כמו במעוברת לאכול ללא שהחיינו. ובל' ברכ"י, שחילקם בתרתי (מעוברת – בסק"ח, וחולה – בסק"ג), איכא לימור להיכ וכו'. וכן העתיק בגדולת אלישע בתרתי (סקנ"ז וסקנ"ט). ובעיני נגנדי ומצוה במקומו בדיני בין המצרים (ע' רסג – בהוצאת ירושלים תשע"ג), שהעתיק תחילה שאסור לאכול פרי חדש, ושבו הביא הגהת צמח שבחולה מותר, משמע שהיתיר רק באכילה. וכ"ה בהגהת צמח שבפע"ח הנ"ל. וי"ל. ולחד אוקימתא בשו"ת יוסף אומץ, וראה בכורי שלמה שם, שעובדא דמהר"ח ה' כ' שה' חולה והחמיר ע"י, מוכח מינה שחולה אינו מברך. אבל בשמח נפש אות ש ערך שהחיינו (ע' קצה) העתיק מנגיד ומצוה שמברכת שהחיינו. ודא ליתא התם. אבל כ"מ בשו"ת בית דוד ח"א אור"ח סשכ"ח, הב"ב במזבח אדמה (הל' ת"ב – ח, א), ובשמח נפש בנה אצלו ציון

מילתא ושמחה היא אצל הרואים. וראה מזה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' טו'תתכח.

ואפילו בגדים, נראה שעיקר האיסור לקנות הוא רק כשמגיע לביתו, כמו בדין שהחיינו. אמנם, בהא לא דמי לשהחיינו, שאסור לקנות גם בגד חדש הדרוש תיקון אף שעדיין אינו מוכרן שהחיינו (אבל מותר לקנות סחורה [היינו בד] לעשות מלבושים – מקו"ח סתקנ"ד ס"ז). וה"ט, שאיסור קנין בגדים אינו מדין מו"מ אלא משום דין עשיית ותיקון בגדים, או ע"ד איסור כיבוס. ועכ"ז, נראה שלאסור הקנין, כשלא קיבלם ולא זכה בהם, ול"ד לנתניה לאומן לעשות בגד (שהאיסור מצד הנותן – ראה להלן מזה), שגדר איסור תפירת בגדים (אף למ"ד אומן קונה בשבח כלי) חל כשנותנו להאומן, אבל הקני' היא רק כשנתקבל אצלו. ולפנ"ל ל"ש גדר שמחה. ואדרבה, מצינו הוא על נתינת המעות ועל ההמנחה. וראה הגהות יא"פ לרמ"א ס"ז בטעם איסור קניית בגדים, אף דאין היסח הדעת בקני', דצ"ל דס"ל דכיון דאיכא שמחה בקני' הוה כמו תחת עשייה בגדים שיש לו שמחה.

וגם בנתינה לאומן – הרי קייל"ן (רמ"א סתקנ"א ס"ז) שמותר ליתן לאומנים גוים לתקן כלים חדשים כדי שיהיו מוכנים לאחר התענית, ובלבוש ס"ח: שאין בנתינתם לאומן כ"כ שמחה בעוד שהם ברשות האומן ואינו רואה אותן. ובמ"א סקט"ו: שעדיין המלבוש אינו שלו ולא נאמן שמו עליו. (וראה מכת"ש. ובהגהות אמרי ברוך, דאומן קונה בשבח כלי). אלא שכתב הרמ"א שטוב למעט בזה במקום דאפשר דלא ידעין משאר משא ומתן דממעיטין. ומשמע שג"ז בגדר מו"מ. אלא שגם בזה הוא רק בגדר "טוב" (ראה פמ"ג בא"א סק"ז, ו"ג – רק "למעט". ועוד, שבפמ"ג (שם) מפרש דקאי רק בשל שמחה. ועוד, שיש לחלק כנ"ל, דשאני נתינה לאומן מקני'. ועוד, של"כ שזהו בגדר מו"מ, אלא למדו במכ"ש ממו"מ (ראה בערוה"ש ס"כ, שראוי למעט בכל מה דאפשר שהרי אפילו במו"מ אין להרבות להמה פוסקים וכש"כ בכה"ג). [ובדוחק גדול יתכן בפירושו שיש ההתעסקות בדבר שהוא בשביל אחר התענית כמוה כמסיח דעתו. והכי איכא לפרושי גם בגדר האיסור לכבס ולהניח (ראה מו"מ סק"ב ויא"פ לשם). ומ"מ, גם את"ל הכי – ואין שום רא"י והכרח לסברא זו (עכ"פ לגבי איסור קני' – היינו כש"ב משום שמחה (כדמוכח מזה שיש חיזוקי דיינים בכיבוס בכלל פשתן וכו', ויש שהותר גם לכבס ולהניח. ולהעיר, שגם בכיבוס, יש מתירין ליתן לכובס נכרי לכבס אחר ת"ב – ראה א"ר סק"ח, הובא בפמ"ג בא"א סקט"ו. וביא"פ למג"א שם כתב בדא"פ להג"י במג"א כדעת הא"ר), ובהזמנה גרידא כשהבגדים שאינם שלו עדיין ליכא שמחה].

ובמשי"ם חפשי"א אצל אחרוני זמננו, ראיתי שכ"כ בהליכות שלמה פ"ד סק"ב (להזמין רהיטים במקום הצורך). וראה בשם בעל שבת"ל בס' ולא שבת לבד בלבד פ"ב שער. וכ"מ בשו"ת א"מ או"ח ח"ג ספ"ב. וראה שם א"ע ח"ד ספ"ד סק"א. גם אני אודך תשובות הגרח"ק ח"ג ס' קטו. [נבשו"ת] ארחותיו למדני ח"ב סמ"ד כתב לחדש יתר על כן, שמותר אפילו לקנות אחר ר"ח אחר בגד חדש אם הוא מוכרן מלפני ר"ח וברגזו החזיר אצלו עד לאחר ת"ב, עיי"ש טעמו ונימוקו. ואין דבריו מוכרחים, כנראה למעייין].

אבל ראה שו"ת אול"צ ח"ג פכ"ו ס"א. וכן בפסק"ת סתקנ"א סק"ג הע' 125 כתב לאסור ע"פ משנ"ב סקנ"א. ולפענ"ד ל"ד כלל. וגם לדיוהו"א שיש חשש שהמחירים יעלו, או שלא יהא בנמצא, ודאי מותר.

כל קבל דגא, ראיתי בחוט שני שבת ח"ב בקובץ עניינים אות כו (ע' שכה) דאזיל בתר איפכא, שבהזמין לפני ר"ח א"צ לסרב מלקבל אחר ר"ח, שעיקר המו"מ נעשה כבר בשעת הקני'.

מילואים ג (שייך להערה 172)

והרי שטיפת הרצפה אינה אסורה מדינא. וראה חמו"ד הל' ט"ב מכת"ש שיש נמנעין מלרחוץ השולחן והספסלים ולחוף המנורות.

לדבריהם. ולאידך בהתעוררות תשובה העתיק איפכא מנגיד ומצוה שיאכל ללא שהחיינו. וג"ז אינו. וראה במשפט כתוב שם שבמעוברת כתב שלא לברך, ובחולה לברך. ובאמת, ראיתי שיש שכתבו לחלק בסברות מספרות שונות בין חולה למעוברת (ומהם: שמעוברת אוכלת מחמת אונס התאוה, אבל החולה אף שמחלתו גרמה לו נהנה באכילתו, וכעין החילוק בין אנסוהו לאכול שאינו מברך, לחולה שאכל איסור מחמת סכנה שמברך. ועוד כיו"ב). ושערי תירוצים לא נעלו.

[ולהעיר שבמשנ"ב שניה מ'ל' הברכ' לגבי חולה, שבברכ' כתב "במקום חולי לא גזור רבנן", ובמשנ"ב "במקום חולי לא קבלינן עלך". ויתכן ששינה הל' כיון שהדין שלא לומר שהחיינו אינה גזירה דרבנן, ורק לשון של זהור"ת שנו כאן. אמנם, איכא לפרושי באו"א, שאין בכוונה דל"ן שלום לומר שהחיינו, אלא לאכילה ללא שהחיינו כמעוברת, ור"ל שאף שברכת שהחיינו רשות קיבלנו עלינו כחובה, ושמשו"ה ראוי לזוהר שלא לבטלה (כמ"ש המשנ"ב סרכ"ה סק"ט. וראה ערוה"ש שם ס"א. זכ"ל"א שם. וכ"כ בשו"ת כת"ס או"ח סכ"ה לענין הפסק. אבל ראה משנ"ב שם בשעה"צ סק"ב. וראה בארוכה ברכת הזמן שילוני ס"ג סק"א אות ה ואילך. ואכ"מ, בכה"ג לא קיבלנו עלינו].

ולדינא, אנו קייל"ן דברכת שהחיינו רשות, כדעת רוה"פ, וכן יסד אדה"ל בלוח ברה"ב ח"א. ואף שלא הביא ד"ז בסדר ברה"ג, אין לפרש זה דבר ההשמטה שחזר בו, ואשכחן כה"ג במילי טובא שהביאם בלוח, ולא היכרים בסדרו, אף שמוכרח הוא מדין התלמוד. הלא תראה גם בסדר ברה"ג ששינה לשונו, שבדין שהחיינו "אקרא חתא" בפ"א ח"א כתב "מברך שהחיינו", ואילו בשאר שמחת לבב כשאין עמו שותף בטובה ברפ"ב כתב שחייב לברך שהחיינו. ואדרבה, דוקא בסדר ברה"ג חילקם לתתרי, שדין שהחיינו על הפיי בפ"א, ושאר דיני שהחיינו – בפרק בפ"ע. וכ"ה בשיחת ש"י תזריע לשמ"א שדעת אדה"ל שברכת שהחיינו רשות היא. וכן עולה בפס"ד בלקוטים בסופו להתייר לברך במקום ספק דרשות היא. (וראה גם שו"ת הצ"צ או"ח ס"ג סק"ט. אג"ק ח"ב ע' שט. ותמוה בעיני מש"כ בשו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח ס"י קא בסופו, למ"ד שבספק יוכל לברך דרשות היא, דרשות היינו שיוכל לברך בספק, אבל באמת חובה היא. וכבר נתקשו היינו המהדירים בדבריו). גם בשו"ת מהרש"ג ח"א סצ"ה, אחרי שהביא עובדא דמהר"ח, וכתב שהדין עמו כי ברכת שהחיינו רק רשות, העיד ע"ע, ש"כן עשיתי אני אף פ"א שהפצירו בי לאכול פרי חדש ואכלתי בלא ברכת שהחיינו". ובשו"ת ר' עקיבא יוסף שם כתב שגם למ"ד שהיא חובה, שאני הכא בעובדא דמהר"ח שאין הזמ"ג לברך (ולא ביאר לנו נימוקו לחלק כן).

ויתר על כן, בשו"ת אבנ"ז שם, שכתב למיסבר סברא, שאם יברך זמן והמנהג הוא לא לברך ה"ז איסור גמור משום אל תטוש, משא"כ אם לא יברך הוא רק ביטול המנהג לברך על קרא חתא. וא"ש משה"ק בשו"ת יוסף אומץ שם בל' הפע"ח שכתב "אסור לאכול", שבאמת איסורא איכא. ומש"כ ביוסף אומץ ש"עין רואה דשום אחד לא כתב אסור" – ציוני כש"ה במג"א סתקנ"א סק"א. וראה גם מח"ש שם. (אלא ששוב הקשה באבנ"ז שהמנהג לברך ברכת הזמן ידחה המנהג שלא לברך ביהמ"צ כעין עדל"ת, דהא מצוה עביד שכתבו. ולמסקנא העלה שכל שא"צ לברך ברכת הפרי אין המנהג לברך אקרא חתא דוחה האיסור. ולכאורה י"ל שאף שקיבלנו ברכת שהחיינו כחובה, במקום ביטול מנהג כבביהמ"צ לא קיבלנו עלינו). וראה זה מצאתי פלא במימי שלמה (קמחי) סתקנ"א ס"ז לגבי ח"ז בתמוז שחל בשבת, דכיון דמידי פלוגתא לא נפקא אם לברך שהחיינו איכא משום ספק ברכה לבטלה. (וראה מה שהעיר עליו בשו"ת יב"א ח"ט ספ"ה סקט"ז, בהערות לס' פני משה הנ"ל). ובהיות כן, אנו בתר גדולי האחרונים נגרים, ושוא"ת עדיף בכגון דא.

מילואים ג (שייך להערה 156)

ומה שאין לסרסורים להראות כלי כסף בעיר, היינו דאושא

ועיי"ש שד"ר לא מצינו איסור אפי' באבלות, ואפשר שמדמין לציור ביתו, או לכיבוש. ובהדחת כלים לא נהגו מעיקר איסור.

ולענין מל' הב"ח רס"י תקנא, באיסור תספורות וכיבוש "מפני שהיא מלאכה לצורך תענוגי הגוף." ויל"ד דלא דוקא קאמר, ועוד שיל"פ שעיקר כוונתו לכבס וללבוש המכובסין.

גם בתוה"א לרמב"ן (בשם הראב"ד) ורא"ש מו"ק פ"ג סנ"ג ובמרדכי מו"ק סתתק"ה ועוד "משום הנאת הגוף", והוב"ד בד"מ שפ"ט סק"ב, אבל התם קאי באיסור הצעה תחתיו ולא בהכיבוש (אף שברמב"ן גופא משמע שדעתו שאיסור כיבוש גופא הוא מצד הנאת המכובס, שכתב שכשאמרו איסור בכביסה לא לכבס בלבד אמרו שלא מפני איסור מלאכה נגזר בה אלא שאסור ללבוש וכו' ולא מצינו מותר ללבוש ואסור לכבס בשום מקום אלא בימים של שביטה ומשום איסור מלאכה אבל משום אבילות עיקר איסור אבילות בלבישה הוא). ולחנם נדחק בזה בדברי סופרים שפ"ט ס"א ביורו הל' ד"ה וכן המטפחות. ולהעיר, שבמטפחות גופא ר"א שהאיסור רק הכיבוש ולא ההשתמשות בהן – ראה אצלנו שר"ת בהתרא דרב ס' כב"תשצו. אלא שאין דריהם עיקר, ראה שם אצלנו.

ומה שנאמר גם להשתמש במטפחות מכובסות אף דליכא הנאת הגוף – צ"ל, שנקיין דיו"ר בצלל הנאת הגוף. ולפ"ד במפת שולחן, שבימינו אין דרך להשתמש בהם לניגוב ידים ושו"ע יו"ד סש"א ס"ט. וראה שר"ת ורבותיו אפרים ח"א סש"א (ע"ע) לישטרי. אבל י"ל שהנאת הגוף לאו דוקא, ועיקר דבריו לשלול הסברה דבעינן הנאת ראי' עם הנאת הגוף, ועי"ש, וה"ה בשרא הנאות (וכל' מאירי מו"ק כב, ב). אף הנאת סדינים המנוהגים למשכב וכן כל הנאה אף שלא בדרך לבישה). ודוחק. עי"ל, דדברי הרמב"ם שם בדעת הראב"ד אמרה, אבל לדינא שגם מפת השולחן אסור לא בעינן הנאת הגוף. והיותר נראה, שברמב"ן ורא"ש קאי באבילות ל', שמותר לכבס ולהניח, והאיסור רק בהנאת הגוף לחוד, אבל באבילות ז' שהאיסור גם לכבס וראה"ל וכו' גם בשיבוש שחל בו, אסור גם בדליכא הנאת הגוף. והדברים מפורשים בח' תל' הרשב"א מו"ק כג, א: דבגזירת שלשים מקילים שלא לאסור אלא בהנאת כל הגוף. וכת"ש עפ"ז לבאר מש"כ בה"ג הל' אב"ל (מג, ג) להתיר בפונדא ואנפליא וכו'עו של ראש וראה"ל בגדיו בגדי זיעה בהערקו, שאינו סותר האיסור דמטפחות הידיים, דהתם קאי תוך ל'. וסיים עלה "ואינו נראה נכון", והיינו שהחמיר גם תוך ל'. וראה בהערות המהדיר בקובץ ראשונים מו"ק בפי' אחד הקדמונים על הר"ף ע' רגש שנתקשה בזה. ויל"ע בבגדי בוכה לתניקות. ונראה עיקר לאיסורא.

מילואים ד (שייך להערה 185)

ואולי איכא לדייקי הכי ממה שבתפירה וקני' נתפרש להדיא דקאי גם במנעלים חדשים, משא"כ בכיבוש. והחילוק פשוט, דהתם ה"ט משום אבן שתי' לא מיעוט בשמחה, אבל כיבוש איסורו שלא יסח דעתו מאבלות, ולא גזרו אלא בכיבוש ממש ש"ב טורח והתעסקות. (אבל י"מ באיסור כיבוש כדי למעט בשמחה – ראה שו"ת תרוה"ד סי' קנב. מ"ג בא"א סק"ב. אמנם מש"כ באר"ח ובכלבו שהוא כדי למעט בשמחה, הוא רק במה שמתחילים מו"ח, אף שאיסורו על בשיבוש שחל בו ת"ב. ותלו' גם את האיסור על המכבס או על מי שנותן לכבס, ש"מ במכבס בגדי קטנים משום היסח"ד של המכבס – ראה לבוש סתקנ"א סי"ד. מ"ט סתקנ"ד ס"א. גבורת ארי תענית ל. א. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' תקנא. אבל בכ"מ שהאיסור הנתיקן לכבס ולא הכיבוש (ושלכ"ן בבגדי נכרים שהאיסור רק משום מרא"ע. אבל ראה ביהגר"א סק"ל) – ראה הגהות יא"פ סתקנ"א ס"ה. מח"ש סקט"ו. ויל"ע לדידהו גנותן בגדיי לכובס ישראל קודם ר"ח, אם מותר לו לכבס אחר ר"ח. ואף שיש שכתבו גם באיסור תניקן בגדים משום כיבוש (ראה מש"כ סתקנ"א ס"ו בבה"ד ד"ה ונהגו בשם ביהגר"א) – אנו לא קייל"ן הכי (שהרי מה"ט כתב הגר"א לפקפק בהיתר תפור לגוים או לתת לאומן נכרי). ועוד, שלדבריהם באמת אין הכרח דטעם זה קאי נמי על מנעלים. וכ"כ כמה אחרונים (ראה שו"ת אול"צ ח"ג ס"א ס"א. שו"ת יב"א

ח"ג סל"א סק"ד. שבה"ל ח"ו סרמ"ד סק"ג. מבית לוי בעניני ביהמ"צ ע' כג, ובשם הגרש"י – שו"ת רבבות אפרים ח"א ששע"ה הליכות והלכות ביהמ"צ ע' 9, והל' מנהגי ביהמ"צ ע' נג. אבל ראה שו"ת שלמות חיים סש"ב שהחמיר ללא טעם. וכ"כ בשבילי דוד סתקנ"א ס"א. ובס' זה השולחן ח"ב סתקל"ד כתב לאסור בשיבוש שחל. וראה מו"ע"ז ח"ה סש"ל"ח. ח"ח לקוטי הערות לשם. ויש שהביאו מחיי"א כלל קלג סי"ד שאסור לתקן מנעלים חדשים "וכן לנקותם", ופשוט שטח"ד נפלה כאן וצ"ל "לנקותם", כברמ"א סתקנ"א ס"א. וכו'ה בדפוסים אחרים). וכש"כ בהשחרת המנעלים לחוד ללא הברקתם (ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ג ס"פ. ושם, שמסתבר שאין להבריק אף שאינו שייך לכיבוש. אבל לענין חוה"מ כתב להתיר לצחצח כרגיל אם אינו צחצוהו יותר יפה – אג"מ או"ח ח"ה סל"ו סק"ד). ולכאורה השחרות היא בגדר לבישת בגד ישן שצבעו (ראה שקו"ט מזה בדע"ת למהרש"ם סתקנ"א ס"ו) ולא מדיו כיבוש, וגם בזה אין מקום לאסור כשהצביעה אינה מתקיימת, והצביעה רק במבחין.

וכ"ה הכרעת כמה פוסקים לענין חוה"מ. וכבר העירו מזה שר"י אין משלחם שחורים שחורים ביו"ט מפני שצריך לצחצחם (בוצה טו, א) ומיירי בנשלח לצורך חוה"מ (ראה הגהות אשר"י), ונמצא שלדינא שמותר לשלוח, עכ"ל שמותר לצחצח בחוה"מ (ראה שו"ת יב"א שם). וגם להמחמרים במועד – התם שני טפי שלא יכנס כשהוא מנוול, אבל הכא ליכא הך טעמא. ואדברה.

ומ"מ י"א שגם בזה שייך גזירת כיבוש מטעם שלא יסח דעתו מאבלות. ואולי דמיא קצת להשקו"ט בענין הדחת והברקת הרצפה.

מילואים ה (שייך להערה 190)

ואף שבכ"מ משמע שרק בשבת חזון התירו להחליף משום זיעה, וכבר חקרוה שריים אם טעם ההיתר משום זיעה (כדמוכח בכ"מ), או משום שבת, או דבעינן תרומיהו. וגם בכ"מ שכתבו להדיא שאין ללבוש פוזמקאד ושאור בגדי זיעה מכובסים בתשעת הימים – הרי הטעם שהותר בשבת חזון הוא גם לפי שאין לך עני בישראל שאינו לובש כתנות מכובסות לשבת, והה"נ בימינו בשאר ימי השבוע (אף שיל"ש בזה הביאור משום אבילות בפרהסיא. וילה"ע, שהמהגרי החלופי כל הבגדים בשבת חזון, הוא כקולי דמר דומר, שכבר נחלקו פוסקי דפ"י "כתנות" (שבמרדכי ועוד), אם הכוונה לבגד התחתון ומשום זיעה, או לחלוק ומשום אבילות בפרהסיא, ובשו"ת מהרש"ל דלקמן נראה שתפס החבל בשני ראשים. וצ"ע.ק. ועכ"פ, אם נפרש כפשוטו, שפי' כתנות בגד הסמוך לבער, וה"ז דברים שבצניעא, ואכ"כ למ"ד שדברים שבצניעא נוהגים בת"ב שחל בשבת היאך הותר החלפת הכתנות (ותקיש' במד"י אד"י, ראה או"ז סתק"ז – לגבי החלפת הכתנות, וסת"ז – לענין דברים שבצניעא), ומינה, שבבגדי זיעה מעיקרא מותר. ובחיי"א כלל קלג סכ"א ובמש"כ סתקנ"א סק"ו התירו בגרביים בשבת חזון מפני הזיעה. וראה בארוכה בשו"ת לב שם. ושם הציב ציו"ן לכמה אנפי בהבנת דברי הראב"ה, מרא דהאי שמעתא, בהיתר החלפת (כתנות).

ומצאתי ששכ"כ להדיא בפסקי חמודי מכת"י (ע"פ המג"א סתקנ"א סק"ד) שאינו לבוש רק מפני הדיעה: לפ"ז אפילו בחול מותר ללבוש כיון דהיתר שאינו אלא לזיעה. והאחרונים שהחמירו (ראה שו"ת רב פעלים ח"ד סוס"ל כט. ועוד) לא ראו דבריו.

[ולענין שגם לבעל בית בת"ב לכמה דעות הותרה כתנות לבנה (וראה לקמן מזה). ואת"ל שלבר"מ לא הותר רק מה שאסור ממנהגא (ואכ"מ) – מוכח שבגדים שעשויון לזיעה מותרים מעיקר הדין. ואפשר שיחת, שבמש"כ סתקנ"ט בבה"ל לס"ו ד"ה ומותר, הביא בשם בגדי ישע, שלבעל בית אסור לנעול מנעלים, ושינוי בגדים הוא רק מנהג ומותר ללבוש לפי שעה לכבוד המילה אבל חליה לבעל אחד מחמשה עניים שהוא מלביד דגמרא. וצ"ב, הא גם לבישת מכובסים הוא איסור מדין המשנה, ומה פשר דבריו שאינו אלא מנהג. ויל"ש בתרתי: א. שכוונתו רק אבגדי שבת ולא אבגדים מכובסים. וכ"כ בשו"ת זרע אמת סע"ו שלבנים וחדשים שאסור מדינא לא הותר. ועכ"ל דס"ל בפי' לבנים שבוש"ע

בעמ"ד סק"ג. ולהוסיף, שבלחמי תודה נזקק לזה רק בכדי לחלק בין תוך ז' לתוך ל', שבתוך ז' הותר רק בדאיכא תרתי מלוכלך ולבישת אחר, אף שבתוס' מו"ק כד, ובמדרכי שם רמז תתק, (שהביאו מהריק"ש ולחמי תודה) לא נרמז כלל דקאי במלוכלך. (אבל בהל' שמחות למחר"ס ב"ב בסופו (והובא גם בשו"ת מהר"ם ד"פ סתקמ"ט) קאי בבגדיו צואים, וברוקח שיט"ז כתב שערבו ימי אבלו בימי הקיץ וטורח לו הזיעה). ופשטות דבריהם להתיר בלבישת אחר גם ללא שהוא מלוכלך, אלא שמדרכי אחר ז', ובתוס' – תוך ז'. וראי' לד"ז, דהא אנו קיי"ל דלבישת אחר מהני גם לענין גיהון תוך ל' (ראה ב"ח יו"ד ששפ"ט, ש"ר שם סק"ג), אף שהוא מדינא גמ', ואכ"ה"ז לענין תוך ז'. והשתא דאתאן להכי, שא"צ להעמיד דבריו שבהם במלוכלך, איכא למימר שבמלוכלך סגי להתיר גם בלא"ה. ובגשנ"ח פכ"א ס"י סק"א כתב להתיר לאכל גם ללא שיחליפנו אחר. ויש שר"ל דשאני אבל שאין בידו להכניס קודם. ודוחק. וראה גם חמו"ד שהובא בת"ש ששפ"א סק"ג (שמי שיש לו ערבויות שרי בכיבוס). וכל' להתיר בפשיטות בברכ"י יו"ד סשפ"ט סק"א. והארי' להוכיח כן בנהר מצרים אבולות ס"י קלג שא"צ שילבשו אחר. וראה גם ערוה"ש שם ס"ז. וראה שם ס"ו. (ומדבריו מוכח שהבין בדברי לחמי תודה להתיר גם ללא שילבשו אחר. ואיהו מיירי תוך ל', אבל כבר הובא לעיל (בער"ח בהערה) דעות הפוסקים, דבריו שבהם שחל לו, כדן תוך ל'. ועוד שבערוה"ש פ' להדיא שסברתו קאי וקיימא גם לריב"א שאסור מדינא כל (שליש).

וגראה, שבנדו"ד דל"ש שילבשו אחר (מחמת שטבע בנ"א לקוין בזה. וראה ערוה"ש שם), ועוד שכולם אבלים, הותר גם בל"א משום כבוד הבריות.

וי"ל שגם בלחמי תודה מודה לזה, וקאי בדאפשר שילבשו אחר, שהרי יסוד ההיתר דמדינא לרחיצה וסיכה שהותר להעביר הוזהמא, שאינו לתענוג. ודעת הלחמי תודה שכל שאפשר באחר, שעי"ז אינו בגד מוכנס, אי"ב צורך כ"ז אלא הותר לו. ודוגמא לדבר, שגם ברחיצה שאינה של תענוג לא בכל גווני הותר, שהרי לדידן דטבילה בזמנה לאו מצוה אסור לטבול אף שאינה לתענוג, וכן בהולך לשמור פרוטיו בחזרות, ועוד דוגמאות, גם רחיצה לבישת הליבו לרפ"א כיון שהוא ממנהג (א"ר סתקמ"ט ס"ט) ואינו צורך כ"כ. (וראה שו"ת שואל ונשאל ח"ג סרי"ט בנוגע להחליף לבגדי שבת תוך ז' ממה שא"צ שילבשו אחר: דבאסטניס שאינו יכול ללבוש מן שלבשו אחרים אין להכריחו לעבור על טבעו ומדתו וכן אם ממנהיג הוא לתת מלבושיו לזולתו מיהא סיבה וכן אם יש לו טורח בזה להטריח על אחרים). ועוד, דהתם מיירי בכתנות ולא בגד הסמוך לבשר. והכי נמי איכא לפרושי בשאר הראשונים שכתבו עד"ז, ראה בשיטה לתל' ר"י מפרשי מו"ק כג, א שבערצי להחליף בימי אבלו מפני שמאוסים גרוגמים ביותר (או שמא יש בהן רימה) נותנים לאדם אחר ללבוש. ועוד, שבזמננו רבו האיסטניסים, וגם מזינים הרבה, ולא אשכחן בימינו למי שילבש בגד של זיעה שלבשו אחר, וכמ"ש ש"ש בערוה"ש שם. ופשטות סברת הערוה"ש היא, שכיזון שקצים ללבוש כתנות שלבשו אחר, ומה שמחליף אינו משום תענוג רק משום זיעה, ששא"פ לילך בישנה מפני הזיעה, על כרחך הותר לו. שהרי אא"פ לחייבו להישאר בבגדים הפסולים בזה. וסברא זו מבוססת על אדני השכל הישר. והדבר פשוט, שאם מותר לחוץ מקום המלוכלך בזיעה, אין סברא שציתונו ללבוש בגדים הפסולים בזיעה, וכפי שהאריך בלחמי תודה שם, "ודאי תוך ז' אית לו למישרי להחליף כשהוא צריך לכן משום טינוף, שהרי רחיצה וסיכה כל שהיא להעביר את הוזהמא מותר, ואז"כ אף בחילוף הבגדים כשהוא משום ללבוש וערבוביא דאי מותר, והסברא מכרעת, דתכנסות לתא דרחיצה היא אלא שזה בבגדים וזה בגוף, אבל שתייהם לצורך נקיות, ומה שלא בא הדבר מפורש באמתחת הפוסקים ז"ל אין זה אלא לרוב פשיטות לפי שהוא דבר הלמד מדין רחיצה וסיכה".

וכבר העירו מפי (מ"ה שמוות פ"א מ"ה, הובא בנה"ה א"ל ורא"ש מו"ק פ"ג סנ"ג ובקיצור פסקי הרא"ש ובב"י יו"ד סוס"י

(שנתחבטו בזה טובא. והארננו מזה לקמן) דקאי על מכובסים. ב. שגם במכובסים כשמחליף מפני הזיעה אינו מדינא. ואף שהראשון נראה עיקר, וכ"מ בבגדי יעק (שמשמו הביא המשינ"ב), שפי' בדעת גראה מורדי, ושכן מנהג העולם, שבמליח מחליפים רק בגדים עליונים שלובשים בגדי שבת ובגדים תחתונים אין מחליפים – בדעת המשנ"ב מוכח דס"ל להתיר גם מכובסים בכתנות, שהרי כתב שם סק"א, שהוא כנשבת חזון להתיר להחליף הכתנות (ובנה"ה סתקמ"א לס"ז ד"ה כלים שמותר גם כתנות חדשה בשבת חזון). ובהכרח לפרש כפי השני].

וכ"מ קצת בשו"ת מהרש"ל שם בסו"ד. ואף שר"ל דקאי התם לענין מנהג שינוי בגדים ולא לענין איסור כיבוס שמדינא מותר מפני כבוד השבת, וגם אינו שבוע שחל בו – הרצאת דבריו משמע קצת דתרתא קאמר. (ובת"ו הראשון דמהרש"ל, קמ"ל להתיר לכבוד שבת גם כשלא נתמלא זיעה).

ועוד, שידוע שבמיהם לא החליפו הכתנות רק פעם בשבוע (ראה פתחתא איכה יז. איכ"ר ג, ה. שו"ת מהרש"ל שם. נוב"י תניא אה"ע ס"ד ו"ע"ד הכתנות. וראה הגהות השואל ומשיב סתקמ"א ס"א. הגהות ברוך טעם למג"א סתקמ"ט סק"ג. וראה בנוגע לפהמקאות בהגהותיו לסתקמ"א ס"א. והאריך בזה בשו"ת קנין תורה ח"א סי' קט סק"ג).

וביסוד הדברים, הנה בגדי פשתן נאסרו רק ממנהג (שו"ע א"ח סתקמ"א ס"ג, לדעת קמייא. ובענין יו"ד ששפ"ט ס"ח השמיט שאר הדעות. וראה משה"ק בביתא"ר שללבוש אסור מדינא ורק לכבס ולהניח הוא מחמת חומרא. אבל ההמחבר גם לבישת בגדי פשתן מכובסים מותרת מן הדיו, ול"ל לבגדים מגוהצים. (וראה באורוה האלף לשלמה האינגוואקס"ב בבירורים כ"ב בסו"ד ס"ס). וי"ל, דעדיפי מבגדי פשתן הסמוכים לבשר שבזמננו ("שהם קרובים לגוף ומתמלאים זיעה תמיד" – טור סתקמ"א, שמתוך שדבקים לבשר מזיעת תמיד" – מאירי תענית כט, ב לענין חוה"מ. וראה ק"נ מו"ק פ"ג סק"ט), המתירים בגיהון ואסורים בלבישה – לפי שידוע שנעשו רק בכדי להציל מזיעה, ולא נעשו כלל לשם מלבוש דמשק ליעור לביהג"א סתקמ"א סק"ג), וגם אינם נראים כלא בחוץ. (ודוגמא לדבר (ראה שו"ת דברי נחמי' יו"ד סוס"י כז). אפרקסותו שפטר מקריעה ללאו בגד הוא. ולפי אחד – היינו בגד הזיעה. והה"נ לענינו. וראה מג"א סתקמ"א סק"ד. הגהות יד"פ למג"א סתקמ"ט סק"ג. אבל בהגהות ברוך טעם גרס "שאינו לובש", ולא "שאינו לבוש", וא"ש משה"ק בהגהותיו למג"א סתקמ"ט סק"ג). ויעקרי הדברים לחלק בין בגדי פשתן לבגדי העשוין רק לזיעה נתבאר בשו"ת דברי נחמי' שם. (אלא שלדבריו ד"ז תליא בפלוגתא אם הוא בגד בגד, ולגבי ע"ש חזון מקלים כיון שהוא רק ממנהג, וחזון בו ממש"כ בתחילת הדברים לכאור באו"א).

ועוד שירחן רע, ואין משום שמחה (אפילו בכיבוס וכש"כ) בלבישתו. וענין – ולע"מ – ההיתר בבגדי טענים.

ועוד טעם, לפי שמחליפים גם לצורך אחרים המצטערים מחמת הריח. וגדול כבוד הבריות שדוחה גם איסורים חמורים יותר.

וי"ל שדומה להתיר לאכל להחליף בגדיו כשנתלכלכו או משום כניס (ראה פת"ש יו"ד ששפ"ט סק"ב שהביא שם שו"ת לחמי תודה ס"ל. ומקורו מהגהות ערוך לרם למהריק"ש שם. וכבר העירו שבלחמי תודה כתב גם שילבשו אחר. וכן העתיק בקיצור שו"ע סרי"א ס"ח. והפת"ש קיצר בהעתקת דבריו. ואולי רמזו במש"כ עי"כ כך. וראה שו"ת מנח"י ח"י סמ"ד. (ועיי"ש שר"ל שבשבת חזון עדיף, דכיון שר"ל שילבשו אחר שכולם אבלים, הותר בבגדי זיעה בכל גווני. וי"ל עוד לפי דרכו, שבשבת חזון הותר גם במחליף לתענוג, שעדיין לא נתמלא זיעה). תשובה"נ ח"ה סק"ע. ועוד, אמנם, שאר האחרונים לא החמירו בדבר. ולהעיר מהדעות שכפוסק כתב כמה סניפים אפטר לסמוך על טעם א' לחוד. ובנדו"ד, מתוכן מוכח קצת, דממנ"פ בחדא מינייהו תיסגי. ועכ"ל שגם מה שהוא מלוכלך לחוד טעם כעיקר לסמוך עליו. אלא שבלחמי תודה מוכח דלדיקא נחית, אף דיליף לה מרחיצה שאינה של תענוג, ולכא"פ תיסגי גם בהך טעמא לחוד. ונדחק בזה בד"ס יו"ד ששפ"ט

להדיא בחמודי דניאל, ויש בידינו אילן גדול לסמוך עליו גם שלא בשעה"ה.

אלא שמתוך עיון בדבריהם נראה שדרכו בב' אופנים שונים, אם הוא מדוי מיוחד של בגדי זיזה או היתר מחמת התרחק להחליף מפני הזיעה. ולמעשה, נפק"מ רק במי שאין דרכו להחליף בתדירות מפני הזיעה. אבל אין נפק"מ כ"כ במי שיועד מראש שיצטרך להחליף מחמת הזיעה, שהרי לא ידוע על חיוב להכין מראש.

מילואים ו (שייך להערה 199)

וכ"ה בשו"ת פנים מאירות ח"ג סל"ז בנוגע לבעל ברית. אבל ראה שו"ת זועי אמת ח"א סע"ו דלא ברירא ל' להתיר בגדים מכובסים לבעל ברית, רק בגדי שבת. והביא משו"ת בית יהודה לאיסור. וכוונתו פסק במח"ב סתקנ"א סק"ב. (וראה שם סק"ה). ובאמת, כ"ה להדיא לגבי מילה בת"ב, בשו"ע ורמ"א סתקנ"ט ס"ה, ללבוש בגדי שבת ולא לבגדים. ובפשטות הכוונה להתיר רק אסור ללבוש חלוק לבן לצורך לבישת הליבו (רמ"א סתקנ"א ס"ג), שבפשטות הכוונה לחלוק מכובס. וכ"נ קצת בביהגר"א סתקנ"א סק"א וסתקנ"ט סק"ב. וכ"נ שפ"י בפנים מאירות שם דלבגדים היינו איסור כיבוש. וכ"נ שפ"י בזוע אמת שם. וראה גם בשד"ח פאה"ש מערכת ביהמ"צ ס"ב סק"א.

ובערוה"ש שם ס"ח נדחק בזה, ומשו"ה כתב של "בגדי שבת" ברמ"א שם לאו דוקא. והוא מחודש. גם בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סק"ח סק"ג נקט שאינו לובש בגדי שבת. וכתב שמדויק ל' השו"ע "בגדים אחרים" ולא "בגדי שבת". ותמוה העלים עינו שברמ"א שם מפורש "בגדי שבת". (ורק פוסק עדיין חדשים שניהוצן ניכר יש להחמיר – מג"א סתקנ"ט סק"י. והביא ביא"פ למג"א סתקנ"א סק"ג, והב"ד במשנ"ב שם בשעה"צ סקמ"ו. וצ"ל שהחומרא בבגדי שבת שפ"י רוב ניכר הניח, וכאן הותר בגדי שבת בסתמא א"א חדשים וניכר להדיא).

ובמג"א שם מוכח דס"ל להתיר במכובסים. ולא פ' לנו החילוק בין "לבגדים" ל"לבגים ממש". ובשו"ת מהר"י מברונא סי"ח, והב"ד בשכנה"ט שם בהגה"ט סקט"ז, פ' "ולא לבגים", שולבשים רק הקוטא וסרבל, ולא כתונת לבנה בין שכתונת הוא דבר שבצינעא. וצ"ע שבמרדכי ועוד הובא בהמשך לזה שכמו"כ בשבת חזון אין מחליפים כלים רק הכתונת. ובשו"ת מהר"י מברונא העמים פ' אחר במרדכי, שאין משנים משום שבת אחר, ורק הכתונת אחר לובשים. אבל שאר הפוסקים כתבו איפסא חוק הכתונת מותר להחליף, לפי שהוא מפני הזיעה. (ודלא כהמפרשים דכתונת כאן היינו מעיל. ובשו"ת מהר"י מברונא מוכח דלא ס"ל הכי. וראה שו"ת הרדב"ח ח"א סתקנ"ג).

ולכאורה איבא לפרושי באו"א, שהכוונה למעיל בצבע לבן שהיו לובשים שבת. וכן נהגו ללבוש בבגדי. וא"ש ה' "לבגים ממש". ומג"א אסור, דלאו כו"ע לובשים בגד לבן בשבת – ראה או"ז ה' אבלות סתק"ל. וראה הנסמן בהערת המהדיר בס' קושיות ע' כד הע' 170. וכן ראיתי שפ"י בטור ברקת סתקנ"ט סק"ט, עיי"ש ע"ד הסוד. גם י"ל שמצינו כה"ג באיסור לבישת בגד מנוהג תוך ל' שהאיסור רק בלבן וחדש (שו"ע יו"ד שפ"ט ס"ה) וה"נ איכא לפרושי הכא. וא"ש בקל.

ועכ"פ, גם אם נפרש שהכוונה לשלול מכובסים – היינו רק בת"ב, אבל בשבוע שחל בו, קיל טפי, והותרו גם בזה. וכ"כ במט"י סתקנ"א סק"א שלבגים לא נאסרו רק בת"ב עצמו. גם בשו"ת נוב"א או"ח מהד"ק סק"ח נקט בפשיטות להתיר לבגים לבעל ברית (אם שהחמיר בהתספורת, ודלא בשו"ת פנים מאירות שם. ולפלא שהרי כתב שם שכל מה שואסר מדין התלמוד לא הותר לבעל ברית. ואולי גם בנוב"א לא מיירי לענין מכובסים. אבל ראה שו"ת נוב"א יו"ד מהד"ת סרי"ג לגבי אבל תוך ל'. ונזכר גם דין שבוע שחל. ומשמע שחלק בין לבגים ומגוהצים ממש ללבגים

שפ"ט. והביא שם מרי"ו נכ"ח ח"ב שמותר ללבוש כובע מגוהץ. וראה תפ"מ יו"ד שפ"ט ס"ה. אבל אינהו קאי רק תוך ל', ולא תוך ז'. וראה תל' הרשב"א מ"ק כג, א, הובא לעיל בהערה בענין כיבוש) שאין איסור גיהוץ באנפוליא (להפ"י דהיינו אנפולאות), אף למ"ד שגיהוץ היינו כיבוש בנתר. וכן בפסיקא, שכורזין סביבות השקקים (פירש"י פסחים יא, א. אלא שלכאן פ' שהוא כאזור, ראה מה שפ"י בשבת קיא, ב. שם ק"א. מנחות כט, ב.), ובפונדא, שהוא בגד שלובש על בשרו לקבל הזיעה שלא יטנף שאר בגדיו (ראה פיה"מ ורע"ב ברכות פ"ט מ"ה. כלים פכ"ט מ"א – אף שלענין נדרים בכלל כסות הן, נדרים נה, ב.). ובפ"י בנין יהושע למס' שמחות: דלאו בגד חשוב הוא. והביא כ"ז לענינו בשו"ת דברי נחמ" שם ד"ה והנה לעיל במוסגר דונגא "דיש מיני בגדים שאינו בכלל וכו' משום דלאו מלבוש ניהו", ולדברינו אכן קאי בבגדים העשויים לזיעה. [ובפ"י בני דוד (פאלקון – קושטא, תצ"ח): ולפי זה מה שקורין ריזא"ש ויכל להניחם מנוהצין כיון שאינו מלבוש שולבש ממש. והב"ד בפ"י האדמה ח"ג שם. (אבל בכסא אבולו שפ"ט ועוד מוכח דקאי אמתפחות דים ואף. ואכן כך נק' בכ"מ בשם "ריז"ה". וראה גם תפ"מ שם). ובחיים ביד יו"ד סק"ה סק"א (קכו, ב) הוסיף: וכן בתי יד בזמן החורף. והב"ד פה"א בשם בני דוד לענין כובע במסגה"ש קאסטלנובו שפ"ט ס"א. וכן בחסל"א יו"ד אבלות סש"פ-ס"צ סט"ז (ע') תתקלו) פסק כן לדינא (והביאו מד' זלכ"א ח"א יו"ד ה' אבל אות ל) שמותר ללבוש כובע מנוהץ (כבר"י שם) וה"ה הריז"ה. וראה הערת המהדיר שם. ואסף הדעות בשד"ח אס"ד מערכת אבלות ס"מ).

אמנם בד"מ יו"ד שפ"ט סק"ה הביא משו"ת הריב"ש סוס"י שנהגו בו איסור [וכפ"נ פ' כן במש"כ שם ע"ד חלוק, שהוא סמוך לבשר. וראה מה שהעירו בהגהות והערות במהדו"ח] אפי' במכובסים. אבל שהוא לא מוכח אלא מנהגא. וגם לא מוכחא. ועוד, דשאני הכא שכל עיקרו לאצולי מזיעה ואינו בגד גמור. וברבי"ש קאי בבגד שעשוי גם ללבישה.

ועוד איכא בכוונה, שידוע שההחלפה מונעת כמה מחלות (וראה גם נדרים א, א) והוי כלרפואה. וגם יש צער וגזירה העור. וכמו שמותר לרחוץ במקום כללון וזיעה, וכמ"ל בלחמי תודה שם. (וזכר לדבר, מש"כ בשו"ת בית דוד לר"י משאלוניקי ששל"ג, שכשמצטער לילך חף מפני הקרירות והוא איש זקן מותר לנעול בת"ב בתי גרליים מכובסות או חדשות שבמקום צער לא גזרו, ומדמה לרחיצת גרלי הבא מן הדרך ורגליו כחות, ונעילת הסנדל לח' וחולה משום צינה).

וחזי לאצטרופי דעת הראשונים דס"ל דליכא איסור לבישת בגדים מכובסים שבוע שחל בו, ובפרט בכיבוש שלנו. ובלב מבין נבארו תעניות פה ה' ו' (ג, ד אוילך) הביא שלא נהגו במקומו באיסור ללבוש בגדים מכובסים, יעו"ש.

ולמעשה, כ"ד כמה מגדולי הפוסקים בדור האחרון, שקטנם עבה מתנינו, נוסף על הנזכר לעיל, ונקטו שבימינו אלה שכולם איסוניים בד"א א"צ להחמיר כלל, עכ"פ כשהיו בהם. (וראה שו"ת שבה"ל ס"י קלה בכללות האיסור לבישת בגדים מכובסים: מי שהוא איסטנס באמת דמתירים בזה גם רחיצה לצורך גדול גם בזה יש היתר וכו' והכל יודע. ובענינו נפרט, קובץ מבית לוי בין המצרים ע' יד. שו"ת יבי"א ח"א או"ח סל"ה בהערות לשו"ת רב פעלים ח"ד אות יד. וראה אצלו בחזו"ר ד' תעניות ע' רכט. אבלות ח"ב ע' רפכ. ועד"ז במסורת משה ח"ג שש"ח בשם הגר"מ. וכן בשמו, בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סש"מ סק"א. הליכות והנהגות ע' 8 בשם הגר"ש. וכן בשמו ובשם הגר"ש"א – בשו"ת רבבות אפרים ח"א סשע"ג. ועד"ז בהליכות שלמה פ"ד סי"ב. שש"כ ח"ב סס"ה ס"ז. מוע"ז ח"ה ששל"ח (ע"פ פת"ש הנ"ל, אף שיל"ד). ועוד. והוא כעין מה שכתבו בכ"מ להתיר החלפת כלי מטה בבתי מלון, ובמגבות שבמקוה). ולהעיר שכי"ז מצינו בכמה דין אבלות שנשתנו מן השו"ת מחמת הזיקות ומקום, כעטיפת הראש וכפיית המטה כיו"כ. וכבר הבאנו שהדבר מפורש

דמדמה לה לאבל, ונשמט העיקר שהוסיפו המחמירים קולא להתייר בע"ש משום מצוה בראשו. ואי משום מצוה קאתית עלה, לישיתר גם בחמין שכך המצוה, וכפי שהביא בעצמו א"ח בשיטת דעת המחמירים.

ובכלל, נ"ל דוחק להכריח משם. ובפרט שהביא השאלה כפי שנשאלה אם מותר לסרוק ראשו יבש. ולא נחית לדון אם ראשו בכלל ההיתר או לא שכבר דן בזה לפניו.

[ובמש"כ משום סכנת עורון שבפסחים שם (והובא לדינא בשו"ע אדה"ז הל' שמחת הגוף ס"ט. ס' זכירה ערך סכנה. פת"ע סוסי' סד. וראה ערוה"ש ס' רס ס"ג שלכן בע"ש נהגו לרחוץ וא"ח לסרוק) – עמד בזה ב"ר רמ"ב ל"ס הפרנס אות ערב. ומצינו שדנו בזה גם בדיני סריקה לאבל שנפסק הדין שמתור לסרוק יבש, ובדיני חפיפה (ראה רשב"א נדה טו, ב. אלא שיל"פ שהוא ביד ולא במסרק. סו"ט ס' קצט סק"ט. ועוד), ובה"ל שבת (מחא"ש בכוונת המג"א ס"ש"ג סק"ג), ולא נחתי לדון מצד הסכנה. והרי גם האידנא לא נהגו לזיחר. וכנראה משום שומר פתאים (ראה עד"ז בתוס' ס' רס סק"א הובא במה"ש שם ס"א, ובה"ח שם סק"ג). וראיתי בשם הגה"ק (לבנימין אמר גרינגר ע' קנה. עלי ש"ח ע' רכו. קרא עלי מועד ספטימוס פ"ב הל' טז) ש"מ"מ טוב לזיחר].

מילואים ח (שייך להערה 356)

והנה, מה שאיסור מלאכה משום היסח"ד הוא רק ממנהגא, וכן נהגו שלא לשחוט ולהכין צרכי סעודה עד חצות מחמת היסח"ד, ואינו מדינא – ו"ל של"ש להטיל איסור מלאכה והכנת צרכי סעודה שהם דברים המוכרחים. וראה בהגמ"א תענית פ"ה ה"י סק"ש שהביא מל"ה שמוות להרמב"ם דהוי דומיא דקניית ירק שהותר ביו"ט משום ענמ"ג. וגם אינם היסח"ד בעצמם אלא שגורמים (וחשש שיגורם) להיסח"ד. ומה"ש גם ממנהגא הותרו אחר חצות. (וסרה ראיית שו"ת משיב נבונים ח"ב סמ"א).

אבל, באמת משמע שהיסח"ד גופא אינו אסור מדינא, ורק בדבר שנהגו בה, כדמוכח מזה שמוות ח"ה הוא רק משום משמחי לב או האנק דום כמפורש בראשונים, ולא משום היסח"ד. וכ"כ להוכיח בשו"ת זה הכרמל ס"ט. וכת"ש לשלול דעת האוסרים עישון משום היסח"ד. [ובעדת האוסרים העישון משום היסח"ד – ראה שו"ת דרכי נעם או"ח ס"ט, נשקט בלישנא משום חומרו ואבלו של יום ראוי למנוע מלשותו שלא להסיח דעתו מן האבל, הרי לנו שלא אסור (לפי טעם זה) מן הדין. וראה גם ב"א מבוטשאט (לענין ת"צ בכלל) שהמחמירים היתה כוונתם רק למיגרד מילאת מקלות ראש. ויש שאסור מעמימים אחרים והארכנו לקמן בענין זה. ובסידור יעב"ץ בשער הדלק ארובה ד' (וכן בספרו מו"ק סתקנ"ד) כתב דלא גרע מטייל ותענוג ומסיחין דעתן מאבלות. ואין הכרח בדעתו שהיסח"ד אסור מדינא, שהרי התייר שם ארובה. ו"ל כשאינו נעשה לתענוג. ויל"ד דבה"ג א"ב היסח"ד. ויל"ל במש"כ באיזה מקומן להחמיר בעישון בשעת התפלה דייקא, לפי שבשעת קניית חמור טפי, כנ"ל].

אמנם, במהרש"א תענית ל, א כתב בטעם איסור ת"ת שלא ישכח מאבלו, וכן ב' בין השיטין בשו"ת דבר שמואל ס"ט לענין לימוד עם אחרים. וכ"כ גם ב"ל שו"ת דרכי נעם סוסי' ט. וז"ל קצת במאמר ד' סתקנ"ג סק"ב. וכ"כ בחכמת שלמה סתקנ"ד ס"א. וכ"כ ביוסו"ה ש"ט פ"ב. אבל אין כן דעת כל הראשונים. (ולחעירי שבאו"ח עקב ז, אי שמוע בטעם האיסור לפי שת"ת צ"ל שבמחה. ויל"ד). ובחלקם, אולי ו"ל, דס"ל שאיסור שמוחא גופא הוא משום היסח"ד. ודוחק. והרי לת"ק מותר בדבר שאינו רגיל לקרוא ולשנות. וגם מותר לדבר בעסקיו שלא בשעת הקניית (ובמהרש"א שם אין חידוש שם שבאר עסקים גמי אסור). וכן טיול נאסר רק שלא יבוא ליד שחוק והיחול או משום היסח"ד. (אבל ראה שו"ת גן המלך ס' קמה). וגם במלאכה גופא שנאסר ממנהגא משום היסח"ד, מצינו גם טעמים אחרים בראשונים (מתורת אבלות גופא – מאירי פסחים נד, ב. ס' הבתים שערי תענית ש"ז. או שאינו מדינא דתענית בשעת מלאכה – אר"ח הל' ט"ב ס"ב).

גרידא). וכ"כ בשו"ת סתקנ"א סק"ג שהמנהג ללבוש לבנים. וכן המנהג גם בימינו ללבוש מכובסים. ולכאורה לפמש"כ במג"א שם שאין להחמיר בכר"מ יותר מבשבת חזון, נמצא לדלידן שלובשים בשבת חזון בגדים מכובסים אין טעם להחמיר.

ונראה, שצורך שידוכין עדיף מבעל ברית, דהתם ההיתר מפני שיו"ט שלו הוא, אבל אין בלבישת הבגדים צורך מצוה, וגם אינו יו"ט גמור, ומשו"ה מקום לומר שלא הותרו לו בגדים מכובסים האסורים מדינא דגמרא. אבל כאן ה"ז צורך מצוה וחשש ביטול פ"ר. (ואף שנהגו איסור כשישואין דלא מסמנא מילתא). ודמיא ללבישת הליבון שהותר נמי מחמת צורך מצוה. וכמו שהותר לכבוד שבת.

[ולחעירי שגם בתוך שבעה שאסור מדינא בבגד מכובס כתב בגליון מהרש"א יו"ד שספ"ט ס"א, ואמור רבנן בכפילא – שם ס' ת ס"א, בשם שו"ת מהרש"ל ס"כ, ש"בשבת של אבלות מי שאינו לובש כתונת מכובס הוא חסידות של שו"ת. וכבר ראו כן תמחו בדבריו, שבמהרש"ל מייירי רק בשבת חזון, שאינו בשבוע שחל בו ואינו מן הדין, וכן אבותם שמרמים אבלות על קרובים המתאבלים, שהוא רק מנהג. וכן מפורש בט"ז יו"ד שצ"ט סק"ב שבקובר מתו ברגל שאסור גמור מן הדין ללבוש מכובסים ברגל. (ולמעשה נהגו להתייר בחולצה, שדומה קצת לבגדי זיעה וגרביים, שבה בלא"ה התייר. ובמכסניים – בד"כ לובשים של שבת שאינו מכובס). וראה ציוני הלכה אבלות ע' שפה בשם הגריש"א. והנה נדו"ד בשבוע שחל בו הוא איסור מן הדין (ול"ל לשבת חזון שאין איסורו מדינא דגמרא), ולדברי גליון מהרש"א שהותר גם בבה"ג לכבוד שבת גם באבלות חסידות, ש"כ שיש להתייר במקום ביטול פ"ר. וגם להחולקים – אכתי יש לחלק, דשאני הכא באבלות ישנה, ובמקום ביטול מצוה רבה כה"ג. וכנ"ל (בהערה בענין בגדי זיעה), חזי לאצטרופי גם דעת הראשונים דליכא איסור לכבישת בגדים מכובסים בשבוע שחל בו. ולכאורה דומה מלבישת הליבון שהותר לה. ועכ"פ, בשערה"ח שכאין לה בגדים שאינם מכובסים, יש להתייר].

מילואים ז (שייך להערה 215)

וראיתי למי שהעמיס בדברי כנה"ש שש"ו בהגב"י סק"א שכתב להוכיח לאסור (בשבת) גם ברוב הגוף, "דלא לחנם נקט פניו", שכונתו מדלא נקט ראשו דבה"ג הו"ל רוב גופו. ולפענ"ד, אי"ז במשמע דבריו כלל. וכוונתו שבוין שמצינו מחד גיסא דפיו"ר לאו דוקא, ולאידך בגמ' לקטו בל' פיו"ר, עכצ"ל שלא לחנם נקטו דוגמא זו, שר"ל שצ"ל פחות מרוב הגוף, ול' "פניו" בכנה"ל אכילוה קאי. וז"ל ש"ל ש"א כתב אלינו שמשמ"כ בשו"ת מהר"י מברונא ס"ג לדון אי שרי לסרוק את השער יבש בתשעת הימים, משמע שאין להרטיב את הראש. אלא שלא הבנתי מה רוצה להוכיח משם. ולדעתי כוונתו פשוטה, שגם לולא הדין בדין חפיפה (שדן בזה בסימן שלפניו, ס"ב) יש לדון גם ביבש מדין תספורת. ותו לא. ואפ"ל דקאי התם בחמין, שהחפיפה בד"כ בחמין, וקאמר שבסריקה אפי' ביבש איכא איסורא מטעמא אחריתי – משום תספורת.

אבל לא נהירא לומר דס"ל למהר"י מברונא שראשו אינו בכלל פיו"ר, וכמשנ"ת בסימן שלפניו בטעם ההיתר בחפיפת הראש בע"ש חזון בצונן, מדין פיו"ר. וכמה אחרונים הב"ד מהר"י מברונא בנוגע לסריקת שער יבש אף דס"ל להתייר בראשו בצונן (בכנה"ח סתקנ"א סק"א), והביא ההיתר לרחוץ ראשו, כנ"ל. ועוד). והרב הג"ל שליט"א ר"ל שדוחק הוא, שהרי בשביל זה לא היה צריך לומר לסרוק ביבש שהוא נגד הגמ' בפסחים ק"א, ב, שבסריקה יבש איכא סכנת עורון. ומשו"ה טען שמה שהביא דין דפיו"ר הוא רק לענין החילוק בין חמין לצונן, וע"כ כיון שצוהו לחון הראש בע"ש ממילא בע"ש שוה דין הראש לפיו"ר דשרי בצונן. אמנם, קשה לפרש שההיתר שבע"ש דמי לפיו"ר משום מצוה, דא"כ העיקר חסר מן הספר, שהרי הביא תחילה דעת המחמירים

שגם בתפלין מצוה מן המובחר שלא להסיח דעתו כלל). ולפ"ז מובנת גם דעת הסבורים שת"ת נאסר משום היסח"ד, דכיון שהם משמחי לב ה"ז בגדל היסח"ד גמור. ויש להוסיף, שמצינו דין היסח"ד בפרה אדומה קדשים וטהרות וכו', והיינו שמירה שלא יבוא לידי פסול. וגם בתפלין איכא לפרושי דהיינו שמירה מבזיונם ומהאסורים השייכים בו (שלא יפיה וכו'). וז"ל בת"י יומא ח, א, וז"ל באו"ז סתקפ"ה וביראים סרס"ט וששצ"ט. ועפ"י י"ל, שבת"ב באו"ז היסח"ד הוא השמירה שלא יבוא לחשוך וק"ר ושאר איסורי הנהוגים באבל, וכל שנוהר ונשמר א"ב משום היסח"ד.

וראה זה פלא, בשיעורי הרב עניני ת"ב סכ"ז ע' נד בהע', שאין איסור היסח"ד באבל, שהרי מותר לו לשתות יין שישכר רישו ורק באנינות אסור בהיסח"ד. ולפ"ז, את"ל שאחר חצות הוא כמי שנקבר מתו (ואכ"מ) אין למנוע היסח"ד. וא"ש גם מה שאחר חצות לא נהגו באיסור מלאכה. וז"ל באגרות וכתבים להגר"ח ק"ע' קז בשם החזו"ן שאין איסור היסח"ד לאבל, וה"ר מזה שאיסור לקיחת תינוק בחיקו הוא רק שמה יבוא לידי חשוק. ויל"ד, דמייור כשאינו מסיח דעתו ע"ז. וראה בקיצור דברי סופרים הל' אבילות פל"א סק"א שתפס עליו כעין הנ"ל.

מילואים ט (שייך להערה 587)

ואפרש שיחיתי: הנה, במאמ"ר סתקנ"ח סק"א (הו"ד במשנ"ב בבה"ל שם ד"ה שלא לאכול וכן בכה"ח סק"ד) – כתב להחזיר במוצאי ת"ב בתבשיל ש"ב. אבל למעשה לדידן צע"ק לומר כן, שהמאמר מתבסס על פס"ד המחבר בשו"ע סתקנ"א ס"י שמותר בתבשיל ש"ב ש"ב המים, וממילא כש"ב במוצאי ת"ב. שגם לדידן גם בט' הימים אסור וכפס"ד המג"א שם סקכ"ט. ועוד, דאנן קייל"ן גם בנדרים לאסור בתבשיל, כמ"ש בש"ד יו"ד סר"ז סק"א, ודלא מחבר שם ס"ט, כמ"ש במג"א שם (אף שלא"ח בש"ד שם קאי ברובטב, ואולי דין תבשיל ש"ב נתפרש שם ביו"ד סר"ז ס"ט ולא העיר בזה הש"ך מאומה. אבל כ"כ שם בפרישה סר"ז סק"ז), ובמג"א קאתי עלה ה"ח מחמת לשון בנ"א, והן שבאומר קונם בשר שאני אוכל אסור גם למחר בתבשיל ש"ב (ראה במחש"ש. ושם במאמר למג"א שם שכתב בכונות המג"א לדמי לגבינה בשר, שהמנהג גם בתבשיל ש"ב. וראה עד"ז באמרי דוד לט"ז סתקנ"א סק"ט). ואין טעם לחלק בין מנהג כשר מוצאי ת"ב למנהג שבת' הימים לענין ד"ז, שהרי ד"ז מנהג טוב שכלל כל יחל, עכ"פ מדרבנן. (והנה, נחלקו במחמ"ש ע"ע אסור גם בתבשיל וכלים ב"י. ולכא"מ. ולקחי למקילים מדיו נדר, לדידן שגם בתבשיל ש"ב בכלל. וכה"ק בתורת זבח לבעל קיצו"ע ס"מ בהעלה שלמה סק"ג. וראה גם שו"ת אבני צדק מהדו"ר יו"ד סצ"א. וצ"ל, דהוא רק במקום שמעיקרא כך המנהג).

ועד"ז במש"כ במאמ"ר שם בנוגע לכוש"ב – ומו' שתלוי זב"ז – ג"ז רק ע"פ פס"ד השו"ע. אבל אנו בדידן, היוצאים ביד רמ"א, זהירים בכוש"ב – ואפי' בהבדלה – ליתנו לתנוק.

ומזה מובן שאין להוכיח גם מכה"ח, שהוא למנהגם. (אמנם, ראה שם שחבי"צ צ"ל לסתקנ"א סקמ"ב, והוסיף "ורוק" והרי שם הביא גם דעת המחמירים), אבל על המשנ"ב קשיא טובא.

והוכחתו משו"ת מהרי"ל – כמובן אין בזה כדי הוכחה, יעו"ש. ואדרבה, מקושיית האחרונים שחבי"צ בנוגע לסכין של שחיטה בת"ב אחר חצות – י"ל דמוכח שלא שמיעא להו לתירוצו. וראה מג"א סתקנ"א סקכ"ח ופמ"ג ויא"פ שם. סתקנ"ט סק"ד וט"ז סק"ח ועוד. פמ"ג בא"ז סתקנ"ד סק"א. ולא העמידו הדברים דקאי באופן שממשל הבשר בכדי לאכול תבשיל ש"ב. ואדרבה מזה נשקט הפוסקים שלמנהג כשר מצניעים סכין של שחיטה גם בעשירי, מוכח שגם תבשיל ש"ב אסור (ראה עד"ז אמרי דוד שם לענין גוף האיסור בתבשיל ש"ב מר"ח עד התענית. ושם לענין רובטב). אבל יל"ד בקל, שהרי המנהג להצניע סכין של שחיטה מר"ח קאי גם למתירים בתבשיל ש"ב.

כלבו סס"ב. שו"ת תרוד"ד סי' קנ"ג. או לאידך גיסא שמחת טורח המלאכה לא יוכל להתענות – אר"ח וכלבו שם. ועוד. וי"א משום דאיכרי מועד – לבוש סתקנ"ד סכ"ב. וראה ליקוטים אשכנזיים מכת"י, נד' בירושלנו ז' ע' נג. וכמ"ל במדבר תענית רמז תרל, שהביא בתרוד"ד שם, שהוא כיו"כ. וברש"י תענית יג, א ד"ה כשאמר, משמע שהוא ככל ת"צ, מדין קדשו צום קראו עצרה" (ראה שם יב, ב בגמ'). ומש"כ המשנ"ב סתקנ"ט סקמ"א שלא לילך בכנופיה על הקברים משום היסח"ד – הביאו מהשל"ה מס' תענית, ואינו איסור מדינא (זולת משום טיול), עיי"ש. ואין לה"ד מל' הלבוש סתקנ"ד סכ"ג לגבי פרקמטיא שאסור שלא יסיח דעתו, שז"ל בכלל מלאכה למנהג שנהגו.

אמנם, באבל מצינו שאסור במלאכה ובמ"מ מדינא, והטעם משום היסח"ד – ב"ח יו"ד סש"פ ד"ה ואפילו דבר. לבוש שם ס"ב. חכמ"א כלל קסד ס"ב. וצו"ע מש"כ בשו"ת צבי תפארת סי"ג סק"א שלא נמצא בהדיא שטעם האיסור במלאכה לאכל משום היסח"ד. ואולי כוונתו שלא נמצא בראשונים. אבל כ"ה בשו"ת הרשב"א ח"א סש"י: כדי שיהא יושב ומחשב באבלה של ירושלים ולהתאונן ולהתעסק בנהי וקנינות כאבל. וכ"ה להדיא ברש"י כת"י (רש"י על הר"ף) ובנמוק"מ מ"ק יא, ב ד"ה דברים: כדי שלא ישכח אבילותו. וכ"מ בתוה"א לרמב"ן ענין האבלות: כדי שיתאבל על מתו. וכ"מ בר"י, הביאו הב"י יו"ד סש"פ, לגבי ג"ה הראשונים). וכן אסור לו לצאת מביתו שלא ישכח אבלו – שו"ת תרוד"ד סר"צ. וכ"ה ברדב"ז אבל פ"ה ה"ט, שמותר לאכל לקרוא בדברים הרעים שעי" קריאה זו לא ישכח אבלו ולא יח' שמח. (ואולי היינו הך, ומשום שמחה נגועה). וראה ערוה"ש יו"ד סש"פ ס"ט שאסור ללמוד שאר חכמות או כתבי עתים משום היסח"ד. וכבר כ"כ בר"ן מ"ק יא, ב שאסור לעיין בספרי הרפואות להתלמד דחכמה היא. אבל בת"ב שמו"ת מעיקר הדין (ולא בהמנהג) במלאכה, ומותר לצאת מפתח בית – אין לו להכריח שאסור לו להסיח דעתו מאבילותו. וכבר כתב בשו"ת מהר"ם חלאווה ס"י שאין לנו איסור בת"ב אלא מה שמנו חכמים בפירוש ואין ללמוד מאבל. ושו"מ שז"כ בקצרה בחזו"ע בין המצרים ע' שטו. וראה בשו"ת פאר עין חיים סכ"ז שהאריך מאד ביסוד החילוק בין אבילות בכמה אנפי, ולידדי' בשניהם איכא איסורא דהיסח"ד, אבל גדרם שונה עיי"ש. ואף שהאריך לבסס יסודו, לא נחית לכל הנ"ל. אבל להעיר שבחכמה ומוסר להר"א ענתובי ה"ל יו"ט סקע"ח איל בתר איכא, לענין שחיית טו"טין שאף שבת"ב יש לאסור שלא יסיח דעתו מהאבילות, באבל אין לנו להוסיף צער על צערו. אבל נראה הדברים שדבריו אינם מדינא, אלא שכדאי בית אלקינו שיעזר עליו, עיי"ש. וראה רץ כצבי אבילות ס"ד. ודבריו צ"ע.

ואולי יש מקום לקרב הדברים, שכל עיקר איסור היסח"ד בת"ב, את"ל דאסור כבאבל, אינו כפשוטו, שלא יסיח דעתו מזה, שזכמטט אא"פ לעמוד בו, וכן גם באבל דל"ש לומר שלא יסיח דעתו מזה כל ז' ימים. ופי' היסח"ד היינו בכתפילין (ולא העיר מאמרי פינחס השלם להר"א מקארין ששפ"ב), שנקט כל הפוסקים (ואדה"ז בכלל – בשו"ת ס"ח ס"א) כדעת תר"י ברוכות י, א (דפי הר"ף) ד"ה ולא והרא"ש הל' תפילין סכ"א שאינו נק' היסח"ד אלא כשעומד בשחוק או בק"ר, אבל כשעומד בריאה ומתעסק בזכריו אע"פ שאין דעתו מבינה אין התפילין אי"ז נק' היסח"ד. ומח"ס אין זו היסח"ד משום (ראה רשב"א וירוש"א סוכה כו, א. ת' בתרא בתו"י יומא ח, א ותוהרא"ש שם). וההסברה דבר, שהיסח"ד היינו עקירת הדעת לענין הפי, ולכן נק' בל' הירושלמי "הסיע דעתו", המורה על העקירה ממקומו הקודם, ולגבי תפילין – העקירה מעשבו המוח והלב (ראה שו"ת ח"ד"י ע' 152. חכ"ג ע' 226). ובענינו, עקירת דעתו היינו שחוק וק"ר ולא רק העדר המחשבה בעניני אבילות. (ולפ"ז י"ל דת"ב שאני מתפילין, שבתפילין אסור גם במטריד עצמו בזכריו עד שלבס מונה מיר"ש מחמת טרדתו כמ"ש עד"ה) שם במוסר (ואולי דמספק"ל בד"ז), אבל בת"ב ל"ש ד"ל כל עיקר). וא"ש שמלאכה שזכנת צרכי סעודה נאסרו רק ממנהגא, מחששא שעי"ז יבוא להיסח"ד לגמרי (וע"ד

בס"ט שם, למר כדאית לי' ולמר כדאית לי', כתב דלמעשה נהיגו להחמיר בכולהו. אלא שתלוי בג' הטעמים שבמג"א שם, שאם משום מנהג המקום, הרי לא נתפשט המנהג להחמיר מ"ז תמוז בכלל). ואיכא למימר נמי, דשאני תענית של תשובה שהוא בדרך עינוי ולצעורי נפשי' קמכוון והא אצטער (כבאר"ח הל' ת"ב ס"ד בכלבו הל' ת"ב ס"ב), ונעתק במג"א שם, ונימא דשאני מנהג כשר במוצאי ת"ב, שהוא עד"ז, ול"ד למר"ח עד התענית שהוא בגדר מיעוט שמחה. אלא שכל עיקר חילוק זה לא נתפרש בפוסקים, ומסתבר דכי אהדיינינה, ועכ"פ לענין דין נדרים. ועד"ז, יש מקום בראש לחלק, בין מנהג מר"ח, שהוא מנהג הרבים, למנהג כשר במוצאי ת"ב, שאינו נחלת הכלל. אלא שלמעשה נתפשט המנהג גם בזה (ראה בט"ז סתקנ"א סק"א: כבר נתפשט בכל המדינות האלו והיינו לערך ארבעים שנה). ול' הב"ח שגזרו על הציבור לנהוג כן. (אבל בשכנה"ג בהגה"ט סק"ב כתב שלא ראיתי שגזרו כן על הצבור, ומנהג פשוט בכל העולם מלבד קצת יחידי סגולה שאוכלים בשר ושותים יין בליל עשירי. ובפשטות תלוי במנהג המדינות – ראה גם במח"ב סק"ד). ומסתבר דלא מהני התרה למנהג כשר דעשירי, אחרי שכבר קיבלום עליהם.

ועוד זאת, שבמקו"ח בקיצור הלכות רס" תקנה הביא מתורת חיים שאין לאכול בליל עשירי רק פת פירורים. וכבר כתב בטור סתקנ"ח שאוכלים רק להשיב הנפש שיהא קרוב לעינוי. ומקורו מראבי"ה סתתפ"ו (ובב"ח שם דהיינו שגם בשאר מאכלים יאכל רק להשיב הנפש. אבל בט"ז סק"א שא"צ למעט באכילת שאר דברים. וכ"מ בראבי"ה שם). ואף שלא נהגו כן, מסתיין להחמיר בדאפשר בתבשיל ש"ב.

[ובמוצאי ת"ב נדחה – י"ל דתליא בפלוגתא באם מותר לשתות בעצמו מכוס הבדלה. והנה, בדגו"מ ר"ל ולהוכיח ממנהיג"ל הג"ל להתיר. והמשנ"ב לשי' – אכן מיקל בזה ג"כ. אבל כו"כ כ' להחמיר. וראה במקומו אצלנו בלוח בקביעות ש"ב חל בשבת. אמנם, היינו בדרך ק"ו, שאם אסרו אפי' בכוסס"ב ובשתי' של חובה – כש"כ בתבשיל ש"ב. אבל אין ראי' להיפך, שלמתירים יין הבדלה בת"ב נדחה – ה"ה להתיר בתבשיל ש"ב. ופשוט. וכשחל עשירי בע"ש, מקום להקל יותר, ש"א שלכבוד שבת מותר גם בבשר ויין, ראה שו"ת מור ומהלות פוסק באהל ברכות והודאות סל"ט (לז, ג) בשם הרה"צ הרלו"צ מבארדיטשוב, הובא באר"ח ספינקא סתקנ"ח סק"א. אבל שאר הפוסקים לא כ"כ].

ואף שלא מצינו מי שחולק על המשנ"ב – כבר נת' שכל דבריו מבוססים על המאמר, ומכיון שד' המאמר' הם ע"פ פס"ד השו"ע – נפל היסוד ונפל הבנין (בשגם שגם המחבר גופא כ"כ רק בשם יש מי שאומר. אלא שבזה י"ל שהוא לפי שלא מצאה במק"א – ראה שמן המאור שם. וכן בשמן המאור דלקמן. וראה גם הגהות הרש"י למג"א סתקנ"א סק"ט. וכ"כ בב"ח שם ס"ק קמא. השומר אמת אדאדי קונט' מקום שנהגו דיני ת"צ ס"ד).

ובדוחק י"ל, שכיון שמוצאי ת"ב קיל טפי (ראה מג"א סתקנ"ח סק"א ובפמ"ג בא"א שם) לא החמירו עד כדי כך. ואכתב צ"ב, דליתסר מדיני נדרים עכ"פ, וכנ"ל. ובפרט, בליל מוצאי התענית גופא דאיכא גם משום אבלות ועינוי של יום, לענין בשר ויין עכ"פ (ראה לענין ת"ב נדחה, בפר"א סתקנ"ח ס"א ובמג"א סק"ג. ושם שהוא כמוצאי תענית של תשובה. ובמחז"ו סרס"ו וסידור רש"י סת"ח: משום אינונות הלב ותוקפו של צום. וה"ז ע"ד דעת הפוסקים שאסרו בעשירי רק בבשר ויין והתירו כיבוס ותספורת, ונימוקם שאף שהאבלות נגמרה בליל עשירי, בשר ויין לאו משום אבלות נגעו בה, שהרי אבל גופא מותר בבשר ויין, וטעם האיסור בבשר ויין, שבו בוטל התמיד ונסוך היין, וגם שאין שמחה אלא בבשר ויין, וכדי להרבות את שאם יאכל או ישתה ישכח רישו ומצוה שיוזכור חורבן הבית ויצטער, וכ"ז שייך גם בעשירי, ולחלק מהטעמים – גם בתבשיל ש"ב. וראה שו"ת סק"ח).

ומצינו בשו"ת מהרש"ל סצ"ב: מאחר שקיבלו עליהם כל ישראל נעשה חובה וכו' בעשירים שהוא בעל מיצרא דט"ב ובו נשרף עיקר הבית **כש"כ, דלא גרע** מהני ימי דהן מר"ח שנהגו בו איסור אע"פ שאינם בשבוע שחל ט"ב וכו' א"כ **כש"כ בעשירי**. (והרי נהגו כמהרש"ל לאסור גם ברחיצה וכיבוס ותספורת, ומה"ט גופא). ולדבריו ק"ו פריכה הוא, שאין ללמוד מהיתר תבשיל ש"ב מר"ח, דהא בעשירי גרע טפי. ועכ"פ, גם לדין דמוצאי ת"ב קיל טפי, ליכא ק"ו, דדיו לבא מן הדין להיות כנידון, ואנו קייל"ן להחמיר מר"ח בתבשיל ש"ב. (ולהעיר ממט"י עייאש סתקנ"א סק"ד שבסעודה המפסקת אסור בתבשיל ש"ב בתבשיל).

ומריש הו"א, דתליא בפלוגתא אם תבשיל ש"ב אסור לגבי אונן (ראה ברכ"י יו"ד ששמ"א סק"ב. הגהות רע"א שם. יד שאול שם. פת"ש שם סק"ג. והביא שם שו"ת נוב"י תנינא יו"ד סרי"ב. תשובה מאהבה ח"ג בהערות ליו"ד ששמ"א (ע, ד). שמן המאור או"ח סעי"א למג"א סק"ד. הגר"ז מרגליות הל' אונן ס"ד. מהר"י אסאד ח"א יו"ד ששנ"ו. וראה שו"ת אס"ד מערכת אנינות סכ"ב. ובלקט יושר יו"ד ע' 85: ואנו אינו אוכל אפי' רוטב מן הבשר או עשב שנתבשל עם הבשר), והה"ל כאן באבלות של מוצאי תענית. אבל אינו, דשאני באונן שאינו בכלל מנהג איסור, ונאסר בבשר רק כדי שלא ימשך באכילתו וימנע מלהתעסק בצרכי המת (ראה נוב"י שם), אבל כאן ה"ז כשאר דברים המתירים ונהגו בהם איסור, ודומה ממש לאיסור מר"ח עד התענית, וכנ"ל, אין בבשר ויין דין אבלות, שהרי אבל מותר בזה.

ולאידך, במוצאי תענית של תשובה לא מצינו להחמיר בתבשיל של בשר, רק בבשר ויין גופא. ועד"ז לא אישתמיט בשום דוכתא שהמחמירים בבשר ויין מ"ז תמוז ויחמירו גם בתבשיל ש"ב (אף שפשטות המג"א סתקנ"א סק"ט דאכולהו קאי, שבמש"כ בשו"ע שם ס"י להקל בתבשיל ש"ב "בימים הנזכרים" (דקאי אמש"כ

קיצור דיני שכחה וטעות לתענית שבעה עשר בתמוז תשפ"ה

טעות	נזכר/ה	הדין
תפלת העמידה שחרית ומנחה בשבעה עשר בתמוז		
שכח השליח ציבור להוסיף עננו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	חוזר ואומר עננו ומתחיל שוב ברכת רפאנו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	אומרה ב"שמע קולנו" כיחיד המתפלל, וחותרם "העונה לעמו ישראל" בעת צרה ושומע תפלה ¹ .
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפילה"	אומרה כברכה בפני עצמה לאחר ברכת "שים שלום"
	לאחר שסיים חזרת הש"ץ	אינו חוזר
שכח היחיד ולא אמר עננו	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפלה"	אומרה (ללא חתימת הברכה) אחר "אלקי נצור", לפני "יהיו לרצון" השני
	לאחר סיום "יהיו לרצון" השני ²	אינו חוזר
אחר שאמר "בכל עת צרה וצוקה" לא חזר לומר "כי אתה שומע תפלת וכו'"	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	חותם "שומע תפלה" ויצא ³
סיים "בא"י העונה לעמו ישראל"	תוך כדי דיבור	אומר "שומע תפלה"
	לאחרי כדי דיבור	חוזר ומתפלל ברכת "שמע קולנו" ¹
אמר עננו בין גואל לרופא בברכה בפני עצמו כש"ץ	-	אינו חוזר ואומר בשמע קולנו
לא התפלל מנחה	-	מתפלל מעריב שתיים, הראשונה לשם מעריב והשני' לתשלומין ³
קריאת התורה מנחה בשבעה עשר בתמוז		
אמר קדיש אחר קריאת התורה או אחר ההפטרה	-	אינו אומר קדיש קודם העמידה
החזירו בטעות הספר תורה לפני ההפטרה	-	אומר ההפטרה כשהס"ת בארון

1. ואם חתם ב"שומע תפילה" בלבד יצא.
2. והסיח דעתו מלומר תחנונים.
3. ואינו אומר "עננו" בשניהם³.

קיצור דיני שכחה וטעות
ר"ח מנחם-אב ותשעה באב תשפ"ה

טעות	נזכר/ה	הדין
ראש חודש מנחם-אב		
תפלת העמידה ערבית, שחרית, ומנחה בראש חודש		
שכח ¹ ולא אמר יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"יעלה ויבוא" וממשיך "ותחזינה" ^א
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ערבית: אינו חוזר ^ב
	קודם ססיים ^ג "יהיו לרצון" השני ³	חוזר ⁴ לרצה ⁵ ערבית: אינו חוזר ^ב
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁶	חוזר ⁷ לראש התפילה ⁸ ערבית: אינו חוזר ^ב יא
	בשחרית: לאחר שהתפלל מוסף	אינו חוזר
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "המחזיר שכחנו לציין"
	לאחר שחתם "בונה ברחמי"	חוזר ל"רצה" ⁵

1. וכן הדין אם מסופק.
2. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לרצה.
3. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לרצה.
4. טעה ואמר יעו"י וסיים ותחזינה עינינו וכו' יצא.
5. אם נזכר לאחר שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה".
6. והסיח דעתו מלומר תחנונים.
7. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "הי רצון . . שיבנה וכו'". וחוזר ואומר ה' שפתי תפתח כשחוזר לראש התפלה.
8. ולפני שמתפלל שנית מותר להפסיק.
אם נזכר כשהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין (ואפילו במוצאי ר"ח - ואומר אתה חוננתנו בראשונה ואינו אומר בשנייה⁹). ואין תשלומין אלא בזמן תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. לפרטי דינים - ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

טעות	נזכר/ה	הדין
תפלת העמידה מוסף בשבת ראש חודש		
אמר "תקנת שבת" ⁹	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"אתה יצרת"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חותם "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים", ואומר קודם רצה "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף ראש החודש הזה"
	באמצע רצה	אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף ראש החודש הזה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת המחזיר שכינתו לציון	אומר קודם מודים "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף ראש החודש הזה"
	קודם שסיים ¹⁰ "יהיו לרצון" השני ¹¹	חוזר ל"אתה יצרת" ¹²
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁶	חוזר ⁷ לראש התפלה ²
התפלל מוסף לשלש רגלים	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"אתה יצרת"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"אתה יצרת"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם שסיים ¹⁰ "יהיו לרצון" השני ¹¹	חוזר ל"אתה יצרת" ¹²
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁶	חוזר ⁷ לראש התפלה
חתם "מקדש השבת"	תוך כדי דיבור	ממשיך "וישראל וראשי חדשים"
	לאחר כדי דיבור, או לאחר שהתחיל רצה	אינו חוזר ¹³ י'
חתם "מקדש ישראל וראשי חדשים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים"
	לאחר כדי דיבור, או לאחר שהתחיל רצה	אינו חוזר ¹³ יי'
חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים"
	לאחר כדי דיבור, או לאחר שהתחיל רצה	אינו חוזר ¹³ י'

9. או אם מסופק אם אמר "אתה יצרת".

10. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה יצרת".

11. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה יצרת".

12. אם נזכר לאחר שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המבשר את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה יצרת".

13. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויצא ידי חובתו.

טעות	נזכר/ה	הדין
ברכת המזון בראש חודש		
שכח ולא אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	קודם שקיעה: חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות" ^{14טו} לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות" ^{15טז}
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון ¹⁷ בסעודה שלישית: אינו חוזר ¹⁶
אמר יעלה ויבוא לפני רצה	קודם שאמר "ביום ראש החודש הזה" ¹⁸	פוסק ואומר רצה ואחר כך יעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים" ¹⁹ לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים" ^{16טז}
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר ¹⁶
	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
הזכיר חג יעלה ויבוא	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים" ¹⁹ לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים" ^{16טז}
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר ¹⁶
	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ¹⁷
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר ל"ובנה ירושלים" ²⁰
	לאחר שסיים "המחזיר שכיתנו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית ¹⁷

14. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה השם מקדש השבת".

ואם שכח גם יעלה ויבוא, מברך: "ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וראשי חדשים לזכרון ברוך אתה השם מקדש השבת וישראל וראשי חדשים".

15. חוץ מאם שכח גם יעלה ויבוא שכולל שתייהם בברכה אחת ומברך מברך "ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון". ואינו חותם¹⁹.

16. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

17. וצריך לומר "יעלה ויבוא" שוב¹⁷.

18. ואפשר שגם בנזכר אחרי שאמר "ביום ראש החודש הזה", וגם אם סיים יעלה ויבוא, יש להדר ולומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא עוד פעם.

19. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון". ואינו חותם.

20. אם סיים ואמר "בונה ברחמי ירושלים" יצא.

קלח | לוח יומי, הלכה למעשה – בין המצרים וימי הקיץ תשפ"ה

טעות	נזכר/ה	הדין
מעין שלש בראש חודש		
שכח ולא אמר "ורצה" או "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ורצה" או ל"וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ²¹ ואינו חוזר ²
תשעה באב		
תפלת העמידה ערבית ושחרית		
טעה ואמר נחם	-	אינו חוזר ²²
תפלת העמידה שחרית ומנחה		
שכח השליח ציבור להוסיף עננו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	חוזר ואומר עננו ומתחיל שוב ברכת רפאנו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	אומרה ב"שמע קולנו" כיחיד המתפלל, וחותם "העונה לעמו ישראל" ^{23א} בעת צרה ושומע תפלה ^{23ב}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפילה"	אומרה כברכה בפני עצמה לאחר ברכת "שים שלום"
	לאחר סיים חזרת הש"ץ	אינו חוזר
שכח היחיד ולא אמר עננו	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפלה"	אומרה (ללא חתימת הברכה) אחר "אלקי נצור", לפני "יהיו לרצון" השני
	לאחר שסיים ²⁴ "יהיו לרצון" השני ⁶	אינו חוזר
אחר שאמר "בכל עת צרה וצוקה" לא חזר לומר "כי אתה שומע תפלת וכו"	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	חותם "שומע תפלה" ויצא ^{23ב}
סיים "בא"י העונה לעמו ישראל"	תוך כדי דיבור	אומר "שומע תפלה"
	לאחרי כדי דיבור	חוזר ומתפלל ברכת "שמע קולנו" ^{23ב}
אמר עננו בין גואל לרופא בברכה בפני עצמו כש"ץ	-	אינו חוזר ואומר בשמע קולנו
לא התפלל שחרית	-	מתפלל מנחה שתיים, הראשונה לשם מנחה והשני' לתשלומין ²⁴

21. אפילו ב"על המחי" על פת הבאה בכיסנין וכדומה". אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת שבת במיני מזונות, ושכח להזכיר שבת חוזר ומברך "על המחי".

22. וכן בשאר ימות השנה.

23. ואם חתם ב"שומע תפילה" בלבד יצא.

24. ואומר "עננו" ו"נחם" בשניהם.

טעות	נזכר/ה	הדין
תפלת העמידה		
מנחה		
התחיל נחם במקום "ולירושלים עירך"	קודם שאמר "השם" בחתימת "מנחם ציון ובונה ירושלים"	חוזר לתחילת "ולירושלים עירך"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "מנחם ציון ובונה ירושלים"	יצא ברכת "ולירושלים" ואינו חוזר ¹
שכח ולא אמר "נחם"	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ירושלים"	אומרו (ללא חתימת הברכה) קודם "ותחזינה" ²⁵
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "המחזיר שכינתו לציון"	אומרו (ללא חתימת הברכה) קודם "ועל כולם"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "הטוב שמך ולך נאה להודות"	אומרו (ללא חתימת הברכה) קודם "יהיו לרצון" השני
	לאחר שסיים ¹ "יהיו לרצון" השני ⁶	אינו חוזר
חתם "בונה ירושלים"	תוך כדי דיבור	חותם "מנחם ציון ובונה ירושלים"
	לאחרי כדי דיבור	אינו חוזר
לא התפלל מנחה	-	מתפלל מעריב שתיים, הראשונה לשם מעריב והשני לתשלומין ²⁶
תפלת העמידה		
תפילת ערבית		
לא אמר קדיש תתקבל לאחר תפילת י"ח	קודם קריאת איכה	אומר פרק תהלים ואח"כ קדיש תתקבל
	לאחר קריאת איכה	אינו אומר קדיש תתקבל
קריאת התורה		
שחרית		
לא אמר קדיש אחר קריאת התורה	-	אומר קדיש לאחר ההפטורה וברכותי ¹
מנחה		
אמר קדיש אחר קריאת התורה או אחר ההפטרה	-	אינו אומר קדיש קודם העמידה
החזירו בטעות הספר תורה לפני ההפטרה	-	אומר ההפטרה כשהס"ת בארון
הבדלה		
לא הבדיל	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	מבדיל מיד
	לאחר שבירך המוציא ²⁷	טועמו מיד ואח"כ מבדיל
	לאחר שאכל	מבדיל מיד
	למחר	מבדיל עד יום שלישי

25. ואם אמרו קודם "את צמח" ובברכה בפני עצמה, לא הוי הפסק ולא ברכה לבטלה.

26. ואינו אומר "עננו" ו"נחם" בשניהם²⁶.

27. או כל ברכה על אוכל.

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

לתענית שבעה עשר בתמוז תשפ"ה*

אבני זכרון ח"ג סי"ז. וראה יתר על כן בשו"ת שו"מ מהדור"ק ח"ג סי' קע.

ד. וה"ט, לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א סקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב. וראה גם בביתגר"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אגוף אמירת עננו ביחיד המתענה). ובחיי"א כלל קלב סי"ד שהחותמים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה בעת צרה בכלל שו"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה - ראה שו"ת משנה ח"א ספ"ח. הליכות שלמה פי"ג ס"ח. שמעתנא דמשה סקס"ה ס"א. ובשם הגריש"א - שערי שמחה יודי ס"א. ובשם הגר"ח - אשי ישראל פמ"ד סי' וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פי"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א סש"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ת שגם המשנה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחידא מילתא היא, וה"ר ממש"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"כ לומר עננו ואמרו בש"ת וחותם בשניהם

אלא, שאין רא' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתים מנה (וראה גם א"א מבוטשאטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקר דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטושו"ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינו, שאין בכלל מנה מאתים. וכע"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כוונתי שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בסי' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם היחיד חותם בשתים. אבל בשו"ת מהר"ל החדשות סנ"ה לגבי אלו החותמים בשתים ד' רובא דעלמא טועים, ושם שהחותמים בשתים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי', אין רא' משם כנ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוסיף להטעים שאי"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברתו כ"כ בשו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח סי' קעט (ומש"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשאטש הנ"ל - אינו, דהתם מיידי בחתם בשתים).

אבל לכא' אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחרת, ברכת עננו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא יצא. אבל י"ל, דשעיקר דבריו לגבי ברכת עננו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לכו"ש שם. ולהעיר גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד ככה"ג, ומשמע מדבריהם שגם לחוד ודאי לא יצא. וכ"מ באפיקי

א. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבענו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת הטושו"ע ר' תקסו, שגם בענו חותמים בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה בויצבור יוסף בר ח"ג פי"ד) פשוט שכ"כ גם זה. ולית דין צריך בושש. ושו"ר שהעיר בזה על לוח כולל חב"ד בס' בצאתי לירושלים שלזינגר בחלק השו"ת ס"ד במכתב לכ"ק אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפרטים אחרים שבמכתבו).

ב. כ"מ במג"א סתכ"ב סק"ג. ועוד יותר בפמ"ג בא"ה שם ובמשנ"ב שם סק"ז ובשעה"צ סק"ח. וה"ט שגמור התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרוני זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסיח דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ובבמ"א שם, וכ"כ בשו"ע אדה"ז סק"ז ס"ה "שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו" - אין לומר שההיסח"ד הוא בהתחלת הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר רגליו, אלא מוסיף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסח"ד, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לאידך גיסא, דלא סגי בהיסח"ד וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסח"ד הוא כבר בתחילת הפסוק, וממילא אין לומר שכל שלא סיים הפסוק אכתי לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הא ברירא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מההיסח"ד.

ומה שכתבנו שכ"ה גם באמר שם ה' - ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ש"ש לבטלה (וראה חסל"א סרט"ו סק"י. חיי"א כלל ה ס"ב. שו"ת צי"א ח"ב ס"מ. וכבר העירו שמש"כ בכונות החיי"א - צ"ע, ורצונו שם בחי"א כדברי החסל"א. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין מי ששכח ועה"ז בשוה"ג הא' להע"ד. ושי"ג), והן מצד כל פסוקא דל"פ משה (ראה בכל הנ"ל, ומשמע מחמת שכוונתו להשלים הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפעם הב' ישלים. ואם נפשך לחלק - עוד טעמי אחרית איכא לחלק, בסדליק ענינא וביחיד ובאקראי, ובפרט בתהלים (ראה כלבו הובא מג"א סתכ"ב סק"ח. מור וקציעה סנ"א. אבל ראה נשמ"א שם משה"ק. וגם לדבריו בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאינו ועיקר הדין בקריה"ת, וכן כשיש סיבה וליכא למיטעי - ראה שו"ת שבט הקהתי ח"א סשס"ח סק"ט, וכש"כ בנדו"ז שטעם גדול בדבר, והיכי דלא אפשר פסקינן - ראה שו"ת חלק"י או"ח סק"א).

ויש שהטעמו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו האי טעמא, הכי הוא. ובמכש"כ מזה שלכמה דעות אסור לענות קדושה וחייב לחזור לתקן תפלתו. ואף להחולקים - יש לחלק טובא.

ג. שג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר כ"י אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין דומה לחתימה. ורא' פשוטה, מברכת הבינו לג' רמב"ם ר"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת

ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז ממטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראב"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא י"ח.

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת – ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפה.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת עננו דהיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתימת הברכה היא ש"ת. או כלך לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחוה הראשונים (ראה ר"י נ"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידן, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהר"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' – ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

ה. שו"ת מגידות סצ"ה.

מגינים סי' קיט סק"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני עננו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ – יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברה צ"ב, שמה יועיל שהוא ממטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתת הפר"ח וכנה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן – שאמר ממטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתים לדין משנה ממטבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ז (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאיני שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), וע"ד דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רס"י רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפי' אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המח' דודאי לא מהני, אף שבחותם בשניהם אי"ז חתימה בשתים (אבל התם ה"ט דאריץ היא דמקא מזון ופירות וכו'). ועכ"ז, פשוט שגם בחותם על הארץ לחוד לא יצא. וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתים דישאל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מח' המתים, שכחתימה אריכתא דמאי ואי"ז חתימה בשתים דחדא מילתא היא – שבדאי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מח' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי ברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה למהר"ם חביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב בשינוי, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגורס בירושלמי באו"א (ראה עלי תמור ירושלמי שם). וכמה מפרשים פ' ביר' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כך בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחתם ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתים – ראה ברכות שם. ובאמת, ברא"ש ברכות פ"ז סכ"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים הוי חתימנה בשתים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ח חתימה בשתים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או ויום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאותך לבדך ביראה נעבוד", שג"ז ממטבע שטבעו, ויסודה ביר' יומא פ"ז ה"א, ונז' בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם בזה ששינה

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

לראש־חודש מנחם־אב ותשעה־באב תשפ"ה

"שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו" - אין לומר שההיסח"ד הוא בהתחלת הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר רגליו, אלא מוסיף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסח"ד, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לאידך גיסא, דלא סגי בהיסח"ד וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסח"ד הוא כבר בתחילת הפסוק, וממילא אין לומר שכל שלא סיים הפסוק אכתי לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הא ברירא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מהיסח"ד.

ומה שכתבנו שכ"ה גם באמר שם ה' - ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ע"ש בטבלה (ראה חסל"א סרט"ו סק"י. חיי"א כלל ה ס"ב. שו"ת צי"א חיי"ב ס"מ. וכבר העירו שמש"כ בכוננת החי"א - צ"ע, ורצונו שם בחי"א כדברי החסל"א. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין מי ששכח ועה"ל בשוה"ג הא' להע"ד. ושי"ג), והן מצד כל פסוקא דל"פ משה (ראה בכל הג'נ), ומשמע מחמת שכוונתו להשלים הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפעם הב' ישלים. ואם נפשך לחלק - עוד טעמי אחריתי איכא לחלק, בסדליק ענינא וביחיד ובאקראי, וכפרת בתהלים (ראה כלבו הובא מג"א סתכ"ב סק"ח. מור וקציעה סנ"א. אבל ראה נשמ"א שם משה"ק. וגם לדבריו בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאינו, ועיקר הדין בקריה"ת), וכן כשיש סיבה וליכא למיטעי - ראה שו"ת שבט הקהתי ח"א שסס"ח סק"ט, וכש"כ בנדו"ז שטעם גדול בדבר, והיכי דלא אפשר פסקינן - ראה שו"ת חלק"י או"ח סק"א).

ויש שהטעימו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו האי טעמא, הכי הוא. ובמכש"כ מזה שלכמה דעות אסור לענות קדושה וחייב לחזור לתקן תפלתו. ואף להחולקים - יש לחלק טובא.

ד. בכ"מ נסתפקו אם לענות מאחר עיני"ז מופסקת תפלתו ויצטרך לחזור לראש. אבל בפשטות אין טעם שיעטרך לחזור לראש, דלא שנא מאמירת תחנונים שאין תפלתו מופסקת עי"ז. וכן נקטו כמה אחרונים - ראה א"א מבוטשאטש סתכ"ב ס"א (ונשמט בשו"ע מהדו"ח) שאף שנסתפק בדבר, לזה דעתו נוטה. וכן הביא בשו"ת מתת ידו ח"ב סט"ו בשם האור גדול ממניסק (אלא שחלק). וכ"כ ביריעות האהל על האהל מועד ח"א סא, א. שו"ת יגל יעקב אר"ח סכ"ב. אג"מ ח"ג סנ"ו. הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ט. ועוד. [וכבר כתבו שבבש"ת ש"מ קמא ח"ג סט"ט - קאי בע"א, במי שנוהג שאומר יהיו לרצון רק פ"א, ואמרו בכדי שיוכל לענות קדושה, וסברתו שגוף אמירת יהיו לרצון הוא כהיסח"ד. וראה כה"ח סי' קכב סק"ג].

והסברא שהוא כאילו עומד במקום שהוא צריך לחזור, שכינן שדינו לחזור ה"ז עדיין כעומד לפני המלך (כ"מ שנקט בשו"ת מתת ידו שם. וראה עמק ברכה פומרנציץ תפלה ס"א) - לא מצינו לזה מקור. ולדבריהם יצטרך להפסיק באמצע אלקי נצור ואסור לו לסיים פסוק וכו', ולא מצינו

א. כך נקטו ר"ה פ. וכ"ה הכרעה למעשה במג"א סי' תכב סק"ד. ועוד. וכן המנהג פשוט. ודלא כמי שכתב שלדעת אדה"ז בס' רסח ס"ט שגם בספק אם אמר יעלה ויבוא יש להסתפק אם צריך לחזור (ויתפלל בתורת נדבה ובשויו"ט אינו חוזר). ואינו דומה, דהנה, בשו"ע אדה"ז שם הביא מש"כ בכלבו סי' יא שאם הוא מסופק אם הזכיר של שבת יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. אבל אדה"ז מחלק שם גופא בין אם התפלל י"ח ברכות ומסופק אם הזכיר שבת שאין ספק שצריך לחזור ולהתפלל שמן הסתם לא הזכיר כיון שאין כן הרגלו של אדם, למי שמסופק אם התפלל י"ח ברכות של חול או י"ז ברכות של שבת שיש יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. ולכן אין להביא ראי' משם לנדו"ד במסופק אם אמר יעו"י, שהרי הרגל הוא שאין אומרים יעו"י בתפלת י"ח וחזקה מה שהוא למוד מזכיר. ואף שיש לפקפק בסברא זו, כמ"ש המג"א בתחילת דבריו שם בשם הד"מ דלא אמרינן חזקה שאמר כמו שהוא רגיל אלא בדבר שנתרגל בו הרבה משא"כ ביעו"י דלעולם לא מצינו לו יום שאינו מזכיר יעו"י לא מקרי הרגל, מ"מ למעשה המסקנא במג"א שם ושאר הפוסקים שחזרו, לפי שעינינו רואות שהתרגל להתפלל בלא יעו"י. וכן האריך בדעתו צ"צ או"ח סי' ג סק", ולא רק מטעם שחזקה מה שהוא למוד מזכיר, אלא גם שמצד הספק גופא חוזר ומתפלל, עיי"ש בארוכה.

וראי' לזה, שהרי במג"א סתכ"ב שם העלה שחזור, כנ"ל, ועכ"ז איהו גופ' הביא בס' רסח סק"ה הביא הספק שבכלבו. ועיי"ש שציין גם למש"כ בסתכ"ב. ואף שיש מקום לפרש בדברי המג"א במה שציין לדבריו בסתכ"ב שכוונתו לומר שלמעשה גם בשבת חוזר, אבל בדעת אדה"ז ודאי אאפ"ל כן, שהרי העלה הדבר בספק בדרס"ח. ועכ"כ בדעת אדה"ז שיש לחלק בין ר"ח שפסק המג"א לדינא שחזור לדין שבת שנשאר בספק. וגם בכלבו גופא מוכרח שיש חילוק בין שויו"ט לר"ח, שכתב שם בנוגע לשויו"ט שאין מקום לספק לפי שהוא ברכה בפנ"ע. וראה בב"ח סתכ"ב מה שפירש בדבריו. (ואכ"מ)

וצל"ע במש"כ בנתיב החיים סל"ג סקט"ו לה"ח שם ספ"ב, שיתפלל בתורת נדבה, ולא הביא מקור לדבריו, אף שסתמת ר"ה פ' שחזור ומתפלל בתורת חובה. [וגם לדעת נתיב החיים פשוט שצריך להתנות שאם לא הזכרתי יעו"י תהא לחובתי ואם הזכרתי תהא לנדבה]. ונפק"מ מזה, בשויו"ט שאין מתפללים נדבה, שבזאי צריך לחזור.

ולמעשה, כ"ה גם בלוח כולל חב"ד בידי חוה"מ סוכות. קצות השלחן סמ"ז ס"ה [לענין ברכת המזון ביו"ט שחזור]. וכ"ה בפשיטות בסידור התלית ה' במקומו, והוא מהדה"ח. ולא הובא שם כלל מש"כ בנתיב החיים להעיר על הדה"ח.

ב. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' בתשכד.

ג. כ"מ במג"א סתכ"ב סק"ג. ועוד יותר בפמ"ג בא"א שם ובמשנ"ב שם סק"ז ובשעה"צ סק"ח. וה"ט שגמר התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרונים זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסיח דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ב ובמג"א שם. וכ"כ בשו"ע אדה"ז סק"ז ס"ה

בשם הגר"ח שיעור"י במקום רצה. וראה עמק ברכה תפלה ס"ד. שו"ת שאלת רב ח"א ע' שדמ. מבית לוי ח"ו ע' כה. קובץ בית אהרן וישראל גל' קעג סיון תשע"ד. קול התורה תשרי תשע"ג ע' קפו. משברי ים תפלה סוס"י ג. גנת אגוז אלטמאן ע' צד. מגדל צופים ח"ח סל"ז. וחזי לאצטרופי הדעות דמהי הזכרת יעו"י בהודאה. ולצל"ח ברכות כט, ב, גם בשכח בעבודה וזכור קודם חתימה חזר לותחינה.

וראה מרדכי ואגודה ברכות ספ"ד בשם ראב"ה שבלא התחיל ברכה שלאחר ס"ל לומר יעו"י ותחינה ויסיים וא"צ לחזור לרצה. ומשמע שבלא"ה מוכרח לחזור לרצה. ויל"ד דהתם מיירי לכתחילה. אבל אין רא' שמעכב. (ובכלל, ראה בראב"ה השלם ספ"ה בהערות המהדיר שהוכיח שנשמטו מפני הדילוג כמה שורות בדברי ראב"ה). ומה שמצינו בכ"מ דלא מהני הזכרת טל ומטר אחרי שהתחיל רצה, התם שאני שכיון שהתחיל ברכה שלאחר אף שאינו מעכב נעקר כבר משומע תפלה. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ב ס"ד בנידון דידי'.

1. ראה שו"ת באתרא דרב ס' כה'תתקסח וש"נ.

2. ראה מקור חיים לחו"י ס' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

ח. בריטב"א תענית ג, ב בטעה בא' מג"ר שאינו חוזר ואומר ה' שפתי תפתח. ודבריו הובאו לדינא בכמה פוסקים, הן לגבי הזכרת ושאלת גשמים – ראה קשר גודל לחיד"א ס"ד ס"ז, שלמי ציבור ה' תפלה סדר תפלת י"ח ברכה שני" ס"ד בהגה, שע"ת ס' קיד סק"ו, ובערך השלחן סק"ב, ובמגן גבורים באלף המגן סק"ו, ובמשנ"ב סק"א ובכה"ס סק"ט, וכן שם ס' קיז סק"ו, והן לגבי יעו"י – ראה שלמי חגיגה דיני יעו"י בר"ח ס"ג, הובא בכה"ס פלאגי ס"ג סק"ג, ובשע"ת סתכ"ב סק"ד, ובכה"ס שם סק"ו, ובבא"ח ויקרא ע"ב ס"ב. וראה קצוה"ש סכ"א בבדה"ש סק"ו. וכ"כ מעצמו במקו"ח להחז"י ס' קכב ס"א.

והנה בערוה"ש קיד ס' כתב לחלוק ע"ז מסבבת עצמו שהרי נתבטלה כבר תפלתו הראשונה. ולפלא שכתב לחלוק על דברי הראשונים כמלאכים מד"ע. אמנם, כבר העירו שזכה לכוון למש"ב בסי' הרס"ג ע' כב וע' כג ש"כ. וכ"ה בחי' ר"י מלוגיל (בפי' על הרי"ף) ברכות כט, ב. נמוק"י שם.

ופשוט שגם לריטב"א בעקר כבר רגליו ודאי חוזר ואומר ה' שפתי תפתח. והרי מפורש שבסיים תפלתו צריך להמתין קצת (ראה פירש"י ו"תוס' ברכות ל. ב. והובא בכמה ראשונים שם. שלחן שלמה הובא במשנ"ב ס' קה. קצוה"ש שם. ושם גם לומר ה' שפתי תפתח). וכ"כ לחלק בנמוק"י הגרי"ב או"ח סרצ"ד ס"ד (בליקוט מפרשים הוצאת מכון ירושלים). קצוה"ש שם בפנים ס"ג ובבדה"ש שם. אפיקי מגינים סס"ו סק"ב. שו"ת אג"מ ח"ה סכ"ד סק"ח. ועוד. (וצ"ע מש"כ שם להשיג על העינים למשפט ברכות ד, כ, שהרי חילוק זה מפורש שם גופא). אלא שבכמה מאחרונים הנ"ל מפורש גם בסיים תפלתו שלא לחזור ולומר ה' שפתי. (וראה בקצוה"ש סע"ח בבדה"ש סק"ט שנשאר בצ"ע).

אמנם, מש"כ בשו"ת אג"מ שם עפ"ז ליישב שאין סתירה בין סידור הרס"ג לדברי הריטב"א – צ"ע, שהרי בסידור רס"ג מפורש דקאי כש"נזכר כשהוא עודנו בתפלה, כאשר העיר המו"ל שם באג"מ. ועיי"ש מה שנדחק ליישב. והשיגו בקובץ ויען שמואל ח' כב ע' רסו. ולהסברא שכת"ש ס"ע

כן בשום מקום. (אבל ראה אפיקי מגינים סק"ז בביאורים סק"ג). ואם נאמר שבטעה הוי כמאן דלא צלי (למאן דס"ל הכי), ונימא דמה"ט הו"ל כעומד במקום שהוא צריך לחזור (ראה שו"ת אר"צ ח"א סכ"ד ד"ה עוד יש) – פשוט דלאו לכל מילי איתמר, ובודאי שם תפלה עלה. ואדרבה, י"א שכיון שטעה הו"ל כאילו תפלתו מופסקת כבר מחמת שצריך לחזור לתקן תפלתו, ומותר גם לענות קדושה. (ובכ"מ הנדזו בזה. וראה קובץ כינוס תורה ח' כ ע' קט ואילך בדעת אדה"ז בהנ"ל).

ומה שי"א דאמירת קדושה הו"ל כהסיח דעתו (וראה תהל"ד ס' קכב סוסק"ד) – לא מצינו כן בשום מקום, וכן לא אישתמיט בשום מקום לומר שאחרי עניית קדושה מותר לענות אמן על כל הברכות. ואדרבה, קייל"ן דבהיסה"ד לא סגי וצ"ל גם אמירת פסוק יהיו לרצון. וראה באר יעקב קרויזר סק"ב סק"ג. לקט הקמח החדש שם סק"ט.

ומפורש מצינו בשו"ת הרשב"א ח"ז סת"ה בביאור ד"ז שבגיל לומר תחנונים עונה קדושה ועכ"ז דינו כאילו לא גמר תפלתו לגבי דין מי שטעה בתפלתו, "התם הוא שהקלו דכיון שרגיל לומר תחנונים הרי הוא כמתפלל עדיין ואין צריך לתזור לראש אבל שניתן לתחנונים אלו דין חומר עיקר תפלה שלא להפסיק לקדיש ולמודים לא" – הרי לנו דלאו מילי סתראי ניהו (אף שברשב"א אינו מוכרח דקאי בחד גוונו, במי שטעה וגם ענה קדושה. וראה שו"ת שבה"ל ח"י סי"ז). ועוד ראינו, שאפ"י בטעה ודינו לחזור לא אמרינן שהוא עדיין כעומד לפני המלך, ושאסור להפסיק. ומה"ט נראה שמותר אפ"י לענות קדושה לכתחילה אחרי שזוכר שטעה. ושו"ר מה שהאריך בזה בקובץ שערי ציון (כולל אמרי יושר) ח' ו (ירושלים, תשפ"ד) ע' קע ואילך שהאריך בכע"ז. (אלא שנוטה להחמיר בטעות המלקלת, כגון ששאל מטר בימות החמה שאין לו להפסיק לענות קדושה. והנלפענ"ד כתבנו. וראה שם מה שהשיג עליו שם ע' קפט. ואין דבריו מוכרחים).

ה. שאין התחלת הברכה בנוסח רצה מעכבת. וגם אם התחיל מ"ותחינה", שם ברכה עלה. וכ"מ בשו"ע אדה"ז ס' קיד סוס"ח. וכש"כ בנדז"ו שהתחיל מיעו"י, שגם אם נאמר שהזכרת הקרבנות מעכבת בברכת רצה (ראה הליכות שלמה ר"ח פ"א ס"ב. תפלה פט"ו ס"ה. וראה שו"ת דברי שלום מזרחי ח"ה בהערות והנהגות סנ"ג – ע' תלו – ע"פ תשוה"ג ס"ג) – הרי ביעו"י מזכיר גם שירצה וישמע זכרון ירושלים. וראה פירש"י שבת כד, א ד"ה ואומר. אבודרהם סדר תפלות הפסח. ובכלל, עיקר תוכן הברכה קבלת התפלות שגו"ז נכלל ביעו"י.

ויש שנהגו שהתחילו מואשי ישראל – ראה טור או"ח ככ. וראה הנסמך בסידור רע"ג מהדורות שץ נספח לתפלת חול ע' 674. ובמשנ"ב שם סק"א שגם בדילג רצה אי"ז שינוי מטבע. וכ"כ בתורת חיים סופר שם סק"א, הביאו בכה"ח סק"ג. וכ"כ בבני ציון סק"א. וגם לפמ"ג במ"ז שם סק"א – הרי בנדז"ו כבר אמר רצה בפעם הראשונה. ומסתבר ככוונת הפמ"ג שהוא ע"ד הקורא שלא כפי המסורה (ראה שו"ע או"ח ס' קמג ס"ח) ולא שמעכב מצ"ע, וכדמוכח ממש"כ כן דוקא בעשה במזיד. אלא שהתחילת דבריו משמע שגם בשוגג צריך לחזור לראש הברכה עכ"פ. אבל ראה תו"ח ועוד שם. וראה ספר הבינו (נתי) אות ז (ע' כו ואילך). וכ"כ בעובדות והנהגות לבית בריסק ח"ג ע' ש

רסו, שכשנכשל בתפלתו איכא טעמא רבה לבקש ה' שפתי - ראה בכע"ז בשלמי ציבור סדר תפלת י"ח לגבי החזור לראש מחמת מזיד.

ובכ"מ כתבו לקשר בהשקו"ט אם ה' שפתי תפלת כגאולה או כתפלה איריכתא, ואם הוא חלק מהתפלה ממש או רק מענין התפלה ולא מגוף התפלה והוא בגדר בקשה ונטילת רשות. (וראה משנ"ב סי' קיא בבה"ל סי' ב ד"ה חזר ואומר. ושם דן אם הוא לעיכובא. ועיי"ש שלמעשה אינו חסרון בעצם התפלה. וכל' בשו"ת תורת יקותיאל סי' ג. שם מהדו"ב סע"ה. ובשו"ת אג"מ שם חולק אמשנ"ב, והוכיח מרס"ג שהוא חלק מהתפלה. והחרה החזיק אחריו בשו"ת באר שרים מהדו"ח לקוטים סמ"א סק"ד. אלא שגם לרס"ג אין הדבר מוכרח. והרי לרס"ג ועוד, אין הש"צ אומר ה' שפתי כלל, ועכ"פ לא בקול (ואפשר שגם אם הוא חלק מהתפלה א"צ להיות בקול, שאינו נוגע להציבור רק לעצמו. וי"ל שהיא תפלה למתפלל בשפתיו, משא"כ בציבור היוצאים מצד שו"כ - ראה בית ברוך כלל כט סק"א). ומדברי הראשונים שאין ש"צ חזר ואומר - מוכח שאינו מעכב בתפלה. וגם שאר הוכחותיו בבאר שרים אינן מוכרחות. וראה שו"ת שרה"מ ח"ח סי' קלא. מנח"י ח"ח סט"ז. הלכה ברורה יוסף סי' קיא בבירור הלכה סק"א. ויען שמואל שם ע' רס ואילך).

ונראה דעת הרס"ג שבלא הזכיר גשם או אמר סימן קללה אינו הכעדר הזכרה אלא כתפלה חדשה. ואפשר בדעת החולקים שהכנה ובקשת רשות בעינה קיימת.

ולמעשה, בהיות והדבר תלוי בפלוגתא, יש לאומרו שאין בזה הפסד.

ט. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ' דלח (לענין יעו"י). לא'דנו (לענין ש"צ טענה במעריב).

י. ראה קצוה"ש סכ"ח סק"ב, ובהערות שבסוה"ס.

יא. ראה בשו"ע סי' קח סט"ז.

יב. ראה פמ"ג סתכ"ה בא"א סק"ו. שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קס. א"א מבוטשאטש מהדו"ת סתכ"ה סי' ג. הגהות כחמת שלמה סתכ"ה סי' ג. משנ"ב סת"צ בבה"ל ד"ה מתפלל. כה"ח שם סק"ב. לוח כולל סת"צ. שו"ת קנה בושם ח"ג או"ח סכ"ה. אג"מ ח"ד סכ"א. ולהעיר שלפי סברא הראשונה בשו"ת תשובה מאהבה שם, מקום לומר שלא יועיל גם אמירת ונעשה לפניך בתמדי וכו'. וי"ל. והנה בשיחת ש"פ נצ"י תשמ"ז (ראה בקיצור דיני שכחה וטעות בתפילת חגה"ש שו"ע בלוח חגה"ש שעעל"ט. וראה בקובץ באתרא דרב שו"ע למעט הדב"ז גליון ג' הע' 26) שביו"א אם הזכיר פסוקי יום אחר אינו יוצא. ועפמ"ש בשו"ת אג"מ הנ"ל - כש"כ וק"ו בנדו"ד שאמר רק של שבת. וראה מש"כ באו"א בשו"ת מנחם משיב סכ"ד (לדודי ע"ה). והנלפע"ד כתבנו.

יג. לכו"ע, דר"ח שאני מו"ט שחל בשבת, לפי שבשאר תפלות אינו קובע ברכה לר"ה, אלא שכולל מעין המאורע בעבודה, לפיכך אף שתיקנו מחדש לחתום השבת ישראל והזמנים אינו אלא לכתחילה - כ"כ בפמ"ח סתפ"ז. וכ"כ בישוע"י שם סק"א. אמנם לשונו הדפ"ח משמע דלא ברירא לי' ממש"כ "ואפילו תימא". אבל כ"ה בכנה"ג סתכ"ה בהגה"ט סק"ו, והביאו לפס"ד במג"א שם סק"ו. ועוד. ובמג"א שלפנינו באו הדברים בקיצור, ודין גרמא לכמה אחורונים שלא ראו דברי הכנה"ג שכתבו להסתפק בד"ז. (וראה קרני ראם על הרמב"ם הל' תפלה פ"ב ה"א, שו"ת לאחורונה מכת", שכ"כ

ג"כ. ועיי"ש שהכריע שלא יצא. אבל לא נחית לסברא הנ"ל) ויש שפקפקו (ראה מאמ"ר סתכ"ה סק"ד. ועוד) עפ"ד הריטב"א שבשטמ"ק ביצה יז, א שכתב דלא יצא. אבל ראה ערך השולחן סתפ"ז סק"ג שנראה מדבריו שהבין בפ"ד הריטב"א באו"א, שדילג ולא הזכיר בתוך הברכה, או סמוך לחתימה וכו'. וראה נשמ"א כלל כח סק"ג. וכן צידד בשו"ת חקרי לב סנ"ד (אף שלמסקנא נ"ל יותר באו"א). וראה הנסמן בשו"ת מחקרי ארץ ח"א ס"ט סק"ג. וגם בבעה"מ ביצה שם, נראה שחתימה זו ל"ד ליו"ט שחל בשבת, עיי"ש. וגם ברמב"ם מציון ששינה בלשונו, ראה תפלה פ"ב ה"א שכתב בר"ח וחוה"מ שחל בשבת, ש"משלים בשל שבת" (משא"כ ביו"ט - ראה שם ה"א), אף שכתב להדיא לחתום בר"ח ויו"ט. וכבר העיר בזה בכס"מ, וכן בב"י או"ח סת"צ בל' הטור. והיטב אשר ביאר הדברים בקובץ לקח טוב ברכות ע' רפה, שמטבע ברכה דשבת ר"ח וחוה"מ מצ"ע הוא של שבת, והוכיח כן גם משאר ראשונים.

אבל אם חתם בראש חודש בלבד נחלקו הפוסקים אם צריך לחזור לראש, כיון שכבר הזכיר שניהם באמצע הברכה קודם החתימה. וטוב לחוש שלא לחזור לראש שלא להכניס עצמו לידי ספק ברכה לבטלה. ולכן, אין מחזירין אותו.

יד. דדל מינה שאר החתימה, ובשבת ר"ח יצא כשאמר "מקדש השבת" - ראה לעיל בהערה יג.

טו. ראה קצוה"ש סמ"ז סק"ד. ונשאר בצ"ע. ולכא"ז מוכרח הוא לפמ"ש בהגה בשו"ע אדה"ז סי' קפח סק"ג. אבל פשוט שאינו חותם. ובקצוה"ש לא נחית לזה.

טז. ראה שו"ע אדה"ז סקפ"ח סי' ג-יד. סי' המנהגים ע' 60.

יז. כבשח באמצע ברכת המזון שחזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סקכ"ה מטעם אחר, עיי"ש.

יח. וראה חשוך חמד בכורות ג, א בארוכה.

יט. נתקשו רבים בכגון דא, דכיון שלכמה ראשונים יוצא יד"ח סעודת שבת ויו"ט במיני תרגימא (וכ"כ מהר"ל בהגה על שו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י, בנוגע למיני לחמים שאין קובעים עליהם סעודה שאדה"ז חזר בו בסוף ימיו ולא הצריך לאכול כשיעור סעודה), וא"כ יצטרך לחזור ולברך גם במעין ג'. ולאידך, עפ"י מקום לומר שלא יחזור בשכח יעו"י בסעודה שלאחר, לפי שכבר יצא סעודת יו"ט לפניו, וממילא לא עדיפא מס"ג בשבת שאינו חוזר. ושקו"ט בזה גם בכל שבת, בנוגע לקידושא רבה הנהוג אחרי מוסף שאוכלים מזונות לפני סעודת פת. [ומה שבפוסקים נזכר רק בס"ג שלא לחזור, דימירי במי שכל אכילתו היא פת. ועוד, שבס"ג שאני, די"א דאי בעי לא אכל אפילו מלחם שאין קובעים עליהן סעודה, וגם לא מעשה קדירה כ"א פירות וכו"ב].

אבל בקצוה"ש סמ"ז בבדה"ש סק"ח כתב דהיינו רק בנתכוון לצאת בו יד"ח סעודה. וראה גם תורת חיים סופר סקפ"ח סק"ד. ברכת הבית שו"ז, כט. שלחן שלמה (להגרשו"א) סרפ"ט ס"א סק"ד.

איברא, דלכא"ז צ"ע בדבר, דהא אנו קייל"ן שמצות אצ"כ בדברנו (וממילא גם בלא ידע שהיום שבת או יו"ט או שאוכל פת יצא - ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ט). וגם למ"ד שמצ"כ בדברנו, ובפרט במצות שמדברי קבלה, וכן למ"ד שעונג שבת עיקרו מה"ת (וכן שמחת יו"ט באכילת פת - ראה שו"ע אדה"ז סי' קפח שם), הרי יש בה הנאת הגוף, ובמצות התלויות באכילה יצא גם ללא כוונה. (וראה בית

שו"ע אדה"ז סתצ"ה בק"א סק"ה). ועכצ"ל, שכיון שעונג הוא לו, ורצונו ודעתו לאכול פת, אי"ז בגדר "אי בעי לא אכיל". אמנם, בח"י תלמיד הרשב"א פסחים קא, א, כתב שאף שא"צ לאכול סעודה ראשונה בלילה, כיון שעלתה לו לחובתו ונפטר מחמתה חזר. אבל אין לה"ר מזה, דהתם שאני שאכלה לחובתו.

נ"יש שכתבו להסתפק בד"ז מטעם אחר שכיון שנחלקו הדעות בגדר פהב"ב, שמה דינה כפת וחזור (וכמובן, ד"ז שייך רק בדבר שהוא ספק לחם גמור). אבל אינו, שהרי לפ"ז מצריכים אנו שיחזור מעי"ג, וה"ז תרתי דסתרי לומר שדינו כפת, ושיחזור ויבדק מעי"ג ולא ברהמ"ז. ורק בסעודה שלאחר' בשכח להזכיר שייך לומר שמה יצא יד"ח בסעודה שלפני' מחמת הספק שדינה כפת ולא יחזור לבד. אמנם, באם הוא תוך שיעור עיכול לאכילת פהב"ב, י"ל שבלא"ה צריך לחזור, שהרי אנו קייל"ן שלא יצא חובת ברהמ"ז בברכת מעי"ג (ואכ"מ), וממנ"פ אם אין דינה כפת לא קיים מצות סעודה (למ"ז שצ"ל פת דייקא), וחזור מחמת סעודה זו, ואם דינה כפת עדיין מוטלת חובת ברהמ"ז עליו.

ועוד להעיר בגוף הענין, שבלא"ה מקום לומר שלא יחזור בשכח מעין המאורע בברכת מעי"ג, שהרי י"א שא"צ להזכיר מעין המאורע במעי"ג. אמנם, לאו כו' ע' מודו בהכי. ובנתחון לשם מצות סעודת שו"י"ט נראה שלמסקנת אדה"ז צריך לחזור גם בברכת מעי"ג. וראה פמ"ג ס' קפח בא"א סק"ט. שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי"ד. קצוה"ש שם.

עוד יל"ע מטעם אחר, שבאינו אוכל בזמן הסעודה, תו אין דינה כס"ג (ראה מח"ב סרצ"א סק"ד. משנ"ב שם סק"ו). אבל ראה פמ"ג ס' קפח בא"א סק"ט. משנ"ב שם סק"ו. ולכא' סותר ד"ע, ומזכה שטרא לבי תרי). איברא, הכא קיימינן באוכל אחר חצות, וה"ז זמן ס"ג.

והנה, למש"כ בלקו"ש חט"ז ע' 284 ה' 7, במנהג אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבאכילת מזונות אחרי קידושא רבה, אוכלים ס"ג לפני ס"ג (וכנראה לא ס"ל שהוא ע"פ מהר"ל הנ"ל בשם אדה"ז). חדא הדתא מעייר רק במיני לחמים שאין קב"ס, והמנהג גם לאכול מעשה קדרה וכי"ב. ועוד, שלפ"ז נמצא שדוקא בס"ג הידר לאכול פת ולא בס"ב. וד"ר רחוק מהסברה. ובפרט, שהמנהג אצלנו בס"ג בטעמית איזה דבר ולא בפת), שוב אינו חוזר בשכח להזכיר כשאוכל פהב"ב שבקידוש לפי שדינה כס"ג. אלא שבי"ט ל"ש לומר כן שאין חובת ס"ג. (ובכלל, מקום לומר שמש"כ מהר"ל בשם אדה"ז קאי רק לענין עונג שבת ולא לענין שמחת יו"ט. אבל לא מסתבר לחלק בהכי. וסתימת דבריו דקאי על תרוייהו).

ולמעשה מצינו שכן הכרעת הפוסקים, שרק במי שלא הי' לו פת לס"ב ואכל פהב"ב כתבו שלא יחזור בס"ג, וטעמם שהי' בדעתו שלא לאכול פת ונתחון לצאת בזה. (ראה שו"ת דברי דוד מילדולה ספ"ו, הב"ד בעיקרי הד"ט סי"ג ס"ד, ובבית מנוחה דיני ס"ג ס"ג, ובחסל"א סרצ"א סק"א. והובא לדניא בבח"ס ק"ק פת סק"מ. א"ח ספינקא שם סק"א. תורת חיים סופר שם. ברכת הבית שם. קצוה"ש שם. ולהעיר, שבדברי דוד לא מיירי בפהב"ב דייקא). אבל בלא"ה נקטינן שכיון שבדעתו לאכול פת אח"כ חוזר בסעודת פת ולא בסעודת פהב"ב. (אבל ראה שו"י טהרה מע' ב סק"ב, ובספרו יוקח. נא סרצ"ג סק"ה של חילוק בין נתחון לסעודה או לא, וחולק על מ"ח הג"ל. ואין דבריו מכריעים). ולכא' נפמ"ק לפ"ז בשבעת ימי המשתה, דקייל"ן שבס"ג

הלוי פ' תרומה ד"ה איתא במדרש. ושם כתב לחלק בין עונג שבת שכל שכוונתו לתענוג יצא, שמחת יו"ט שלא יצא. אמנם לא נחית לדון מצ"ב, ומיירי רק מצד גוף הענין שאין כוונתו לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שבי"ט לא כתיב עונג. ואולי כוונתו רק בלישנא דקרא. אבל ראה שו"ת כת"ס או"ח סל"ט ד"ו וע"פ דברינו, שכתב שבאוכל בשבת לשם אכילה גסה לא יצא כלל. (וראה גם שם סוסי' קז. אבל התם מיירי לענין מצות אנשים מלומדה ולא מצד חובת המצוה. וראה גם שם סע"ח). וכ"כ בשו"ת פרי השדה חת"ב ס' סק"ה ד"ה והנה. ולהעיר מעורוה"ש סרצ"א ס"ו). ויש שתידעו, שה"ז כהיפך כוונה, ומעשיו מוכיחים שאינו רוצה לצאת, שאינו לוקח לח"מ וכו' (אף שיש המהדרים גם בזה, כנ"ל). ועצ"ב להסוברים שבמצות שיעקירן התוצאה, גם בכוונה הפכית, יצא יד"ח – ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 203.

[ולהעיר מדוגמתו דקייל"ן שיצא יד"ח קידוש בתפלה אף שלא נתחון לכך, ואדרבה דעתו ורצונו לקדש אח"כ על הכוס. ודלא כמאן דס"ל שאינו יוצא בתפלה לפי שמצ"ב, ובפרט שכל אדם דעתו לקיים המצוה כתקנת חז"ל על הכוס – ראה תוס"ש סרע"א סק"ג, הב"ד במנוה"ט שם בקנה"מ סק"א, ובהנהגות רעק"א או"ח סרע"ג ל"ט סק"ב. שו"ת חת"ס או"ח סט"ו. שם סי"ז. סכ"א. הגהותיו לשו"ע או"ח סרע"א למג"א סק"ט. שו"ת שו"מ חתפלה סי"ז. משנ"ב סרע"א סק"ב. ועוד. וצ"ל, בדכוננו תמישה סגי, שסו"ס מתכוונים להזכיר שבת – ראה מחה"ש סרע"א סק"ב. ישוע"י שם סק"ב. שו"ת ר"י מסלוצק סי"ז. מהר"ם שיק מצוה לא. ועוד. ועוד איכא בגוה שו"א עיקר המצוה לקדש בשניהם בתפלה ועל הכוס – ראה בה"ג ריש הל' קידוש. פנ"י צל"ח וראש יוסף ברכות לג, א. קצוה"ש סע"ט בבדה"ש סק"א]. ומצינו כה"ג במג"א סתצ"ה סק"ט שבאכל סעודה אחת בפורים אינו חוזר בשכח להזכיר ועה"ג, לפי שכבר יצא יד"ח סעודת פורים. וכ"ה בט"ז סתצ"ג סק"ב. ובאמת, בסעודת פורים חמיר טפ, שלפמ"ג סתצ"ה במ"ז סק"א בעי כוונה זכר לנס. וגם בזה, ה"ז ע"ד היפוך כוונה, שיעקר הסעודה כדבעי הוא אח"כ אחרי מנחה. ונראה, שדאני פורים שאין כוונה שלא לצאת לפי שרצה לצאת גם בראשונה, שמצוה להרבות בסעודת פורים. אבל בסעודת שבת רצונו רק לקיים קידוש במקום סעודה, שבוה גם רביעית יין מועיל, ולא לשם מצות סעודת שבת.

עוד ראיתי למיסבר סברא, שלא יצא גדר סעודה ללא בשר, וממילא רק סעודת פת נחשבת כסעודת שבת (ראה פשט דעין ברכות מט, ב). או כלל לדרך זה, שהכל כסעודה אחת דמיא (שו"ת תשובה"ג להג"ח ח"ה סע"ט). ודבריהם מחודשים, ואין להם בית אב ומשענת חזקה בפוסקים. [נפשטו לדידי ולדכוותי שגמר הסעודה לענין זה תלוי בברכה אחרונה או בשיעור עיכול כשכבר אינו יכול לבדק, דאלת"ה, נימא שיצא ס"ג גם באמצע סעודה שני' כשאוכל מיני תרגימא בסוף הסעודה].

וג"ל בפשיטות בטעמא דמילתא שבאינו מתכוון לשם סעודה אינו חוזר, כיון דאי בעי לא אכיל כיסנין עתה, שהרי בדעתו לאכול פת אח"כ, והדר דינא כסעודת הרשות. משא"כ באין דעתו לאכול פת עוד, שמוכרח לאכול עתה. ואף שזה גופא תלוי ברצונו, אם יאכל פת אח"כ או לא, דנים רק על ההווה אם מוכרח באכילתו עתה או לא, דאלת"ה הרי גם כל עיקר המצוה תלוי בדעת האדם, שכשאינו עונג עברו פטור, וכן מותר להתענות תענית חלום בשבת (וראה

ובאמת מצינו בסי' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם היחיד חותם בשתים. אבל בשו"ת מהר"ל החדשות סנה לגבי אלו החותמים בשתים ד"רובא דעלמא טועים, ושם שהחותרים בשתים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי, אין ראי' משם כנ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוסיף להטעים שאי"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברות כ"כ בשו"ת ר' עקיבה יוסף אור"ח סי' קעט (ומשכ"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשאוטש הנ"ל - אינו, דהתם מיידי בחתם בשתים).

אבל לכאור' אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחרת, ברכת ענונו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא יצא. אבל יליד, שעיקר דבריו לגבי ברכת ענונו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבוש"ש שם. ולהעיר גם שכ"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיוכד בכה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה לחוד ודאי לא יצא. וכ"מ באפיקי מגינים סי' קיט סק"ב. ומשכ"כ בסידור יעב"ץ לפני ענונו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ - ול"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברא צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתא הפר"ח וכנה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן - שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתים לדין משנה ממטבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתים, דחא מילתא' היינו שהענינים קרובים וזו"ז (ראה בברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), וע"ד דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז אור"ח רס"י רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפי' אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המח' דודאי לא מהני, אף שבחותם בשניהם אי"ז חתימה בשתים (אבל התם ה"ט דארץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'. ועכ"ז, פשוט שגם בחתם על הארץ לחוד לא יצא). וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתים דישאל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למשכ"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מח' המתים, שכחתימה אריכתא דמאי ואי"ז חתימה בשתים דחדא מילתא היא - שבדואי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מח' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי בברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה מהר"ם חביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב בשנינו, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגרס בירושלמי באור"א (ראה עלי תמור ירושלמי שם). וכמה מפרשים פי' ביר' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כך בחתימת הברכה.

א"צ פנים חדשות (אא"כ לאלו שהכריעו כהדעה שגם בס"ג א"צ פ"ח ואפי' ללא דרשה. ואכ"מ), שאם אכלו בקידושא רבה אחרי התפלה נצריך פנים חדשות בסעודה שלאחמ"כ אח"כ בדין ס"ג (שהרי בטעם שאין מברכים ז"ב בס"ג ללא פ"ח, כיון שאינה עיקר כ"כ - שו"ת מהר"ז ווייל סי' קטו. ב"י אה"ע סס"ב. אבל לפמש"כ בב"ח שם לפי שבס"ג אין דרך להרבות במנות, וכ"ה בט"ז שם סק"ה, ודאי אינה בגדר ס"ג). ומעולם לא שמענו שיזהרו בזה. ועכ"ל כנ"ל, כיון שדעתם בעת הקידוש לאכול סעודת פת אח"כ.

כ. מג"א סר"ח, סק"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כפה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

כא. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבענונו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת הטו"רי רס"י תקסו, שגם בענונו חותמים בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה ביוצבור יוסף בר ח"ג פ"ד) פשוט שכ"ל גם בזה. ולית דין צריך בושש. ושו"ר שהעיר בזה על לוח כולל חב"ד בס' בצאתי לירושלים שליונגר בחלק השו"ת ס"ד במכתב לכ"ק אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפרטים אחרים שבמכתבו).

כב. שג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר "כי אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין ודומה לחתימה. וראי' פשוטה, מברכת הבינו לגי' רמב"ם ר"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ג ס"ז. וראה יתר על כן בשו"ת שו"מ מהדור"ח ח"ג סי' קע.

כג. וה"ט, לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א שתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב). וראה גם בביהגר"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אגוף אמירת ענונו ביחוד המתענה. ובחיי"א כלל קלב סי"ד שהחותרים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה - ראה שו"ת משנה"א ח"א ספ"ח. הליכות שלמה פ"ג ס"ח. שמענתא דמשה שתקס"ה ס"א. ובשם הגריש"א - שערי שמחה יזיד סי"א. ובשם הגר"ח - אשי ישראל פ"ד ס"י. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פ"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א שש"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחדא מילתא היא, וה"ו ממשכ"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ שישכח לומר ענונו אומרו בש"ת וחותם בשניהם.

אלא, שאין ראי' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאותם מנה (וראה גם א"א מבוטשאוטש אור"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטו"ש"ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינן, שאין בכלל מנה מאתים. וכע"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. (ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כוותי' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת עננו דהיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתימת הברכה היא ש"ת. או כלל לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחוה הראשונים (ראה רי"ו נ"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דין, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהרי"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' – ראה הסכמת הגר"ח מוואלוז'ין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

כד. ראה טהרת השולחן סתקס"ה ס"ג.

כה. שהרי מן הדין אומר בכל התפלות, אלא שנהגו לאומרו רק במנחה מחמת שהוא זמן נחמה. שו"ע סי' תקנ"ז ובנו"כ שם.

כו. פשוט כיון שהזכיר בנין ירושלים בברכה. וראה גם גל' וישמע משה ראה תשפ"ד.

כז. שו"ת מגידות סצ"ה.

ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחמת ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתים – ראה ברכות שם. ובאמת, ברא"ש ברכות פ"ז סכ"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים הוי חתימה בשתים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או ויום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאותן לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה בירו' יומא פ"ז ה"א, וגז' בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם בזה ששינה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וגז' מירושלמי, הביאו הראב"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת – ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפה.

ב"ה

KEREN

ANASH

Supporting Crown Heights Families in Need

ענני עירך קודמים

The Rebbe: You cannot be perfectly happy,
if you do not know that your neighbor is not happy.

KerenAnash.net

Zelle: KerenAnash@770shul.org

PayPal: MaosChitim@770shul.com

